

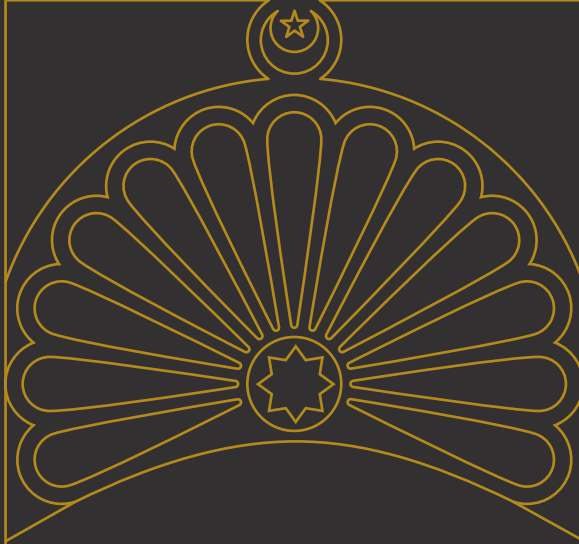
KALKINMA AJANSLARI
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

Kültür
Yayınları

İZMİR'İN ÇEŞME VE SEBİLLERİ

FATİH DALGALI

KALKINMA AJANSLARI
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

Kültür
Yayınları

İzmir'in **Çeşme ve Sebilleri**

FATİH DALGALI

İzmir Kalkınma Ajansı
Kültür Yayınları – IX
İzmir'in Kültür Varlıkları Serisi- II

İzmir'in Çeşme ve Sebilleri

Yazar

Fatih DALGALI

Genel Yayın Yönetmeni

Mehmed Âkif KÖSEOĞLU

Yayın Sahibi

İzmir Kalkınma Ajansı

Megapol Çarısı Kule 1203/11 Sok.

No: 5-7 Kat: 19 Halkapınar Mah.

Konak 35170 İzmir / Türkiye

+90 (232) 489 81 81

www.izka.org.tr

Grafik Tasarım

Orçun ANDIÇ

ISBN

978-605-5826-34-5

Basım

Onikinci Matbaa

Huzur Mahallesi Ahmet Bayman Caddesi No:25

34485 Sarıyer/İstanbul

0212 281 25 80

Baskı Bilgisi

1. Baskı

Mart 2023

250 Adet

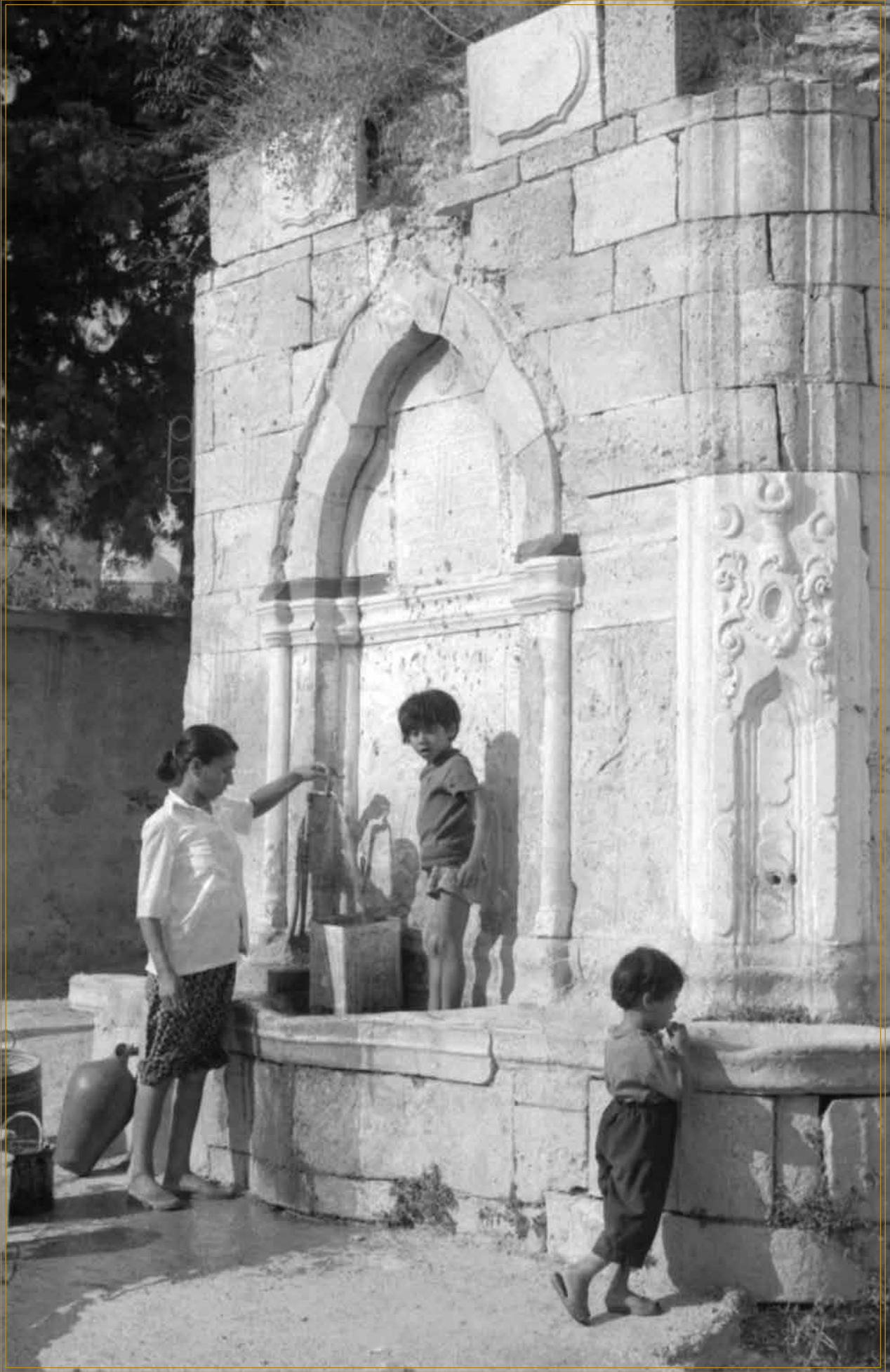
Bandrol Uygulamasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 5. maddesi 2. fıkrasına göre bandrol taşıması zorunlu değildir.

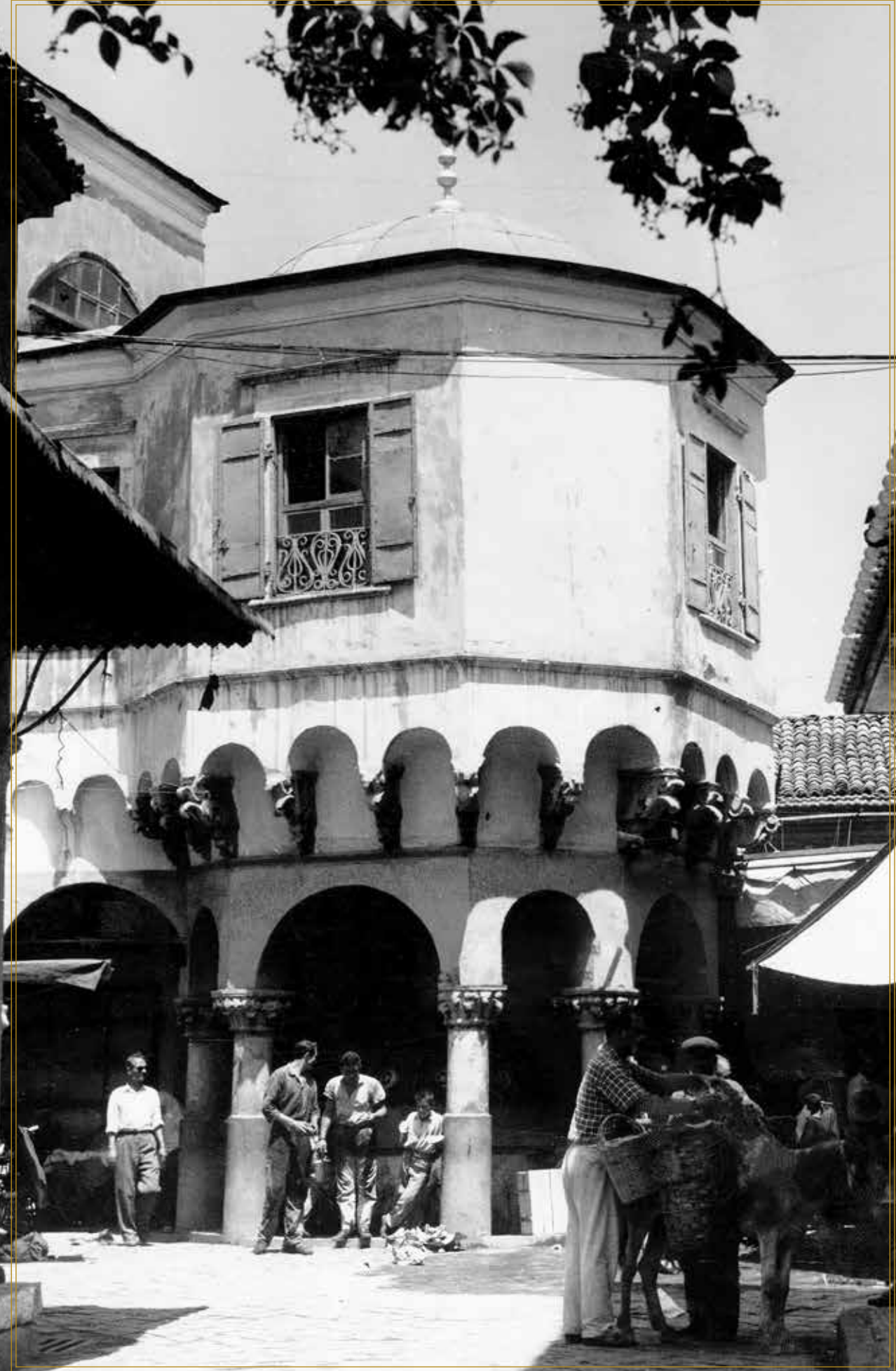
Yasal Bilgi

Bu kitap, İzmir Kalkınma Ajansı tarafından yayına hazırlanmış olup, kurumun ücretsiz kültür hizmetidir. Bütün hakları saklıdır.

Kaynak gösterilmeden tanıtım için yayımlanacak yazılar dışında, İzmir Kalkınma Ajansı'nın yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz.

Satılamaz. © İzmir Kalkınma Ajansı.

İÇİNDEKİLER

7	◆ Şehir ve “Su”
11	◆ Önsöz
13	◆ İzmir’in Çeşme ve Sebilleri
17	◆ İzmir’in Suları
22	◆ Konak
80	◆ Bayındır
92	◆ Bergama
116	◆ Bornova
120	◆ Buca
124	◆ Çeşme
140	◆ Dikili
144	◆ Foça
150	◆ Gaziemir
152	◆ Karaburun
156	◆ Kemalpaşa
164	◆ Menemen
168	◆ Narlıdere
170	◆ Ödemiş
178	◆ Seferihisar
184	◆ Selçuk
188	◆ Tire
206	◆ Torbalı
214	◆ Urla
234	◆ Diğer İlçeler
239	◆ Sonuç
245	◆ Dizin
250	◆ Kaynakça

“Her ayak bastığı ilde medenî bir iz bırakmak hasletiyle yaratılmış olan Türk’ün hayırsever rûhu, topraklarımızın hemen her adım başında okul, medrese, imâret, dârüşşifâ ve mâbet gibi genel yapılar dışında; çeşme, sebil, bentler ve su yolları şeklinde yüzler ve yüzlerce eser bırakmıştır. Küçük, büyük, tek ve toplu olarak görülen bu anıt ve âbideciklerin en sık ve çok bulunduğu yer ise şüphesiz ki İstanbul şehri ve civâridir.

Aziz okuyucuların ellerine sunduğumuz ‘İstanbul Çeşmeleri’ şu sayısız nevi ve şekilleri olan anıtlardan yalnız bir çeşidinin, ‘çeşme’ dediğimiz kısmının İstanbul şehrindeki binlerce mevcûdundan yine yalnız yaptıranı ve yapıldığı yılı belli olan, başka bir deyişle ‘kitâbeli’ bulunanlarını ihtivâ etmektedir ki, buna ‘denizden katra’ demek çok yerinde olur”¹

On üç yıl boyunca büyük emek vererek âdetailmek ilmek dokuduğu “Çeşmeler” kitabına bu sözlerle başlıyor İbrahim Hilmi Tanışık... Yetmiş altı yıllık ömrünün bilhassa son yarım asrını İstanbul’u araştırmaya adanmış Hilmi Bey, çeşmeler hususunda gerçekleştirdiği çalışmasıyla günümüz araştırmacılarına güzel bir kaynak eser bıraktı.

Hayat çizgilerimizin birbirine teğet geçerek maalesef hiç genişemediği, vefatından tam beş ay sonra dünyaya gelmem üzerine göbek adıyla şereflendirildiğim dedem İbrahim Hilmi Tanışık’ın, kadim İstanbul suları hakkında yıllar boyu sürdürdüğü çalışmalarından damıtılarak meydana getirdiği “Çeşmeler” kitabı, kentin su kültürü hakkında günümüzde halen değerli başvuru kaynaklarından biri olmaya devam etmektedir.

* * *

Çeşmelerin hayatın akışı içinde çok kıymetli bir yeri olduğu muhakkak... Kimi sebil, kimi meydan çeşmesi, kimi sokak çeşmesi, kimi de köşe başı çeşmesidir. Hiç ummadığınız bir yerde aniden karşınıza çıkar, cömertçe suyundan ikram etmek arzusuyla size göz kırpıverirler. Memleketimizde birçok şehrin sokak örgüsü içinde adeta pırlanta misâli serpiştiriliveren ve insana huzur veren seslerle şırıldayan bu âbideler, hareketli kent yaşamı içinde suyun hayat verici kudretinin serlevhaları, mütevazı huzur duraklarıdır. Üzerleri kalemlerle işlenmişcesine nefis tezyinâtlarla süslü lâtif mermer çeşmeler, o bereketli suya duyulan minnetarlık hissini doya doya yaşatır insana... Hele ki sıcak ve nemli bir yaz öğleden sonrasında çatlayan dudakları, kuruyan damakları ferahlatmak için alınan o benzersiz ilk yudumlar, suyun ayrıcalıklı yerini insana bir kez daha hatırlatır. Diğer tüm leziz mâyilerin nâzikçe geriye itildiğini, cana can katan buz gibi serin bir bardak suyun ise istisnasız bir adım öne çıkıverdiğini tüm letâfetiyle damaklara hissettirir.

Türkçede pınar anlamına gelen, Farsça’da ise göz mânâsındaki “çeşm” kelimesinden türeyen “çeşme” ismi, göze benzeyen delik ve buradan akan su anlamında da kullanılır. Evet, akan, hareketli su... Çeşmenin canlı hayatında vazgeçilmez bir anlamı, bir değeri olabilmesi için, ihtivâ ettiği o billûr suyun sürekliliği de çok önemlidir. Aslolan şudur ki; şık mermer dekor, ismiyle müsemmâ görevini yerine getirdiği müddetçe kıymetlidir. Aksi taktirde, o delikten suyu akmayan çeşme lüzumsuz bir lüks eşyası yerine geçer. İşlemeyen motor, yanmayan lâmba, çalışmayan gramofon gibi...

İbrahim Hilmi Bey’in kitabının önsözünü takibeden sayfalarında alıntılardığı, Güzel Sanatlar Akademisi Atölye Profesörü Yüksek Mimar W. Schütte’nin 1942 tarihli şu saptaması ne kadar da mânidar: “*Kupkuru, teknik bir ifadeyle çeşme, sadece taştan mamul, alelâde delikli bir su kabıdır ve ekseri çeşmelerin esas müşekkili, dört köşe böyle bir kutu şeklindedir. Fakat öyle, dört köşe bir kutu ki!...*

1 İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri-I, İstanbul Ciheti, Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1943; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri-II, Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1945.

Geniş bir çatı, suya gelenleri güneş ve yağmurdan korur ve çeşme duvarlarını geniş bir gölgeye boğar. Duvarlar ve kitâbe her çeşit tezyinat, çiçekler ve beyitlerle örtülüdür. Böylelikle bu alelade taş kap, bu dört köşe kutucuk nev'i şahsına münhasır, heybetli bir kisveye bürünmüştür. Bazı çeşmeler bütün bir mahallenin şahdamarı mesabesinde. Ve eski basma resimlerde, meselâ Tophane Çeşmesi'nin etrafındaki beşeri faaliyetin ve kaynaşmanın alâka verici hatlarını görürüz.

Tezyinat ve kitabeler, çeşmelerin mermer kaplaması üzerine, büyük bir nefâset ve incelikle nakşolunmuş ve şekiller, en uygun renkler yardımıyla zevkle teressüm ettirilmiştir; alelümum kullanılan renkler, altın yaldız ve yeşildir, fakat açık renk bir mermer üzerinde, tatlı ve hoş bir tezat teşkil eden kırmızı ve mavi tonlara

da rastlanır. Rengârenk telkârî bir satıh onlara başka hayat verir. Maalesef bugün iyi vaziyette yalnız birkaç çeşme muhafaza edilebilmiş; çoklarıysa zamanla harap olmuşlardır. Bazıları o muazzam çatılarından mahrum kalırken, bazılarının renkleri solmuş, hemen hemen hepsi yağmurun, çamurun kirli izlerini taşırlar.

Suyu akmayan çeşmelere bahisle Hilmi Tanışık'ın 1943 tarihli girizgâhı, Selim Sırrı Tarcan'dan iktibas ettiği şu beyitlerle nihayetlenmektedir:

*Teşnegânın çâk çâk olmuş leb-i hahişleri,
Çeşmesâri merhamette bir içim su kalmamış!*

*(Susamışların yırtılmış/çatlamış esrarlı dudakları)
(Merhamet çağlayanında bir içim su kalmamış!)*

Selim Sırrı Tarcan

* * *

Ülkemizin yok olmaya yüz tutan tarihî âbidelerini araştırıp gün yüzüne çıkararak onları meraklılarıyla buluşturmak gâyesi yıllar içinde karşı konulamaz bir azimle giderek artan kıymetli ahabım Fatih Dalgali'yla birlikte sürdürdüğümüz çalışmalardan birinde; İstanbul'un çeşmelerini derleyerek uzun yıllar evvel kitaplaştıran rahmetli dedem İbrahim Hilmi Tanışık'ın çalışmasının bir benzerini İzmir çeşmeleri hususunda gerçekleştirmek hevesinden bahisle, onun böylesi lâtif bir araştırmaya imza atmasının fevkalâde yerinde olacağı konusunda fikir birliğine vardık.

Dalgali'nin son sekiz yıla yayılan kapsamlı çalışmaları sonunda İzmir ve çevresinde mevcut bulunan çeşme ve sebillerin ayrıntılı anlatımı ve bilhassa kitâbesi olanların levhalarında ihtivâ ettiği Osmanlıca beyitlerin tercümeleriyle kıymetlendirdiği emeklerinin sonucunda vücut bulan bu kitabı, Tanışık'ın İstanbul konulu çeşmeler çalışmasının İzmir suları üzerine naif bir yansıması olarak nitelemek de mümkün.

Son derece yorucu bir tempoyla, bilhassa yaz aylarında gerçekleştirdiği yorucu araştırma zincirini 2021 yılına elvedâ dediğimiz şu günlerde tamamlanması, çeşme sevdâlısı hepimizi bahtiyar etti. Bu sayede Ege'nin âb-ı revânı, artık çeşme ve sebilleriyle de tanınır, bilinir hâle gelmesi hususunda ilk adımı attı. İstanbulla başlayan ve İzmirle devam eden bayrak yarışının, hız kesmeden Türkiye'nin diğer şehirlerinde de devam ettirilip suyla alâkalı envanterlerin çıkarılması ve bu emsalsiz kıymetlerin lâıyk oldukları kıymetli mertebelere yükseltilmeleri pek münasip olacaktır.

İzmir'imizin yüzyıllara dayalı zengin geçmişi boyunca bünyesinde biriktirdiği kadim eserler içerisinde kıymetli yer tutan "çeşmeler" in hâiz oldukları özelliklerinin ve bu anıt-eserlerin yer aldıkları mevkilerin fotoğraflandıktan sonra kâğıda aktarılan alfabetik tasnifi, söz konusu alanda detaylı başvuru kaynaklarına ihtiyaç duyan araştırmacılar için hakikaten son derece değerli ve lüzumlu bir menbâ hükmünü kazanacaktır. Fatih Dalgali'ya, bu hoş çalışmasından dolayı gönül dolusu minnetlerimizi ve şükranlarımızı sunarız.

İBRAHİM AKIN KURTOĞLU

27 Aralık 2021, İstanbul Fatih

CEMAL

İŞÇİ SİGORTALARI KURUMU.
REÇETELERİNİZİNİZDE YAPILIR

İlk sözlere başlamanın, asıl çalışmayı yapmak kadar zor olduğu bir gerçek. Bu çalışmada, konu olarak belirlenen İzmir'in çeşme ve sebilleri hakkında söylenecek çok söz var elbette. Çeşmeler hakkında yazılan birçok makale ve kitapta anlatılanlar özlü sözlerden ileriye gidememiş, envanter kayıtları sadece sayılardan ibaret görülmüştür. İmar faaliyetlerinde, sahip çıkan bulunmadığından dolayı kolayca hakkı yenen yerler olarak görülen çeşmeler, dün olduğu gibi bugün de sahipsiz ve tabiri caizse yetim durumdadır. İzmir bölgesinde yaptığım gezilerde tespit edebildiğim çeşmelerin yanı sıra, yardımlarını gördüğüm değerli araştırmacılardan temin ettiğim bilgiler ışığında hazırladığım bu çalışma kapsamında bakımlı, suyu akan ve tarihî kıymeti öne çıkan çeşmeleri bulmak bir hayli güç oldu.

İzmir, konumu ve tabii güzellikleriyle ilgi çeken bir yerleşim merkezidir. Bu nedenle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, onlarca kültürü bünyesinde barındırmıştır. İzmir ve ilçelerini dolaştığınızda, her an karşınıza ilginç bir tarihî yapı çıkmaktadır. Ancak ne acıdır ki, bu yapıların büyük çoğunluğu günümüzde bakımsız ve harap haldedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus hareketliliğinin fazla olması ve gerçekleştirilen imar faaliyetleri neticesinde birçok tarihî yapı ortadan kaldırılmıştır. Yakın dönemde ise turizm düşüncesiyle yapılan imar (düzenleme/dönüşüm) programlarında tarihî eserlerin

zarar gördüğüne şahit olunmaktadır. Tarihî eserleri yok farz ederek şehri mâmur etmek, bayındır hale getirmek mümkün değildir. Tarihî eserlerimize sahip çıkmak amacıyla topyekûn bir seferberlik başlatmanın vakti geldi de geçiyor bile...

"İzmir'in Çeşme ve Sebilleri" adlı çalışmada, İzmir merkezinde ve diğer ilçelerde tespit edilen çeşmeler hakkındaki genel bilgilerin yanı sıra, tapu bilgilerine ve güncel fotoğraflara da yer verilmiştir. Tespiti mümkün olmayan çeşmeler bölüm sonlarında ayrıca belirtmek suretiyle notlandırılmıştır. Giriş bölümünde çeşme ve sebiller hakkındaki ayrıntılı bilgilere yer verilmektedir. Ulaşılabilen çeşme ve sebil yapılarına ait küçük bir envanter denemesi hükmündeki bu mütevazı çalışmada çeşmeleri tespit ederken yardımlarını gördüğüm Erol Şaşmaz, Mustafa Üzel, Bedri Cumhuri Doğu, Mustafa Savaşgan ve Taylan Köken'e, kitabelerin okunuşunda yardımlarını esirgemeyen hocam Ahmed Nezih Galitekin'e, değerli dostum Hüsamettin Halit Atlı'ya ve gezilerim esnasında tanıştığım, bana bu hususta yol gösterenlere ve çalışmanın ortaya çıkmasından yayımına kadar her safhada destekte bulunan İzmir Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri Mehmet Yavuz, Kültür Yayınları Genel Yayın Yönetmeni Mehmed Akif Köseoğlu, Birim Başkanı Çağdaş Güneş, Grafik Tasarımcı Orçun Andıç'a teşekkür ederim.

FATİH DALGALI

Bulgurlu, 21 Mayıs 2022

İzmir, antik çağdan itibaren Anadolu ile Akdeniz'i birleştiren ticaret yollarının merkezindedir. İzmir ve çevresi verimli araziler, su kaynakları ve her şeyden önemlisi Adalar Denizi'ne kıyısı olmasından dolayı birçok mücadeleye sahne olmuş, farklı topluluklara ev sahipliği yapmış ve bu sebeple kültürel ve mimari zenginliğe kavuşmuştur.

İzmir'in çeşme ve sebilleri hakkındaki çalışma, İzmir'de yaptığım gezilerle şekillenmeye başladı. İlk olarak Konak bölgesindeki gezilerde gördüğüm birçok tarihi yapıyı fotoğraflamış, hakkında bilgi edinmeye çalışmıştım. Sonraki gezilerim ise Urla ve Çeşme bölgesindeki köylerde sürdü. Elbette ki gezilerimin teması sadece çeşme ve sebil yapılarından ibaret değil, genel olarak karşılaştığım tarihi yapılarıydı. Mezar taşlarından, hamamlara, kervansaraylardan, su kuyularına, köprülerden, türbelere ve hiç beklemediğiniz yerde karşınıza çıkan, Beylikler döneminden kalma cami ve mescid harabelerine kadar birçok yapıyı fotoğrafladım. İlk olarak 2016 yılında kaleme aldığım *"Urla'nın Camileri Kime Emanet?"* başlıklı yazımla İzmir bölgesi hakkındaki araştırmalarımı tasnif etmeye başladım. 2021 yılına geldiğimizde, salgının oluşturduğu uzun kapanma dönemlerini fırsat bilerek İzmir'in çeşme ve sebilleri konusunda çalışmaya başladım. Ağustos ayında ise İzmir'in ilçe ve mahallelerindeki çeşmeleri fotoğraflayarak, çevredeki kişilerle söyleşiler yaptım. Çeşme ve sebillerin yanı sıra sokaklardaki farklı tarihi zenginlikleri görüp İzmir'in kültürel mirasına yakından tanık olmanın hazzı tarifsizdi.

Önceki yıllarda tespit ettiğim çeşme ve sebillerin güncel durumlarını öğrenmek için tekrar ziyaretler gerekiyordu. Erol Şaşmaz Bey'in hazırladığı ve yönettiği internet sitesi yol göstericilerimin başında geldi. Kendisine uzun yıllardan beri emek verdiği ve her gün geliştirdiği bu çalışmasından dolayı müteşekkirim. Ayrıca İzmir Valiliği'nin hazırlamış olduğu 3 ciltlik İzmir Kültür Envanteri çalışmasından da yararlandım. Tespit ettiğim diğer çeşmeler ise gezerek ve yayınlanmış çalışmalardan bulmuş olduğum su yapılarıdır.

İzmir'in Çeşme ve Sebilleri kitabı, İzmir merkezi olarak Konak'a odaklanmakta, daha sonra ilçelerin alfabetik sıralamasıyla devam etmektedir. Çeşmeler gerçek isimleri ve bölge halkının kullandığı isimlerle belirtilmiştir. Çeşmenin güncel durumu hakkında verilen kısa bilginin yanında yaptıranı ve yapım yılı da belirtilmiştir. Sonrasında ise eser adı, yaptıranı, kitabesi, ada, parsel bilgisi, mahallesi ve tapu alanına kadar birçok ayrıntıya yer verilmiştir. Metin içerisinde belirtilen ada, parsel, mahalle ve mevki bilgileri ile taşınmaz numarası, tapu alanı bilgileri ve nitelikleri, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgulama Uygulaması ile tespit edilmiştir.

Çoğunun müstakil tapu kaydının olmaması, çeşme ve sebil yapılarının şahsi arsa, ev ve dükkân alanı içinde kalmış olması tespiti zorlaştırmıştır. Bölüm sonlarında bulunan tablolardaki *"Nitelik"* kısmındaki ifadelerin bazılarında belirtilen *"Kargir ev"*, *"Kargir dükkân"* ve *"Arsa"* gibi ifadeler, *"...alanı içindedir."* ekiyle tamamlanmıştır. Yapılardan, kendi müstakil alanı olan çeşme ve sebiller *"Metruk çeşme"*, *"Çeşme"*, *"Sebil"* olarak belirtilmiştir. Bazı çeşmelerin tapu alanlarına ise komşu yapılar tarafından tecavüz edildiğine de şahit olunmuştur. Birçok kargir evin tapu alanları çeşme yapısını içine alır durumdadır.

İzmir merkez ve ilçelerinde karşılaşılan olumsuz durumların başında, sokak isimlerinin değiştirilmesi, mahallenin özelliğini belirten isim yerine numara verilmesi olmuştur. Çeşme'de, eski kayıtlarda Hamal Sokağı olarak geçen yerin adının sonradan 2032. Sokak, Müftü Sokağı'nın isminin 1021. Sokak olarak değiştirilmesi sadece iki örnektir. Sokak isimlerinden hareketle birçok tarihî yapının tespiti mümkünken bu değişiklik sonucunda tespit etmek daha da zorlaşmakta, İzmir'in tarihî kimliği bu değişikliklerde parça parça yok olmaktadır. Geçmişte verilmiş olan *"Soğuk Çeşme"*, *"Akar Çeşme"*, *"Damlacık"* gibi özellik belirten isimler artık ortadan kalkmıştır.

Çeşme ve sebillerin genel durumuna bakacak olursak, kitapta bulunan güncel fotoğraflardan da göreceğiniz üzere durum pek de iç açıcı değildir. Çeşmeler harap ve bakımsız durumdadır. Çok az sayıdaki çeşme ise restorasyon geçirmiştir. Bakımsız ve harap haldeki çeşmeler, hatırlanacağı günü beklemektedir. Konak'taki çeşmeler binalar arasına sıkışmış, fark edilemez durumdayken, ilçe ve mahalle aralarında bulunan çeşmelerin çoğunluğu diğer yapıların tecavüzüne uğramıştır. Muhtemelen temiz gözüksün düşüncesiyle yapılan, çeşmeleri sıvama, boyama ve hatta fayans kaplama uygulamaları sebebiyle çeşmelerin kitabeleri okunamaz hale gelmiş, orijinal görünümünü kaybetmiştir.

Çeşmelerde yapı malzemesi olarak bölgeye has olan taşlar kullanılmıştır. Kıyı kesimlerinde kesme taş malzeme, iç kesimlerde moloz taş ve tuğla malzeme tercih edilmiştir. Tuğlanın kullanıldığı çeşmeler tarih olarak daha eski döneme aittir. Genel görünümü ve kemer yapıları bakımından şaheser olan bu çeşmeler bakımsız vaziyettedir. Bölgenin kıyı kesimindeki ilçelerde bulunan çeşmelerin taşları rüzgâr ve deniz etkisiyle yıpranma göstermektedir. Kitabeli çeşmeler ise kitabede kullanılan malzeme bakımından İstanbul kitabelerinden çok farklıdır. Bayındır, Tire, Bergama'da bazı kitabeler taş üzerine yazılmışken diğerleri mermer üzerindedir. Ancak mermer çeşidi de yine İstanbul kitabelerindeki mermerlerden farklıdır. Konak'ta Kestanepazarı mevkiinde bulunan şadırvanın, Hisar Camii önündeki şadırvanın ve Menemen'deki sebil kitabesi gibi çok sayıda kitabede kullanılan mermer, damarlı ve kısmen renkli olduğundan okunması hayli güç durumdadır. Sade renkli mermere yazılmamasının sebebi bölgede bulunan mermer kalitesinde aranabilir. Kitabe yazılarının da İstanbul üslubundan uzak olduğu aşikârdır.

Gezilerim esnasında "*Neden buraları gezip fotoğraf çekiyorsun?*" sorusuyla sıkça karşılaştım. Bu sorunun devamında "*Defîne mi arıyorsun?*" sorusu geldi. Geçmişte tarihî yapılara sahip çıkılmaması ve talan edilmesi bu tepkilerin sebebiydi. Hatta Tire'de, bundan en fazla 7-8 yıl önce var olan kitabelerin bir kısmı günümüzde yerinde bulunmamakta, mahalleli

ile görüşüldüğünde "*Bir gece alıp gittiler*" cevabı alınmaktadır. Diğer taraftan Selçuk'ta gündüz vakti, eski bir hayrat çeşmeyi çekiçle parçalamaya çalışan bir şahsı gördüğümde durumun ne denli vahim olduğunu anladım. Denize kıyısı olan ilçelerde turizmin deniz merkezli olmasından dolayı çeşme ve sebillerin sayısı daha az iken, kıyıdan uzak bölgelere gidildikçe sayı artmaktadır. Yeni yapılan konutlar nedeniyle tapu kaydı olmayan çok sayıda çeşme ortadan kaldırılmıştır. Buna en iyi örnek Çeşme'nin Çiftlik Mahallesi'dir.

İzmir'in ilçelerinde, ayakta kalan çeşme yapılarının büyük çoğunluğu yakın dönemde yapılan (1940-1990) hayrat çeşmelerdir. Ancak bu çeşmelerin de çoğu kurumuş ve bakımsız durumdadır. Çalışmamızın konusunu eski ve kitabeli çeşmeler oluşturduğundan hayrat çeşmelerine az sayıda yer verebildik. Bunların hepsini tespit edip kayda geçirmek geniş ve uzun süreli bir çalışmayı gerektirmektedir. Kaldı ki birçok hayrat çeşmesi, terk edilmiş alanlarda, yıkılmak üzere olan binaların duvarında ya da esnaf tezgâhlarının arkasında kalmış durumdadır.

Yerinde tespit edemediğim, çalışma sırasında yaptığım araştırmalarda karşılaştığım çeşmeler de ilgili bölüm sonunda "*Bölgedeki Diğer Çeşmeler*" başlığı altında kaynaklarıyla verilmiş, tespit edilebilen tapu bilgileri de ayrıca eklenmiştir. Her bölümde bulunan çeşmeler, tablo halinde isim, yaptıran, ilçe, mahalle, ada, parsel, tapu alanı, kitabe bilgisi ve yapılış tarihleriyle verilmiştir. Maalesef, çeşmelerin çoğunda kitabe olmaması bu bilgilerde eksiklerin bulunmasına neden olmuştur. Tüm ilçelerdeki çeşmeler toplu olarak verilmiş, sonunda maddeler halinde tablo değerlendirmesi yapılmıştır.

İzmir'in çeşme ve sebillerinin derlendiği bu çalışmada, tespit edilememiş çeşmeler muhakkak ki vardır. Ancak, çalışmaya eklenmiş olan yapı bilgileri sayesinde tespit edilen çeşmelerin kalıcılığına destek sağlanmış olacağı kanaatindeyim. İzmir'in tarihî zenginliğinin bir parçası olan su kültürüne ait çeşme ve sebillerin korunması, gerekli önemin gösterilmesi ümidiyle, hazırladım bu inceleme-araştırma kitabının İzmir kültür hayatına katkı sunmasını temenni ederim.

Görsel 1. İzmir'i tasvir eden gravür.(1890)

Yerleşimin oluşması için gerekli ihtiyaçların başında su kaynakları gelmektedir. Suyun bol ve içim kalitesinin güzel oluşu yerleşimin süresini ve nüfus yoğunluğunu etkilediği gibi, ekonomik faaliyetlerin de gelişmesine hizmet etmektedir. İzmir bölgesi de su yatakları bakımından zengin sayılabilecek yapıdadır. Bölge, iç bölgelerden gelen akarsuların döküldüğü yerde olması ve kaynak sularının bulunmasından dolayı eski çağlardan itibaren bir yerleşim merkezi haline dönüşmüştür. MÖ 4. yüzyılda Büyük İskender'in Smyrna'ya geldiği yönündeki rivayet tartışmalı olsa da Makedon Krallığı'nın bölgede Pers hâkimiyetine son vermesinden sonraki süreçte, pek çok kent gibi Smyrna da eski yerinden (Bayraklı bölgesinden) uzak olmayan Kadifekale bölgesinde yeniden kurulmuştur². Bu alanlarda bulunan su kaynakları etrafında yerleşimler gerçekleşmiş, tarım alanları oluşturulmuş ve ticarete yön veren limanlar tesis edilmiştir. İç bölgelerin Akdeniz'e açılan kapısı olan İzmir Limanı, eski dönemlerden itibaren bölgenin ticaret merkezi haline gelmiştir.

İzmir'in su ihtiyacının karşılanması amacıyla birçok su yapısı inşa edilmiştir. Kemerler, köprüler ve çeşmelerle donatılan şehirde antik dönemden kalan, çok sayıda su yapısı da mevcuttur³. İzmir'e su getirmek amacıyla Karapınar Su Yolu, Akpınar Su Yolu, Kapancıoğlu Su Yolu, Melez Vadisi'ndeki Bizans Su Yolu, Osman Ağa Suyu, Vezir Suyu⁴ ve Damlacık Pınarı inşa edilmiştir⁵.

Karapınar Su Yolu: Nif Dağı'nın güney yamacında bulunan Karapınar'ın suyunu Kadifekale'ye ileten su yoludur.

Akpınar Su Yolu: Kısıkköy yakınındaki Akpınar sularını, Bayramyeri yakınlarına (Zeus Akraios Tapınağı'na) ileten su yoludur.

Buca Su Yolu (Melez Vadisi): Kanlıgöl sularını şehre ileten su yoludur⁶.

Osman Ağa Su Yolu: Kozağaç yöresi sularını şehre ileten su yoludur. Bu su yolu aynı zamanda Kozağaç Su Yolu'dur. Osman Ağa Su Yolu, Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'nın yaptırmış olduğu Vezir Su Yolu'ndan sonra en önemli su yoludur. Münir Aktepe'nin yayınlamış olduğu Osman Ağa Vakfıyesinden belirtildiği üzere devrinde önemli ve varlıklı biri olan Osman Ağa'nın İzmir'in imarında hizmetleri olmuştur⁷.

Vezir Suyu: Osmanlı dönemi su yoludur. İzmir'in güneydoğusundan Şirinyer yakınında çıkan kaynak sularını iletir. Vezir Suyu, İzmir'in su ihtiyacını geniş ölçüde karşılayan tesistir⁸.

Kapancıoğlu Su Yolu: İzmir'in doğusundan, Tepecik'in kuzey yamaçlarından çıkan suyu iletir.

Damlacık Pınarı: Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa ve Hacı Osman Ağa'dan sonra Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, şehrin su ihtiyacıyla meşgul olmuştur. Damat İbrahim Paşa, Damlacık Deresi mevkiinde boşa akan suya 1720 yılında sahip çıkarak kullanıma sunmuştur⁹.

2 Sarp Alatepeli, Smyrna Su Yapıları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2016, s.1.

3 Ayrıntılı bilgi için bk. Sarp Alatepeli, Smyrna Su Yapıları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2016.

4 Georg Weber, İzmir'in Suyolları, Çev.-Haz.: İlhan Pınar, İzmir 2011, s.9.

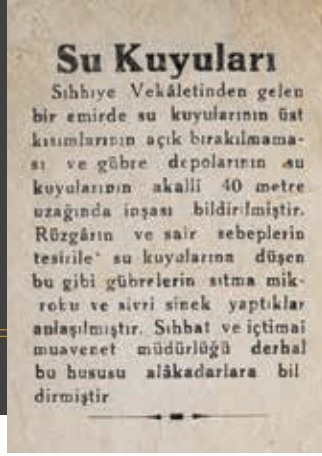
5 Münir Aktepe, İzmir Yazıları-Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebilleri, Haz.: Fikret Yılmaz, İzmir 2003, s.175.

6 Weber, a.g.e. s.11.

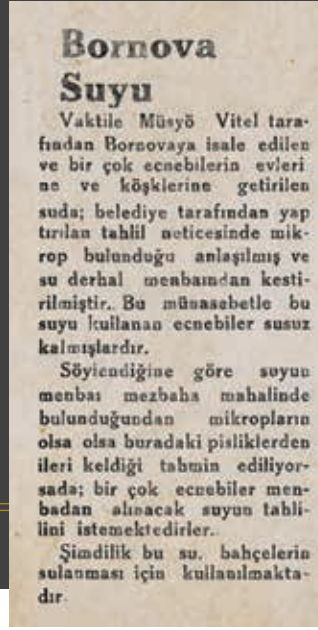
7 M. Münir Aktepe, "İzmir Suları Çeşme ve Sebilleri ile Şadırvanları Hakkında Bir Araştırma", Tarih Dergisi, S.30, İstanbul 1976, s.147-148.

8 Aktepe, a.g.m., s.137.

9 Aktepe, a.g.e., s.175.

Görsel 2. Su kuyularının neden olduğu sıtma mikrobundan bahseden haber. (İzmir Postası, 14 Eylül 1934)

Görsel 3. Bornova suyunun, yapılan tahlil sonucu içime uygun olmadığını belirtildiği haber. Suyun uygun olmamasının sebebi de su kaynağının mezbaha yakınında olmasıdır. (İzmir Postası, 13 Temmuz 1934)

İzmir bölgesinin su ihtiyacını karşılamak için su yolları, su kemerleri ve çeşmelerin yapımı da hızlandırılmış, mahalle aralarına kadar çeşmeler inşa edilmiştir. Antik dönemden itibaren Beylikler ve Osmanlı devirlerinde mevcut çeşmeler tamir edilirken yenileri de inşa edilmiştir. İzmir'deki tarihi yapılar içinde karşılaşılan çeşmelerin çoğunda kullanılan devşirme malzemeler bunun göstergesidir. Osmanlı son döneminde İzmir'de baş gösteren su sıkıntısı yeni su kaynaklarının aranmasına ve su yapılarının inşasına sebep olmuştur. Atık suyun ortaya çıkaracağı pisliği ve salgınları da kontrol etmek için suyun nizami kullanımı gerekmektedir. Yerleşim yerinde meydana gelebilecek en büyük tehlikelerden biri, sudan dolayı oluşan salgındır. Su kaynaklarının değeri ve korunması için en önemli unsurlardan biri de su mahalline kurulacak olan üretim tesisleridir. Su havzalarının toprağa ve su kaynağına sirayet edecek atıklardan korunması için tedbirler alınmıştı. (Görsel 2-3)

19. yüzyılın sonlarına doğru altyapı eksikliğinden kaynaklı olarak sokağa bırakılan atık suların yarattığı salgın hastalıklarla mücadele eden halk, yerel yönetimlere büyük tepki göstermeye başlamıştır. Sık sık kesilen sular salgın hastalıkların artışına sebep olmuştur¹⁰. Su sıkıntısı ve sağlıklı su düşüncesiyle Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda yeni uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Bunlardan ilki su imtiyazıydı. İzmir Valisi Mehmed Kâmil Paşa tarafından Göztepe ve Karataş'a mecburi olarak, Bornova, Karşıyaka, Hacılar ve Işıklar'a ise keyfiyete göre su vermek amacıyla kent su imtiyazı önce İbrahim Niyazi Bey'e, daha sonra da Belçikalılara verilmiştir. Resmi daireler, hastaneler ve belediye gibi kuruluşlara bedava su verilmesi ve belediyenin belirleyeceği yirmi ayrı noktaya halk çeşmesi yapılması gibi şartları kabul eden Belçikalı girişimciler, "İzmir Osmanlı Su Şirketi" adını verdikleri şirketin 11 Mayıs 1310 (1894) tarihinde Vali Mehmed Kâmil Paşa'nın tesciliyle su imtiyazını resmen almışlardır¹¹.

10 Asil Kaya, İzmir'in Su Serüveni, İzmir 2017, s.12.

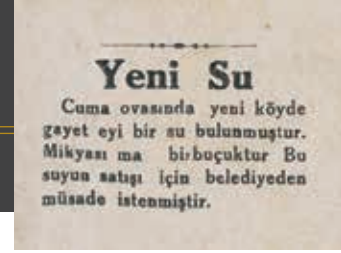
11 Kaya, a.g.e., s.13.

Görsel 4. Vali Kâzım Paşa'nın Tire ve Ödemiş seyahatinden döndüğü haberi. (İzmir Postası, 1 Ağustos 1934)

Görsel 5. İkiçeşmelik mevkiinde su verilemediğini, bu civarda oturanların Vezir ve Osman Ağa sularına ihtiyacı olduğunu bildiren haber. (İzmir Postası, 29 Temmuz 1934)

Görsel 6. Cuma Ovası'nda bulunan su kaynağı haberi. (İzmir Postası, 10 Temmuz 1934)

İhtiyaz sonrası, su verilen mahallelerin sınırlı kalması ve sadece belirli muhitlerin ihtiyacının giderilebilmesi neticesinde su sorunu baş göstermiş, nüfus artışı da sorunun büyümesine neden olmuştur. İzmir'de başlayan giderek artan su sorunu cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir. İşgal ve yangınla karşılaşan İzmir'in çözülemeyen sorunlarından biri halini alan su meselesi, alt yapı sorunuyla iç içe geçmiştir. Uzun yıllar su sağlama, sağlıklı bir şekilde suyu şehre getirme ve atık suların çevreye zarar vermeden bertaraf edilmesi çalışmaları devam etmiştir¹².

1926 yılında İzmir Valiliği'ne atanan Kâzım Paşa zamanında kentin su sorununa yönelik önemli çalışmalar başlatılmıştır. İlk iş olarak Vezir ve Osman Ağa sularını şehre taşıyan eski borular değiştirilerek,

Temaşalık ve İkiçeşmelik bölgesi başta olmak üzere yukarı mahallelere giden hat ile birçok vatandaşın su ihtiyacı giderilmiştir. Öte yandan Kâzım Paşa şehrin birçok yerine mahalle çeşmeleri inşa ettirmiş, belirli muhitlere su deposu yaptırmıştır.

İzmir ve çevresinde devamlı kontroller yapan Vali Kâzım Paşa, yeni yollar üzerine anıtsal görünümde çeşmeler inşa ettirmiş, bazı tarihî çeşmelerin de ihyasını sağlamıştır. **(Görsel 4-5)**

Zorunlu bir ihtiyaç olan suyu arama ve elinde olanı devam ettirme çabası her dönem devam etmiştir. Suyun korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ne kadar önemliyse, kullanılmış ve atık halini almış suyun değerlendirilmesi de o derece önemlidir. **(Görsel 6)**

12 Aktepe, a.g.e., s.163.

yamanlar suyu

Karşıyakaya yakında isal edilecek Yamanlar suyu için daha şimdiden abone kaydına başlanmıştır; yedi ev abone olmuştur.

Görsel 7. Yamanlar Suyu için abone kaydı haberi. (İzmir Postası, 4 Temmuz 1934)

Yamanlar suyu şehre geldi

İzmir 18 (A. A.) — İzmirin Karşıyaka semtine 10 kilometre mesafeden akıtılacak olan Yamanlar suyu şehre getirilmiştir. 27 ağustosta Başvekil Paşa Hazretlerinin huzuruyla açılacaktır.

Görsel 8. Yamanlar Suyu'nun şehre geldiğini bildiren haber. (Zaman, 19 Ağustos 1934)

Başvekil İsmet Pş. bugün geliyor Yamanlar suyunun küşat resmi yapılıyor

Cellâtgölünün kurutulmasına başlandı. İsmet Paşa bir nutuk iradetti — Köylülerle hasbihal

İsmet Paşa panayırı açmak üzere İzmir'e çıkarken
[iki tarafında vali Kâzım ve kumandan İzzettin Paşalar görülmektedir.]

Başvekil İsmet Paşa, de Panayırı ihalesinde kendisini harpçileri temsil ediyor
İzmir 28 (Hürriyet) — Başvekil İsmet Paşa ve refakatindeki zevat bu sabah "dün sabah" Cellâtgölü Bozdağına çıktılar ve işle yemekte orada yemekteler. İsmet Paşa Hazretleri burada köylülerle hasbihalde bulunmuşlar ve bu esnada fotoğraflar çekilmiştir.
Bundan sonra Gölge dönülmüş ve burada Aydın valisi ve Firka reisleri ile diğer bazı zevattan mürekkep bir heyet Başvekilin sevk edilmiştir. Başvekil Paşa kendilerine Tire-Aydın yolunun açılışını tebrik etmiştir.
Devami 7 inci sahifede

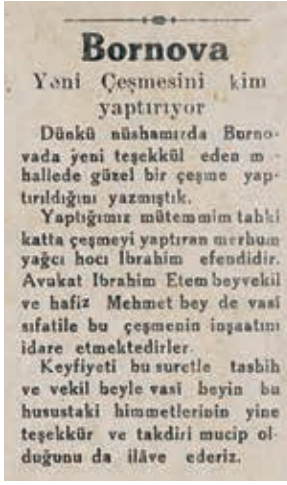
Görsel 9. Yamanlar Suyu küşat resminin yapılacağını bildiren haber. (Zaman, 29 Ağustos 1934)

1931 yılında, belediyenin yönetimine bırakılan su kaynaklarının kontrolünün sağlanması amacıyla belediyenin fen işlerine bağlı olarak "Su Şubesi" kurulmuştur. Bu sayede sorunlara hızlı bir şekilde müdahale edilebilmesi sağlanmıştır. "Bu gelişmeler kısa sürede sonuç vermiş olacak ki Karşıyaka Su Projesi ihalesini kazanan ve İzmir Belediyesi ile 12 Haziran 1933'te sözleşme imzalayan Pont Mousson firması, 30 Şubat 1934'te başladığı çalışmaları kısa sürede tamamladı ve 1 Temmuz 1935 tarihi itibarıyla Karşıyaka tam anlamıyla suya kavuşmuş oldu¹³." Bu bölgeye Yamanlar Suyu verildi. 19 Ağustos 1934 tarihli bir haberde, "İzmirin Karşıyaka semtine 10 kilometre mesafeden akıtılacak olan Yamanlar suyu şehre getirilmiştir. 27 ağustosta Başvekil Paşa Hazretlerinin huzuruyla açılacaktır." denmektedir. Sonraki günlerde (29 Ağustos 1934) çıkan başka bir haberde ise "Başvekil İsmet Pş. bugün geliyor. Yamanlar suyunun küşat resmi yapılıyor" başlığı atılmış, İsmet Paşa'nın Bozdağ ve Gölçük gezisinden bahsedilmiştir. 29 Ağustos tarihine ait olan haberde, İsmet Paşa'nın "dün sabah" geldiği yani 28 Ağustos 1934 tarihinde bu geziyi yaptığı belirtilmiştir. (Görsel 7-8-9)

Bütün bu çalışmalara karşın 1940'lı yılların başında Karşıyaka'nın suyu abonelerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalınca, Vezir ve Osman Ağa suları ile Halkapınar Suyu'ndan alınacak destekle yöre halkının ihtiyaçlarının giderilmesi düşünülmüştür. İzmir'in yukarı mahallelerin su sıkıntısı ise devam etmekteydi. 1943 yılında 19.270 metre su yoluna sahip belediye, 2.763 aboneye hizmet verirken, kentin muhtelif yerlerine kurduğu 171 çeşmeyle susuz vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. 5 Haziran 1944 tarihinde kabul edilen ve 14 Haziran 1944 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kanun gereğince İzmir Suları Türk Anonim Şirketi, Nafia Vekâleti tarafından kamulaştırılarak İzmir Belediyesi'ne devredilmiştir. Böylelikle hem İzmir'deki suların işletim hakkı bütünüyle millileştirilmiş hem de her türlü su ve altyapı hizmetinin tek elden yürütülmesi sağlanmıştır¹⁴.

13 Kaya, a.g.e., s.21.

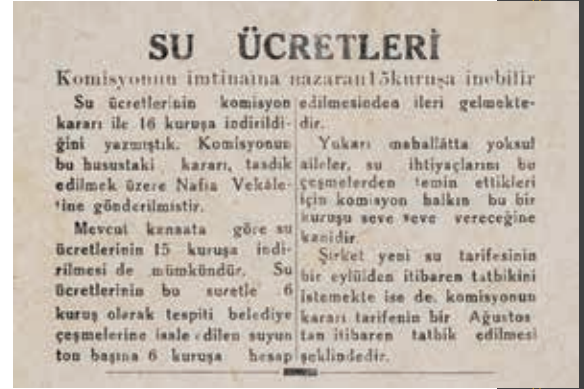
14 Kaya, a.g.e., s.19-23.

Görsel 10. Bornova'da yeni kurulan mahalleye çeşme yapıldığına dair haber. (İzmir Postası, 9 Ağustos 1934)

Görsel 11. Umumi muslukların bozulduğuna dair haber. 102 çeşmenin musluğunun tamir edildiği, 11 çeşmeye ise yeni musluk takıldığı belirtilmektedir. Bu da göstermektedir ki belirtilen tarihte belediye 113 çeşmeyi kontrol etmiştir. (İzmir Postası, 14 Ağustos 1934)

Görsel 12. Su ücretlerinin belirlenmesine dair haber. (İzmir Postası, 12 Ağustos 1934)

İzmir'in yerleşiminde su kaynaklarının şehre getirilmesine başlanmış, Osmanlı Devleti döneminde eski yapıların tamiri ve yeni su yolların yapımına devam edilmiştir¹⁵. Cumhuriyetin ilk yıllarıyla beraber şehirleşmenin artması su kaynaklarında yeni arayışlara ve suyun halkın ulaşabileceği her yere getirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla şehrin çeşitli yerlerine çeşmeler yapılırken bu faaliyetler evlere yeni şebekelerin çekilmesine, abonelik işlemlerinin yapılıp hız kazanmasına ve ücret tarifelerinin belirlenmesine sebep olmuştur. Bu ve benzeri ihtiyaçların giderilmesinin yanında, yapılan hizmetlerin devamının sağlanması, bakım ve onarım faaliyetlerinin aksatılmadan yürütülmesi de su meselesinin önemli unsurlarıdır.

Görsel 13. İzmir'in Şaşal kaynak suyuna kavuşacağı haberi. Yapılacak tesisatla Eşrefpaşa'ya kadar bu suyun getirileceği bildirilmiştir. (Akşam, 8 Kanunusani 1935)

15 İzmir suları için bk. Münir Aktepe, İzmir Yazıları-Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebilleri, Haz.: Fikret Yılmaz, İzmir 2003, s.163-176.

KONAK

Görsel 14. Kızlarağası Hanı eski görünümü. (SALT Araştırma, Ülgen Ailesi Arşivi)

- ◆ Konak bölgesinde 58 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Bölgedeki Diğer Çeşmeler başlığı altında, listede olmayan çeşmelere yer verilmiştir.
- ◆ 32 çeşmenin kitabesi bulunmaktadır.
- ◆ 13 çeşmenin müstakil tapu kaydı vardır.
- ◆ En eski tarihli çeşme, Akmaz Çeşme'dir.

Görsel 15. Çeşmenin parçalanmış yüzeyi.
(8 Ağustos 2021)

Görsel 16. Kızlarağası Hanı girişi ve çeşmenin konumu.

Akmaz Çeşme

1732/1733

Hasanhoca Mahallesi'nde Kızlar Ağası Han'ın¹⁶ 861. Sokak üzerinde bulunan girişinin sağında, 337 ada 60 parseldeki kargir deponun dış duvarındadır. Yekpare mermerden yapılmış çeşmenin her tarafı çatlak ve kırık içindedir. Düşen mermer parçalar aralara sıkıştırılmış vaziyettedir. Kurnası olmayan ve suyu akmayan çeşme, harap görünümüyle dikkat çekmektedir. Çeşmenin istiridye motifi üstünde işlemler bulunurken, onun üstünde de tek satır, iki bölümlü kitabesi yer almaktadır. Kitabesinde "Nâfiz nûş idüb âliden didi târihini Hamdu Lillah akdı bu gün çeşmeden âb-ı hayât." yazmaktadır. Kitabenin tarih mısraının değeri h.1145 (1732/1733) yılına tekabül etmektedir.

*Nâfiz nûş idüb âliden didi târihini Hamdu
Lillah akdı bu gün çeşmeden âb-ı hayât.*

Görsel 17. Çeşmenin kitabesi. (8 Ağustos 2021)

¹⁶ Hanın diğer ismi de Hacı Beşir Han'dır. Hacı Beşir Ağa, III. Ahmed döneminde 13 yıl, I. Mahmud döneminde de 16 yıl harem ağalığı vazifesinde bulunmuştur. Birçok yerde hayır eseri yaptırmıştır.

Görsel 18. Şadırvanın eski bir fotoğrafı.

Başoturak Şadırvanı

Ahmetağa Mahallesi'nde 873. Sokak ile 863. Sokak arasında bulunan Başoturak Camii'nin¹⁷ avlu dışındaki meydana, 293 ada 1 parselde bulunan çeşme 17,50 m² tapu alanına sahiptir. Altı yuvarlak sütun üzerinde, altıgen yapıdaki üst örtüsünün sivri kubbesi bulunan şadırvanın ortasında yine altıgen mermer su küpü vardır. Bu küpün kubbesi de yukarı doğru sivrilmiş yapıdadır. Şadırvanda altı oturma yeri bulunur. Mermerler üzerinde herhangi bir işleme ya da kitabe bulunmamaktadır. Şadırvanın kubbe içinde, her kenarını dolaşan bordürler ve altı kenarında kabartma süslemeler yer alır. Şadırvanın suyu akmaktadır. Bölge esnafı ve cami cemaati bu şadırvandan yararlanmaktadır. Şadırvan yol seviyesinden yüksektedir. Yeşile ve kabartmaları bakır rengine boyanmış şadırvanın gerçek görünümüne kavuşturulması gerekmektedir.

Görsel 19. Şadırvanın genel görünümü. (8 Ağustos 2021)

17 Caminin ismi Hacı Hüseyin Camii'dir.

Görsel 20. Altınpark Çeşmesi'nin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 21. Çeşmenin görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Altınpark Çeşmesi

Faikpaşa Mahallesi'nde 960. Sokak ile 967. Sokak arasında bulunan 3287 ada 29 parseldeki 71,00 m²'lik Altınpark Park alanı içinde, mahvele merkezi yanında bulunan çeşme, dikdörtgen formda ve mermer yapıdadır. Köşeleri yeckpare mermer, köşeli sütunlu, ayna taşları yine yeckpare mermerdendir. Üstü düz örtülüdür. Ön yüzünde, musluk olacak yerde daire formunda mermer işlemesi bulunan çeşme, sade bir yapıdadır. Suyu akmayan çeşme park alanı içinde kalması, etrafında park duvarının olması ve önüne kurulan manav nedeniyle görünmez haldedir. Çeşmenin yalak taşı mermer yapıdadır ancak zemin yükselmesinden dolayı alçak görünümündedir. Kitabesi bulunmayan çeşmenin yan tarafında yine mermerden yapılmış küçük bir oturak taşı formunda başka bir eklenti daha vardır. Çeşmenin arka kısmında bulunan mermer blok yok olmuş, arkasından beton yapı ortaya çıkmıştır. Çeşmenin yan tarafı Konak Belediyesi Altınpark Arkeolojik Kazı Alanı'dır.

◆ Berberzade Çeşmesi

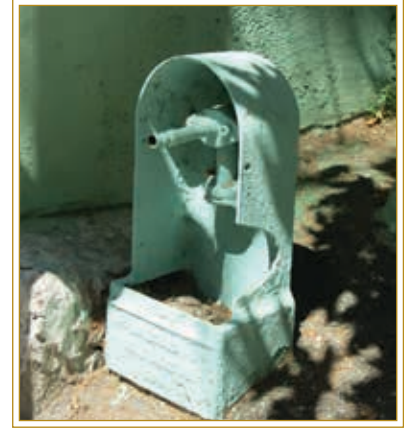
Kestelli Mahallesi'nde Anafartalar Caddesi'nin, Kestelli Caddesi'ne dönüşteki 2381 ada 58 parselde bulunan dükkânın dış duvarındadır. Çeşmenin önüne kurulan sabit tezgâh nedeniyle çeşme görünmez haldedir. Mermer blok halinde duvara sabitlenmiş çeşmenin üstünde sola bakan ay yıldız motifi vardır. Bu motifin altında "*Bismillahirrahmanirrahim / Berber Zade Mehmet Efendi / Vakfıdır Mütaahhit Sait Tuşkar Tamir Ettirmiştir. / 30.8.1956.*" yazmaktadır. Bu yazıda çeşmenin Berberzade Mehmet Efendi Vakfı tarafından yaptırıldığı, 30.8.1956 yılında Sait Tuşkar tarafından tamir ettirildiği belirtilmektedir. Çeşmenin su akarı körlenmiş, üzeri beton ile sıvanmış durumdadır.

Görsel 22. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (23 Ağustos 2021)

Görsel 23. Sokak Çeşmesi'nin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 24. Dalmaz Çeşmesi'nin görünümü. (8 Ağustos 2021)

◆ C.H.F. Mirali Ocağı Çeşmesi - 1934

Mirali Mahallesi'nde 954. Sokak ile 1021. Sokak birleşiminde bulunan, 1581 ada 69 parseldeki Selvili Mescid'in sokak köşesindeki duvarında, 1581 ada 67 parseldeki 28,00 m² tapu alanına sahip kargir depo çeşme bir masura su nitelikli alanın istinat duvarındadır. Çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Buradaki depo alanı, cami ile birlikte, daha önceden olan sudur. Çeşme 1021. Sokak'a bakmaktadır. Mermer bloklarla yapılmış çeşmenin mermer sütunlar üzerine yatırılmış, bordürleri işlemeli mermer blok üzerinde yine mermerden alınlığında "Mirali / Ocağı / Tarafından Yapılmıştır / 29_Birinci Teşrin_1934" yazmaktadır. Aynı alınlığın üstünde yine mermerden küçük kitabede ise "C.H.F." yazısı görülmektedir. Çeşmenin ayna taşında bulunan su akarının musluğu yoktur. Yalak kısmı da mermerden yapılmış çeşme ve çevresi bakıma muhtaçtır. 2012 yılında bakım yapılan çeşme tekrar eski bakımsız günlerine dönmüş vaziyettedir. Hemen yanında bulunan çöp alanı ve çevresinin bakımsızlığı bu çeşmeyi yok etmiş durumdadır.

◆ Sokak Çeşmesi

Esnafşeyh Mahallesi'nde 442. Sokak üzerinde, 834. Sokak birleşiminin yanında 184 ada 44 parseldeki arsa ve yarım masura su tapu alanı içindedir. Çeşmenin isim bilgisi bulunmadığından dolayı Sokak Çeşmesi olarak kaydedilmiştir. Tuğla örgülü işçiliğindeki sanatla dikkat çeken çeşmenin harap haldeki durumu yakın zamanda yok olma riski taşıdığını göstermektedir. Çeşmenin kemerli yapısının altında derince bir niş, içinde de mermerden oluğu vardır. Çeşmenin arkasındaki su haznesi tuğla örgülüdür. Günümüzde otopark alanı olarak kullanılan arsanın arka kısmında kalmıştır. Gözlerin dibinde, ancak görülmeyen bu çeşmenin kurtarılması gerekmektedir. Üzerinde kitabe bulunmadığından dolayı yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi edinilememiştir.

◆ Dalmaz Çeşmesi

Akçalımscit Mahallesi'nde 413. Sokak üzerinde 424. Sokak'a dönüşte solda, 102 ada 52 parseldeki evin duvarının yanındadır. Çeşme son dönem yapılan dökme demir tulumba modellerindedir. Geçmişte mahallenin su ihtiyacını karşılamaktaymış. Çeşme üzerinde J^{PH} DALMAS&C^{IE} MARSEILLE 1898 yazısı görülmektedir. Yabancı bir isim yazılı bu çeşmenin, mahalleye hangi tarihte konulduğu bilinmemektedir. Çeşmenin hemen yanında Tezveren Dede olarak adlandırılan bir yatır bulunmaktadır. Cuma günleri mum yakarak dilek dilenen makamın ziyaretçisi de çoktur.

Görsel 25. Çeşmenin ve Tezveren Dede Türbesi'nin görünümü. (8 Ağustos 2021)

36 d

Görsel 26. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (8 Ağustos 2021)

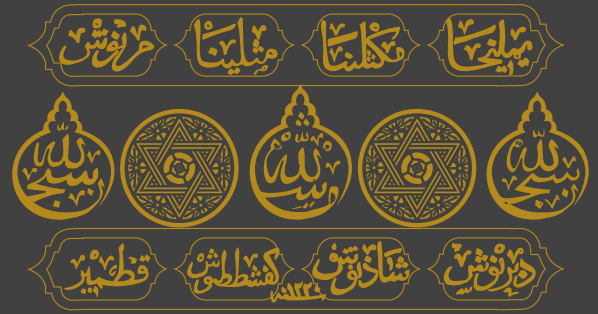
Çakaloğlu Han Çeşmesi

1805/1806

Ahmetağa Mahallesi'nde 895. Sokak üzerinde, 221 ada 54 parselde 257,50 m² tapu alanına sahip olan Çakaloğlu Han'ın¹⁸ girişinin sol yanındadır. Han girişinin solunda bulunan çeşme, yarıya kadar çukurdadır. Yekpare mermerden yapılmış çeşmenin üstünde çiçek ve perde görünümlü işlemler vardır. Su akarı olmayan ve akmayan çeşmenin üstünde üç parça halinde mermer bloklar yer alır. Aşağıdan yukarıya doğru olan ilk mermer blokta çiçek ve yaprak bezemeleri içinde cami işlemesi bulunmaktadır. Ortadaki mermer blokta ise yine çiçek ve yaprak işlemleri arasında Yedi Uyurlar ile köpeklerinin isimlerinin bulunduğu "Yemliha - Mekselina - Meslina - Mernuş / Subhanallah - Maşaallah - Subhanallah / Debrenuş - Şazenuş - Kefeştetayuş - Kitmir / Sene 1220" ibaresi yazılıdır. Ortada bulunan "Subhanallah - Maşaallah - Subhanallah" yazılarının arasında Davud yıldızları işlemesi vardır. En üst mermer blokta ise, sağ ve solunda bulunan çiçek işlemleri arasında cami kabartması yer alır. Çeşmede bulunan tarihe göre çeşme h.1220 (1805/1806) yılında inşa edilmiştir.

Görsel 27. Çakaloğlu Han'ının girişi girişinin iki yanında bulunan Çakaloğlu Han Çeşmesi (solda) ve Gaffarzâde Hacı Ahmed Sebili (sağda).

Yemliha - Mekselina - Meslina - Mernuş

Subhanallah - Maşaallah - Subhanallah

Debrenuş - Şazenuş - Kefeştetayuş - Kitmi

Sene 1220

18 Çakaloğlu Han, bakımsız bir vaziyettedir. (8 Ağustos 2021)

Görsel 28. Sebilin genel görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 29. Sebilin kitabesi. (8 Ağustos 2021)

Gaffarzâde Hacı Ahmed Sebili

1805/1806

Ahmetağa Mahallesi'nde 895. Sokak üzerinde, 221 ada 54 parselde 257,50 m² tapu alanına sahip olan Çakaloğlu Han'ın girişinin sağ yanındadır. Han girişinin sağında bulunan sebilin sırtı Çakaloğlu Han'a yaslıdır. Diğer arka cephesi, sonradan örülen tuğla duvardır¹⁹. Sebilin ön üç cephesinden han girişi tarafında bulunan iki sütun, beş satırlı kitabesinde *“Habbezâ hayrât-ı azîm selsebil-i nev-eda / Abd-i Gaffarzâde anın ihyasıdır pâkize câ / Mahzen-i dilden virildi nakd-ı hâlis sarfına / Câmi'-i Bâlâ'yı ecre oldu bu hayır ibtida / Hiç attâşa bu mahalde yoğidi maden eser / Teşnegân hân-ı Mısra Nil akıtdı güyyiye / Çün kelâmın beni Lillah ile âmil olub / Hazret-i Rezzak-ı âlem lûtfla kılsın ceza / Hâfızâ tarihini bâ aşk söyle vakitdir 1220 / İç suyun bâ besmele Hacı Ahmed kılsın senâ.”* ifadeleri yer almaktadır. Bu kitabenin hemen altında, etrafı işlemeli mermerle kaplı, sebilin giriş kapısı bulunmaktadır. Ortadaki bölümde ise üstünde *“Maşaallah / Ve sekahüm Rabbuhum şarâben tahûra / Aynen fihâ tusemma selsebila / Sübhanallah.”* yazan kitabenin altında sebil penceresi, onun altında yine işlemeli mermer ve altında çeşme kısımları bulunmaktadır. Sebilin üçüncü kenarı ise boş mermer bloklarla kaplıdır. Üstü kiremit örtülü olan sebilin bakıma ihtiyacı vardır. Çevresi tarafından yavaş yavaş istila edilecek görünümündedir. Sebilin kitabesinde belirtildiği üzere bu sebili, Gaffarzâde Hacı Ahmed h.1220 (1805/1806) yılında yaptırmıştır. Sebil, yanında bulunan çeşmeyle aynı tarihlidir.

19 *“Meyve Gümrüğü Sokağı'na açılan kapının sağındaysa, hana ait, ancak avludan girişi olmayan ayrı bir bölüm bulunuyordu. Bu kısım dışarıya bir kapıyla bağlı olup han içinden de bitişik bölümüyle irtibatlıydı. Çakaloğlu Han'ın bu ek yapısının yapımı ve ilk kullanımı hakkında fazla bilgimiz olmamakla birlikte, kıraathane fonksiyonunu yüklediğini belirtebiliriz. Ancak, yapımından cumhuriyetin ilk yıllarına kadar bu yapının bir kısmının mescit olarak kullanıldığını Federale Şirketi'nin planlarının incelenmesinden öğreniyoruz.”* yapılan bu açıklamadan sonra hanın girişinde bulunan çeşmelerin şadırvan olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Çınar Atay, *“Kapanan Kapılar”* İzmir Hanları, İzmir 2003, s.321.

TILKILIK
ORTA OKULUNA
GİDER

47

Görsel 30. Dönertaş Sebili'nin görünümü. (23 Ağustos 2021)

Görsel 31. Sebilin Anafartalar Caddesi yönündeki yüzü. (23 Ağustos 2021)

◆ ◆ ◆ Dönertaş Sebili

1814

Şeyh Mahallesi Anafartalar Caddesi üzerinde, 945. Sokak birleşiminde, 1540 ada 5 parselde 18,50 m²lik tapu alanı içinde yer almaktadır²⁰. Kare planlı sebilin Anafartalar Caddesi ve 945. Sokak'a bakan yönünde sebilin pencereleri bulunmaktadır. Üzerinde yoğun işleme bulunan sebilin üstü kubbe yapılı ve kiremit örtülüdür. Çiçek ve meyve süslemelerinin yanı sıra dikkat çekici olan minarelerine mahya gerilmiş cami işlesmesidir.

Sebilin kapısı 945. Sokak tarafındandır. Sebile adını veren döner taş ise yapının köşesindedir. Geçmişte sütun döndüğünden dolayı bu adı almışsa da günümüzde sabitlenmiş vaziyettedir. Sebilin iki yönünde de Arapça kitabe bulunmaktadır.

Anafartalar Caddesi'ne bakan yöndeki kitabesinde “*İlâhi abdûke'l-âsî etâke / Mukirran bi'z-zünûbi ve kad deâke / Fe in tağfir fe ente ehlün lizâke / Ve in tatrud fe men yerham sivâke / Tecavez an dai'fin kad cefake / Ve ceake raciye yercu likake / Ve in yeku ya muheyminu kad asake / Fe lem yescud lima'budin sivake.*” ibaresi yazılı olup “*Ey Allah'ım! Senin günahkâr kulun, isyanlarını kabul ve itiraf edip sana geldi. Sana yalvarıyor. Şayet beni bağışlarsan ancak sen bağışlarsın. Zira buna ehil ancak sensin. Şayet beni reddedersen senden başka bana kim merhamet eder?*” anlamını taşımaktadır. Bu kitabenin sol tarafında “*Ve sekahüm Rabbuhum şarâben tahûra*”, altındaki panoda “*Bismillahi eşşafi - Ve tebarekallahû ahsânû'l-halikîn - Ve cealnâ mine'l mai külle şey'in hayr*” yazmaktadır.

20 Sebil Taşınmaz no: 21424553.

Görsel 32. Sebilin 945. Sokak yönündeki yüzü. (6 Ağustos 2021)

Görsel 33. Sebilin 945. Sokak yönündeki kitabesi ve işlemler. (6 Ağustos 2021)

945. Sokak tarafındaki kitabede ise “*Elhamdülillahillezî sultanuhû na'tu'l-ezel / El-vâhidu'l-ferdüllezî gufrânuhû yemhu'z-ezel / Rabbi te'âlâ şânuhû 'amme'l-verâ ihsânuhû / Lâ yebegî rıdvânuhû illâ bi ihlâsî'l-'amel / Ya men latifü lem yezel ultiuf binâ fîmâ nezel / Entel kavîyyu Neccinâ ân kahrike Yevme'l hael / Ya men Yera ma Fis-suduri Yessir lena hayrel umuri / Vess' lena dayk'l-kuburi irham lena yevmi'l-ecel.*” ibaresi yazılıdır.

Bu kitabenin anlamı ise “*Hamd, saltanatı ezeli olan yüce Allah'a aittir. O Allah ki, Bir'dir. Yegânedir, Gâfûrdur, bütün günahları affeder. O'nun şanı pek yücedir, ihsanı pek boldur. O'nun rızası ancak ihlas ile bulunur. Lütuf sahibi nâzil olunan belâdan bizi lütufla kurtar. Sen güçlüsün, kuvvetlisin, kudretlisin. Tehlikeli günlerde kahrından bizi kurtar. Ey kalplerdekini gören (Allah'ım) hayırlı işler yapmayı bize kolaylaştır. Kabirlerin darlığını bize genişlet, ecel gününde (son nefeste) bize rahmet et.*” şeklindedir²¹.

Yine sebilin bu yönünde bulunan kapısı üzerindeki kitabede ise “*Bismillahi'ş-Şâfi / Fetebârekâllahu / Bismillahi'ş-Şâfi / Aynen fîhâ tusemmâ selsebîla / Ali Vehbi İzmirî*” yazısı vardır.

Sebil günümüzde görsel olarak işlevini sürdürmektedir. Sebil üzerinde bulunan kitabelerde banî ve yapım tarihi hakkında bir bilgi bulunmamakla beraber, kitabe yazılarını yazan Hattat Ali Vehbi İzmirî'nin imzası vardır.

عینا فیهما سلسبیلان
بسم اللہ الرحمن الرحیم
بسم اللہ الرحمن الرحیم

Aynen fîhâ tusemmâ selsebîla / Ali Vehbi İzmirî

²¹ Arapça kitabelerin okunuşu ve açıklamaları için Talat Sevil'e teşekkür ederim.

Görsel 34. Sebilin 945. Sokak yönündeki kitabesi. (6 Ağustos 2021)

Sebil hakkında Münir Aktepe “Burada açık olarak görülüyor ki, sebîlin bânisine dâir bir kayıd yoktur. Ancak 1229 (1814) tarihi mevcuttur ve İzmir Tarihi yazarı Hakkı Gültekin bu tarihi alarak, sebîlin Osman-zâde tarafından yaptırıldığını kaydetmiştir; fakat Osman-zâde'nin kimliği hakkında fazla bir bilgi verilmemiştir. Biz ise, yaptığımız araştırmalar sonunda, İzmir Vakıflar Müdürlüğü'nde mevcut ve Osman-zâdeler'den Maraş kadısı es-Seyyid İsmail Rahmi Efendi'ye âit *gurre-i Cemâziye'l-evvel 1229* (21 Nisan 1814) tarihli bir vakfiyede şu kayda tesâdüf ettik: “*Medîne-i İzmir'de Şeyh mahallesi şükkânından ... sâbika Mar'aş kadısı Osman-zâde faziletli es-Seyyid İsmail Rahmi Efendi ... mütevellî nasb ve ta'yin eylediği Ahmed Râşid Efendi bin Celâleddin mahzarında ikrâr-ı âtiyü'z-zikrin sudûruna değîn bâ-hüccet-i şer'iyye silk-i mülk-i sahihimde münselik mahâlle-i mezbûrede Tilkilik nâm mahâlde köşede vâki' mâ'lûmû'l-hudûd müceddeden binâ eylediğim bir bâb kârgîr sebîli ve fevkinde müceddeden binâ eylediğim bir bâb kârgîr sebîli ve fevkinde müceddeden binâ eylediğim mekteb-i şerîfi ve ... pederim merhûm El-Hac Osman Efendi'nin*

mülkü ve İzak Yehud-hânesi ve ... tahtâni sekiz bâb oda ve iki fırın ve ... kahvehânemi ... vakf ve habs ve şöyle şart ve ta'yin eyledim ki...' Vakfiyede mevcut bu ifâde, *Osman-zâde Seyyid İsmail Rahmi Efendi'nin Tilkilik'de ve köşe başında, kârgîr bir sebîl yaptırdığını açıkça göstermektedir. Yalnız bizim dahi, bugünkü 'Döner Taş Sebîli' olduğunu tahmin ettiğimiz bahis konusu sebîlin üzerinde, bir de mektep olması gerektiği hâlde, bu sebîlin üzerinde, böyle bir şeyin mevcut olmadığı görülmektedir*²²,” demektedir.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi sebilin hiçbir kitabesinde yaptıranın ismi geçmemektedir. Münir Aktepe'nin belirttiği 1229 yılı da, kitapta belirtilen yerde görülememiştir. Tarih kısmı çok silik durumdadır. Sebil²³ hakkında verilen bu bilgilere bağı olarak, bölgenin su yolları üzerinde olması, eski yerleşimler arasında bulunması ve sebilin karşısında bulunan Hatuniye Camii'nin bir külliye olmasından dolayı başka bir sebilden de bahsediliyor olabilir. Yapılaşma neticesinde birçok çeşme, diğer yerlerde olduğu gibi bu mahallede de yok edilmiştir²⁴.

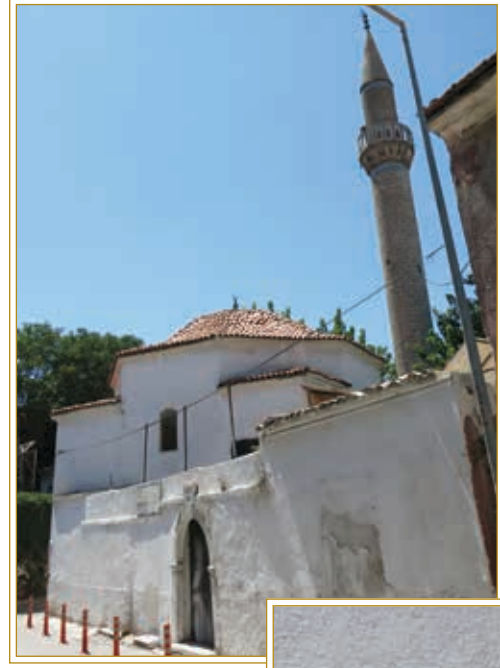
22 Münir Aktepe, 183-184.

23 Dönertaş Sebili 2006 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir.

24 Dönertaş Sebili, 27 Haziran 2022 tarihinde yapmış olduğum gezide bir vakıf tarafından aş evi olarak kullanılmakta, günün belirli saatinde ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtılmaktaydı.

GörSEL 35. Milli Kütüphane ve sebilin görünümü.
(11 Ağustos 2021)

GörSEL 36. Caminin ve çeşmesinin genel görünümü.
(8 Ağustos 2021)

◆ Elhamra Sebili

Hacımahmut Mahallesi Milli Kütüphane Caddesi üzerinde 179 ada 56 parseldeki İzmir Devlet Opera ve Balesi Elhamra Sahnesi'nin 179 ada 1 parseldeki İzmir Milli Kütüphaneye bakan duvarında bulunmaktaydı. Günümüzde Atatürk büstü mermer ayna taşı, kemer yapısı ve çatı örtüsü içine yerleştirilmiş vaziyettedir. Sebilin alt kısmındaki mermer levhada, Kemal Atatürk'ün "*Bilim Çeviri ile Olmaz / İnceleme ve Araştırma ile Olur*" sözü yazılıdır.

◆ Esnaf Şeyh Camii Çeşmesi

Esnafşeyh Mahallesi'nde 442. Sokak üzerinde 183 ada 50 parselde bulunan Esnaf Şeyh Camii'nin sokak duvarındadır. Çeşme yolla aynı seviyededir. Duvardaki çeşme, beyaza boyandığından dolayı fark edilemez haldedir. Yalak kısmı betonla doldurulmuş olan çeşmenin su akarı körlenmiştir. Çeşme üzerinde herhangi bir kitabe olmadığından, yapım yılı ve yaptıranı hakkında bilgi yoktur.

Görsel 37. Çeşme ve bulunduğu sokağın görünümü. (11 Ağustos 2021)

Görsel 38. Caminin kitabesi. (11 Ağustos 2021)

Evliyazade Camii Çeşmesi

1842/1843

Fettah Mahallesi'nde 1296. Sokak üzerinde bulunan Evliyazade Camii'nin sokak duvarındadır. Caminin, Tapu Kadastro internet sitesinde ada ve parsel numarası bulunmamaktadır. Caminin giriş kapısının solunda bulunan çeşme mermer kaplamadır. Yol seviyesindeki çeşmenin suyu akmaktadır. Cami girişi yenilediği için çeşme de eski görünümünü kaybetmiştir. Çeşmenin banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Giriş kapısı üzerindeki cami kitabesinde "Te'ala Allah didi hayrât ruh-efzâ-yı ... / Olur envâr-ı itâ'ati ibâdullaha icrâda / Dil âşık gibi yanmışdı İzmir'in harîkinde / Bina itdi bu mescidi yeniden Evliyazâde / Ki Hacı Mustafa Ağa hayr-endîş sâhib-i re'y / Kisesinden idüb ...muvaffak oldu bünyâda / Aceb dilkeş bina olmuş mübarek ma'bed-i âlî / Misali nakşına bak levh-i dilden arş-ı a'lâda / Ne zîba beytçü pâkize tarh dânişin oldı / Ser ü şân-ı İlâhîde dem be demreşkîtdi bâlâda / Melâike de cema'at olsa anda hiç aceb mi bu / Bu beyt-i kudsiyyan hürmetde Kâ'bedir alıyyü'l-âde / Mü'ezzin-i bülbül-âsâ eyledikce na'me-i feryad / Açılır gül gibi gönlü cema'atin musallâda / Muvaffak olduğundan ibâdına inşaya / Mu'ın olsun umûrunda serâser Hak te'âlîde / Masûn olub riyadan cümle hayrâtı o a'mâli / Ola makbûl ihsânı anın hep nezd-i Mevlâda / Mezîd ömrola evlâd inşâsıyla bi'l-cümle / Nice hayrâtı bâkî kala anın dâr-ı dünyada / Sema' itdikde itmâmın didim târihini Ferdî / Bu mescidi ne dilber itdi inşâ Evliyazâde / Sene 1258." yazmaktadır. Bu kitabede camiyi Evliyazâde Hacı Mustafa Ağa'nın h.1258 (1842/1843) yılında yaptırdığı belirtilmektedir. Çeşme de o tarihte yapılmış olmalıdır.

Görsel 39. Çeşmenin kitabesi.
(11 Ağustos 2021)

Görsel 40. Halit Bey Çeşmesi'nin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 41. Çeşmenin ve bulunduğu alanın görünümü. (8 Ağustos 2021)

◆ Furuncu Hayratı Çeşmesi 1948

Ballıkuyu Mahallesi'nde 1041. Sokak ile 1093. Sokak'ın birleşimindeki çeşmenin tapu kaydı bulunmamaktadır. Çeşmenin bulunduğu alan moloz artıklarıyla dolu, boş arsadır. Çeşme iki beton bloktan oluşmaktadır. Kenarları yumuşatılmış halde olan bloklardan üst kısımdaki daha küçüktür. Alt kısımda bulunan metal su oluğu körlenmiş durumdadır. Üst kısımdaki mermer kitabesinde "Merhum Furuncu / Hasan / Özermişlerin / İnşa ettirdiği / Çeşme / 10.2.1948." yazmaktadır. Hayrat çeşmesi bakımsız haldedir.

◆ Halit Bey Çeşmesi 1932

Mecidiye Mahallesi'nde 350. Sokak ile 384. Sokak'ın birleşiminde, 381 ada 1 parseldeki Halit Bey İlkokulu'nun²⁵ duvarında bulunmaktadır. Çeşme, yanından geçildiğinde dahi anlaşılmayacak görünümündedir. Kenarlarında bulunan Antik dönem görünümlü sütunların üstüne mermer bir blok oturtulmuştur. Bu bloğun bir kısmı da kırık vaziyettedir. Çeşme duvarında görülen metal su akarı körlenmiştir. Bunun üstünde, boyadan dolayı zor okunan "İzmir Belediyesi 932" yazısı yer alır. Çeşmenin bulunduğu eski bir fotoğrafta, üstündeki bloğun iki yanında kulplu küpler görülmektedir. Ayrıca aynı fotoğrafta, çeşmenin üstünde Değirmenbağı Caddesi tabelası vardır.

◆ Hamidiye Çeşmesi

Esnafşeyh Mahallesi Kestelli Caddesi'nden 442. Sokak'a dönüşteki, 186 ada 1 parseldeki binanın köşesinde yer almaktadır. Bina duvarı sütun çeşmeyi çevrelemiş vaziyettedir. Yekpare mermerden yapılmış çeşmenin üst kısmı yaprak motifleriyle bezelidir. Alt kısmında musluğun olması gereken bir delik mevcut olmakla birlikte musluk bugün yoktur. Kitabesi bulunmayan sütun çeşme özeliğindeki çeşmeye Hamidiye adının neden verildiğine dair kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanmamıştır. Bu konu hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan biri Sultan II. Abdülhamid'in bölgedeki bazı çeşmeleri tamir ettirdiği ve bunu da anı olarak yaptırdığı, diğeri ise yine Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun 25. yılı münasebetiyle Kestelli'de bu çeşmeyi yaptırdığıdır²⁶.

25 Bayramyeri olarak bilinen muhitte, cumhuriyetin ilk yıllarında okul ihtiyacını karşılamak üzere İzmir Valisi Kazım Dirik'in önderliğinde okul inşaatına başlanmış ve 1926 yılında hizmete açılmıştır. Okula cumhuriyetin ilk milli eğitim bakanlarından ve Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkadaşı olan Mustafa Necati Bey'in babası Halit Bey'in adı verilmiştir. 24 Mart 1969 tarihinde yıkılarak eski temel üzerine yeni okul binası yapılmış ve 25 Aralık 1969 tarihinde hizmete açılmıştır. (https://halitbeyilkokulu.meb.k12.tr/okulun_tarihcesi_achiklamasi.)

26 Konu hakkında bk. R. Eser Gültekin, İzmir Kemeraltı Bölgesi'ndeki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri, İstanbul 2013, s.73-74.

Hava Şehitleri Çeşmesi

1938

İmariye Mahallesi'nde Rakım Elkutlu Caddesi üzerinde, 1627 ada 3 parseldeki Hava Şehitleri Mezarlığı alanı içinde ve cadde üzerindedir. Mezarlık duvarında bulunan çeşme alanı, kenarları kavisli hale getirilmiş betonarme yapıdadır. Çeşme yapısı mermerdendir. Mermer, yuvarlak blokların üst üste konulmasıyla oluşturulan iki sütun ortasında yine mermerden yalak kısmı yer almaktadır. Ortasında bulunan mermer ayna taşında musluk varsa da suyu akmamaktadır. Ayna taşının üstündeki mermer kitabede "*Hava Şehitleri Çeşmesi / 15 _ Mayıs _ 1938*" yazmaktadır. Bu kitabenin üstünde de mermerden yapılmış Türk Hava Kuvvetleri sembolü bulunmaktadır. Şehitlik duvarında bulunan ve kuytuda kalan çeşmenin fark edilmesi güçtür.

Görsel 42. Çeşmenin genel görünümü.
(11 Ağustos 2021)

Ali Ağa Camii Çeşmeleri

Odunkapı Mahallesi'nde 845. Sokak üzerinde, 113 ada 28 parselde bulunan Ali Ağa Camii'nin avlu duvarında bulunmaktadır. Cami duvarındaki çeşme mermer kaplama, üst kısmı piramit yapılıdır. Bu kısımda "*İsmet Gür Hayratıdır*" yazısı görülmektedir. Çeşme kenarlarında ikişerden dört sütun vardır. Mermer kaplı çeşmenin yalak kısmı yukarıdadır. Altı moloz taşla doldurulmuş durumdadır. Suyu akan bu çeşmenin sağ yanında, caminin haziresinin bulunduğu alanın istinat duvarında bir çeşme daha vardır. Bu çeşmenin üzerinde kitabe olmadığından yapım yılı ve yaptıranı hakkında bilgi bulunmamakla birlikte çeşmenin mimarisinden dolayı daha eski olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen moloz taşla inşa edilen çeşme beton sıvalıdır. Çift kemer yapısı bulunan çeşmenin su akarı körlenmiştir. Yalak kısmı yok olmuş çeşmenin önüne moloz taşlar istiflenmiştir. İki çeşmenin de kitabesi olmadığından Ali Ağa Camii Çeşmeleri olarak kaydedilmiştir. Her iki çeşmenin de müstakil olarak tapu kaydı yoktur. Caminin girişinde, sağ tarafta bulunan mermer kitabe h.1083 (1672/1673) yılına aittir. Muhtemelen hazire duvarındaki bu çeşme de o dönemde yapılmış olmalıdır.

Görsel 43. Çeşmelerin bulunduğu alanın görünümü.
(8 Ağustos 2021)

Görsel 44. Mermer çeşmenin görünümü.
(8 Ağustos 2021)

Görsel 45. Eski olan çeşmenin görünümü.
(8 Ağustos 2021)

Görsel 46. Hisar Camii eski görünümü.

Görsel 142. Şadırvanın görünümü. (8 Ağustos 2021)

◆ Bakırcı Hacı Mahmud Şadırvanı

1882/1883

Hasanhoca Mahallesi'nde 337 ada 184 parseldeki Hisar Camii ile 902. Sokak arasında bulunan alan içinde, 362 ada 1 parseldeki şadırvan 4,00 m² tapu alanına sahiptir²⁷. Mermer bloklardan, sekiz köşeli olarak inşa edilmiş şadırvanın üst örtüsü bulunmamaktadır. Haznesi su toplamayan şadırvana şebeke suyu çekilmiş, iç haznesi çevre esnafın kova ve süpürge koyma yeri olarak kullanılmaktadır. Şadırvana takılmış sekiz yeni musluk vardır. Tüm çeşmeler akmaktadır. Yine sekiz oturma yeri olan şadırvan bölge esnafı ve vatandaşlar tarafından kullanılmaktadır. Şadırvanın yedi yüzünde herhangi bir işleme yoktur. Hisar Camii'ne bakan tarafındaki yüzünde kitabesi bulunmaktadır. Kitabesinin etrafı kabartma süslerle bezenmiş vaziyettedir. Şadırvan kitabesinde “*Bakırcı Hacı Mahmud itdi hüsn-i himmetin derkâr / İdüb nakd-i mesâ'isin bu hayrâta heman hiba / Hakikatde şumudur ana sezâdır böyle bir hayrât / Bu mâ-i selsebil itsün yine atşân hep ihyâ / Şeref viridi Hisar Câmî'ine inşâsı bî-şübhe / Suhûlet viridi erbâb-ı vuzûyarûz u şeb zira / İçince su gibi Cevdet didim târihi zâhir / Bin üç yüzde yapılmışdır bu şadırvan-ı bî-hemtâ / Gurre-i C sene 1300.*” yazmaktadır. Kitabeye göre Bakırcı Hacı Mahmud tarafından yaptırılan şadırvanın inşası 1 Cemaziye'l-ahir 1300 (9 Nisan 1883) tarihinde tamamlanmıştır. Şadırvanın kitabesi de Cevdet tarafından yazılmıştır. Şadırvanın çevre düzenlemesi yapılmalı ve çevre esnafın işgalinden kurtarılmalıdır.

27 Şadırvan Taşınmaz no: 21396519.

Görsel 47. Şadırvan ve çevresinin görünümü. (6 Ağustos 2021)

Görsel 48. Şadırvanın kitabesi. (6 Ağustos 2021)

Evliyazâde İbrahim Efendi Şadırvanı

1876/1877

Hasanhoca Mahallesi'nde 337 ada 184 parseldeki Hisar Camii ile 902. Sokak arasında bulunan alan içinde, 361 ada 1 parseldeki şadırvan 11,50 m² tapu alanına sahiptir²⁸. Mermer bloklardan, sekiz köşeli olarak inşa edilmiş şadırvanın üst örtüsü bulunmamaktadır. Şadırvanın haznesi su doludur. Şadırvanda yedi akan çeşme vardır. Bir çeşmenin musluğu olmadığından körlenmiş durumdadır. Yine sekiz oturma yeri olan şadırvan, bölge esnafı ve vatandaşlar tarafından kullanılmaktadır. Şadırvanın yedi yüzünde herhangi bir işleme yoktur. Hisar Camii'ne bakan tarafındaki yüzünde kitabesi bulunmaktadır. Kitabesinin etrafı kabartma süslerle bezenmiş vaziyettedir. Şadırvan kitabesinde *"An asl Ahmed Sa'id vakfından iken nâgehân / Hedm olunmuşdu bu şadırvan-ı bî-mislü adil / Sâhibü'l-hayrât Evliyazâde garîki'r-rahmetin / Oğlu İbrahim Efendi'nin hüdavend-i celîl/ Kabrini itsün fezâ-yı ravza-i huldin / Rûhuneyyirin feyz-i kevser ecr-i cezil / Bâvasiyyet hayra tahsil itdiği nakdîneden / Oldı inşâya bu tarz-ı evvelde karındaşı dil / Bir düşer âlemde Nuri böyle bir târih-i tâm / Akdı şadırvan-ı ra'nâdan bu mâ-i selsebil / Hurrire Mehmed Fahri / 1293."* Şadırvan, Evliyazâde İbrahim Efendi tarafından 1293 (1876-1877) yılında yaptırılmıştır. Mustafa Üzel, Ünal Şenel'in Türk Kültür ve Sanat Derneği Dergisi'nde Nuri Dede'nin oğlu Hayreddin İndelen'le yaptığı röportajdan İzmir Mevlevîhanesi Şeyhi Nuri Dede'nin bir tarih manzumesinin Hisarönü'ndeki bir şadırvanda yazılı

olduğunu öğrenmiş ve bu kitabenin peşine düşmüştür. Bakırcı Hacı Mahmud Şadırvanı'ndan daha evvel yapılmış olan Evliyazâde İbrahim Efendi Şadırvanı için, Mustafa Üzel'in yazmış olduğu İzmir Mevlevîhanesi kitabının Mevlevîhânenen Kalan Tek Hatıra: Sırrını 150 Yıl Saklayan Kitâbe başlığında *"Güzel bir hatla nakşedilmiş yazıda 'Bir düşer âlemde Nûrî böyle bir tarihi tam' yazıyordu. Bu tipik bir Osmanlı usulü tarih düşürme notu idi. Fotoğraflarını gönderdiğimiz konunun uzmanı olan birkaç dostumuz da aynı düşüncede olduklarını bildirdiler. Fakat bu bilgi yeterli bir kanıt değildi. Bu tip tarih düşürmelerde olması gereken ve ebced hesabıyla konulan bir çeşit şifrelemenin bulunması gerekiyordu. Daha önceki tecrübelerimizden hareketle şifrenin 'Nûrî' adının geçtiği satırda ya da bir sonraki, yani en son satırda olması gerektiğini biliyordum. ... Şadırvanın tamir kitâbesinin tarih düşürmesinin, bizzat Şeyh Nûreddin Dede Efendi tarafından yapıldığı böylece kanıtlanmış oldu. Bu kanıt aynı zamanda şadırvanın tamir yılını vermektedir. Bu güzel mısraları da Mehmed Fikri (bizim okumamızda Fahri olarak geçmektedir.) Efendi gayet güzel hatla nakşetmiştir..."*²⁹ şeklinde bilgi verilmektedir. Mustafa Üzel'in açıklaması da göstermektedir ki bu kitabe, İzmir Mevlevîhanesi Şeyhi Nureddin Dede Efendi tarafından yazılmıştır. Şadırvanın tarihi öneminin yanı sıra manevi öneminin de göstergesi olan bu kitabe, mühim ve korunması gereken senetlerimizdendir.

28 Şadırvan Taşınmaz no: 21396518.

29 Mustafa Üzel, İzmir Mevlevîhanesi, Ankara 2018, s.81-85.

Görsel 49. Çeşmenin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 50. Çeşmenin bulunduğu alanın görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 51. Çeşmenin kitabesi. (8 Ağustos 2021)

◆◆ Hüseyin Ağa Çeşmesi

1897/1898

Odunkapı Mahallesi'nde 845. Sokak ile 446. Sokak'ın birleşiminde 112 ada 32 parseldeki evin, 446. Sokak'a balan duvarındadır. Sokak merdivenlerinin başında olan ve Frenk gümrüğü hamalbaşısı Hüseyin Ağa tarafından kızı merhum Havva Hanım'ın hayrına h.1315 (1897/1898) yılında yaptırılan çeşme, yakın zamanda restorasyon gören ev sayesinde temizlenmiştir. Mermer ayna taşında kitabesi olan çeşme, duvara gömülü vaziyettedir. Etrafı taş bloklarla çevrili çeşmenin yalak kısmı mermerle yeni yapılmış olup lavabo görünümündedir. Şehir şebekesi çekilen ve plastik musluk takılan çeşmenin suyu akmamaktadır. Dört satırlık kitabesinde "*Frenk gümrüğü hammalbaşısı Hüseyin Ağa'nın / Saka-yı himmetidir eyleyen bu çeşmeyi inşa / Kızı merhûme Havva Hanım'ın rûhiyçün bi'l-hassa / Budur su akıtdı hayr idüb bal şerbeti işa / 1315.*" yazmaktadır.

Görsel 52. Çeşmelerin ön cephe görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 53. Çeşmelerin eski görünümü.

İki Çeşme

Tuzcu Mahallesi'nde Eşrefpaşa Caddesi üzerinde, Kılıcı Mescidi karşısında 466 ada 7 parselde bulunan evin caddeye bakan duvarındadır. Çeşmenin kendisine ait tapu kaydı bulunmamaktadır. Çeşmenin sağ yanında trafo merkezi, arkasında da bir yapı yer alır. Çeşmenin üzerinde bulunan bilgi panosunda "18. yüzyılda yapıldığı ve Damlacık Pınarı'ndan beslendiği tahmin edilen çeşme 20. yüzyılın ilk yarısında bulunduğu yol aksının genişletme ve düzenleme çalışmaları sırasında üst kotta kalmıştır. Bu nedenle ihtiyacı karşılamak amacıyla altına aynı ölçüde ikinci bir çeşme inşa edilerek bugünkü iki katlı görünümüne kavuşturulmuştur. Uzun yıllar bakımsız kalan ve yıkılma tehlikesi yaşayan çeşmeler Konak Belediyesi'nce Mart 2018 tarihinde restore edilmiştir. Üst kesimdeki çeşmenin ayna taşında bir kitabe mevcuttur. Kitabede Hicri 1182 (Miladi 1768) yazmaktadır." ifadeleri yer almaktadır. Çeşme yapısının ilki olan üst bölümdeki çeşme muntazam kesme taştan inşa edilmiştir. İki yanında kalın mermer sütunlar bulunan çeşmenin yine kesme taştan yapılmış kemeri bulunmaktadır. Mermer kitabenin sağ altında üstü tuğla sıra örgülü küçük bir niş yer alır. Yol kotunun

alçalmasından sonra yapılan alttaki çeşme de moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Kemer yapısı kesme taş olan çeşmede kitabe ya da su akarı bulunmamaktadır. Yalak kısmı yukarıda kalan çeşmenin yalağı da doldurulmuş durumdadır. Çeşme üzerinde bulunan bilgi panosunda 2018 yılında Konak Belediyesi tarafından "Uzun yıllar bakımsız kalan ve yıkılma tehlikesi yaşayan çeşmeler..." restore edilmiştir denmektedir. Ancak gezimiz esnasında bu şekilde başka bir bilgi panosuna rastlanılmamıştır. Çeşmenin, etrafındaki yapılardan arındırılması gereklidir.

Görsel 54. Üstteki çeşmede bulunan kitabe. (8 Ağustos 2021)

Görsel 55. Sebilin ön cepheden görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 56. Sebilin tamir (soldaki) ve dua (sağdaki) kitabesi. (8 Ağustos 2021)

Görsel 57. Sebil üzerinde bulunan ay yıldız motifi. (8 Ağustos 2021)

Kâtîpzâde Hacı Ahmed Raşid Sebili

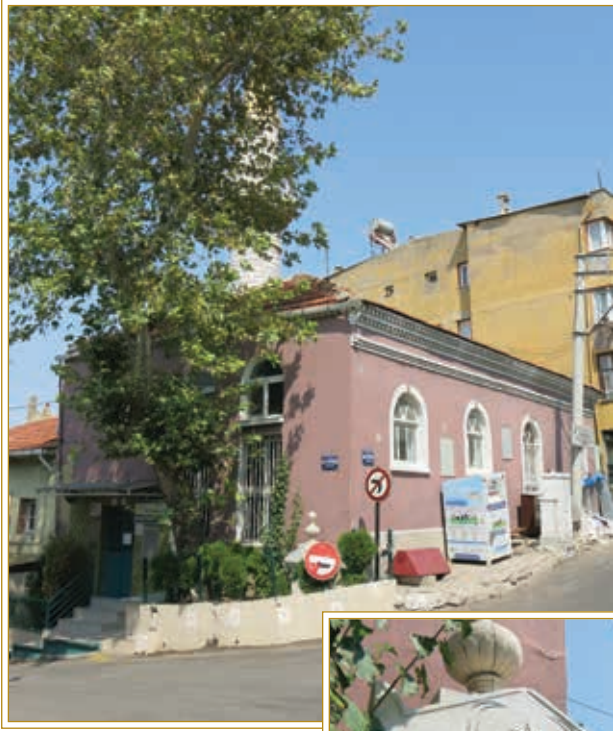
1901/1902

Kestelli Mahallesi'nde Kestelli Caddesi üzerinde, Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi birleşiminde, 2381 ada 46 parselde bulunan, 14,00 m² tapu alanına sahip dükkân olarak kayıtlı yapıdır³⁰. Kesme taştan yapılmış olup iki katlıdır. Alt katta sebilin girişi ve penceresi görülmektedir. Kapı üstü ve pencerenin etrafı motiflerle süslüdür. İkinci katta uzunlamasına iki pencere görülmektedir. Pencere demir parmaklıklarla kapalı, etrafı taş bloklarla çevrilidir. Çatısı son dönemde yalıtım malzemesiyle kaplanmıştır.

İkinci katın pencere altlarında iki kitabe görülmektedir. Kitabelerden sağdakinde "Allah-Maşaallah-Muhammed / Ebûbekir-Ömer-Osman-Ali-Talha-Zübeyr / Abdurrahman bin Avf bin Sa'd bin Eba Vakkas / Sa'd bin Zeyd- Ebû Ubeyde bin el-Cerrah / rıdvânullahi te'ala ecma'in.", soldakinde "İşbu sebil bin yüz doksan iki / senesi Kâtîbzâde Hacı Ahmed Raşid / Efendi tarafından binâ edilmiş ve mürûr-ı / zaman ile müşrif-i harâb olarak / bu def'a Harputluoğlu Hüseyin Ali Ağa / tarafından müceddeden bina ve inşa / edilmiştir sene 1319." yazmaktadır. Sağdaki kitabe dua, soldaki ise tamir kitabesidir.

Kitabedeki bilgiye göre sebil, Katibzâde Hacı Ahmed Raşid Efendi tarafından inşa ettirilmiş, Harputluoğlu Hüseyin Ali Ağa tarafından ise yenilenmiştir. Bu yenileme işlemi ise h.1319 (1901-1902) yılında yapılmıştır. Sebilin olduğu bölüm günümüzde giyim eşyası satan dükkândır. Kiracı ile yaptığımız görüşmede Vakıflar'dan kiralık olduğunu söyledi. Sebil kısmının üstüne yapılan sundurma ekinin sıvaları kitabenin alt kısmını az da olsa kapatmış durumdadır. Eğer bir zararı varsa bunun giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca gelişigüzel monte edilmiş demir ve kamera da tarihî yapıda hasar oluşturmaktadır.

30 Sebil Taşınmaz no: 21408686.

Görsel 58. Çeşmenin bulunduğu Muradiye Camii ve çevresinin görünümü. (23 Ağustos 2021)

Kâzım Paşa Çeşmesi

1932

Ballıkuyu Mahallesi'nde Hacı Ali Efendi Caddesi ile Ballıkuyu Caddesi'nin birleşiminde, 11161 ada 9 parseldeki arsa alanı içinde bulunan Ballıkuyu Muradiye Camii'nin köşe duvarına bitişik vaziyettedir. Çeşmenin bulunduğu alan cami girişinin sağında, etrafı tel örgüyle çevrilmiş, içinde çınar ağacı olan yeşil alan içindedir. Yanından geçerken görülmesi zor durumdadır. Çeşme mermer, kare formulu bir blok üzerine çatı formunda oturtulmuş başka bir mermer ile inşa edilmiştir. Çeşmenin üstünde yine mermerden alem formunda yapılmış blok vardır. Çeşmenin alt kısmında "Vali Mirliva Kazım Paşa Çeşmesi-1932" yazmaktadır. Çatı görünümlü piramit yapıda ise birbirine bakan iki hilal, ortasında yıldız işlemesi görülmektedir. Kâzım Dirik tarafından İzmir'in çeşitli yerlerine yaptırılan çeşmelerden biri olan bu çeşme de diğerleriyle aynı formda, küçük ebatlıdır.

Görsel 59. Kılıcı Mescid'in yol cihetinden görünümü ve su kuyusu. (8 Ağustos 2021)

Kılıcı Mescid Su Kuyusu

Hacıbrahim Mahallesi'nde Eşrefpaşa Caddesi üzerinde, 115 ada 75 parseldeki 237,00 m² tapu alanına sahip Kılıcı Mescidi'nin avlusundadır³¹. Mescid, İki Çeşme'nin karşısındadır. Moloz taş ve kesme taşla inşa edilen mescidin avlusunda, moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiş su kuyusunun üstü beton kapak ile kapatılmış ve ortasına metal başka bir kapak yerleştirilmiştir. Kuyu halen su toplamaktadır. Geçmişte mahallenin su ihtiyacını sağlayan kuyu ve çevresi bakımlı durumdadır.

31 Mescid Taşınmaz no: 21393426.

Görsel 60. Çeşmenin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 61. Çeşmenin ve cami girişinin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Kemeraltı Camii Çeşmesi

Ahmetağa Mahallesi'nde 866. Sokak üzerinde, 237 ada 9 parselde bulunan Kemeraltı Camii'nin avlu girişinin sol tarafında, duvardadır. Mermerden inşa edilmiş çeşmenin iki yanında köşeli sütunlar bulunmaktadır. Ayna taşı çiçek ve yaprak işlemelidir. Çeşmenin üst bölümündeki mermerle arasına mermer bir çıkma eklenmiştir. Üstteki mermer bloğun yanlarında da sütun bulunmaktadır. Bu mermerde de kavisli kemer işlemesi görülmektedir. Ayna taşının üstünde bulunan tek satırlık kitabede “*Ve sekahüm Rabbuhum şarâben tahûra.*” ayeti yazmaktadır. Çeşmenin yapım yılı ya da yaptıranı hakkında bilgi veren başka bir kitabesi yoktur. Çeşme genel olarak bakımsız halde ve suyu akmamaktadır.

وسیة من ربه استرا باطورا

“*Ve sekahüm Rabbuhum şarâben tahûra.*”

Görsel 62. Çeşmenin kitabesi. (8 Ağustos 2021)

Görsel 63. Şadırvanın görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 64. Şadırvanın h.1312 tarihli kitabesi. (8 Ağustos 2021)

Görsel 65. Şadırvanın h.1341 tarihli kitabesi. (8 Ağustos 2021)

قوربرونلی زار السید داعی ابراهیم آغا و قندز
اولوب اولار زدن متولیبسی (صناطام)
وقائقامی رعوی کسلی (ابراهیم ادهم بک)
معرفلر یز معبر ایرلندر ۱ رمضان ۱۳۴۱

Karaburunluzâde Şadırvanı

1923

Ahmetağa Mahallesi'nde 873. Sokak üzerinde, Kestanepazarı Camii'nin giriş merdivenlerinin karşısında, sokak ortasındadır. Şadırvanın müstakil olarak tapu kaydı bulunmamaktadır. Şadırvan sekizgen yapıdadır. Haznenin üstü metal külahla kapatılmış, onun sütüne de demir şebekeden külah formu verilmiştir. Sokak ortasında bulunan şadırvan yol seviyesinden yüksektir. Etrafında mermer döşeli olan zemin ve su gideri bulunmaktadır. Seki kenarı olan şadırvanın her kenarında su akarı vardır ancak bunlardan yedisinden su akmaktadır. Biri körlenmiş durumdadır.

Şadırvanda iki kitabe yer alır. Kullanılan mermer siyah damarlı olduğu için okuması hayli güçleşmiş olan kitabelerden eski tarihli olan kitabede “İş bu eser-i hayr sinin-i vefireden-beri harab ve mu'attal iken her / Dürlü terakkiyat ve ihyay-ı hayrat ve müberrat hususunda a'sar-ı / Salıfeye gıpta bahs olan Gaziy-i bi-meydani (Sultan / Abdülhamid Han-ı Sani) hazretlerinin ahd-i hümayûnlarında / Tecdiden inşa ve ihya kılınmıştır. / Sene 1312.” yazmaktadır.

Diğer kitabede ise “Karaburunluzâde es-Seyyid El-Hac İbrahim Ağa Vakfı'ndan / Olub evladından mütevelliyesi (Hesna Hanım) / Ve kaymakamı da'va-vekili (İbrahim Edhem Bey) / Ma'rifetleriyle ta'mir edilmiştir. / 1 Ramazan sene 1341.” ibaresi yer alır.

İlk kitabeye göre çeşmenin 1312 (1894/1895) yılında harap haldeyken Sultan II. Abdülhamid tarafından ihya edildiği belirtilmektedir. Diğer kitabe ise 1 Ramazan 1341 (18 Nisan 1923) tarihlidir. Bu kitabede de Karaburunluzâde es-Seyyid El-Hac İbrahim Ağa Vakfı'ndan olan çeşmenin müteveli heyetinden olan Hesna Hanım ve İbrahim Edhem Bey tarafından tamir ettirildiği yazmaktadır. Şadırvanın bakıma alınması ve kitabelerinin korunması gerekmektedir.

Karaburunluzâde es-Seyyid El-Hac İbrahim Ağa Vakfı'ndan /

Olub evladından mütevelliyesi (Hesna Hanım) /

Ve kaymakamı da'va-vekili (İbrahim Edhem Bey) /

Ma'rifetleriyle ta'mir edilmiştir. / 1 Ramazan sene 1341.

Görsel 66. Çeşmenin kemer yapısı. (11 Ağustos 2021)

Görsel 67. Çeşmenin kitabesi. (8 Ağustos 2021)

◆ Mirkelam Han Çeşmesi

Hasanhoca Mahallesi'nde 914. Sokak'tan Fevzi Paşa Bulvarı'na çıkarken sol tarafta, 1148 ada 70 parseldeki 226,50 m²'lik Mirkelam Han'ın³² avlusundadır. Çeşme görünmez vaziyettedir. Hana girildiğinde sağ, karşı köşedeki büfenin meşrubat dolabının arkasında kalan çeşme, mermerden inşa edilmiştir. Ayna taşı işlemeli çeşmenin üst bölümünü ayıran mermer blok sonrasında beyzi ve parça mermerlerden yapılan bir kemer yapısı vardır. Üstüne de mermer bloklar eklenmiştir. Kemer altında istifli şekilde yazılmış “Maşallah” yazısı görülmektedir. Çeşmenin musluğu vardır ancak suyu akmamaktadır. Yalak kısmı ise yer döşemesinin altında kalmıştır. Kemerin üstünde bulunan mermer blokta işli remiz, yeniçerilerin 31. Bölüğünü³³ temsil etmektedir. Çeşme, bu tarihi öneminden dolayı koruma altına alınmalıdır.

Görsel 68. Mirkelam Han'ın avlusu. Çeşme, köşede bulunan dolabın arka tarafındadır. (11 Ağustos 2021)

◆ Mısırlızâde Çeşmesi

1808/1809

Ahmetağa Mahallesi'nde 855. Sokak'ın girişinde, 224 ada 22 parseldeki Kâtipzâde Mescidi'nin merdiveni altında, duvarda bulunmaktadır. Tapu kaydındaki Yemiş Çarşısı Camii ismiyle kayıtlı camiye çıkan merdivenin altında bulunan çeşme mermerden inşa edilmiştir. Alt kısmı duvarla bir vaziyette, betonarmedir. Çeşmenin yalnız, mermerden yapılan kemer kısmı orijinal olarak kalmıştır. Kemer içi, arka tarafa açılan pencere şeklinde olup kapatılmış durumdadır. Mermer kemer üzerinde “Sene 1223 / Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Mısırlızâde el-Hac Mustafa Efendi / Maşaallah / Maşaallah.” yazmaktadır. Mısırlızâde Mustafa Efendi tarafından h.1223 (1808/1809) yılında yaptırılan çeşmenin su akarı ve yalak kısmı yoktur. Çeşme asıl görünümüne kavuşturulmalıdır.

Görsel 69. Çeşmenin ve caminin görünümü. (8 Ağustos 2021)

32 Mirkelamoğlu Han, yapıldığı günden itibaren değişmeden günümüze gelen hanlardan biri olup yöreye giren pamuğun depolanması hizmetini vermekteydi. Üst katlardaki konaklama odaları büro işlevi görmekteydi. (Atay, a.g.e., s.107.)

33 H. Necdet İşli-Mehmet Kökrek, Yeniçeriler. Remizleri ve Mezar Taşları, İstanbul 2017, s.175.

Mühürdar Ahmed Ağa Çeşmesi

1738/1739

Odunkapı Mahallesi'nde 427. Sokak üzerinde, 112 ada 1 parseldeki 215,50 m²'lik tapu alanı içindeki Odunkapı Camii'nin iç avlusunda bulunmaktadır. Mühürdar Ahmed Ağa'nın vasiyeti üzerine Gedik el-Hac Mustafa tarafından h.1151 (1738-1739) yılında yaptırılan çeşme, camiye girildiğinde sağ taraftadır. İki yönlü olarak mermerden inşa edilen çeşmenin ayna taşları çiçek, yaprak, servi ve istiridye motifleriyle süslüdür. Kenarları parlak mermer kaplı olan çeşmenin alt tarafı fayansla kaplanmıştır. Abdest alma yeri olarak kullanılan çeşmenin kapı tarafında kitabesi bulunmaktadır. Çeşme yapısında, kapı tarafından bir, diğer tarafta iki musluk vardır. Çeşmenin üstü profil çerçeveli camla kapatılmış, üstüne köşeli kubbe formu verilmiştir. Çeşmenin üstüne sıvı sabunluk ve el sabunu koymak için aparatlar yerleştirilmiştir. Caminin de çeşme gibi bakıma ihtiyacı vardır. Bu çeşmenin fotoğrafını çekmek için gittiğimde merkezi olarak ezan okunduğunu ve camii sadece cuma namazı vakti ibadete açıldığını öğrendim. Çeşmenin ayna taşlarındaki güzel işçilik, üzerine yapılan badanadan dolayı belli olmamaktadır. Caminin arkasında haziresi bulunmaktadır. Buradaki kabirlerden biri, caminin banisi Hacı Mehmed Ağa'nın karısı Hatice Hanım'a aittir. Çeşmenin kitabesinde "Ve sekahüm Rabbuhum şarâben tahûra / Mühürdar Ahmed Ağa kim fâniden giderken âh / Vasiyyet eyledi Lillah ola yerimizde mâ-i icra / Gedik el-Hac Mustafa idüb tebdil makdûrların / Yapub bu çeşme-i ibâdullah ki şud sad mürdeler ihyâ / Görenler leb küşâd idüb halimi didiler târih / Muhal yerine yapılmış elbet bu çeşme-i zîbâ / Sene 1151." yazmaktadır.

Görsel 70. Çeşmenin çift cephesinin görünümü.
(20 Ağustos 2021)

Görsel 71. Çeşmenin kapı tarafındaki cephesi.
(20 Ağustos 2021)

Görsel 72. Çeşmenin görünümü.
(20 Ağustos 2021)

Görsel 73. Damlacık Pınarı. (8 Ağustos 2021)

Görsel 74. Damlacık Pınarı'nın ve Damlacık Camii'nin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Damlacık Pınarı

Kılıcımescit Mahallesi'nde Damlacık Camii'ne çıkan 447. Sokak üzerinde, 109 ada 7 parselde 6,00 m² tapu alanına sahip pınar, caminin istinat duvarının altındadır³⁴. Kesme taştan yapılmış, mukavemetli kemer yapısının altından gelen su halen akmaktadır. Geçmişte mahallenin su ihtiyacını karşılayan bu kaynak, günümüzde gözlerden uzaktır. Münir Aktepe, kitabının Damlacık Pınarı başlığında, burada bir akarsuyun olduğunu ve 1720 yılında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın bu suya sahip çıktığını belirtmiştir. Paşa, buradan kendi mescidine ve sabunhaneye su bağlatmıştır³⁵. Günümüzde bu pınarın etrafında herhangi bir bilgi levhası bulunmamaktadır. Pınarın üst tarafında, merdivenlerin sonunda ve cami duvarında Mustafa Efendi Çeşmesi vardır.

34 Çeşme Taşınmaz no: 90609708.

35 Münir Aktepe, İzmir Yazıları-Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller, Haz.: Fikret Yılmaz, İzmir 2003, s.175-176.

Görşel 75. Damlacık Camii ve çeşmenin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görşel 76. Çeşmenin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Mustafa Efendi Çeşmesi

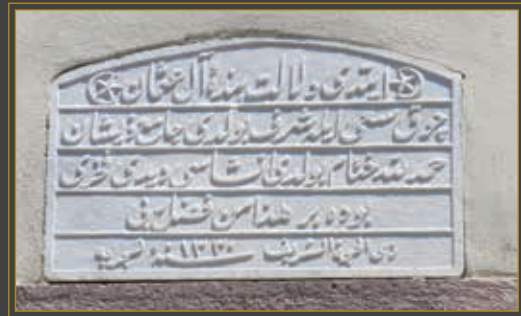
1795/1796

Kılıcımescit Mahallesi'nde 426. Sokak üzerinde, 109 ada 5 parseldeki 299,00 m² tapu alanına sahip Damlacık Camii'nin yanından inen merdivenlerin sağ tarafında, cami duvarındadır. Mustafa Efendi'nin h.1210 (1795/1796) yılında yaptırdığı çeşmenin sadece ayna taşı kalmıştır.

Ayna taşı, vazo içinde çiçek ve yaprak kabartmalarıyla bezenmiştir. Su akarı ise körlenmiş durumdadır. Münir Aktepe'nin İzmir Yazıları adlı kitabında bu çeşmeden bahsederken kitabesine de yer vermiştir. Kitapta bulunan fotoğrafta ayna taşının üst tarafında görülen kitabe günümüzde yerinde değildir.

Aktepe'nin kitabında çeşmenin kitabesi "*Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat Mustafa / oğlu Mustafa'nın hayrıdır. Sene 1210.*"³⁶ olarak kaydedilmiştir. Temiz durumdaki cami vakit namazlarında ibadete kapalı olup sadece cuma namazı vakti ibadete açılmaktadır.

Camiin merdivenli sokak tarafında bulunan kitabesinde de "*İtdi delâlet bende-i Âl-i Osman / Çok sa'y ile şeref buldı câmi'-i zîşan / Hamdü lillah hitâm buldı inşâsı didi Fahrî / Bu da bir hâzâ min fadl-ı Rabbî / Zilhiceti's-şerife sene-i hicriyye 1330.*" yazmaktadır. Mustafa Efendi Çeşmesi'nin alt tarafında, caminin istinat duvarının altında da Damlacık Pınarı bulunmaktadır.

Görşel 77. Cami kapısı üzerindeki kitabe. (8 Ağustos 2021)

İzmir Konak meydanı

Saat Kulesi Çeşmeleri

Ahmetağa Mahallesi'nde Konak Meydanı'nda 282 ada 1 parselde 660,00 m² tapu alanına sahip olan tarihi saat kulesinin dört tarafında da çeşme bulunmaktadır³⁷. Kule her yönüyle süslü bir yapıdadır. Küfeki taşından ve mermerden inşa edilen çeşme motiflerle bezenmiştir. Her çeşme mermer sütunlarla desteklenmiş, kemerli yapıda ve kubbeli olup bezemelerle süslenmiştir. Çeşmelerin yalak kısımları ve iç kısmındaki fıskiyeleri mermerden yapılmıştır. Saat kulesi Sultan II. Abdülhamid'in 25. cülus yılı münasebetiyle Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde yaptırdığı kulelerdendir. Sadrazam Küçük Sait Paşa ve Belediye Reisi Eşref Paşa'dan oluşan bir komisyon tarafından inşaat süreci idare edilmiştir³⁸. 11 Ağustos 2021 tarihindeki gezimizde çeşmelerin suyu akmamaktaydı.

Görsel 78. Saat Kulesi'nin genel görünümü.
(11 Ağustos 2021)

Görsel 79. Saat Kulesi çeşmelerinin görünümü.
(11 Ağustos 2021)

37 Saat kulesi Taşınmaz no: 49521367.

38 Gültekin, a.g.e., s.79-81.

Emir Salepci Camii

Salepçioğlu Çeşmeleri

1905

Esnaşeyh Mahallesi'nde Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi üzerinde, 185 ada 11 parseldeki h.1323 (1905) yılında inşa edilmiş Hacı Ahmet Sait Salepçioğlu Camii girişinde, merdivenlerin altındadır. Camiye çıkan, iki yönlü merdivenlerin altında bire bir aynı olan çeşmeler mermerden inşa edilmiştir. Ayna taşında kabartma işlemler bulunan çeşmenin üst mermer eklemesi de kabartma süslüdür. Üstünde alem formunda hilal vardır. İki çeşmede de çift musluk olup suyu akmaktadır. Mermer yalak kısımları yerden yüksektedir.

Görsel 80. Çeşme görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 81. Hacı Ahmet Sait Salepçioğlu Camii'nin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Salih Paşa Şadırvanı

1828

Ahmetağa Mahallesi'nde 863. Sokak ile 866. Sokak arasındaki Alipaşa Meydanı'nda, 291 ada 1 parselde 48,00 m² tapu alanına sahiptir³⁹. Şadırvan sekiz mermer sütun üzerinde, kubbeli yapıdadır. Kubbenin altındaki saçaklarda, her cephesinde dört mısradan otuz iki mısralık inşa kitabesi bulunmaktadır. Kubbeli yapının ortasında yine sekizgen olarak inşa edilmiş su haznesi vardır. Her yönü mermer blok olan haznenin köşeleri de mermer sütunludur. Üstleri işlemeli mermerden olan haznenin üstü demir şebekeyle piramidal olarak kapalıdır. İç kısmında mermerden fıskiye bulunmaktadır. Şadırvanın suyu akmakta ancak fıskiyesi çalışmamaktadır.

Şadırvanın kubbe içi mavi boyalı ve kubbeye aydınlatma tertibatı eklenmiştir. Sade yapıdaki şadırvan, meydanın sembolüdür. Kubbe altındaki saçak kenarlarında Davut Yıldızı ve çeşitli motifler yer almaktadır.

Şadırvanın saçağında kuşak halinde yazılmış inşa kitabesinde “*Mesned-i efruz sadanet-i mahrem-i sah-ı cihan / Hamil-i mühr-i hilafet zill-i Hakkın Hayderi / Ol vezir-i ma'delet-pira ki cuy-ı hımmeti / Eyledi sirab-ı emn ü afiyet bahr u beri / Tab-ı pak-i su gibi cari-i sebil-i hayriçün / Enfe'u'n-nas eylemiş Mevla o a'li gevheri / Sübhanallah / Nev-teravet-bahş idüp ve lütfi riyaz-ı âleme / Bağ-ı huldden bir numune oldu kevnin heryeri / Şüst ü şu etdi cihanın halkı ekdardan dilin / Nice çağla ol vezirin lütf-ı adli enhüri / Çeşme-sar lütfunun bir katresin nuş eyleyen / Ağzına almaz şarab-ı zinde bahşan beri / Yapdı bu şadırvanı hasbetenillallah / Eylese âlem dua-il hayrı vird-i esheri / Kâse-i zerrin-i şems ü mah olub avizesi / Hem seza olsa süreyya kubbesinin ziveri / Çar unsur fıtratından beru bu ma ta bu dem / Zir-i arzda su-be-su olmuşdu cari serseri / Mazhar-ı lutf-ı hidivmadelet-güster olup / Yüz bulup çıkdı zuhura çağlasın şimden geri / Eşter u ester udevabb ü ins ü hayvan cümleten / Bi tekellüf içeler bu ma-i sıhhat-averi / Ebru-yı İzmir efayış bulub bu çeşmeden / Banîsi içsün şarab-ı cuy-ı adn-ı Kevser-i / Tab'a saffet-bahşider bir hoş-güvar sudur bu kim / İncila-yı sadr-ı eyler dem-be-dem efüzun teri / Görmedi bu mahbub-i ziba nazıra şevk averi / Hemçü bir mahbub-i ziba nazıra şevkaveri / Bendesı ayan-ı İzmir çeşmeli Ahmed Reşid / Kıldı bu hizmetle icra farz-ı ayn-i çakeri / Çeşme-i heftasu manesit tarihi seza / Hacı Salih Paşa irva kıldı susuz dilleri.” ibaresi yer almaktadır.*

Bu kitabeye göre şadırvan Salih Paşa adına Ahmed Reşid Efendi tarafından 1828 yılında yaptırılmıştır. Şadırvanın ortasındaki su haznesinde bulunan bir başka kitabe de tamir kitabesidir. Bu kitabe ayna taşına sonradan eklenmiştir. Kitabenin yazımında kullanılan mermer siyah damarlı yapıda olup okuması güçtür. Kitabede okunabildiği kadarıyla “*İşbu eser-i hayr sinin-i vefir eden beri harab ve mu'attal iken / Her türlü terakkiyat ve ihyay-ı hayrat ve müberrat hususunda / A'sar-ı salifeye gıpta-bahsolan ... / Sultan Abdülhamid Han-ı Âli Hazretlerinin ahd-ı / Hümâyûnlarında tecdiden inşa ve ihya kılınmıştır / Sene Muharrem 1312.*” yazmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere şadırvan Sultan II. Abdülhamid Han tarafından h.1312 (1894/1895) yılında tamir ettirilmiştir.

Görsel 82. Şadırvanın genel görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 83. Su haznesinde bulunan tamir kitabesi. (8 Ağustos 2021)

L'ORIENT

Eug. Flandin, del. et lith.

Gide et J. Bauer

FONTAINE DU KHAN

Smyr

dry, Editeurs

Imp. Bertault, n. Cadet, 11

DES CHAMEAUX,

erne

Görsel 84. Sinanzâde Sebili'nin eski bir fotoğrafı. (İBB Kültür AŞ Arşivi)

◆ Sinanzâde Sebili ve Muvakkithanesi

1770

Ahmetağa Mahallesi'nde 853. Sokak'ın sonunda, Anafartalar Caddesi birleşiminde 837 ada 9 parseldeki Kemeraltı Camii'nin yanındadır. 237 ada 8 parseldeki yapı, 8,00 m² tapu alanına sahiptir⁴⁰. Yapım tarihini ve yaptırınını belirten kitabe yoktur. Münir Aktepe, sade görünümlü, iki yüzlü, arkası camiye yaslanmış bu çeşmeyi 1184 (1770) yılında Sinanzâde Hacı Ahmed Ağa'nın yaptırdığını kaydetmektedir⁴¹. Cami tarafındaki çıkıntıda giriş kısmı vardır. Mermer bloklarla kaplı sebilin pencere ve kapı kenarlarındaki bloklarda süslemeler bulunmaktadır. Sebil penceresi altındaki motifli mermerde üç musluk yeri görülmektedir. Eski bir fotoğraftan anlaşıldığı kadarıyla yol kotu yükselmiş durumdadır. Geçmişte sebil ve muvakkithane olarak kullanılmaktayken bugün işlevini yerine

getirememektedir. Günümüzdeki 853. Sokak'ın ismi ise Sağır Sokağı idi. Kemeraltı bölgesinin en yoğun yerinde bulunan sebil seyyar satıcıların, tabelaların ve dükkânların arasında kaybolmuş vaziyettedir.

Görsel 85. Sebilin ön cepheden görünümü. (8 Ağustos 2021)

40 Sebil Taşınmaz no: 21304395.

41 Aktepe, a.g.e., s.190.

Görsel 86. Çeşme ve caminin girişi. (6 Ağustos 2021)

Görsel 87. Şadırvanın görünümü. (8 Ağustos 2021)

◆ Sofuoğlu Çeşmesi

1760/1761

Hurşidiye Mahallesi'nde Anafartalar Caddesi ile 1307. Sokak'ın birleşiminde, 360 ada 47 parseldeki Hasan Hoca Camii'nin 1307. Sokak'taki giriş kapısının sol tarafında, duvar içine gömülmüş vaziyetteki çeşme, yekpare mermerdendir. Yol seviyesiyle eşitlenmiş haldeki çeşmenin sadece ayna taşı görülmektedir. Cami duvarı kemer görevi görmektedir. Ayna taşındaki su akarı körlenmiş ve etrafı beton ile sıvanmıştır. Çeşmenin ayna taşında yeni ve eski harfli yazılar bulunmaktadır. Üst bölümde bulunan yeni harfli kitabe "Gibrizli/ Gazüzcu / Salih Efendi / tarafından / tarih inşası / 11-8-932", alttaki ilk kitabe ise "Sene 1174 / Sofuoğlu Mehmed Ağa'nın / kerimesi Hadice Kadın hayrâtı olup maşallah deyü hayr-ı dua." yazmaktadır. Bu kitabeye göre çeşmeyi ilk olarak Sofuoğlu Mehmed Ağa'nın kerimesi Hadice Kadın h.1174 (1760/1761) yılında yaptırmış, 11 Ağustos 1932 tarihinde Gibrizli Gazüzcu (Kıbrıslı Gazozcu) Salih Efendi tamir ettirmiştir. Günümüzde suyu kesilmiş ve bakımsız vaziyettedir.

◆ Şadırvan Çeşme

Kasaphızır Mahallesi'nde 912. Sokak ile 1325. Sokak'ın birleştiği yerde, Şadırvanalı Camii'nin alt tarafındaki meydancık alanda, 315 ada 1 parseldeki şadırvan 1,75 m² tapu alanına sahiptir⁴². Sekiz köşeli olan şadırvan mermer bloklarla kaplıdır. Her yönünde çeşmesi bulunan şadırvanın körlenmiş olan bir çeşmesi dışında diğerlerinin suyu akmaktadır. Şadırvanın dış tarafında, şehir şebeke suyunu getiren plastik boru görülmektedir. Şadırvan haznesinin üstü metal kapak ile kapatılmıştır. Kapağın ortasındaki pencere kısmı açıktır. Etrafında oturma yerleri olmayan şadırvan, büyük bir çınarın gölgesindedir. Müstakil tapu alanı olan şadırvan, 30 Temmuz 2022 tarihinde kimliği belirsiz kişiler tarafından yıkılmıştır. Konu hakkında soruşturma başlatılmış olup, meydana yeni bir şadırvan yapılması yetkili makamlarca kararlaştırılmıştır.

42 Şadırvan Taşınmaz no: 43397132.

Şadırvanaltı Camii Şadırvanı

Ahmetağa Mahallesi'nde 912. Sokak üzerinde, 269 ada 26 parselde bulunan Şadırvanaltı Camii'nin (Bıyıklıoğlu Mahmud Camii) ön avlusunda, 269 ada 28 parselde, 17,50 m² tapu alanına sahip cami kütüphanesinin altındadır⁴³. Şadırvanın bir özelliği de bulunduğu camiye ismini vermiş olmasıdır. Girişteki kitabede bir başka isminin de Bıyıklıoğlu Mahmut Camii olduğu, 1626 yılında inşa edildiği, ilk tamirinin 1810 yılında, ikincisinin 1979 yılında yapıldığı belirtilmektedir.

Kemerlerle birbirine bağlanmış, sekiz sütunla desteklenen kubbe ile örtülü mermerden inşa edilmiş bir şadırvandır. Şadırvanın ortasındaki su haznesi ise iki köşelidir. Alt kısmı mermer bloklarla kaplı olan haznenin üstü yine köşelere uygun şekilde kesme taş ile örülmüştür.

Üst kısmı yukarıda birleşen konik şekilde demir şebekeyle kaplanmıştır. Şebekenin iç kısmında hazneyi örten, profil demirlere sabitlenmiş cam bir muhafaza vardır. Demir şebeke üstünde kıvrımlı motiflerin yanı sıra hilal ve yıldız işlemleri de görülmektedir. Her kenarına sabunluk yerleştirilen haznenin on iki çeşmesinin tümü akar durumdadır. Her çeşmenin önünde, mermer blok üzeri ahşap kaplı oturma yeri de bulunmaktadır.

Görsel 88. Şadırvanın ve üstündeki kütüphanenin görünümü. (8 Ağustos 2021)

43 Şadırvan Taşınmaz no: 21212191.

Görsel 89. Bağlantı yapısında bulunan çizim.
(8 Ağustos 2021)

Görsel 90. Şadırvanın cami ile bağlantı kemerlerinin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Şadırvanın sütun başlıkları barok işlemelidir. Üst kısmında bulunan kütüphane ile arasındaki çıkmalarda bulunan işlemlerde barok tarzı dikkat çekicidir. Restorasyon geçirmiş olan şadırvanın kubbe içinde bulunan kalemşileri korunmalıdır. Kubbenin içi bir sanat eseridir. Çiçek motiflerinin bulunduğu kalemşi işlemler kubbeyi süslemektedir. Kemer birleşimlerinde ise zeytin, buğday başakları ve gül çizimleri vardır. Cami ile şadırvanın birleşiminde bulunan kemer yapısının içinde ise yine kalemşi manzara çizimi bulunmaktadır. Sahil kesiminin ve adaların tasvir edildiği çizim restorasyon geçirmiştir. Ayrıca bu kemer bağlantısında bir de saat çizimi yer alır. Saat kadranları minare formunda ve 12'ye çeyrek kalayı göstermektedir. Şadırvanın kubbe içinde bir kuşak gibi dolaşan metal levha bulunmaktadır.

Bu siyah boyalı levhanın üzerinde ikişer satırdan sekiz beyit halinde "Su bir ni'met ki her bir katresidir bin dürr-i yektadan - Eğer bir kıymeti olmaz baha-i dünya ve mâfihâ / Sezâdır sahibü'l-hayrata müslimler sitayişle - Dua gevherlerin aldıkça abdest eylemek ihdâ / Alın abdest dedi Nûri şu kubbeli şadırvandan - Günah arama râ tevbesin ana velit fâtiha ihdâ / Bu rütbe câridir eltâfı Hakk su gibi her yerde - Bu lütfün ancak âdem acz ile şükrün eder ifâ / Hayatdır herkese mâ-ı musaffa bâ husus bunda - Nice hayvan-ı nâtik gayr-ı nâtik olmada ihyâ / Gelüb Hâlid dedi bin iki yüz ellide târihin - Şadırvandan gelen su sayesinde oldu pek ranâ / Gerekdir şükr-i nimet âkil-i danâya her demde - Senâ ve şükr-i Yezdânile erer ba-zeamet-i uzmâ / Su bir nimet ki tahîr hem tahûr ayn-ı iyânından - Kılndı mahzen-i lütf-ı Hudâ'dan bizlere i'tâ." yazmaktadır.

Görsel 143. Şadırvanın kubbe kuşağında bulunan sekiz beyitli kitabesi. (8 Ağustos 2021)

Görsel 91. Şadırvanın kubbesi. (8 Ağustos 2021)

Görsel 92. Kemer bağlantısında bulunan zeytin çizimi. (8 Ağustos 2021)

Son beyit kısmının sağ altında yeni harflerle “Şadırvan Camii / Koruma Derneği / T. Yapılmıştır Hayri Demir” ibaresi bulunur. Beyitin sol tarafında ise yukarıda “Sene 1970”, aşağıda “Ali Fuad” ifadesi vardır. Bu yazı için Münir Aktepe “Şadırvan kubbe kasnağındaki kitâbesi silik olduğu için, daha önce yaptığımız araştırmalarda bu kitâbeyi kısmen okuyabilmiştik. 1976 senesi Ağustos ayında yaptığımız inceleme gezisinde ise, bir bez üzerine altın yaldızla ve iyi bir hat ile yazılmış bulunan bu silik eski kitâbenin çıkarılarak yerine siyaha boyanmış bir teneke üzerine, sarı boya ile yazılmış yeni bir kitâbenin konduğunu gördük. Ancak yeni kitâbeyi kopya eden hattat dahi, eskisini tam okuyamadığı için, bâzı satırları kendiliğinden yazmış; bâzı satırları da uydurmuştur. Bu nedenle, eski kitâbe ve kayb olduğundan mevcüt kitâbenin çok yerleri anlamsız kalmıştır. Hülâsa, eskisine nazaran ortaya tamâmen yeni ve uydurma bir kitâbe çıkmıştır.⁴⁴” demektedir.

Münir Aktepe, bir başka yazısında ise bu şadırvan hakkında “Bu şadırvanın kubbesinin iç tarafında bir de manzum kitâbe vardır. Ancak bu kitâbe bir bez veya muşamba üzerine yazılarak kubbenin iç kasnağı etrafına yerleştirildiği için, sonradan hava ve yağmurların tesiriyle olacak, birçok yerlerinde bozulmalar olmuştur. Bu itibarla, kitâbe metnini tam olarak okumak müşkilât arzemektedir. Bu kitâbeden okuyabildiğimiz kısımlar ise, aynen aşağıya yazılmıştır. Şadırvan-ı kadîme ehl-i hayrın ayn-ı lûtfundan. Akardı

ma'-i sâf himmeti âb-ı zülâl-âsâ. / Muahhar menba'-ı feyz-i îlâhiden zuhûr eden. - Sular iş-bu şadırvana olundu sonradan icrâ. / Neşat-efzâ olup enhur iş-bu şadırvanda. - Hususa mü'minin eyler salâvât şartını ifâ. / [Gelüp] sâlih olan müslimler âb-dest alup çıksın. - Kelâm olunsun muradı üzre işte câmi'ül ...(?) / mâ musaffa bâ-husûs bunda. - Nice hayvân-ı nâtık gayr-i nâtık olmada ihyâ. / Çün bir ni'met-i tahârettir ki hem ayn-ı inâyettir. - Kılındı bî-bedel i'tâ / / / / Gerektir şükr-i ni'met âkil-i dânâyâ her demde. - Şeb u rûz şükr-i yezdânile arar ni'met-i uzmâ. / Bu rütbe eltâf-ı hakk su gibi câridir. - Bu lûtfu ancak âdem acz ile şükrün eder ifâ. / Sezâdır sâhibül-hayrata şâyeste. - Duâ gevherlerin akdıkca âb-ı dest eyler ihdâ. / .. / / Gelüp Hâlid dedi bin iki yüz ellide târihin. - Şadırvan dâr-ı kütbün sâyesinde oldu pek ra'nâ. / Menlehül-fakir - Mehmed Râsim.⁴⁵”

Günümüzde şadırvan kuşağında olan kitabe ve Münir Aktepe'nin kayb olduğunu söylediği kitabede belirtilen h.1250 (1834/1835) tarihi, şadırvanın inşa tarihidir. Ancak kitabede kim tarafından yapıldığı belirtilmemiştir. Bu şadırvan ve caminin 1630 yılında yapıldığı, 1815 yılında tamir gördüğü ve 1934 yılında da şadırvan üstüne kütüphane yapısının eklendiği bilinmektedir⁴⁶.

44 Aktepe, a.g.e., s. 193-194.

45 M. Münir Aktepe, “Osmanlı Devri İzmir Câmî ve Mescidleri Hakkında Ön Bilgi II” İÜ, Ed. Fak., Tarih Enstitüsü Dergisi, Ağustos 1973-1974, S.4-5, İstanbul 1974, S.144-146.

46 Aktepe, a.g.m., s. 140-144.

Görsel 93. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 94. Çeşmenin ve çevresinin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Bıyıklıoğlu Mahmut Çeşmesi

Ahmetağa Mahallesi'nde 912. Sokak ile 892. Sokak arasında, 269 ada 26 parseldeki Şadırvanaltı Camii merdivenlerinin sağ, alt tarafındadır. Merdiven duvarındaki çeşmenin arka kısmı mermer bloklarla kaplanmıştır. Çeşmenin ön yüzü yekpare mermerdendir. Mermer üstünde, Ege Bölgesi'nde birçok yapıda görülen, kabartma olarak cami işlemesi vardır. Sanatsal değeri yüksek olan bu işlemenin alt tarafında bulunan su akarı körlenmiş durumdadır. Mermer ayna taşının etrafı yine mermer bordür ile kaplanmıştır. Yalak kısmı yerden yüksekte, beyzi mermerdendir. Çeşmenin üstünde bulunan mermer kitabede “Bismillahirrahmanirrahim / Bıyıklıoğlu Mahmut Hayratı.” yazmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
BİYIKLIOĞLU MAHMUT
HAYRATI

Görsel 95. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (6 Ağustos 2021)

Görsel 96. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 97. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (1 Ağustos 2021)

◆ TCDD Hatıra Çeşmesi

Çorakkapı Mahallesi'nde Anafartalar Caddesi ile Gaziler Caddesi arasında kalan, 1531 ada 131 parseldeki Basmane Garı'nın girişinde, umumi tuvaletlerin yanında, duvardadır. Mermerden inşa edilmiş, çeşme lavabo benzeri yapıdadır. Alt sütunu ve yalak kısmı istiridye motifliyle süslüdür. Ayna taşında ise kabartma yaprak motifleri yer alırken hemen üstünde "150. Yıl Anısına" ibaresi vardır. Yazının sağ ve sol yanında TCDD'nin logosu bulunmaktadır. Musluğu körlenmiş, yalak kısmı ise çöplük olarak kullanılmaktadır.

◆ Yaban Çeşme

Akçalımsescit Mahallesi'nde 426. Sokak'tan 428. Sokak'a dönüşte, yokuşun altındadır. Çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Çeşmenin mimari üslup olarak bir özelliği yoktur. Yokuşun dibindeki çeşme beton mozaik görünümlüdür. Yol seviyesinin yükselmesinden dolayı boyu küçük gözükmektedir. Su akar kısmı koparılmış, çeşme kurumuş haldedir. 8 Ağustos 2021 tarihinde bu çeşmeyi tarif eden Sosyete Mehmet lâkabıyla tanınan mahalle sakini çocukken, çeşmenin yukarısında bulunan alanda Metin Oktay ile top oynadıklarını, daha sonra buraya gelerek bu çeşmeden su içtiklerini anlatmıştır. Göç alan bir mahalle olduğundan çeşmenin eski halini bilenler bir elin parmaklarını geçmemektedir. Yine bu muhite yakın, Yaban Çeşme adında başka bir çeşme daha vardır.

◆ Yapıcıoğlu Çeşmesi

1894/1895

2. Aziziye Mahallesi'nde Rakım Elkutlu Caddesi üzerinde, 628. Sokak birleşiminde 7299 ada 1 parseldeki Yapıcıoğlu Camii'nin avlu kapısının solunda, caddeye bakar durumdadır. Yanlarındaki sütunlar arasında birbirine bağlı iki kemer ve üstünde kavisli alınlığı bulunan çeşmenin muslukları körlenmiş, yalak kısmı ise kaldırım seviyesinin altında kalmıştır. h.1312 (1894/1895) yılında Yapıcıoğlu ailesi tarafından yaptırılan ve 1931 yılında hayır sahipleri tarafından yenilenen çeşmenin önünden çekilmiş metal su borusu, çeşme arkasında su saatine bağlı olup haznesi yoktur. Alınlık kısmındaki kemerin altında bulunan mermer kitabesinde "Yapıcıoğlu Çeşmesi / Sene Hicri 1312." yazmaktadır. Bu kitabenin altında, çift kemerin birleşimine yerleştirilen başka bir mermer kitabede ise "Hayır Sahipleri / Tarafından Tecdiden / İnşası / 1931." yazmaktadır. Muhtemelen üzerine yapılan sıva da o tarihtendir. 11 Ağustos 2021 tarihindeki ziyaretimizde çeşmenin önüne Konak Belediyesi tarafından konulmuş ikinci el eşya kutusu ve yan taraftaki marketin manav tezgâhı ile önünde kurulmuş, seyyar yer tezgâhı sebebiyle görülmesi zor vaziyetteydi.

Görsel 145. Toraman Mescidi ve çeşmenin görünümü.
(8 Ağustos 2021)

Görsel 144. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 146. Çeşmenin yapım kitabesinin görünümü.
(8 Ağustos 2021)

Kasapzâde Hacı Ahmed Çeşmesi

1793/1794

Toraman Mahallesi'nde 830. Sokak ile 832. Sokak'ın birleşiminde, 420 ada 11 parseldeki Toraman Mescidi'nin 832. Sokak'a bakan duvarındadır. Kasapzâde Hacı Ahmed Ağa'nın h.1208 (1793/1794) yılında yaptırdığı çeşmenin müstakil bir tapu alanı yoktur. Dikdörtgen planlı olan çeşme, iki sütun üzerinde yükselmektedir. Sütunlar kavisli bir kemer yapısıyla birleşmiştir. Bunun üstünde de üçgen şeklinde alınlığı vardır. Çeşme kemerinin sağ ve sol yanında servi ve çiçek motifleri yer alır.

Kemerin birleşiminin üstünde, damlacık içinde "Allah" yazısı, iki tarafındaki servilerin yanında yine damlacık içinde "Maşallah" yazısı dikkat çekmektedir. Kemerde bulunan diğer kitabelerde ise sağ tarafta "Aynen fîha tusemma selsebila⁴⁷", sol tarafta ise "Ve sekahüm Rabbuhum şarâben tahûra⁴⁸" ayetleri bulunmaktadır. Çeşmenin ayna taşında ise "Sene 1208 / Kasabzâde Hacı Ahmed Ağa kim sahibü'l-hayrat / Vasiyetile bu hayrata dahi olup bahis-i Hakka / Mahallinde acep dikeş ayn-ı sebil zemzemdir / Bununla nice asarın dahi makbul ede Mevla / Dü şikk hamedan düşüp Nüzhet atşâna için tarih / Gel iç ma selsebil çeşmeden ab-ı hayat efvâ." yazan kitabesi vardır.

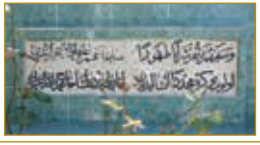
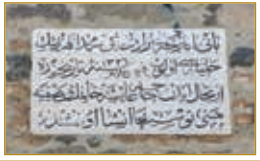
Çeşme, boyamadan dolayı çok çile çekmiş kitabeler okunamaz hale gelmiştir. Orijinal görüntüsünü kaybeden çeşmenin asıl acıklı yanı ise yol seviyesinin yükselmesinden dolayı çeşme ve yalak kısmının yolun altında kalmış olmasıdır. Ayrıca R. Eser Gültekin'in kitabında⁴⁹ belirttiği ve yayınladığı çeşme fotoğrafında görülebildiği kadarıyla çeşmenin önüne yerleştirilen su saatinin arkasında "Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat" ile başlayan başka bir kitabe de görülmektedir.

8 Ağustos 2021 tarihindeki ziyaretimiz esnasında üzerindeki boya ve önünü kaplayan otlardan dolayı bu kitabe görülemedi. Kitabenin diğer kısmının yol seviyesinin altında kaldığı düşünülmektedir. Çeşmenin önüne konulan su saati de ayrı bir garabet ortaya çıkarmaktadır. Musluğu ve yalağı olmayan, boyanarak harap hale getirilmiş bu çeşmenin tez zamanda kurtarılması gerekmektedir.

⁴⁷"Orada bir pınar ki ona selsebil adı verilir". İnsan Suresi 18. Ayet.

⁴⁸"Rableri onlara tertemiz içecek içirir". İnsan Suresi 21. Ayet.

⁴⁹Gültekin, a.g.e., s.39-40.

Görsel 98. Akarcalı Camii'nin görünümü ve çeşmeden geri kalan kitabeler. (8 Ağustos 2021)

Görsel 99. Uray Çeşme'nin eski yeri (Solda, Fotoğraf: Erol Şaşmaz) ve çeşme taşındıktan sonraki hali. (Sağda, 23 Ağustos 2021)

◆ Akarcalızâde Çeşmesi

Mecidiye Mahallesi'nde 384. Sokak üzerinde, 535 ada 24 parselde, 657,00 m² tapu alanında bulunan Akarcalı Camii'nin avlu duvarının iç kısmındaki çeşme Ömer Efendi hayratından olup Akarcalı Uşşaki Hacı Mehmed Efendi tarafından yenilenmiş, fakat sonradan yıkılmıştır. Ortadan kalkan çeşmeden sadece duvara yerleştirilmiş kitabesi günümüze ulaşabilmiştir. Caminin avlu duvarı kitabeyi de saracak şekilde fayansla kaplanmıştır İki satır ve iki sütundan oluşan kitabede “*Ve sekahüm Rabbuhum şarâben tahûra / Sabika Ömer Lütfi Efendi hayratından / Olub bu kere müceddeden inşa edilen / Akarcalızâde Uşşakî Hacı Muhammed Efendi'nin hayratıdır.*” ibaresi okunmaktadır. Tarih yoktur. Cami ön cephesinin sağında, pencere üstünde bulunan bir başka kitabede de “*Banî Akarcalızâde Hacı Muhammed Efendi'nin / halîlesi olan fi 13 Rebiülahir sene 1326 hicri tarihinde / irtihal eden Hacı Aişe Hanım'ın vasiyetine / mebni tevsian inşa olunmuşdur.*” yazmaktadır. Kitabesinden anlaşıldığı üzere daha önce burada var olan cami genişletilerek Akarcalızâde Hacı Muhammed Efendi'nin 13 Rebiü'l-ahir 1326 (15 Mayıs 1908) tarihinde vefat eden eşi Hacı Aişe Hanım'ın vasiyeti üzerine yapılmıştır. Çeşme de bu tarihten sonra konmuş olmalıdır.

◆ Uray (Belediye) Çeşme

Kocakapı Mahallesi'nde 1039. Sokak'tan 954. Sokak'a dönüşte kavşak ortasında olan çeşme 23 Ağustos 2021 tarihindeki ziyaretimizde yerinde bulunamamış, Kocakapı Mahallesi 1282. Sokak üzerinde, 1598 ada 33 parselde bulunan Polis Şehitleri Anıtı'nın yanına taşındığı öğrenilmiştir⁵⁰. Kavşak noktasında, palmiye ağacı altında olan, dört köşe, alçak mermer kaideden yapılmış çeşmenin üstü sütun başı motifleriyle süslenmiştir. Çeşme duruş itibarıyla Roma Dönemi sütunlarının minyatür halini andırmaktadır. Taşındıktan sonra eski yeri boş kalmış, etrafı betonla sıvanmış eski yerinde su birikintisi kalmıştır. Üstünde “*Uray / Çeşmesi / 1935 .S. 1149.*” ibaresi yazılıdır. Orhan Beşikçi'nin 4 Mart 2021 tarihinde Milliyet Gazetesi'ndeki “*Eski İzmir çeşmeleri onarılıyor*” başlıklı yazısında Uray Çeşmesi'nin ve Cumhuriyet döneminde yapılan çeşmelerin, kentsel dönüşüm çalışmalarından zarar görmesi için Polis Şehitliği'ne nakledildiği⁵¹ ifade edilmektedir.

Görsel 100. Çeşmenin yeni yerindeki durumu. (Fotoğraf: Anıl Karadağ)

50 www.kulturenvanteri.com platformunda Anıl Karadağ'ın paylaşımı.

51 https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/orhan-besikci/eski-izmir-cesmeleri-onariliyor-6445795

Görsel 101. Taslı Çeşme'nin ön cepheden görünümü. (11 Ağustos 2021)

Görsel 102. Vali Çeşmesi'nin görünümü. (11 Ağustos 2021)

Görsel 103. Ayazmanın ön cepheden görünümü. (Fotoğraf: Bedri Cumhuri Doğru)

◆ Taslı Çeşme

Temaşalık Mahallesi'ndeki 951. Sokak'ta, 1806 ada 1 parselde bulunan arsanın bahçe duvarındadır. (Çeşmenin bulunduğu muhit, Temaşalık ve Pazaryeri mahallelerinin sınırındadır.) Çeşme moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Yol seviyesiyle eşitlenmiş vaziyetteki mermer ayna taşının üzerinde daire içinde motifler bulunmaktadır. Çeşmenin kurnası ve yalak taşı görülmemektedir. Tuğla sıralı kemer yapısı bulunan çeşme harap haldedir. Aynı zamanda bahçe duvarı olarak da kullanılan çeşme, moloz taşla inşa edilen duvarın üst bölümü kiremit tuğla ile örülmüştür. Kitabesi olmadığından inşa yılı ve banisi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Mahalleli ile yapılan görüşmede Taslı Çeşme ismiyle tanındığı öğrenilmiştir.

◆ Vali Çeşmesi

1942

Kocakapı Mahallesi'nde Hacı Ali Efendi Caddesi sonunda, kaldırım kenarında 1598 ada 39 parseldeki park alanı sınırları içindedir. 1942 yılında mermerden inşa edilmiş, 31 Ağustos 1996 yılında tamir görmüş çeşme anıt görünümündedir. Çeşmenin kenarlarındaki sütunlar yaprak motifleriyle süslenmiştir. Üst örtüsü çatı formunda ve köşelerindeyse akroterler bulunmaktadır. Çeşmenin ayna taşı üzerinde birbirine bakan hilallerin ortasında yıldız işleme vardır. Bunun altında da *"Gelip Geçtikçe Beni / Akar Gör / Akmadım Mı Neye / Kesildim Sor / Belki Damarlarımda / Derdim Var / Hemen Vali İle Reise / Sor / 1942. / Tamiri: 31.8.1996."* yazmaktadır. Çeşme, 11 Ağustos 2021 tarihinde akar vaziyetteydi. Çeşme, Belediye Çeşmesi ve Şikayet Et Çeşmesi isimleriyle de bilinmektedir.

◆ Aziz Vukolos Ayazması

Abdullahefendi Mahallesi'nde 1281. Sokak üzerinde Aziz Vukolos Kilisesi'nin karşı tarafında, 1588 ada 10 parselde bulunan çeşme 11,50 m² tapu alanına sahiptir⁵². Yol kenarında bulunan, moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiş, geniş bir su haznesine sahip olan çeşme yakın zamana kadar harap durumdaydı. Kitabesi olmadığından kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen çeşmenin üstü de moloz örtülüydü. Yakın zamanda restorasyon geçirse de otantik görünümünden uzaklaşmıştır. Üzeri sıvanan çeşmeye yeni bir ayna taşı eklenmiş, zamanın izleri tamamen ortadan kaldırılmıştır. Musluk takılmış ve su bağlanmışsa da 9 Aralık 2021 tarihindeki ziyaretimizde ayazma çeşmenin musluğunun olmadığı, suyunun da akmadığı görülmüştür.

52 Çeşme Taşınmaz no: 21301814.

Görsel 104. Çeşmenin görünümü.
(8 Ağustos 2021)

Görsel 105. Su küplerinin görünümü.
(11 Ağustos 2021)

Görsel 106. Çeşmenin ve kemer yapısının görünümü. (Fotoğraf: Bedri Cumhuri Doğru)

◆ Yoğurtçu Ahmet Çeşmesi ◆ Su Küpü

1949

Natırzade Mahallesi'nde 834. Sokak ile 839. Sokak'ın birleşiminde, 117 ada 27 parseldeki yapının köşesindedir. İki yanı ve üstü yuvarlak sütunla çevrili çeşme, binanın köşesinde yumuşak bir geçiş oluşturmuştur. İçeri doğru gömülmüş çeşmenin üzerinde bulunan mermer kitabe "Bu Çeşme Yoğurtçu Ahmet Hayretdag / Tarafından Tamir ve İhya Edilmiştir / 1_1_1949." ibaresi yazılıdır. 1949 yılında yaptırılan çeşmenin su akarı körlenmiştir.

Suvari Mahallesi'nde 806. Sokak üzerinde, 1802 ada 137 parseldeki evin yanında bulunan su küplerinin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. 806. Sokak, Patlıcan Yokuşu olarak geçmektedir. Evin duvarları arasında sıkışmış olan su küpleri harap haldedir. Tuğla örgülü yapının iç kısımlarında birbirine yakın halde, dikey konumda kiremitten yapılmış küpler görülmektedir. İçleri çöp doludur. Her geçen gün yavaş yavaş kaybolan tarihî yapının kurtarılması gerekmektedir. Herhangi bir kitabe olmadığından mahiyetine dair fazla bilgi bulunmamaktadır.

◆ Karakapı (Kocakapı) Çeşmesi

Abdullahefendi Mahallesi'nde 1282 Sokak ile 954 Sokak'ın birleşiminde, 1583 ada 1 parselde bulunan ve 11,25 m² tapu alanına sahip olan çeşme⁵³, kemer yapısına bitişik vaziyettedir. Çeşmenin arkasına sonraki dönemde yapıldığı anlaşılan bir yapı yaslanmıştır. Kesme taştan inşa edilmiş ve kavisli bir kemeri bulunan çeşmenin ayna taşı ve kitabesi yoktur. Su akarı da körlenmiş durumdadır. Çeşmenin üst örtüsü de kesme taştır. Yol seviyesinin yükselmesinden dolayı yalak kısmı yol seviyesi altında kalmıştır ve bakıma muhtaç hale gelmiştir. Çeşmeye, Kocakapı Çeşmesi ismi de verilmektedir.

Görsel 107.

Karakapı Çeşmesi'nin çizimi bulunan eski bir kartpostal.

53 Çeşme Taşınmaz no: 21301321.

Görsel 108. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 109. Yavan Çeşme'nin ön cepheden görünümü. (8 Ağustos 2021)

Görsel 110. Otel girişi ve çeşmenin görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ İntaş Çeşmesi

Ahmetağa Mahallesi'nde 871. Sokak üzerinde, 877. Sokak birleşimini geçince sağ tarafta, 227 ada 24 parseldeki dükkânın sokak duvarındadır. Çeşme mermer, dört küçük sütun üzerine konulmuş yalak kısmı ve yine mermerden yapılmış ayna taşından oluşmaktadır. Geçmişte hayrat çeşmesi olarak inşa edilen çeşmenin kimi yerlerinde mermer bloklar düşmüş ve alt sıva malzemeleri görünür durumdadır. Ayna taşında “*Sebil / Bismillahirrahmanirrahim / Allaha Şükür*” yazmaktadır. Çeşmenin su akarı körlenmiş durumdadır. Suyu akmayan çeşme İntaş Çeşmesi / Sebili olarak bilinmektedir.

◆ Yavan Çeşme

Akçalımescit Mahallesi'nde 427. Sokak'tan ayrılan 430. Sokak'ın sonuna doğru solda, 102 ada 155 parseldeki boş arsanın sokak üzerindeki moloz taş duvarındadır. Çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Çeşme moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Derin kemer yapısı bulunan çeşmenin yüzeyi sıvanmış ve boyanmış durumdadır. Orijinalliyetini büyük ölçüde kaybeden çeşmenin suyu gür bir şekilde akmaktadır. Üzerinde kitabe bulunmadığından dolayı yapım tarihi ve yaptıranı hakkında bilgi bulunmayan çeşme mahalle sakinleri tarafından temizlik işlerinde kullanılmaktadır. Sokakta oturanlarla konuşmamızda tahlil sonucunun olumsuz olmasından dolayı suyunun içilmediği söylenmiştir.

◆ Yeni Şükran Oteli Çeşmesi

Ahmetağa Mahallesi'nde Anafartalar Caddesi üzerinde, Kemeraltı Camii'nin karşı tarafında 208 ada 8 parselde bulunan Yeni Şükran Oteli'nin⁵⁴ girişinin sağındadır. Otelin giriş kapısıyla bir bütünlük arz eden bu duvar çeşmesi mermerden inşa edilmiş olup içe doğru kavislidir. Küçük yalak taşı bel seviyesinde olup üst kısmına perde formu verilmiştir. Çeşmenin üstündeki blokta daire içinde “*İllallah*”, onun altında da “*Ve sekahum Rabbuhum şarâben tahûra*” ayeti yazılıdır. Otel geniş çaplı restorasyona alındığından dolayı 8 Ağustos 2021 tarihinde ön cephesi tamamen kapalı durumdaydı. Çeşmenin üzerinde, inşa tarihini belirten başka bir kitabe yoktur. Su oluğu olmayan çeşmenin restorasyon sonrasında akıtılması beklenmektedir.

54 Hacı Hasan Paşa Hanı'nın Şükran Oteli'ne dönüşme süreci hakkında Çınar Atay şu bilgiyi vermektedir: “...Hacı Hasan Han, Hükümet Caddesi'nde günümüze gelen, formunu en son kazanmış konaklama amaçlı iki handan birisiydi. Diğeriyse, bu yapının bitişiğinde yer alan Gaffarzade Han'di. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Hacı Hasan Paşa adıyla anılan yapının başka isimlerle anıldığı da sanılmaktadır. Bu yıllara kadar yapı, sadece girişinin sağında, avlunun dibinde ve cephenin solunda eczane olarak kullanılan birimleri dışında, tamamen ahşap yapılmıştı. Ancak, eczane olarak kullanılan mekan, hanla bütünleşmiş gibi algılsa da, han parseline ayrı, müstakil bir birim olarak belirmektedir. Daha sonraları ve büyük olasılıkla 1919 sonrasında bu ahşap ve salaş yapı yıkılarak yerine Cumhuriyet sonrası Şükran adını alacak yeni bir bina inşa edilecekti. Lokantanın ününün hanı geçmesi sonucunda halk arasında Hacı Hasan kelimesi yerine Şükran adının kullanıldığı belirlenmekle beraber, İkinci Dünya Savaşı yıllarına, hatta daha sonralarına kadar yapının konaklama kısmı Hacı Hasan Paşa olarak anıldı. Özellikle eski nesil yapıyı hep bu adla hatırladı.” (Atay, a.g.e., s.247.)

Görsel 111. Agora Çeşmesi'nin görünümü. (27 Haziran 2022)

Görsel 112. Çeşmenin görünümü. (27 Haziran 2022)

◆ Agora Çeşmesi

İstiklal Mahallesi'nde Tarık Sarı Sokağı üzerinde, 385 ada 3 parseldeki Agora Ören Yeri içinde su kaynağı ve kanalları bulunmaktadır. Bölgede bulunan bilgi panosunda “*Modern kentin altında, agoranın içinde ve güneyinde bir insanın rahatlıkla ilerleyebileceği su kanalları tespit edilmiştir. Bugün kaynağı belli olmayan ve halen içinde su akan bu kanalların Roma döneminden başlayarak Osmanlı dönemine kadar kullanıldığı anlaşılmıştır. Pişmiş toprak künkten burada akmakta olan su, sözü edilen bu kanallardan gelmektedir. Su Geç Antik Çağ'da sarnıçlarda depolanıyor ve agorada bulunan atölyelerde kullanılıyordu.*” açıklaması yer almaktadır. Agora'da bulunan çeşme günümüzde de akmaktadır.

◆ Tahire Fesçi Çeşmesi

Pazaryeri Mahallesi'nde 943 Sokak üzerinde 1546 ada 79 parseldeki kargir ev ve bir çuvaldız Osman Ağa Suyu nitelikli tapu alanı içindedir. Çeşme yap duvarına yaşlı haldedir. Bakımsız haldeki çeşmenin su oluğu kırılmış ve suyu kesiktir. Kaldırım seviyesindeki çeşmenin yalak kısmı kaldırımın altında kalmıştır. Çeşmenin ayna taşında bulunan kitabesinde “*İç Bu Abı Lezizi / Ehli Hayra Kıl Dua / Fatıma, Raife, Hüsnü / Ced ve Silsilesi / Ruhlarına Fatiha. Banisi / Tahire Fesçi*” yazmaktadır. Kitabede yapım yılı belirtilmemiştir.

Görsel 113. Gümrük binası eski görünümü.

Gümrük Binası Çeşmesi

Ahmetağa Mahallesi'nde 1. Kordon mevkiinde, Cumhuriyet Bulvarı üzerinde, deniz kenarında bulunan Gümrük Binası girişindedir. Gümrük binası 289 ada 7 parselde depo nitelikli ve 2,141 m² tapu alanına sahiptir. Çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. 1867 yılında gümrük binası olarak inşa edilen yapı, sonraki yıllarda farklı amaçlarla kullanılmış ve son olarak 2002 yılında restorasyonu tamamlanarak Konak Pier adıyla alışveriş merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapıya girişin sağında bulunan çeşme mermer bloklarla inşa edilmiştir. Kitabesi bulunmayan çeşmenin su akarı sökülümüş, bağlantısı kesilmiştir. Çeşmenin sağ ve sol yanındaki sütunlar üzerinde birbirine bakan ay yıldız motifleri görülmektedir. Çeşme alınlığında bulunan daire içi boştur. Muhtemelen bu alanda bulunan tuğra kazınmıştır.

Görsel 114. Gümrük binası ve çeşmenin görünümü. (27 Haziran 2022)

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Konak, İzmir'in merkezi konumundadır. İdari binaların bulunduğu merkezden, arka mahallelere gidildikçe eski yerleşim yerlerine ulaşılmaktadır. Tarihi yapılar da bu eski mahallelerde bulunmaktadır. Kemeraltı bölgesi hanların, ticari yapıların, cami ve mescidlerin bir arada olduğu, bölgenin en kalabalık yeridir. Bu mahallelerin ara sokaklarında tarihî yapılar bulunmakla birlikte yoğunluk sebebiyle birçoğunu görme imkânı olamamaktadır. Kemeraltı bölgesinden Odunkapı tarafına ilerlediğinizde, sokak aralarında tarihî kalıntıları, terk edilmiş evleri, neredeyse bir asra yakındır hizmet veren dükkânları görürsünüz. Bu bölgeden yukarıya doğru çıktığınızda, görülen mimari olarak son derece güzel yapılmış evlerin çoğu metruk haldedir. Tilkilik mevkiindeki Patlıcan Yokuşu, hızlı göç sebebiyle her geçen gün dönüşüme uğramaktadır. Birbirine yaslanmış, kimi yerde iç içe geçmiş yapı topluluklarından kimi binalar yıkılmayı beklerken kimisi de yenilenmektedir. Araçla gezinmenin zor olduğu bu sokaklarda yol seviyesinin altında kalmış, geçmişte çeşme olduğu anlaşılan yapılarla da karşılaşabilirsiniz. Bazı yapıların duvarında ise sadece izleri kalmış hayrat çeşmeleri de bulunmaktadır. Patlıcan Yokuşu'nun kenarında harap halde bulunan bir su küpü bulunmaktadır. Bu yokuşu devam ettiğinizde metruk bir alana çıkarsınız. 4-5 sene önceki gezimde buradaki evler yıkılıyordu, şimdi burada boş bir alan kalmış. Tekrar Dönertaş Sebili'nin olduğu yere geri dönüp, Altınpark tarafına yöneldiğinizde, bu koridorda hamam, cami ve türbe gibi tarihî yapılar görülebilir. Altınpark'tan yukarıya, Ballıkuyu'ya doğru çıkan yokuşta da sağlı sollu sokak aralarında gizlenmiş hayrat çeşmeler bulunmaktadır. Bu alanda birkaç tane de Kâzım Dirik döneminde yapılmış, mermer bloklu anıt çeşmeler ile 1930'lu yıllarda belediye tarafından yaptırılmış Uray çeşmeleri vardır. Bunlardan bazıları planlanan kentsel dönüşümde zarar görmemesi için Polis Şehitleri Parkı'na taşınmıştır. Yapılar arasında kaybolmuş, göremediğimiz çok sayıda çeşmenin olduğuna şüphe yoktur. Toplu bir çeşme envanterine ise rastlanmamaktadır. İzmir Valiliği tarafından hazırlanan İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri'nde de bu yapıların tamamı bulunmamaktadır. Yapmış olduğum gezi ve tanıştığım gönüllü araştırmacılar sayesinde ulaşabildiğim çeşmeleri burada listelemeye ve yapı

bilgilerini vermeye çalıştım. Ayrıca bölge hakkında yapılmış çalışmalarını incelerken karşılaştığım çeşme yapılarını da bu çalışmaya dâhil ettim. Bunlardan biri de Aygül Uçar'ın makalesinde bahsettiği çeşmelerdir. Bu çeşmeler, Konak bölgesi olarak adlandırılan İkiçeşmelik Caddesi ve Fevzi Paşa Bulvarı ile çevrenerek, Kadifekale'nin alt eteklerinde sonlanan alanda tespit edilmiş dört çeşme yapısıdır⁵⁵. Bu çeşmeler sırasıyla şöyledir:

Sarmaşık Ev çeşmesi: Altınordu Mahallesi, 967. Sokak üzerinde 1543 ada 26 parseldeki konut bahçesinde bulunan çeşmedir. Bu çeşmenin, konutun inşasından sonraki bir tarihte buraya getirildiği anlaşılmaktadır. Bir ayna ve su teknesi olarak kullanılan kurnadan oluşan çeşme, mermer malzemeden inşa edilmiştir. Kazıma ve kabartma tekniği kullanılarak süslenen aynanın iki yanı ve üstü iki sıra bordürle çevrenmiştir. Dıştaki bordür, tersli düzlü kırık hatlarla oluşturulmuştur. İçteki bordür ise stilize edilmiş akant yaprakların yan yana dizilmesi şeklindedir. Kitabesi bulunmayan çeşme, Barok tarzlı süsleme özellikleri açısından İzmir'deki bazı çeşmelerle benzer özelliklere sahiptir.

Bahçe Çeşmesi: Pazaryeri Mahallesi 943. Sokak, 1546 ada 84 parseldeki konutun bahçesinde bulunan çeşmeler biri konut iç mekânında, diğeri konut dış mekânında olmak üzere iki tanedir. Bunlardan dış mekânda yer alanı bahçe, iç mekândaki ise mutfak kullanımına yönelik tasarlanmıştır. Çeşmenin inşa tarihi ve banisi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Konutun inşa özellikleri ile çeşmelerin süsleme tasarımı dikkate alındığında 19. yüzyılda yapıldığı söylenebilir.

Çeşme: Tuzcu Mahallesi 773. Sokak, 2909 ada 3 parselde bulunan konutun bahçe duvarındadır. Bezeme programı açısından oldukça hareketli tasarlanan çeşme, ayna taşı ve üst pano olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir. Çeşmenin üzerinde kitabe olmadığından yapım yılı ve banisi hakkında bilgi yoktur⁵⁶.

İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada bulunan, sadece isim ve adres bilgisinin verildiği listede yer alan çeşmeler ise şu şekildedir: Kahraman Asker Çeşmesi, Kahramanlar mevkii⁵⁷. Piyer Verbek Çeşmesi, 1512 Sokak Eski Şark Sanayii avlu

55 Ayrıntılı bilgi için bk. Aygül Uçar, İzmir Konutlarında Çeşme, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.36, Ağustos 2016, Isparta, s.251-274.

56 Aygül Uçar, İzmir Konutlarında Çeşme, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.36, Ağustos 2016, Isparta, s.253-256.

57 Kahramanlar Mahallesi'nde Kahramanlar Parkı alanı içindedir.

duvarı üzerinde⁵⁸. Eski Çeşme, Kadifekale ve amfi tiyatro çevresinde⁵⁹. Aynı listede, Göztepe Mahallesi 101-102 Sokak'ta Susuz Dede Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı içinde sarnıç⁶⁰ yapısı da belirtilmiştir.

Konak bölgesi iç içe geçmiş bir yapıdır. Merkezi alanda yeni yapılar bulunurken, bir sokak arkası tamamen farklı bir mimarî tarza bürünebilmektedir. Eski

yerleşimlerin olması ve yapıların bakımsızlığı, tarihi yapılarda da kendini göstermiştir. Konak bölgesinde tespit edebildiğim çeşmelerin birkaçı dışında suları kurumuş ve bakımsız haldedir. Çoğunun müstakil tapu kaydının olmaması da korunmalarını hayli güçleştirmekte, yavaş yavaş yok edilmelerine zemin hazırlamaktadır.

Konak Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Akmaz Çeşme		Hasanhoca	337	60		Kızlar Ağası Han'ın duvarındadır.	VAR	1732/1733
Altınpark Çeşmesi		Faikpaşa	3287	29		Mahvele merkezi alanı içindedir.	YOK	
Başoturak Şadırvanı		Ahmetağa	293	1	17,5	Şadırvan	YOK	
Tahire Fesçi Çeşmesi	Tahire Fesçi	Pazaryeri	1576	79		Kargir ev ve bir çuvaldız Osman Ağa Suyu tapu alanı içinde	VAR	
Gümrük Binası Çeşmesi		Ahmetağa	289	7		Depo alanı içinde	YOK	
Berberzade Çeşmesi	Berber Zade Mehmet Efendi Vakfı	Kestelli	2381	58		Dükkân duvarındadır.	VAR	1956 (Tamir)
Bıyıkoğlu Mahmut Hayratı	Bıyıkloğlu Mahmut	Ahmetağa	269	26		Cami merdivenleri duvarındadır.	VAR	
C.H.F. Mirali Ocağı Çeşmesi	C.H.F. Mirali Ocağı	Mirali	1581	67		Kargir depo çeşme bir masura su alanı duvarındadır.	VAR	1934
Çakaloğlu Han Çeşmesi		Ahmetağa	221	54		Çakaloğlu Han girişinde soldadır.	VAR	1805/1806
Gaffarzâde Hacı Ahmed Sebili	Gaffarzâde Hacı Ahmed	Ahmetağa	221	54		Çakaloğlu Han girişinde sağdadır.	VAR	1805/1806
Sokak Çeşmesi		Esnafşeyh	184	44		Arsa ve yarım masura su alanı içindedir.	YOK	
Dalmas Çeşmesi		Akçalımescit						
Damlacık Pınarı		Kılıcımescit	109	7	6	Çeşme	YOK	
Dönertaş Sebili	Osmanzâde Seyyid İsmail Rahmi Efendi	Şeyh	1540	5	18,5	Çeşme sebil ve bir masura su	VAR	1814
Elhamra Sebili		Hacımahmut	179	56		İzmir Devlet Opera ve Balesi Elhamra Sahnesi dış duvarındadır.	YOK	

58 Umurbey Mahallesi'nde 3169 ada 147 parselde İplik ve Pamuk Mensucat Fabrikası tapu alanı içindedir.

59 Bölgede birçok tarihî yapı tanınmayacak halde ya da yok olmuştur. Tapu bilgileri verilmediği için tespit edilememiştir.

60 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.1, İzmir 2012, s.391, 407.

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Esnaf Şeyh Camii Çeşmesi		Esnafşeyh	183	50		Cami ve avlu duvarındadır.		
Evliyazade Camii Çeşmesi		Fettah						
Furuncu Hayratı Çeşmesi	Hasan Özermişler	Ballıkuyu					VAR	1948
Halit Bey Çeşmesi	İzmir Belediyesi	Mecidiye	381	1		Mektep duvarında	YOK	1932
Hamidiye Çeşmesi	Sultan II. Abdülhamid	Esnafşeyh	186	1		Ev ve fırın alanı içindedir.	YOK	
Hava Şehitleri Çeşmesi		İmariye	1627	3		Hava Şehitleri Mezarlığı alanındadır.	VAR	1938
Ali Ağa Camii Çeşmeleri		Odunkapı	113	28		Caminin dış varındadır.	YOK	
Bakırcı Hacı Mahmud Şadırvanı-Hisar Cami Şadırvanı	Bakırcı Hacı Mahmud	Hasanhoca	362	1	4	Şadırvan	VAR	1882/1883
Evliyazade İbrahim Efendi Şadırvanı-Hisar Cami Şadırvanı	Evliyazade İbrahim Efendi	Hasanhoca	361	1	11,5	Şadırvan	VAR	1876/1877
Hüseyin Ağa Çeşmesi	Firenk gümrüğü hammalbaşısı Hüseyin Ağa	Odunkapı	112	32		Evin duvarındadır.	VAR	1897/1898
İki Çeşme		Tuzcu	466	7		Evin tapu alanı içindedir.	VAR	
Katipzade Hacı Ahmed Raşid Sebili-Katipoğlu Sebili	Katipzade Hacı Ahmed Raşid	Kestelli	2381	46	14	Dükkan	VAR	1901/1902
Kâzım Paşa Çeşmesi	Vali Mirliya Kâzım Paşa	Ballıkuyu	11161	9		Cami duvarındadır.	VAR	1932
Kemeraltı Camii Çeşmesi		Ahmetağa	237	9		Cami avlu duvarındadır.	VAR	
Karaburunluzade Şadırvanı-Kestanepazarı Şadırvanı	Sultan II. Abdülhamid Han (İhya), Hesna Hanım (İhya), İbrahim Edhem Bey (İhya)	Ahmetağa					VAR	1894/1895, 17 Nisan 1923
Kılcı Mescid Su Kuyusu		Hacıibrahim	115	75		Kılcı Mescid tapu alanı içindedir.	YOK	
Mirkelam Han Çeşmesi		Hasanhoca	1148	70		Han avlusundadır.	YOK	
Mustafa Efendi Çeşmesi	Mustafa oğlu Mustafa	Kılcımescit	109	5		Cami, tabutluk, hela, tahtani bir oda ve iki kuru çeşme alanı içindedir.	YOK (Kayıp)	
Mısırlızaade Çeşmesi	Mısırlızaade Mustafa Efendi	Ahmetağa	224	22		Yemiş Çarşısı Camii altındadır.	VAR	1808/1809
Mühürdar Ahmed Ağa Çeşmesi	Mühürdar Ahmed Ağa	Odunkapı	112	1		Kargir cami alanı içindedir.	VAR	1738/1739
Saat Kulesi Çeşmeleri	Sultan II. Abdülhamid Han	Ahmetağa	282	1	660	Saat kulesi.	YOK	
Salepçioğlu Çeşmeleri	Hacı Ahmet Sait Salepçioğlu	Esnafşeyh	185	11		Bahçeli kargir cami ve müstemilat alanı içindedir.	YOK	1905
Salih Paşa Şadırvanı	Hacı Salih Paşa	Ahmetağa	291	1	48	Şadırvan	VAR	1828, 1894/1895 (Tamir)

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Sinanzâde Sebili	Sinanzâde Hacı Ahmed Ağa	Ahmetağa	237	8	8	Muvakkithane ve sebil	YOK	1770
Sofuoğlu Çeşmesi	Sofuoğlu Mehmed Ağa'nın kerimesi Hadice Kadın	Ahmetağa	360	47		Arsa ve mescit alanı içindedir.	VAR	1760/1761, 1932 (Tamir)
Şadırvan Çeşme		Kasaphızır	315	1	1,75	Şadırvan	YOK	
Şadırvanaltı Camii Şadırvanı		Ahmetağa	269	28	17,5	Cami kütüphanesi altındadır.	VAR	1834/1835
TCDD Hatıra Çeşmesi	TCDD	Çorakkapı	1531	131		Arsa ve Basmane İstasyon binası alanı içindedir.	VAR	
Kasapzâde Hacı Ahmed Çeşmesi	Kasapzâde Hacı Ahmed Ağa	Toraman	420	11		Mescid ve müstemilatı alanı içindedir.	VAR	1793/1794
Yaban Çeşme		Akçalımscit						
Yapıcıoğlu Çeşmesi-Yapıcıoğlu Çeşmesi	Yapıcıoğlu		7299	1		Yapıcıoğlu Camii alanı içindedir.	VAR	1894/1895
Taşlı Çeşme		Temaşalık	1806	1		Kargir evin bahçe duvarındadır.	YOK	
Akarcalızâde Çeşmesi	Akarcalızâde Uşşaki Hacı Mehmed Efendi	Mecidiye	535	24		Cami ve iki dükkân tapu alanı içindedir.	VAR	
Uray (Belediye) Çeşmesi	İzmir Belediyesi	Kocakapı				Park alanı içindedir.	VAR	
Yoğurtçu Ahmet Çeşmesi	Yoğurtçu Ahmet Hayretdag	Natırzade	117	27		Ev ve dükkân tapu alanı içindedir.	VAR	1949
Vali Çeşmesi-Belediye Çeşmesi-Şikâyet Et Çeşmesi	Valilik	Kocakapı	1598	39		Park alanı yanındadır.	VAR	1942
Su Küpü		Suvari				1802 ada 137 parseldeki evin tapu alanı yanındadır.	YOK	
Aziz Vukolos Ayazması		Abdullahefendi	1588	10	11,5	Çeşme ve bir masura su.	YOK	
Karakapı Çeşmesi-Kocakapı Çeşmesi		Karakapı	1583	1	11,25	Çeşme yeri.	YOK	
İntaş Çeşmesi-İntaş Sebili		Ahmetağa	227	24		Dükkânın sokak duvarındadır.	VAR	
Yavan Çeşme		Akçalımscit	102	155		Ev arsası alanı içindedir.	YOK	
Yeni Şükran Oteli Çeşmesi		Ahmetağa	208	8		Otel yapısının tapu alanı içindedir.	VAR	
Agora Çeşmesi		İstiklal	385	3		Mezarlık alanı içindedir.	YOK	

BAYINDIR

Görsel 115. Bayındır'ın eski bir fotoğrafı.

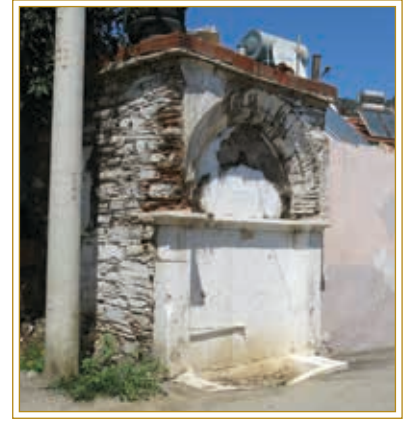
- ◆ Bayındır bölgesinde 21 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Çeşmelerden 10'unun kitabesi bulunmaktadır.
- ◆ En eski tarihli çeşme Emir Baba Çeşmesi'dir.

Görsel 116. Çamaşırhane Çeşmesi'nin görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 118. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (21 Ağustos 2021)

Görsel 119. Çeşmenin görünümü. (13 Ağustos 2021)

◆ Çamaşırhane Çeşmesi

Hacıbrahim Mahallesi'nde, Hüseyin Bey Sokağı ile Kara Selvi Sokağı'nın birleşiminde, 255 ada 2 parselde bulunan metruk çamaşırhane yapısının Kara Selvi Sokağı'na bakan duvarındadır. Çamaşırhane ve çeşme, 167 m² tapu alanına sahiptir. Moloz taş ve tuğladan yapılan çeşmenin kemer kısmı sıralı tuğla ile örülmüştür. Kiremit örtülü olan çeşmenin kitabesi bulunmadığından yapım yılı ve yaptıranı hakkında bilgi edinilememiştir. Geniş ve alçak bir yalak kısmı bulunan çeşmenin ön yüzü sıvanmış ve çeşme beyaza boyanmıştır. Bakımsız halde olan çeşmenin suyu akmamaktadır.

Görsel 117. Çamaşırhane duvarında bulunan çeşme. (13 Ağustos 2021)

◆ Demircilik Çeşmesi

Demircilik Mahallesi'nde, Ilıca Şosesi mevkiinde, Hükümet Önü Caddesi ile Fabrika Sokağı'nın birleşiminde, yol üzerinde bulunmaktadır. Çeşmenin önünde çöp tenekeleri vardır. Çeşmenin ada ve parsel bilgileri yoktur. 460 ada, 14 parselli arsanın hemen köşesinde kesme ve moloz taştan inşa edilen çeşme bakımsız halde olup suyu akmamaktadır. Hazneli ve dikdörtgen planlı çeşmenin dört satırlık kitabesi boyandığı için okunamadığından yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi edinilememiştir. 21 Ağustos 2021 tarihinde tespit ettiğim bu çeşme, yapılan eklemelerden anlaşıldığı üzere tamirat görmüştür. İç haznesi betonla sıvanmış, köşe taşları yenilenmiştir. Ancak üst kısmı kısmen çökmüş olan çeşmenin üzerinde tarihî bir belge olan kitabesi durmakta, fakat boyandığından dolayı okunamamaktadır. Çeşmenin adı bulunduğu mahalleden ötürü, Demircilik Çeşmesi ismiyle kayda geçirilmiştir.

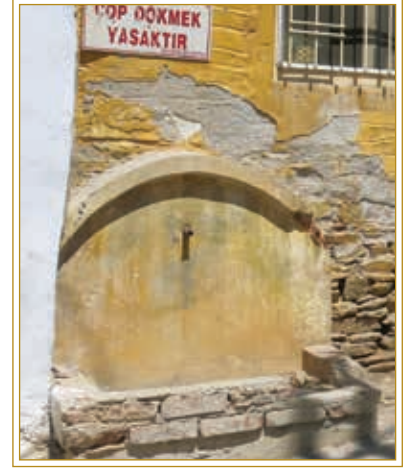
◆ Devocioğlu Sokak Çeşmesi

Hacıbrahim Mahallesi'nde, 143 ada 11 parselde, Devocioğlu Sokağı ile Danacıoğlu Sokağı birleşimindedir⁶¹. 8 m² tapu alanına sahip olan çeşme moloz taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Çeşmenin çift sıra kemer yapısı tuğla sıralıdır. Çeşmenin hazne duvarına inşa edilen yapı, çeşmenin üstünü de kullanmaktadır. Mimari yönden bölgedeki diğer çeşmelerle benzerlik göstermektedir. Suyu akmamakta ve dışarıdan metal bir boru çekilerek körlenmiştir. Kemerin altında, sonraki dönemlerde eklenmiş yeni harfli mermer kitabesinde "*Hasan Yonca Hayratıdır 1943*" ibaresi yazılıdır. Çeşmenin yalak kısmı da bölgedeki diğerleri gibi geniş ve sığ yapıdadır. Kimi yerlerinde dökülmeler görülen çeşme bakıma ihtiyaç duymaktadır.

61 Çeşme Taşınmaz no: 53222002.

Görsel 120. Emir Baba Çeşmesi'nin görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 122. Çeşmenin görünümü. (13 Ağustos 2021)

◆ Emir Baba Çeşmesi

1530

Hatay Mahallesi'nde, Emir Çeşmesi Sokağı sonunda 319 ada 1 parselde bulunan çeşme gür bir şekilde akmaktadır⁶². Mermer kitabesinde "Emir Baba Çeşmesi 1530" ibaresi yazılı olmakla beraber çeşme yapısı o derece eski değildir. Çeşmenin alınlığında "Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali" ifadesi yer alır. Ön yüzünde Zülfikar ve ay yıldız süslemeleri dikkat çekmektedir. Beton sıvalı ve uzunlamasına olan çeşme kırmızıya boyanmış olup önündeki yalak kısmı hatıl şeklindedir. Etrafında çevre düzenlemesi yapılmış, önünde ve üst kısmında geniş bir alan oluşmuştur.

13 Ağustos 2021 günkü ziyaretimde, çeşmenin önündeki çınarın dibinde oturan Ahmet Gökduman'ın keyifli sohbetinde, biraz ileride, 329 ada 1 parselde bulunan Emir Baba Tekkesi yanında da bir pınarın bulunduğunu öğrendim. Tekkenin orijinal mimari yapısı bozulmuş, sıvanıp boyanmıştır. 32 m²lik tapu alanına sahip çeşmenin bulunduğu alan Bayındır Ovası'nı panoramik olarak görmektedir. Bayındır'daki birçok tarihi yapının yerini göstererek çalışmaya rehberlik eden Hatay Mahallesi'nin eski muhtarı olan Ahmet Gökduman'a yardımları için müteşekkirim.

◆ Helvacıoğlu Çeşmesi

Cami Mahallesi'nde, Mektep Sokağı ile Helvacıoğlu Çıkamaz Sokağı'nın birleşimindeki 12 ada 87 parseldeki kargir evin duvarında bulunmaktadır. Harap haldeki çeşmenin suyu akmamaktadır. Tuğla ile inşa edilmiş çeşmenin üzeri sıvalıdır. Alçak yapıdaki çeşmenin kemerinin altında metal su borusu bulunmaktadır. Betonla yapılmış yalağı sonradan tuğla eklenerek yükseltilmiştir. Sokak adından dolayı Helvacıoğlu Çeşmesi adıyla listemize alınmıştır.

Görsel 121.

Emir Baba Çeşmesi'nin genel görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 123. Çeşmenin görünümü.
(13 Ağustos 2021)

Görsel 124. Kuru Çeşme'nin ve bulunduğu sokağın görünümü.
(13 Ağustos 2021)

Görsel 125. Çeşmeye bitişik halde inşa edilmiş yapı ve çeşmenin görünümü.
(13 Ağustos 2021)

◆ Karakulak Çeşmesi

Orta Mahalle'de Karakulak Sokağı ile Zincirlikuyu Sokağı'nın birleşimindeki çeşme 38 ada 14 parselde, 5 m² tapu alanına sahiptir⁶³. Dışı beton sıvalı olduğu için yapı malzemesi görülmese de bölgedeki diğer çeşmeler gibi moloz taş ve tuğla ile inşa edildiği tahmin edilmektedir. Sivri kemeri bulunan çeşmenin kitabesi yoktur. Bundan dolayı da yapım yılı ve yaptıranı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sokak adından dolayı çeşmeye Karakulak Çeşmesi denmektedir. Diğer sokağın ismi de Zincirlikuyu olup bölgede su yatağı olduğu anlaşılmaktadır. Çeşmenin üstünde kirpi saçak görülmekte birlikte sonraki dönemlerde betonla örtülmüştür. Metal su borusu olan çeşmenin yalak kısmı betondandır. Suyu kesilmiş, üzerine yazılan yazılarla kendi haline terk edilmiştir.

◆ Kuru Çeşme

Hacıbrahim Mahallesi'nde Baştaş Sokağı ile Kuru Çeşme Sokağı'nın birleşiminde bulunan, 142 ada 6 parseldeki iki katlı kargir evin duvarındadır. Çeşme moloz taş ve tuğladan, alçak yapıda inşa edilmiş olup suyu kesilmiştir. Harap haldeki çeşmenin metal su borusu görülmektedir. Yalak kısmı mermerden yapılmış ama günümüzde içi doldurulmuş vaziyettedir. Çeşmenin kitabesi bulunmadığı için yaptıranı ya da yapım yılı hakkında bilgi edinilememiştir. Kuru Çeşme Sokağı, ismini muhtemelen bu çeşmeden almıştır.

Görsel 126. Sülüklü Çeşme'nin görünümü.
(13 Ağustos 2021)

◆ Sülüklü Çeşme

Hacıbrahim Mahallesi'nde Yusufçuk Sokağı ve Sülüklü Çeşme Sokağı'nın birleşiminde, iki katlı yapının duvarına bitişik haldedir. 154 ada 10 parselde bulunan çeşme 19 m² tapu alanına sahiptir⁶⁴. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiş çeşmenin tuğla örgülü kemerinin altında ufak bir niş, nişin altında yine girinti, küçük kemerin içinde de su akarı bulunmaktadır. Metal bir su borusu ve ucunda musluğu bulunan çeşme akmamaktadır. Yalak kısmı tuğla örgülü olup yanında yan yana iki hatıl vardır. Son derece bakımsız haldeki çeşmenin aktığı yıllarda, etrafında fazla sülük olduğundan dolayı Sülüklü Çeşme olarak tanınmış, bulunduğu sokağa da adı verilmiştir.

63 Çeşme Taşınmaz no: 53213359.

64 Çeşme Taşınmaz no: 53222010.

Görsel 127. Çeşmenin görünümü.
(13 Ağustos 2021)

Görsel 128. Hamam ve çeşmenin görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 129. Çeşmenin ayna taşı.
(13 Ağustos 2021)

◆◆◆ Numan Efendi Çeşmesi - Hamam Çeşmesi

1781/1782

Cami Mahallesi'nde, Bayındır Şehir Hamamı'nın⁶⁵ Pamukpazarı Sokağı'na bakan arka duvarındadır. 21 ada 1 parselde 543 m² tapu alanı içinde olan çeşme, yakın zamanda restore edilen hamamla birlikte sıvanıp boyanmıştır.

Ayna taşında işlemler ve kitabe bulunmaktadır. Dört satır, iki sütunlu kitabesinde “*Sene 1196 / Sâhibü'l-hayrat Numan Efendi habbezâ / Suyu hayra ...tab'ı anın ... / İden bu çeşme-i ra'nâyı inşa bî-riya / Buldu hakkâ âb-ı rûy-ı çârşu şimdi kemâl / Hayr-ı cârî fî sebilillah atşâna heman / Âb-ı kevser eyleye hayrın cenâb-ı Rabb-i Zülcelâl*

/ Teşnegâne Hâşim işrâb eyledi târihini / Gel gel iç ve zemzem-âsââb bu mâ'-i ... / Es-Seyyid Mehmed Hafîd.” ibaresi okunabilmektedir. h.1196 (1781/1782) yılında Numan Efendi tarafından inşa ettirilen çeşmenin kitabesini Hâşim yazmış, es-Seyyid Mehmed Hafîd de taş haketmiştir.

Tarihî kıymeti olmakla birlikte su akarı kesilmiş ve boş bir deliği kalmıştır. Yalak kısmı mermerden, üstü kiremit örtülüdür. Muhtemelen hamamdan su aldığından dolayı çeşme duvarının bazı yerleri nemlenmiş durumdadır.

65 Sıcaklık ve soğukluk olmak üzere iki bölümden oluşan hamam, Hacı Sinan'ın inşa ettirdiği külliye'nin bir parçasıdır. Kare planlı ve üzeri kubbe örtülüdür. 16. yüzyıl yapısı olan hamam günümüzde şahıs mülkiyetindedir. (Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 1, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, İzmir 2012, s.48.)

Görsel 130. Çeşmenin görünümü.
(13 Ağustos 2021)

Görsel 131. Küplü Çeşme'nin ön cepheden görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 132. Çeşmenin görünümü.
(13 Ağustos 2021)

◆ Oluk Çeşme

Hacıbrahim Mahallesi'nde, Küplüçeşme Yokuşu Sokağı ile Kelleci Dede Geçidi Sokağı'nın birleşiminde, 117 ada 13 parselde bulunan avlulu kargir evin duvarındadır. Harap haldeki çeşme moloz taş ve tuğladan inşa edilmiş olup kemeri tuğla örgülüdür. Kemerin altında derince bir niş, altında bir set ve çeşme alınlığı yer alır. Geçmişte gür şekilde suyu akıyordu günümüzde kesilmiştir. Hafif bir sızıntısı bulunan çeşmenin yakın zamanda yok olma riski mevcuttur. Mahallede yeni yapılaşmaların olması bizi bu yönde düşünmeye sevk etmektedir. Çeşmenin yalak kısmı geçmişte yerden yüksek tas biçiminde iken günümüzde parçalanmış vaziyettedir. Çeşmeden çok yararlanıldığı için suyunun bilinçli olarak kesildiğini mahalle sakinleri anlattılar. Çeşmenin kitabesi olmadığından inşa tarihi ve banisi hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

◆ Küplü Çeşme

1874/1875

Hacıbrahim Mahallesi'nde Karaselvi mevkiinde, Küplüçeşme Sokağı ile Karaselvi Sokağı'nın birleşiminde, 114 ada 9 parselde, 6 m² tapu alanı içindedir⁶⁶. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiş çeşmenin kemer yapısı tuğla örgülüdür. Kemerin içinde yine tuğla örgülü oval girinti bulunmaktadır. Kitabenin iki kenarında nişler yer alır. Harap haldeki çeşmenin su akarı tahrip edilmiş, yalak taşı yok olmuştur. Çeşmenin kitabesi boyanıp tahribata uğradığı için okunamaz haldedir. Çeşmenin inşa yılının h.1291 (1874/1875) olduğu tahmin edilmektedir. Arka tarafında bulunan ve çeşmeye adını veren küp kısmı da kısmen yıkılmıştır. Tuğla örgülü küpe sonraki dönemlerde inşa edilerek yaslanan bina da günümüzde yıkık halde kalmıştır. Yol ve etrafındaki molozlar arasına sıkışan bu çeşmenin yok olmasına mani olunmalı ve Bayındır tarihi için önemli bir değer olduğundan kurtarılması gerekmektedir.

◆ Hacı İbrahim Camii Çeşmesi - Eski Çeşme

Hacıbrahim Mahallesi'nde Türkeri Sokağı üzerinde, Hacı İbrahim Camii'nin dışında, 166 ada 6 parselde bulunan çeşme 1 m² tapu alanına sahiptir⁶⁷. Moloz taş ve tuğladan inşa edilen çeşmenin ön yüzü mermerle kaplıdır. Orta kısmında bulunan kilit taşı, iki beyzi parça halindeki yaprak işlemleri bulunan kemere düz bir görünüm sağlamıştır. Mermerden yalağı yerden yüksekte olup oval bir sütunla desteklenmektedir. Bakımsız haldeki çeşmenin kitabesi olmadığından yaptıranı ve yapım yılı bilinmemektedir. Mahalle sakinleri Eski Çeşme adını verirken, yakınında bulunduğu camiden dolayı Hacı İbrahim Camii Çeşmesi ismiyle çalışmamıza dâhil edilmiştir.

66 Çeşme Taşınmaz no: 53220956.

67 Çeşme Taşınmaz no: 53222107.

Görsel 133. Bayındır Hükümet Konağı ve çeşmenin görünümü. (13 Ağustos 2021)

◆ Seyyid Ahmed Efendi Çeşmesi - Hükümet Konağı Çeşmesi

1767/1768

Cami Mahallesi Manyas mevkiinde, Manyasoğlu Sokağı'nda bulunan Eski Hükümet Konağı'nın ön duvarındadır. Çeşmenin müstakil bir tapu kaydı bulunmamaktadır. Ada ve parsel bilgileri Hükümet Konağı'na aittir. h.1181 (1767/1768) yılında Seyyid Ahmed Efendi tarafından yaptırılan çeşme 1870 yılında inşa edilen bahçeli kargir ev niteliğindeki Hükümet Konağı'ndan daha eskidir. Yakın zamanda hükümet konağı ve çeşme restore edilmiştir. Önünde bulunan çiçekler dolayısıyla görülmesi biraz güçleşmiş olan çeşme, tuğla örgülü iki kemer yapısına sahiptir. Üst taraftaki kemerin altında derin olmayan bir girinti yer alırken,

onun altında bulunan tuğla örgülü kemerin iki yanında derince tas koymak için yapılmış nişler vardır. Küçük kemerin altında bulunan ayna taşında kitabe ile servi ve çiçek motifleri bulunmaktadır. Yalak kısmı mermerden olan çeşmenin su akarı körlenmiş vaziyettedir. Çeşmenin kitabesinde “...setr idüb bânîsin ... Tevfik / İki mısra' didim târihinizi noktadandır biri / Seyyid Ahmed Efendi ya'ni ol hâdim-i şer'-i Nebî / İtdi icrâ lisâni lüleden hayy izmâ'-i zemzem mi sene 1181.” ifadeleri yer almaktadır. Mülkiyeti Milli Emlak Müdürlüğü'ne⁶⁸ ait olan Hükümet Konağı, günümüzde butik otel olarak kullanılmaktadır.

Görsel 134. Çeşmenin ayna taşı ve kitabesinin görünümü. (13 Ağustos 2021)

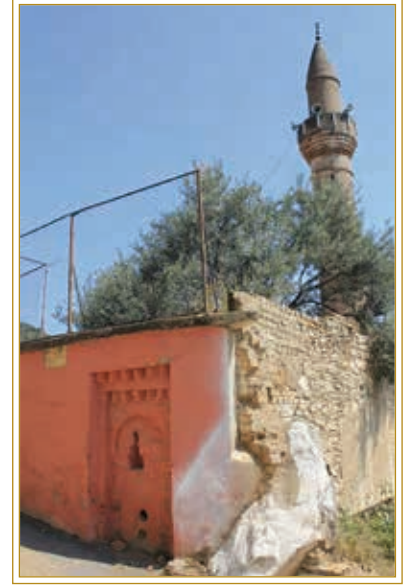
68 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 1, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, İzmir 2012, s.43.

Görsel 135. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 137. Çeşmenin yan cepheden görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 141. Çeşme ve Hacı Kemalettin Camii'nin görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

Mektep Sokak Çeşmesi

Çınar Mahallesi'nde Mektep Sokağı üzerinde bulunan 11 ada 41 parseldeki kargir evin duvarındadır. Müstakil tapu kaydı bulunmayan, tuğla ve moloz taştan mamul, yüzeyi beton ile sıvanmış çeşme duvara yaslı haldedir. İşlevini yitirmiş, yalak kısmı yol seviyesinin altında kalmıştır. Çeşmenin kitabesi ve su akarı yoktur.

Eski Çeşme

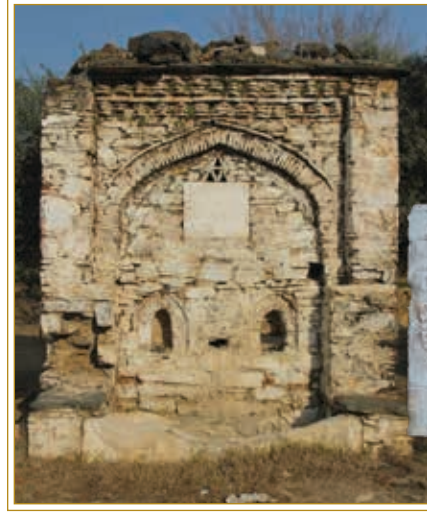
Hacıbrahim Mahallesi'nde, Su Bölümü Sokağı ile Yusufçuk Sokağı'nın birleşiminde, 157 ada 11 parseldeki çeşme 8 m² tapu alanına sahiptir⁶⁹. Moloz taş ve tuğla sıra örgülü inşa edilen çeşme, kiremit çatıyla örtülmüştür. Çeşme haznesine bitişik şekilde yapı inşa edilmiştir. İki mermer sütunun üzerindeki iç içe geçmiş çift kemerden dıştaki içe, içteki de dışa kavislidir. Çeşmenin yalak kısmı mermerdendir. Kitabesi bulunmayan çeşmenin su akarı körlenmiş vaziyettedir. Uzun zamandır akmayan çeşmenin bakıma ihtiyacı vardır. Mahalleli tarafından Eski Çeşme olarak adlandırılmış olan çeşmenin kim tarafından ve kaç tarihinde yapıldığı bilinmemektedir.

Hacı Kemalettin Camii (Soğuksu) Çeşmesi

Hacıbeşir Mahallesi'nde, Soğuksu Sokağı'nın Çınarlı Sokağı ayrımında, Hacı Kemalettin Camii'nin avlu duvarındadır. 64 ada 2 parseldeki, 260 m² tapu alanına sahip avlulu kargir cami'in içinde, duvarında girinti halindedir. Üst kısmında çift sıra tuğlalı kirpi saçak örgüsü, bir sıra düz örgü ile ayrılmıştır. Saçak altında derin olmayan tuğla örgülü kemerin altında üçgen formda niş yer alır. Su oluğu alt kısımda, akamaz haldedir. Çeşmenin yalak kısmı yok olmuştur. Çeşmenin kitabesi olmadığından dolayı yapım yılı ve yaptıranı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Tadilatlar sonrasında özgün görünümünü kaybeden camiyle aynı dönemde yapılıp yapılmadığı konusu da bilinmemektedir.

Görsel 136. Çeşmenin ön cepheden görünümü.
(13 Ağustos 2021)

Görsel 138. Pehlivan İbrahim Ağa Çeşmesi ve kitabesi. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Meydan Çeşmesi - Yavan Çeşme

Çınar Mahallesi'nde Yağcıoğlu Sokağı ile Öznar Sokağı'nın birleşimine yakın yerde, 510 ada 13 parselde bulunan çeşme 2 m² tapu alanına sahiptir⁷⁰. Cami Mahallesi sınırındaki çeşmenin Darulkurra Camii'ne yakınlığı ve bulunduğu alanda yaşlı bir çınar ağacı dikkate alınınca meydan çeşmesi olduğu düşünülmektedir. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Tuğla örgülü sivri kemer yapısının altında devşirme mermerden bir parça bulunmakta ve üzerindeki harfler boyandığından okunmaz hale gelmiştir. "TIUNIPEIBPK" (?) şeklindeki belli belirsiz yazının altında dönerli motifler vardır. Bu parçanın altında yan yana üç niş yer alır. İki taraftaki nişlerin görünümü ortadakinden farklı olarak yukarı doğru sivrilmiş formdadır. Bu nişlerin altında su akarı varsa da buradan su gelmemektedir. Asıl yeri körlenen çeşmeye boruyla su getirilerek buradan akıtılmıştır. Çeşmenin yalak kısmı mermerdir. Çeşmeye komşu ev sakiniyle yaptığım görüşmede, mahalleli tarafından çeşmenin suyunun âlâ olarak nitelendirildiğini, içiminin hafif ve rahatlatıcı olmasından dolayı bu şekilde adlandırıldığı söylendi. Aynı zamanda bu çeşmeye Yavan Çeşme de denmektedir.

◆ Pehlivan İbrahim Ağa Çeşmesi - Eski Çeşme

1775/1776

Karahalilli Mahallesi'nde Köyiçi Yolu üzerinde, Karahalilli Köyü Camii'nin hemen karşısında bulunan çeşmenin tapu kaydı bulunmamaktadır. 101 ada 419 parselin hemen yanında olan çeşme metruk haldedir. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiş çeşmenin tuğla örgülü sivri kemeri üstünde iki sıra halinde, yine tuğla ile örülmüş kirpi saçağı bulunmaktadır. Sanatsal olarak da önemli olan çeşmenin üstü de yine moloz taş örtülüdür. Kemerinin altındaki yedi satırlık kitabesinde "Şerefyâb eyledi Pehlivan İbrahim Ağa karyesinde / Bina kıldı müzeyyen bağçesi kurbünde mâ-i câri / Safayla geçirsin ömrünü ashabı hayrâtın / Anın için cennet içre kâse tutar gilmâna / Yabdı bin yüz seksen dokuz İbrahim Ağa / Karyesinde bu çeşme-i atşâna salâ / Sene 1189." ifadesi yazılıdır. Kitabe altında sağlı sollu olmak üzere tuğla örgülü kemerli yapıda iki niş vardır. Çeşmenin su oluşu tahrip edilmiş, suyu kesilmiştir. Yalak kısmı görüldüğü kadarıyla lahitten devşirme olup üzerindeki işlemlerin bir kısmı durmaktadır. Çeşmenin arka tarafında haznesine açılan bir penceresi vardır. Kitabesinden anlaşıldığı üzere Pehlivan İbrahim Ağa tarafından h.1189 (1775/1776) yılında yaptırılan çeşmenin tarihi önemiyetinden dolayı tez vakitte ihya edilmesi gerekmektedir. Köyün tanıtımı ve tarihi eserlerinin korunması konusunda çaba sarf eden Mehmet Demiröz'ü'ne yardımlarından dolayı müteşekkirim.

70 Çeşme Taşınmaz no: 53231891.

Görsel 139. El-Hac Hüseyin Çeşmesi'nin ve kitabesinin görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

Görsel 140. Çeşme ve boyanmış kitabesi. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ El-Hac Hüseyin Çeşmesi – Cinli Mescit Çeşmesi

1755/1756

Çınar Mahallesi'nde Cinli Mescit Sokağı'ndan Canlıoğlu Sokağı'na dönüşte, Cinli Mescit'in karşısındadır. 504 ada 3 parseldeki çeşme 2 m² tapu alanına sahiptir⁷¹. El-Hac Hüseyin tarafından h.1169 (1755/1756) yılında moloz taş ve tuğlayla inşa ettirilen alçak yapıdaki çeşmenin üstü dört sıra halinde girintili tuğla ile örülmüş, bu sayede çeşme içe doğru girinti kazanmıştır. Tuğla örgünün alt solundaki dört satırlık kitabede “*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / el-Hac Hüseyin bi-iznillah / Muhammed ... / Suardı ümmetin billah / Sene 1169 (?)*” ibaresi okunabilmektedir. Kitabenin yeri ve yanında boşluk olması, kitabe yanında kemer yapısına benzeyen kavisin yarım kalması, kenarlarına bir set örülmesi, yalak kısmının gelişi güzel tuğla ile örülmesi gibi değişiklikler çeşmenin ilk halinden değişime uğradığını göstermektedir. Suyu akmayan ve bakımsız halde olan çeşmenin ihyası elzemdir.

◆ Mustafa Efendi Çeşmesi

1871/1872

Orta Mahalle'de Hacı Abdi Sokağı üzerinde, Çifte Çeşme Sokağı köşesinde, 30 ada 14 parselde, 7 m² tapu alanına sahiptir⁷². Mücellidzâde el-Hacı Yusuf Sadık bin Mustafa Efendi tarafından h.1288 (1871/1872) yılında moloz taş ve tuğladan inşa ettirilmiş çeşmenin yüzeyindeki sıvaların bir kısmı günümüzde dökülmüştür. Köşede inşa edildiğinden sokağın dönüşüne uyumlu olarak kavisli bir yapıdadır. Hacı Abdi Sokağı'na bakan kenarında çeşmenin haznesine açılan metal bir kapak görülmektedir. Çifte Çeşmeler Sokağı'na bakan kenarında ise iç içe kavisli kemeri ve bunun altında beş satırlık kitabesi vardır. Kitabenin altında bir set ve onun altında da tas koymak için yapılmış küçük bir niş yer alır. Çeşmenin su akarı kesilmiş, sonraki dönemde dışarıdan çekilen metal bir su borusu hattı da körlenmiştir. Yalak kısmı asli hüviyetini yitiren çeşmenin üstü kubbe formundadır. Bakıma muhtaç olan çeşmenin kitabesinde “*Sene 1288 / Sahibü'l-hayrat / ve'l-hasenat Mücellidzâde / el-Hacı Yusuf Sadık / bin Mustafa Efendi*” ibaresi yazılıdır.

71 Çeşme Taşınmaz no: 53231695.

72 Çeşme Taşınmaz no: 53212976.

Görsel 147. Yok edilen çeşme ve kitabesinin görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Tekeli Ağası Hüseyin Oğlu El-Hac Mehmed Çeşmesi – Meydan Çeşmesi

1832/1833

Elifli Mahallesi girişinde, Bayındır yolu üzerindeki h.1248 (1832/1833) tarihli çeşme yol açma ve yenileme çalışmaları sırasında yok edilmiştir. Canlı'nın eski Belediye Başkanı olan Fadıl Aka ile 13 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım görüşmeden bu çeşmenin yeni Tire yolunun inşası esnasında yıktırıldığı bilgisi alınmıştır⁷³. Elifli kavşağında tanıştığımız Taner Özakin da bu bilgiyi teyid etmiştir. Erol Şaşmaz Bey'in internet sitesinde bulunan fotoğraf sayesinde çeşmenin kitabesine ulaşılabilmiştir. Kitabe şöyle idi: “*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Tekeli Ağası Hüseyin / Oğlu el-Hac Mehmed. Sene 1248.*” Necat Çetin'in “*Bayındır Köylerindeki Osmanlı Dönemi Cami ve Çeşme Kitabeleri*” adlı makalesinde de Elifli Köyü Yolüstü Çeşmesi için “*Yol yapım çalışmasında çeşme yıkılmış, kitabesi kayıptır.*”⁷⁴ bilgisi verilmektedir.

Görsel 148. Elifli kavşağından, Bayındır Tire yolunun görünümü. (13 Ağustos 2021)

73 Fadıl Aka ile Canlı'nın merkezinde, yol kenarındaki kahvehanede 13 Ağustos 2021 tarihinde yaptığımız söyleşide, yol yapımı ve yeni imar faaliyetleri esnasında bu şekilde tarihi yapıların yıkıldığını söylemiştir. Canlı'nın eski adının Hamidiye olduğunu ve Kâzım Dirik'in bölgeye geldiğinde halkın coşkulu ve canlı bir şekilde karşılamasından mutlu olduğundan dolayı Hamidiye ismini Canlı olarak değiştirdiğini de belirtmiştir.

74 Necat Çetin, “*Bayındır Köylerindeki Osmanlı Dönemi Cami ve Çeşme Kitabeleri*”, IX. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi / Sanat Etkinlikleri, 28-29 Eylül 2017, Bayındır-İzmir, s.189. Necat Çetin'in yapmış olduğu bu çalışma, bölge tarihi açısından son derece önemlidir. Merhum Necat Bey, kaybolduğu sanılan birçok kitabeyi bu çalışmasıyla kayda geçirmiştir.

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Bayındır bölgesindeki gezimizde birçok çeşme tespit edilmiştir. Köklü bir tarihe sahip Bayındır'da çok sayıda tarihî yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan cami ve hamamlar yakın zamanda restorasyona alınmış, bir kısmı da kullanıma açılmıştır. Cumhuriyet dönemi sonrası bölgedeki ilk imar faaliyetleri 1950 yılında yapılan planla gerçekleşmeye başlamıştır. 1971 yılındaki içme suyu projesiyle bölgeye yeterli su kaynağı sağlanmaya çalışılmış, bu amaçla su kaynakları ıslah edilmiştir. Bölgenin en önemli kaynakları Paşa Suyu, Tatlı Pınar, Âlâ Çeşme ve Emir Suyu'dur. Bu kaynaklardan en meşhuru ise Paşa Suyu'dur⁷⁵. Bayındır'ın eski mahallelerinde neredeyse

her sokakta bir çeşme bulunmakla birlikte bunların çoğu harap haldedir. Yukarı kesimde terk edilmiş evlerin yanı sıra yenilenenlere de rastlanmaktadır. Bu çalışmalar esnasında tarihî çeşmelerin de korunması gerekmektedir. Gezimde tespit ettiğim çeşmelerden ayrı olarak bulamadığım ya da sonraki günlerde bulabildiğim çeşmelerin fotoğraflarını, İzmir'in birçok tarihî yapısının envanterini oluşturan Erol Şaşmaz Bey'den temin ettim. Kendisine bu yardımı için bir kez daha teşekkür ederim. Bayındır'da tespit edilen çeşmelerin haricinde, Bayındır'a bağlı olan mahallelerde de yok edilmiş çok sayıda çeşmenin olduğu bölge halkı tarafından anlatılmıştır.

Bayındır Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Çamaşırhane Çeşmesi		Hacıbrahim	255	2		Avlulu kargir çamaşırhane alanı içindedir.	YOK	
Demircilik Çeşmesi		Demircilik				Müstakil tapu kaydı yoktur.	VAR (Okunamaz durumda)	
Devecioğlu Sokak Çeşmesi		Hacıbrahim	143	11	8	Çeşme	VAR	1943 (Tahir)
Emir Baba Çeşmesi		Hatay	319	1	32	Çeşme	VAR	1530
Kuru Çeşme		Hacıbrahim	142	6		İki katlı kargir evin duvarındadır.	YOK	
Helvacıoğlu Çeşmesi		Cami	12	87		Kargir evin duvarındadır.	YOK	
Karakulak Çeşmesi		Orta	38	14	5	Çeşme	YOK	
Sütlüklü Çeşme		Hacıbrahim	154	10	19	Çeşme	YOK	
Numan Efendi Çeşmesi	Numan Efendi	Cami	21	1		Bahçeli kargir hamam duvarındadır.	VAR	1781/1782
Oluk Çeşme		Hacıbrahim	117	13		Avlulu kargir evin yanında.	YOK	
Küplü Çeşme		Hacıbrahim	114	9	6	Akar çeşme.	VAR (Okunamaz durumda)	1874/1875
Seyyid Ahmed Efendi Çeşmesi	Seyyid Ahmed Efendi	Cami	12	36		Bahçeli kargir evin duvarındadır.	VAR	1767/1768
Hacı İbrahim Camii Çeşmesi		Hacıbrahim	166	6	1	Akar çeşme.	YOK	
Mektep Sokak Çeşmesi		Çınar	11	41		Kargir evin duvarındadır.	YOK	
Meydan Çeşmesi		Çınar	510	13	2	Çeşme	VAR (Devşirme taş)	
Eski Çeşme		Hacıbrahim	157	11	8	Akar çeşme.	YOK	
Pehlivan İbrahim Ağa Çeşmesi	Pehlivan İbrahim Ağa	Karahalilli					VAR	1775/1776
El-Hac Hüseyin Çeşmesi	El-Hac Hüseyin Ağa	Çınar	504	3	2	Çeşme	VAR	1755/1756
Mustafa Efendi Çeşmesi	Mücellidzâde El-Hacı Yusuf Sadık bin Mustafa Efendi	Orta	30	14	7	Çifte çeşme	VAR	1871/1872
Hacı Kemalettin Cami Çeşmesi		Hacıbeşir	64	2		Avlulu kargir caminin dış avlu duvarındadır.	YOK	
Tekeli Ağası Hüseyin Oğlu El-Hac Mehmed Çeşmesi	Tekeli Ağası Hüseyin Oğlu El-Hac Mehmed	Elifi				Çeşme yok edilmiştir.	VAR	1832/1833

75 Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bayındır", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.4, İzmir 2016, s.95.

BERGAMA

Görsel 149. Bergama'da mahalleli tarafından kullanılan çeşmeyi gösteren eski bir fotoğraf.

- ◆ Bergama'da 62 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ 11 çeşmenin tapu kaydı bulunmaktadır.
- ◆ En eski tarihli çeşme, Bergama Voyvodası el-Hac Mehmed Ağa'nın yaptırdığı Mehmed Ağa Çeşmesi'dir.

Görsel 150. Çeşme ve üzerindeki vazo kabartması. (12 Ağustos 2021)

Görsel 151. Çeşmenin genel görünümü ve kitabesi. (Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

Görsel 152. Arasta Çeşmesi'nin görünümü. (1 Ağustos 2021)

◆ Sokak Çeşmesi

2. ÇUKURBAĞ CADDESİ

Selçuk Mahallesi'nde 2. Çukurbağ Caddesi üzerinde, 418 ada 2 parseldeki çeşme, avlulu kargir evin girişinde, avlu duvarındadır. Çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Muntazam kesme taştan inşa edilmiş çeşme, harap haldedir. Çeşmenin iki kenarında bulunan sütunlar ince oluklu yapıdadır. Kemer yapısı da kesme taş olan çeşmenin kitabesi bulunmadığından dolayı yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Ön yüzünde, alt tarafta bulunan mermerde latin harfleriyle "1958 Tamir" yazısı görülmektedir. Bu mermerin sol tarafındaki metal su akarı körlenmiş durumdadır. Yalak kısmının yol seviyesinin yükselmesinden dolayı toprak altında kaldığı düşünülmektedir. Kemer kısmının altında, içinde çiçek bulunan vazo kabartmasıyla tezyin edilmiş çeşmenin ihyası gerekmektedir.

◆ Fatma Kadın Çeşmesi

1887-1888

Zafer Mahallesi'nde Mektep Sokağı ile Çeşme Sokağı'nın birleşiminde, 265 ada 7 parseldeki binanın duvarındaki çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Ahmed Ağa'nın kızı ve Kasabzâde el-Hac Halil Efendi'nin eşi Fatma Kadın tarafından h.1305 (1887-1888) yılında yaptırılmıştır. Kemerli yapıdaki çeşme sıvanıp boyandığı için kullanılan malzeme tam olarak anlaşılamasa da kesme taştan inşa edildiği değerlendirilmektedir. Su akarı körlenmiş, dışarıdan çekilen metal boru da paslanmış ve suyu kesilmiştir. Yalağı betonla doldurulup özgün formunu tamamen kaybeden çeşmenin restorasyona alınması, üzerindeki boya ve sıvanın temizlenerek kitabesinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Kemerinin altındaki dört satırlık kitabesinde "Teşneler nüş eylesün bulsun hayat / Vakf idenler bulalar Hak'dan necât / Kasabzâde el-Hac Halil Efendi zevcesi / Fatma Kadın binti Ahmed Ağa hayratıdır. Sene 1305" ibaresi okunmaktadır.

◆ Arasta Çeşmesi

Barbaros Mahallesi'nde Bankalar Caddesi üzerinde, 308 ada 11 parselde bulunan Hacı Hekim Camii'nin arka tarafında kalan çarşı alanındadır. Bölge esnafının ve gelen ziyaretçilerin kullandığı bu çeşme yakın döneme aittir. Köşeli sütun şeklinde, taş kaplama olarak inşa edilen çeşmenin suyu akmaktadır. Çift taraflı çeşmenin iki yanındaki yalakları yerden yükseltilmiş, lavabo görünümündedir.

Görsel 153. Kuyunun görünümü.
(12 Ağustos 2021)

Görsel 154. Hadice Hanım Çeşmesi
ve kitabesi. (12 Ağustos 2021)

Görsel 155. Hacce Fatma Çeşmesi ve
kitabesi. (12 Ağustos 2021)

◆ Arasta Kuyusu

Barbaros Mahallesi'nde Bankalar Caddesi üzerinde, 308 ada 11 parselde bulunan Hacı Hekim Camii'nin arka tarafında kalan çarşı alanındadır. Geçmişte kullanılan kuyu, günümüzde görsel olarak işlevini sürdürmektedir. Kuyu bileziği taştan olup üzeri kapatılarak demirle sabitlenmiş durumdadır. Ahşap çatılı kuyuya görsel olarak çıkırık yerleştirilmiştir.

◆ Hadice Hanım Çeşmesi

1882/1883

Turabey Mahallesi'nde Sezer Sokağında, 148 ada 40 parseldeki bahçeli kargir evin tapu alanı içindedir. Dayızâde'nin kızı Hadice Hanım tarafından h.1300 (1882/1883) yılında yaptırılan çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Yapı duvarının iç kısmında, kuytuda kalan çeşme kesme taştan imal edilmiştir. Su akarı körlenmiş, üzeri sıvanmış ve boyanmış haldeki çeşmenin kemer yapısı da kesme taştır. Yalağı kısmen sağlam duran çeşmenin orijinal görünümü bozulmuş durumdadır. Kemer yapısının altındaki üç satırlık kitabede "*Sâhibü'l-hayrât / ve'l-hasenât Dayı / zâde kerimesi Hadice Hanım. Sene 1300.*" yazmaktadır. Dar bir sokak içerisinde, kuytu alanda bulunan çeşme unutulmuş durumdadır.

◆ Hacce Fatma Çeşmesi

1747/1748

Selçuk Mahallesi'nde Hacı Beyazıt Caddesi girişinde, 415 ada 10 parseldeki yapının duvarındaki çeşmenin müstakil bir tapu kaydı bulunmamaktadır. Yanından geçerken dahi anlaşılacak vaziyetteki çeşmeden geriye, üst saçak kısmı ve kitabesi kalmıştır. Kesme taş ile inşa edilmiş, duvar yapısıyla bütünlük içinde olup sıvanmış vaziyettedir. Çeşmenin ön tarafından geçirilmiş su borusu, arka tarafa çekilmiştir. Boyandığından dolayı kısmen okunamaz hale gelen dört satırlık mermer kitabesinde "*Yapub çeşme-i âb-ı sebili bî-revan / Olsun içenlere hamd idüp Hakk'a duaya / Müstedam olsun bu hayrât sahibi yâ Rabb / İki âlemde şâd olsun Hacce Fatma ibn Mustafa sene 1160.*" ifadeleri yer almaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere çeşme, Fatma oğlu Mustafa tarafından h.1160 (1747/1748) yılında yaptırılmıştır.

Görsel 156. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (12 Ağustos 2021)

◆ Çizmeciler Esnafı Çeşmesi

1905/1906

Barbaros Mahallesi'nde Çizmeciler Arastası'nda, 334 ada 14 parselde bulunan çeşme 4,50 m² tapu alanına sahiptir⁷⁶. Birbirine bitişik iki çeşmeden müteşekkil olup mermerden inşa edilmiştir. Büyük çeşmenin kemer yapısı beyzi mermerden, üç parça halindedir. Kemerin orta kısmında taç motifi bulunmaktadır. Yalak kısmı da mermerden olan çeşmede, sonradan dışarıdan çekilmiş su tesisatı görülmektedir. Günümüzde suyu akmaktadır. Kemerin altında bulunan, iki sütun dört satırlı kitabesinde, "1865 / 1996 / Çizmeci esnafının / Bu çeşmesi hoşça güzel / Cür'ası ayn-ı şifadır lezzeti mislü'l-asel / Râh-ı bünyâdında sa'ı idenlere ide nasib / Dest-i hurândan rahikîn nûşunu Azze ve Celle / Akdı mizâb-ı kalemden cûy veş târih-i nev / Kand-ı nev çeşme-i mübarek selsebildir bi-beden / Sene 1265 (1848/1849) Maşaallah Teâla." ibaresi yer almaktadır. Hemen yanına yapılan çeşme de mermerden inşa edilmiştir. Yapı olarak diğer çeşmeye göre daha dar formdaki bu çeşmenin kemer yapısının üstünde çiçek ve vazıo motifleri bulunmakta, su akarı ise körlenmiş durumdadır. Yalak kısmının yerindeki kalın mermer bloğun üzerine hafif derinlik verilmiş durumdadır. Bu çeşmenin tamir kitabesinde ise "Tarih-i ta'miri sene 1323 / Himmetiyle çizmeci esnafının akdı yine / Nâvedan-ı atıfetden sine-i ebrâra su / Teşnegân içşün idüb hamd rağmına... / Tâ ki varsun rûh-ı pâk-i hazret-i Kerrâra su." ibaresi yer alır. 1848/1849 yılında inşa edilen ilk çeşme bakımsız kalınca h.1323 (1905/1906) yılında çizmeciler esnafı tarafından tamir ettirilmiştir. Çeşmenin bulunduğu alan yakın zamanda temizlenmiş, duvar boyanmıştır.

Görsel 157. Çeşmenin ilk kitabesi. (12 Ağustos 2021)

Görsel 158. Çeşmenin tamir kitabesi. (12 Ağustos 2021)

76 Çeşme Taşınmaz no: 73225320.

Görsel 159. Çeşmenin görünümü.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

Görsel 160. Çeşme ve kitabesi.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

Görsel 161. Çeşmenin genel görünümü.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

◆ Sokak Çeşmesi

HACI İLYAS MESCİDİ CADDESİ

Atmaca Mahallesi'nde Hacı İlyas Caddesi'nden Hacı İlyas Mescidi Caddesi birleşimindeki 325 ada 19 parseldeki avlulu kargir evin bahçe duvarındadır. Keme taşan inşa edilmiş olup Hadice Hanım Çeşmesi'yle aynı mimarî üsluptadır. Daha önce kitabesinin bulunduğu tahmin edilen alan boştur.. Arka kısımda tuğla sırası gözükmektedir. Çeşmenin kitabesi olmadığından yaptıranı ve yapım yılı bilinmeyen çeşme harap haldedir. Yalak kısmı taş bloklarla yapılmış ancak içi moloz artıklarıyla dolmuştur. Su oluğu körlenmiş vaziyetteki çeşme bakıma muhtaç haldedir.

◆ Hacı Hadice Hatun Çeşmesi

1878

Ertuğrul Mahallesi'nde Hatuniye Caddesi ile Narlı Sokağı'nın birleşimindeki 28 ada 23 parseldeki kargir evin duvarındadır. Hacı Yamak'ın kızı Hadice Hatun tarafından 1 Zilhicce 1295 (26 Kasım 1878) tarihinde yaptırılan çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Bir anıt şeklindeki çeşme iki sütun üzerine, alçak kemerli olup sütunlar ile kemer birleşiminde çıkmaları mevcuttur. Kemerin üst, orta kısmında altılı yıldız motifi görülmektedir. Çeşmenin en üstünde, blok halinde üst örtüsü vardır. Geniş bir ön cepheye sahip olan çeşmenin dört satırlık mermer kitabesi, çeşmenin tüm cepheleri gibi boyanmış vaziyettedir. Yalak kısmı kaldırım seviyesinin yükselmesinden dolayı zeminle hemen hemen aynı seviyeye gelmiştir. Suyu akan çeşmenin orijinal görünümüne kavuşturulması gerekmektedir. Çeşmenin kitabesinde "Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / el-Hac Yamak kerimesi el-Hac / Hadice Hatun rûhiyçün / Rızâenlillah fâtiha fî 1 Zsene 1295." ibaresi yazılıdır.

◆ Hatuniye Çeşmesi

1865/1866

Ertuğrul Mahallesi'nde Hatuniye Caddesi üzerindeki, 26 ada 77 parseldeki 1,105,80 m² tapu alanına sahip Hatuniye Camii'nin girişindedir. Dayızâde Sitti Hanım'ın, h.1282 (1865/1866) yılında yaptırdığı çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Mermerden inşa edilmiş olup bölgedeki diğer çeşmelerle benzerlik göstermektedir. Kemer yapısının altında bulunan kazıma kitabesinde "Hatuniye çeşmesi / Dayızâde Şemsî Hanım / 1282." yazılıdır. Orta kısımdan çatlayan kitabesi tamir görmüştür. Zemin yükselince çeşmenin yalağı yol seviyesiyle eşitlenmiştir. Yeni bir musluk takılan çeşmenin suyu akmaktadır.

Görsel 162. Çeşmenin kitabesi.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

Görsel 163. Hoca Sinan Camii ve minarenin altında bulunan çeşmenin görünümü. (12 Ağustos 2021)

Görsel 165. Çeşmenin bulunduğu alanın görünümü. (Fotoğraf: Mustafa Gürelli)

◆ Hoca Sinan Camii Çeşmesi

Turabey Mahallesi'nde Beylik Ambarı Sokağı üzerinde, 212 ada 5 parseldeki 207,40 m² tapu alanına sahip Hoca Sinan Camii'nin girişinin solundadır. Yapılan sıva, boya ve fayans kaplamasıyla, duvar içinde kalan çeşme özgün görünümünü kaybetmiş durumdadır. Kitabesi bulunmayan, suyu akan çeşmenin mermer sütunları ve kemer kısmı belli belirsizdir. Fayans kaplanan kısımda daha önceden ne olduğu da bilinmemektedir. Cami minaresinin tam altında kalan çeşmenin aynı dönemde yapılıp yapılmadığı da tespit edilememektedir. Çeşme ve cami ihya edilecekleri günü beklemektedir.

Görsel 164. Çeşmenin görünümü. (12 Ağustos 2021)

◆ Kale Çeşmesi

Ulucami Mahallesi'nde Kılıçaslan Sokağı ile Sıtkıye Sokağı'nın birleşiminde, 658 ada 1 parselde bulunan avlulu kargir evin yanındadır. Moloz taş ile inşa edilmiş çeşme harap haldedir. Su kaynağı hâlâ devam eden çeşmenin geçmişteki büyük yapısından eser kalmamıştır. Kenarında taştan oyma hatırları görünen çeşmenin yapı malzemeleri büyük ölçüde alınmıştır. Üzerinde kitabe olmadığından dolayı yapımı, tamiri ve yaptıranı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Görsel 166. Çeşmenin görünümü. (Fotoğraf: Mustafa Gürelli)

Görsel 167. Bergama'da lahitten dönüştürülen bir çeşme.

Görsel 168. Kara Osman Sebili'nin görünümü. (12 Ağustos 2021)

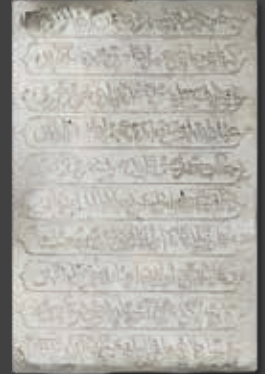
Görsel 169. Sebilin Bankalar Caddesi tarafından görünümü. (12 Ağustos 2021)

Kara Osman Ağazade - Hacı Ömer Ağa Sebili

1813/1814

Barbaros Mahallesi'nde Bankalar Caddesi üzerinde, 309 ada 14 parseldeki sebil, 18,71 m² tapu alanına sahiptir⁷⁷. Kara Osmanzâde Hacı Ömer Ağa tarafından h.1229 (1813/1814) yılında yaptırılan sebil, bulunduğu sokak köşesine uyum sağlamış durumdadır. Üç penceresi bulunan sebilin kapısı Sebil Sokak üzerinde, 2 numaradadır. Köşelerinde çeşitli işleme ve motifler bulunmaktadır. Kapısının üzerinde Davud yıldızı, üst kısımlarda kabartmalar, pencere üstlerinde yaprak desenleri, alt kısımlarda ise vazo ve çiçek kabartmaları vardır. Sebilin üç penceresinin altında üçerden dokuz musluk vardır. Bu muslukların üçü körlenmiş durumdadır. Sebil Sokak'a bakan taraftaki muslukların altında, zemine bir olarak yalak görülmektedir. Kiremit örtülü ve bakımlı olup içi boyanmış, zemini fayansla kaplanmış ve içine çeşitli malzemeler depolanmış vaziyettedir. Sebilin Bankalar Caddesi'ne bakan tarafının üstündeki on satırlık mermer kitabesinde "Cenâb-ı cûd-ı pişe-i Karaosman Ağazâde / Ki nâm-ı Hacı Ömer Ağa mürüvvet-i merhamet kâni / Yapıp iş bu sebili mevkiinde kıldı hoş ayrı / İbâdullah için itdi aceb lutf-ı ferevâni / Cenân-ı Hazret-i Mevla ide müstağrak-ı rahmet / Devânine revân olsun anın eltâf-ı Tabbani / Hitâm buldukda ol asar-ı kevser rizbî-hemtâ / Duaya cem olunca dâ'iyân-ı hayr-ı hâhâni / Gelüb iki hünerver

söylediler cevher-i tarih / Sebil-i Hacı Ömer Ağa makbul-i mennâni. Sene 1229." ibaresi yazılıdır. Sebil hakkında Osman Bayatlı'nın Bergama Tarihinde Türk İslâm Eserleri adlı kitabında "Sebil, Uzunçarşı Caddesi'nde ve Yenicami karşısındadır. Sebilin, cadde üzerinde bulunan duvarındaki mermer levha yazısından, Karaosman Zade Hacı Ömer Ağa tarafından 1229 (1814) tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Ahşap bir çatı taşıyan sebilin üç cephesi mermer kaplıdır. Mermer üzerine yapılmış olan, kabartma saksı, gül ve gırlatlar Ampir stilindedir. Üç penceresinde su tevziine mahsus kabartma rozetler içine alınmış musluk delikleri vardır. Bunların aralarında stilize edilmiş servi ağaçları bulunmaktadır. Pencere kemerleri üzerindeki üçgenlerde kabartma tezyinat vardır. Ortadaki pencerenin kemeri üzerinde bulunan üçgen de sağlı sollu Maşallah (ne güzel yapılmış) ibaresi arma şeklindedir. Devrinin zarif mermer işçiliğiyle meydana getirilen sebilin çeşitli renklerle boyanmış ve yaldızlanmış olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır⁷⁸," açıklaması bulunmaktadır.

Görsel 170. Sebilin kitabesi. (12 Ağustos 2021)

77 Çeşme Taşınmaz no: 73225215.

78 Osman Bayatlı, Bergama Tarihinde Türk İslâm Eserleri, İstanbul 1956, s.60.

Görsel 171. Refik Efendi Çeşmesinin görünümü.
(Fotoğraf: Taylan Köken)

Görsel 172. Çeşmenin bir numaralı kitabesi.
(Fotoğraf: Taylan Köken)

Görsel 173. Çeşmenin iki numaralı kitabesi.
(Fotoğraf: Taylan Köken)

Refik Efendi Çeşmesi

1904/1905

Barbaros Mahallesi'nde Kasapoğlu Caddesi ile Şeftali Sokağı'nın birleşiminde, 306 ada 9 parseldeki iki katlı evin tapu alanı içindedir. Yanında kasap dükkânı bulunan çeşmenin haznesi arkasındadır. Geniş kemeri kesme taşla inşa edilen çeşmenin iç kısmında birbirine bağlı olarak mermerden iki kemer daha görülmektedir. Bunların birleşim yerinin üstünde damla şekli verilmiş "Maşallah" yazısı ve iki kemerin altında da kitabeleri yer almaktadır. Çeşmenin ayna taşı yerine bir lahit devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Lahit üzerindeki işlemler, çeşme ile bütünlük içindedir. Yalak kısmı mermerden olup dışarıdan çekilmiş tesisatla suyu akan çeşmede zamanının izleri net olarak görülebilmektedir. Çeşme kemerlerinin altında bulunan kitabelerin eski tarihli olanında "Mevki'inde habbezâ inşa olunca bu sebil / Ravza-i rıdvâna döndü ise bu câ-yı Behiç / Sene 1322 / Pişgâhunda hunib idi bu çeşme akdı / Ez-temel yaptı Refik Efendi yok emsâli hiç." ve diğer kitabede "Şânına dinse sezâ aynen tesemmi-i selsebil / Göster bu nükte-i mazmûnu el-hakk ilm-i zîç / Sene 1324 / Akdı gevher lüleden Aşkî tarih-i nevi / Gel Hüseyin'in aşkına doldur şarab-ı kevser iç." ifadeleri yazılıdır. h.1322 (1904/1905) yılında Refik Efendi tarafından yaptırılan çeşmenin diğer kitabesi h.1324 (1906/1907) tarihlidir.

Görsel 174. Çeşme ve kitabenin görünümü.
(12 Ağustos 2021)

Görsel 175. Marian Çeşmesi'nin ve kitabenin görünümü.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

◆ Mustafa Ağa Çeşmesi

1850/1851

Turabey Mahallesi'nde İsmet İnönü Caddesi ile Düzen Sokağı'nın birleşiminde, 808 ada 109 parseldeki bahçeli kargir evin duvarındadır. Evin giriş kapısının yanında bulunan çeşme dışarıya çıkıntılıdır. Mermer işçiliği sanat eseridir. Farklı renkte mermerden imal edilmiş sütunlardan kemer oluşturmaktadır, kilit taşında üçlü yaprak kabartma motifi görülmektedir. Çeşmenin üst iki köşesinde de "Maşaallah" yazıları vardır. Kemerin altında yarım daire içine istiflenmiş iki sütun ve üç satırdan müteşekkil kitabesinde "*Hadice Hatun itdi mevkiinde çeşme-i inşâ / Zülâl âsâ akıdı cümle atşâna idüb ihyâ / Hayatında vasiyyet eyledi bu hayrı Yamakzâde / Hudâ Tevfik idüb bu çeşmenin âbın eyledi icrâ / İçenlerden okunsun ruhuna hayır duâ her dem / Garik-i rahmet olsun hayır hâh el-Hac Mustafa Ağa. Sene 1267.*" yazmaktadır. Kitabe metninin üstünde birbirine bakan iki çiçek motifi vardır. Kitabede adı geçen Hadice Hatun'un bölgede başka çeşmeler yaptırdığı ve bu çeşmeyi de Hacı Mustafa Ağa'nın h.1267 (1850/1851) yılında yaptırdığı belirtilmektedir. Çeşmenin su oluğu boş durumda, sadece deliği kalmıştır. Yalak kısmı da mermerden olan çeşmenin etrafı temizlenmeli ve bakım yapılmalıdır.

79 Çeşme Taşınmaz no: 73270011.

80 Kitabenin içeriği hakkındaki yardımlarından dolayı Artür Büyüктаşçıyan'a teşekkür ederim.

81 2 Aralık 2021 tarihinde Mustafa Savaşgan ile yapılan konuşmadan.

◆ Marian Çeşmesi

1906

Ulucami Mahallesi'nde Kılıçaslan Sokağı üzerinde, 665 ada 9 parseldeki çeşme 8,00 m² tapu alanına sahiptir⁷⁹. Kesme taştan inşa edilen çeşmenin sivri kemer yapısının altında yedi satırlık Yunanca kitabe bulunmaktadır. Kitabesinde (yazım hataları olabilir) "*ΜΕΡΑ ΠΡΕΣΧΕ ΚΑΑΟΝ ΜΙΧΑΗΛ ΣΟΥΒΑΤΖΗΣ ΤΟΙΣ ΠΟΛΙΤΑΙΣ / ΧΡΗΕΤΟΝ ΛΑΒΩΝ ΒΟΗΘΟΝ ΦΙΛΟΝ ΠΑΜΕΒΡΟΝΤΙ ΦΤΙΚΤΕΣΗΝ / ΗΓΕΙΡΑΝΤΑΥΤΗΝ ΤΗΝΚΡΗΝΗΝ ΤΗΡΟΥΝΤΕΣ ΑΙΩΝΙΟΜΗΜ / ΤΗΣ ΟΥΤ ΑΤΡΟΣ ΤΟΥΟΜΕΝ ΚΑΙΤΗΕΥΖΥΓΟΥ ΟΑΕ / ΩΣΤΕ ΟΝΗΤΕ ΟΤΑΝ ΠΙΝΗΣ ΚΑΙ ΔΙΨΑΝ ΕΗΡΑΝ ΚΑΤΑΠΑΥΗΣ / ΜΗ ΤΗΝ ΜΑΡΙΑΝ ΠΟΤΕ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΥΧΑΙΣ ΑΗΣΜΟΝΗΣ. / Η. ΑΥΤ. 1906*" yazmaktadır. 1906 yılında inşa edilen çeşmenin kitabesinde Rum gencin karısı Maria ve kızı için bu çeşmeyi yaptırdığı belirtilmektedir. Yaptıran kişinin ismi kitabede bulunmamaktadır. Bu sudan içenlerin sağlık bulmaları, dileklerinin gerçekleşmesi temenni edilmiştir⁸⁰. Su akarı körlenmiş durumda olan çeşme harap haldedir. Çocukluğu bu çeşmenin yanındaki evde geçen Bergama'nın gönüllü kültür araştırmacısı Mustafa Savaşgan, boyu kısa olduğundan 1975 yılında çeşmenin haznesine girerek içini temizlediğini, sonrasında belediyenin içine şamandıra yerleştirdiğini ve çeşmenin o tarihlerde kullanıldığını anlatmıştır. Halk inancına göre çeşme Yunan bir kızla Bergamalı bir erkeğin evliliği sonrasında yapılmıştır⁸¹. Geçen zaman içerisinde çeşme bakımsız kalmıştır.

Görsel 176. Moreno Korkidi Çeşmesi'nin Kızıllavlu'da sergilenen kitabesi. (Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

Görsel 177. Moreno Korkidi Çeşmesi'nin Kızıllavlu'da sergilendiği alan. (Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

◆ Moreno Korkidi Çeşmesi

1878

Bergamalı Yahudilerden Moreno Korkidi tarafından yaptırılan çeşme yok olmuş, günümüze ulaşan kitabesi Kızıllavlu'da sergilenmektedir. Çeşmenin, Üç Kemer Caddesi üzerinde olduğu söylenmektedir. Mustafa Savaşgan yaptığı araştırmada çeşmenin Kınık Garajı mevkiinde⁸² olduğunu tespit etmiştir. Üst kısımda bir horoz kabartması bulunan çeşme kitabesinin 3 satırı Osmanlı Türkçesi, 3 satırı İbranicedir. İbare şöyledir: “Maşallah, tüccar-ı muteberandan Moreno eyledi mevkiinde çeşme inşa-ı / Cümle atşâna andan eyledi ihya hayatında tamir eyledi bu hayrı / Hüdü tevfiik edip bu çeşmenin abın eyledi. 1295.” İbranice kısımda ise “Menbağın dışarıya taşsın. Sokaklarda su birikintileri olsun. Kökün (Kökenin) mübarek olsun. Genç karın mutlu olsun. Sinyor Hayim Moşe nam-ı diğer Moreno Korkidi Tanrı onu korusun ve ömür versin. Sene Seni bereketlendirsın 5638.⁸³” Siren Bora'ya göre bu çeşme hakkında Bergama'da, Üç Kemer Caddesi üzerindeki beyaz bir mermer çeşmenin üzerinde, biri Osmanlıca

diğeri İbranice iki kitabe alt alta yazılıdır. Bora, “Sayın Naim Güleriyüz'den edinilen bilgiye göre, İzmir doğumlu babası Rabi Avraham Korkidi İzmir Bet Yaakov Yeşivasında hahamken Yahudi mahallesinin büyük bir kısmını yok eden 1841 yangınından sonra ağabeyi Rabi Moşe ile beraber kentten ayrıldı. Rabi Moşe Tire'de Tevrat öğretmenliği, Rabi Avraham ise Kuşadası'nda şohet ve hazan olarak göreve başladı. Rabi Avraham 15 yıl sonra Bergama'ya göç ederek 30 yıl süreyle haham, hazan ve şohet olarak görev yaptı. Bu arada, İzmir'de yeşivada iken başladığı, ancak görevde bulunduğu diğer kentlerde kaynak yokluğu dolayısıyla yarıda bırakmak zorunluluğunda kaldığı çalışmasını tamamlayarak sinagog konuşmalarını ve yorumlarını Vaikah Avraham adıyla yayınladı. Rabi Moşe de sinagog konuşmalarını Moşe Eved başlığı altında derledi. Saygın bir tüccar olan Hayim Moşe Moreno Korkidi, her iki kitabı bastırıldığı gibi ayrıca kente anlamlı bir hayrat çeşmesi bağışladı.”⁸⁴ şeklinde açıklama getirmektedir.

⁸² 2 Aralık 2021 tarihinde Mustafa Savaşgan ile yapılan konuşmadan.

⁸³ https://www.salom.com.tr/haber-108031-bergama_yahudilerinin_sosyal_ekonomik_ve_kulturel_yapisi.html. Aynı yazıda Eyüp Eriş'in kitabeyi yanlış çevirdiği, doğru çevirinin Şalom'un çevirisi olduğu belirtilmektedir. bk. Eyüp Eriş, “Bergama Tarihinde İnanç Coğrafyası”, Bergama Belleten-12 (Özel Sayı), Bergama 2003, s.57-58.

⁸⁴ Siren Bora, “Yok Olan Battı Anadolu Yahudi Topluluklarından Biri: Bergama Yahudileri-Kısa Bir Değerlendirme”, İzmir Araştırmaları Dergisi, S.8, İzmir 2018, s.93.

Görsel 178. Çeşmenin görünümü. (12 Ağustos 2021)

Görsel 180. Mescidin altında bulunan şadırvanın görünümü. (12 Ağustos 2021)

◆ Hafız İsmail Efendi Çeşmesi

1889/1890

Selçuk Mahallesi'nde Kozak Caddesi üzerinde bulunan Konyalı Çıkmazi'nde, 414 ada 36 parseldeki avlulu kargir evin tapu alanı içinde, bahçe duvarındaki çeşmeyi Konyalızâde Hafız İsmail Efendi h.1307 (1889/1890) yılında yaptırmıştır. Kesme taştan inşa edilmiş tek yüzlü duvar çeşmesinin yüzeyi sıvanmış ve boyanmış vaziyettedir. Yuvarlak kemeri altında üç satırlık kitabesinde “İnne'l-hasenat yuz hibne's-seyyi'ât / Konyalızâde el-Hac Hafız / İsmail Efendi'nin hayratıdır sene 1307.” ibaresi yazılıdır. Çeşmenin su akarı körlenmiş, yalağı ise beton ile doldurulmuştur.

Görsel 179. Çeşmenin kitabesi. (12 Ağustos 2021)

◆ Mescitaltı Şadırvanı

Barbaros Mahallesi'nde Mescit Altı Caddesi üzerinde, 334 ada 5 parseldeki 41,40 m² tapu alanına sahip mescidin altındadır⁸⁵. Moloz taş ve araları tuğla sıralı olarak inşa edilen şadırvan kesme taştandır. Dört kemerli olup kitabesi bulunmamaktadır. Kemerlerin üçü açık, dördüncüsü moloz taş ile örülmüştür. Kilit taşında kabartma motifler vardır. Mescidin bilgi panosunda “Kitabesi olmayan yapı, inşa tarzı bakımından XV. yy. ikinci yarısına tarihlenebilir. Ticari yoğunluğu artan Arasta'da ikinci bir mescit ihtiyacı doğunca, bugünkü yerinde altta şadırvanı olan 1. katta kubbeli olarak inşa edilmiştir. 1745 yılında onarılan mescitte yıkılan kubbe yerine ahşap tavan kullanılmıştır. Minaresi yoktur.” yazmaktadır. Şadırvanın içinde sekiz yönlü su deposu ve sekiz oturma yeri olup çeşmelerinden su akmaktadır.

85 Çeşme Taşınmaz no: 73225310.

Görsel 181. Çeşmenin görünümü.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

Görsel 182. Çeşmenin görünümü.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

Görsel 183. Çeşmenin kitabesi. (Fotoğraf: Mustafa Savaşgan)

◆ Sokak Çeşmesi

NARLI SOKAK

Ertuğrul Mahallesi'nde Narlı Sokağı üzerinde, 27 ada 66 parseldeki avlulu kargir evin duvarındadır. Çeşmenin kitabesi bulunmadığından dolayı ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Bölgedeki diğer duvar çeşmeleriyle aynı görünümündedir. Kesme taştan yapılmış çeşme, duvar girintisinde kalmış ve kemer yapısının üstü tuğla ile örülerek ikinci bir kemer oluşturulmuştur. Çeşmenin ön yüzü ise sonraki dönemlerde tuğla ile örülmüştür. Yalak kısmı yol seviyesinin altında kalmış olup bakımsız haldedir.

◆ Sathiye Hanım Çeşmesi

1889/1890

Ertuğrul Mahallesi'nde Ertuğrul Çıkmazı'nda, 26 ada 93 parselde bulunan çeşme 1,24 m² tapu alanına sahiptir⁸⁶. Hacı İbrahim Ağa'nın oğlu ve Dayızâde'nin damadı olan Ali Efendi'nin eşi Sathiye Hanım'ın genç yaşta vefatı sonrasında, Sathiye Hanım'ın hayırına h.1307 (1889/1890) yılında yaptırılmıştır.

Kesme taştan inşa edilen çeşme, bölgedeki birçok çeşmeyle aynı yapıdadır. İki yanındaki sütunların üzerinde kesme taştan yapılmış iki parça kemer birleşmektedir. Bakımsız haldeki çeşmeni su akarı körlenmiş durumdadır. Yalak kısmı yol seviyesinin altında kalmıştır.

Kemerin altındaki iki sütun, beş satırdan ibaret mermer kitabesinde “*Sene 1307 / Hacı İbrahim Ağa oğlu Dayızâde damadı / Ali Efendi'nin Sathiye Hanım duhteri rânâ / O merhume henüz bağ-ı şebâbet içre bir gonca / Gül iken esdi bâd-ı ecel ömrün idüb imhâ / Bırakdı cümle hüzne garik-i rahmet itsün Hakk / Değildir valideyni yanmadık şehriçre sertabâ / Vire sabr u sükûn Hakk valideynine heman ez mân / Olubdur ravza-i ridvân makam-ı cennetü'l mevâ / Bin üç yüz yedi sal tarihin Aşki ider irâb / Bu çeşme Sathiye Hanım ruhiçün oldu nev inşa.*” ibaresi yazılıdır.

86 Çeşme Taşınmaz no: 73265358.

Görsel 184. Çeşmenin görünümü.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşan)

Görsel 185. Çeşmenin görünümü.
(Fotoğraf: Taylan Köken)

Görsel 186. Çeşmenin görünümü.
(Fotoğraf: Mustafa Savaşan)

◆ Ali Çavuş Çeşmesi

1913-1914

İnkılap Mahallesi'nde Su Yolu Çıkmazı'nda, 144 ada 98 parseldeki bahçeli kargir evin tapu alanında bulunmaktadır. Eğrigöllü Ali Çavuş'un h.1332 (1913-1914) yılında yaptırdığı çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Bölgedeki diğer duvar çeşmeleriyle aynı görünüme sahiptir. Keme taştan inşa edilen çeşmenin kemerinde hilal ve yıldız işlemesi görülmektedir. Su akarına, dışarıdan metal su borusu çekilmiştir. Akmayan çeşmenin yalak kısmı da taş oymadır. Kemerinin altında bulunan ve boyanmış olan dört satırlık mermer kitabesinde "*Sene 1332 / Eğrigöllü Ali Çavuş .. / Bu sâhib-i hayrâtla akar oldu çeşme-i zîbâ / Ahali-i diğer sa'y ile dahi olup yek dil / Bin üç yüz otuz iki yılında akdı kevser ana.*" ibaresi yazılıdır. Çeşme bakımsız halindedir.

◆ Sülüklü Çeşme - Büyükkalan Çeşmesi

Ulucami Mahallesi'nde İttihat Terakki Caddesi üzerinde, park alanı içinde ve caddeyle birleşen sokak köşesinde, 659 ada 1 parseldeki çeşme, 4 m² tapu alanına sahiptir⁸⁷. Meydan çeşmesi görünümünde olup bölge halkı tarafından Sülüklü Çeşme ismiyle bilinmektedir. Kitabesi bulunmadığından yapım yılı ve yaptıranı hakkında bilgi yoktur. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilen çeşmenin yer yer sıvası döküldüğünden yapı malzemesi görülebilmektedir. Su haznesiyle bir olan çeşmenin üstü beton örtülü çatı şeklindedir. Yan tarafındaki haznesine açılan penceresi metal bir kapakla kapatılmıştır. Kemer kısmının altında bazı kabartmalar bulunmakla birlikte sıvama ve boyamalar sonucunda detayları kaybolmuştur. Günümüzde suyu akan çeşmenin bakıma ihtiyacı vardır.

◆ Sokak Çeşmesi

SOĞAN DERE SOKAĞI

Ulucami Mahallesi'nde Soğan Dere Sokağı üzerinde, 656 ada 36 parselde bulunan avlulu kargir evin tapu alanı önündedir. Çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Keme taştan inşa edilen çeşme bakımsız halde ve kimi yerlerinde yapı elemanları eksilmiştir. Bölgedeki diğer duvar çeşmeleriyle benzerlik arz etmektedir. Kitabesi olmadığından yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi yoktur. Suyu akmayan çeşmenin üzerine yakın dönemde hilal ve yıldız desenleri çizilmiştir. Su akar kısmı boş delik halindeki çeşmenin yalağı önünde su saati vardır. Bakımsız haldeki çeşmenin korunması gerekmektedir.

87 Çeşme Taşınmaz no: 73269877.

Görsel 187. Şadırvanın genel görünümü.
(12 Ağustos 2021)

Görsel 189. Yeni Cami Şadırvanı'nın ve caminin görünümü.
(12 Ağustos 2021)

◆ Şadırvan Camii Şadırvanı

Selçuk Mahallesi'nde Şadırvan Caddesi ile Kozak Caddesi'nin birleşiminde, 415 ada 13 parselde bulunan, 743,10 m² tapu alanına sahip olan Şadırvan Camii'nin avlusundadır. Şadırvan, dairesel plandır. Ahşap sütunlar üstünde yükselmiş olan üst örtüsü içten sekiz dilimli, dıştan ise eğimli çatıdır. Yapının su haznesi mermerden inşa edilmiştir. İçi havuz şeklinde ve ortasında yine mermerden yapılmış fiskiyesi bulunmakla birlikte günümüzde çalışmamaktadır. Şebeke suyu çekilmiş olan şadırvanın suyu akmaktadır. Şadırvan üstünde herhangi bir kitabe yoktur. Mermer bloklar üzerinde çeşitli motifler vardır. Şadırvanın kubbe içi kalemlişleriyle süslüdür.

Görsel 188. Şadırvan Camii görünümü.

◆ Yeni Cami Şadırvanı

İnkılap Mahallesi'nde Bankalar Caddesi üzerinde, 4 ada 112 parseldeki 1.601,80 m² tapu alanına sahip Yeni Cami'nin avlusundadır. Avlu giriş kapısının üzerinde bulunan mermer kitabe "Şahibü'l-hayrât Kara Osmanzâde / Hafîdi İbrahim Nazîf Ağa / Sene 1229." ibaresi bulunmaktadır. Bu kitabeye göre camiye İbrahim Nazîf Ağa'nın torunu Kara Osman oğlu, h.1229 (1813/1814) yılında yaptırmıştır. Sekiz ahşap direk üzerinde yine ahşap örtülü olarak inşa edilen şadırvanın üst ahşap örtüsünün üzeri kurşun kaplıdır. Ahşap direkler, taş blokların üzerinde durmaktadır. Şadırvanın kubbe saçaklarında işlemler, her yönünde birbirine bakan iki hilal ve yıldız motifleri vardır. Bu motifler hem içeride hem dışarıdadır. Şadırvanın su haznesi 12 kenarlı olup her birinde musluk ve oturak vardır. Mermer malzemenin inşa edilmiş haznenin her yönünde aynı motif bulunmaktadır. Suyu akan ve aktif olarak kullanılan şadırvan, bölge tarihi için önemli bir eserdir. Şadırvan haznesinin üstü, her köşeden çıkan metal çubukların birleşmesiyle oluşan kubbe formundadır. Bu yapının araları da renkli mozaik camla kapatılmış, en üstüne de alem yerleştirilmiştir. Şadırvanın ahşap kubbe örtüsünün üstünde de alem bulunmaktadır.

Görsel 190. Yeni Cami'nin avlu kapısı üzerinde bulunan kitabe.
(12 Ağustos 2021)

Görsel 191. Çeşmenin genel görünümü.
(12 Ağustos 2021)

Görsel 192. Çeşmenin görünümü.
(12 Ağustos 2021)

Görsel 193. Çeşmenin görünümü.
(Fotoğraf: Taylan Köken)

◆ Sokak Çeşmesi

HACI BEYAZIT ÇIKMAZI

Selçuk Mahallesi'nde 1. Çukurbağ Caddesi ile Hacı Beyazıt Çıkmazi'nin birleşiminde, 416 ada 40 parselde bulunan avlulu kargir evin tapu alanında, bahçe duvarındadır. Çeşmenin tapu kaydı bulunmamaktadır. Sokak çeşmesinin kitabesi olmadığından yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi yoktur. Üzeri sıvanıp boyandığından tam olarak anlaşılmasa da moloz taştan yapıldığı dökülen yerlerinden görülmektedir. Kesme taştan yapılmış kemeri derin olan çeşmenin ön yüzünde bir niş görülür. Muhtemelen taşlık olan bu nişin etrafı da kesme taştır. Yalak kısmı yol seviyesinin altında kalmış, açıktaki kısım ise betonla doldurulmuştur. Su akarı görülmeyen çeşmenin asli görüntüsüne kavuşturulması gerekmektedir.

◆ Bayrakdar Efendi Çeşmesi

1802/1803

Barbaros Mahallesi'nde Camikebir Caddesi üzerinde, 305 ada 45 parseldeki çeşme 1,67 m² tapu alanına sahiptir⁸⁸. Bayrakdar Efendi'nin h.1217 (1802-1803) yılında yaptırdığı çeşme kesme taştan inşa edilmiştir. Kemerli kavisli şekildedir. Eski fotoğraflarında önü açık haldeki çeşmenin önüne günümüzde taş yığılmış vaziyettedir. Çeşmeye bitişik olarak inşa edilen moloz taşlı yapının bir bölümü sıvanmış durumdadır. Çeşme de geçmişte boyanıp sıvandığından asli görünümünü kaybetmiştir. Kemerinin altındaki üç satırlık kitabede okunabildiği kadarıyla "*Rûhî şâd olsun şehid-i / Kerbelânın ey gafur sâhibü'l / hayrât Bayrakdar(?) Efendi. Sene 1217.*" ibaresi yazılıdır.

◆ Kore Şehidi Hasan Aydın Hayratı

1954

Demircidere Mahallesi'nde Demircidere Köyü İç Yolu üzerinde, 302 parselde bulunan çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Eski bir su kaynağı üzerine yapılmıştır. Üzeri beton sıvalı çeşme geniş bir alanı kaplamaktadır. İki yanında ve ortasında yalakları vardır. Mermer kitabesinde "*Kore Şehidi Hasan Aydın Hayrı 1954*" yazmaktadır. Çeşmenin ilginç yanı, üstüne konulmuş işlemleriyle lahit kapağıdır. Bölgede bulunan çeşmelerin çoğunda kullanılan devşirme malzemeye burada da rastlanmaktadır. Yanında bir ocak bulunan çeşmenin suyu akmaktadır.

88 Çeşme Taşınmaz no: 73224843.

Görsel 194. Çeşmenin görünümü. (Fotoğraf: Taylan Köken)

Görsel 195. Çeşmenin ve bulunduğu alanın görünümü. (Fotoğraf: Taylan Köken)

Görsel 196. Çeşmenin bulunduğu alanın görünümü. (Fotoğraf: Taylan Köken)

◆ Demircidere Köy Çeşmesi

Demircidere Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, Demircidere Köyü Kütüphanesi önündeki 300 parselde park alanı içinde bulunmaktadır. Meydan çeşmesi moloz taşla inşa edilmiş, üzeri beton sıvanmıştır. Önünde hatılı da bulunan çeşmenin suyu akmaktadır. Üstünde “Çeşmeyi Temiz Tutalım” yazısı görülmektedir.

◆ Hayıtlı Dede Çeşmesi

1994

Selçuk Mahallesi'nde Asklepion Antik Tiyatro'ya giden yol üzerinde, Boztepe mevkiinde, 433 ada 16 parseldeki mera arazisi içinde, tali yol kenarında bulunan Hayıtlı Dede kabrinin yanındadır. Çeşmenin üzerinde bulunan mermer kitabede “Mert Öztüre Hayratı 1994” yazmaktadır. Çeşme eski bir kaynak üzerine yapılmıştır. Çeşmede kullanılan devşirme taşlar dikkat çekicidir. Depolu olan çeşmenin suyu akmaktadır.

Görsel 197. Aişe Kadın Çeşmesi'nin kitabesi. (Fotoğraf: Taylan Köken)

◆ Aişe Kadın Çeşmesi

1775/1776

Ulucami Mahallesi'nde Soğan Dere Sokağı üzerinde, 656 ada 27 parselde bulunan kargir evin duvarında, kemerli yapıdadır. İbrahim Ağa'nın kızı Aişe Kadın tarafından h.1189 (1775/1776) yılında yaptırılmıştır. Evin duvarında, girinti halinde olan çeşmenin üzeri sıvanıp boyandığı için yapı malzemesi görülmemektedir. Binanın duvarında gömülü halde devşirme taşlar dikkat çekmektedir. Çeşmenin alt bölümde yan yana iki küçük kemer yapısı görülür. Bunlardan birinde metal su oluğu varsa da suyu akmamaktadır. Çeşmenin önünde bulunan yalak kısmı da oyma taştan yapılmıştır. Çeşme kemerinin altında dört satırlık mermer kitabesinde okunabildiği kadarıyla “İlahi fazl-ı lütf sene 1189 ...küşad eyledi /..... olsun / İbrahim Ağa'nı kızı Aişe Kad / in ruhiçun el-Fatiha.....” yazmaktadır.

Görsel 198. Kutsal Çeşme'nin görünümü. (9 Temmuz 2016)

Görsel 199. Mehmed Ağa Çeşmesi'nin görünümü. (12 Ağustos 2021)

Görsel 200. Abdestlik olarak kullanılan yapının görünümü. (Fotoğraf: Mustafa Savaşan)

◆ Kutsal Çeşme

Zafer Mahallesi sınırları içinde, Ayvazali mevkiinde 219 ada 2 parselde bulunan Asklepiyon tapu alanı içindedir. Bu alan, sağlık tanrısı Asklepios adına kurulmuş bir tedavi merkezidir. Asklepiyon'un günümüzdeki kalıntıları MS 2. yüzyılda Roma İmparatoru Hadrian tarafından yaptırılan düzenlemelere aittir. Hastaların uyutulması, su sesi, çamur kürü, şifalı su, hacamat, açlık-tokluk kürleri, terapi ve müzik dinletisi gibi çeşitli yöntemlerle hastalıklar tedavi edilmeye çalışılmıştır⁸⁹. Şifalı su olduğuna inanılan kaynak günümüzde de akmaktadır.

Görsel 472.

Mehmet Ağa Çeşmesi'nin kitabesi. (12 Ağustos 2021)

◆ Mehmed Ağa Çeşmesi

Turabey Mahallesi'nde Müderris Cevdet Sokak ile 4. Sokak'ın birleşiminde, 204 ada 7 parseldeki 2,90 m² tapu alanına sahip çeşme bir evin duvarındadır⁹⁰. Bergama Voyvodası el-Hac Mehmed Ağa tarafından h.1157 yılı Şevval (1744 Kasım) ayında inşası tamamlanan sivri kemerli çeşmenin üzeri sıvalı olduğundan dolayı yapı malzemesi görülmektedir. Kemer yapısı ile ön yüzü arasında açıklık oluşan çeşmenin asli görünümüne kavuşturulması gerekmektedir. Beş satırlık mermer kitabesinde "Nass-ı kâtî'dür ve kulhüvallahü ehad / Çeşme-i nadirdir ser evvel bünyad iden / Muammer Ağa frak olsun ol Allahüs-samed / Sahib-i Bergama Voyvodası el-Hac Mehmed Ağa / Fi Şevval sene 1157." yazılıdır. Çeşmenin yalak kısmı da yol seviyesiyle aynı hizaya gelmiştir. Suyu akmayan çeşmeye sonradan çekilen metal su borusu da körlenmiştir.

◆ Kurtuluş Camii Çeşmesi

İslamsaray Mahallesi'nde Kınık Caddesi üzerinde, 475 ada 15 parselde bulunan Kurtuluş Camii avlusundadır. Camiin abdestliği olarak kullanılan yapı devşirme bir taştır. Osmanlı döneminde lahitten yapılan çeşmenin üzerinde eski harfli yazılar bulunmaktadır. Lahitin devamı olan parçalar yapının diğer yerlerinde kullanılmıştır.

Görsel 201. Lahitin işlemleri. (Fotoğraf: Mustafa Savaşan)

89 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Asklepiyon tanıtım broşüründen.

90 Çeşme Taşınmaz no: 73268226.

Görsel 202. Şadırvanın genel görünümü.

Ulu Cami Şadırvanı

1909/1910

Ulucami Mahallesi'nde 1. Türkeli Sokağı ile Eski Kozak Caddesi arasında, 652 ada 19 parseldeki Ulu Cami'in avlusunda bulunmaktadır. Sekiz sütun üzerindeki şadırvan kesme taştan inşa edilmiştir. İç kısımdaki mermer su deposu da sekizgen planlı ve her yönünde musluğu bulunmakta, bunlardan plastik su borusu çekilen biri, depodaki diğer musluklara şebeke suyu çekmek için kullanılmaktadır. Su deposunu üstü metalle kubbe formunda kapatılmıştır. Şadırvanın üst örtüsünde aydınlatma için çıkıntılı kubbe yapısı olup pençe kısımları buzlu camla kapatılmıştır. Su deposunun her yönünde iki satır, toplam sekiz beyitten oluşan kitabe bulunmaktadır. H.1327 (1909/1910) yılında inşa edilen sebildeki manzume Aşkı tarafından kaleme alınmıştır.

یلدیران حان جلیل الشان لعلی الهمتک
یا ابدی بی شیز سیر اولانیتته بویت جلیلک

Yıldırım Hân-ı celilü's-şân-ı âlî himmetin
Yapdığı beş yüz yıl evvel işte bu beyt-i celîl

قصر سنجیل یل نوش ایدیک منکامده
بر تافر حاصل ایدر اولدمک عطشک اعلیک

Katresin besmele ile nûş itdiği hengâmda
Ber-i tâm hâsıl ider ol demde atşân-ı alil

مر نصلنا الی الخی عما ارضه محکم ایچون
خاکله میساق اولمشد خیله قالوقیک

Her nasılsa aldığı ârıza-i muhkem için
Hâk ile yeksân kalub olmuş idi hayli kâl u kıyl

طاوع شریچماغ ضرب بریا قصه لیل
منبعدن ایلد هر قطره سوغ فرحید

Tâk-ı arşa çıkmağa darb-ı süreyyâ kasdıyla
Menba'ından eyledi her katresi azm-i rahil

هر لوز تر وقت فر هوش ایدر متسن انتظار
ایتدی حتی العجا شیه بر عبکد فعال لیلک

Her umur bir vakt-i merhûn idermiş intizâr
İtdi Hakk imarına bir abd-i fââlin delil

رسم مصنوع عن کوریدک مانی و بهزاداکر
حیرت ایلد دیر لراید بارک اولدیر قشیدک

Resm-i masnûan göreydi mani ve behzâd eğer
Hayret ile dirler idi Bârekallah bî-misil

بر مشق و وقفی نقانان نیکر ایاصرفله
اولمشد نشا برده بو شاد اولمشد نچیک

Bergama su vakfı nakdinden serapa sarfla
Oldı inşâ bir de bu şadırvan-ı zencebil

عشقه کور تارخین ریزه شت اولدیر سن
اؤک کور و شت اصره ندر آسلسید
۱۳۲۷

Aşkı gevher târihin bi-âba işrâb eyle sen
Akdı kevser-veş şadırvandan çûvâb-ı selsebil.

Bergama'nın gönüllü kültür elçisi, araştırmacı Mustafa Savaşgan, uzun yıllardan beri bölgede çalışmalarını sürdürmektedir. Araştırmamızın Bergama bölümünde yardımını esirgememiş, tespit ettiği çok sayıda tarihî çeşmeyi dikkatimize sunmuştur. Kitabeleri bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı çoğu zaman bilinmeyen bu çeşmeler, konumları belirlenerek aşağıda listelenmiştir:

Atmaca Mahallesi, Hacı İlyas Sokağı.
Çeşme harap haldedir.

Kurtuluş Mahallesi, Turgut Sokağı.
528 ada 49 parseldeki çeşme 8 m2 tapu alanına sahip⁹¹ çeşme bakımsız haldedir.

Gazipaşa Mahallesi, Ay Sokağı.
Duvar çeşmesi görünümündeki çeşme bakımsız haldedir.

Kurtuluş Mahallesi, Parmakbatıran Caddesi ile Taksim Caddesi birleşimi.
528 ada 15 parseldeki kargir evin duvarındadır.

Gazipaşa Mahallesi İncirli Mescit Caddesi.
Duvar çeşmesi görünümündeki çeşme bakımsız haldedir.

Kurtuluş Mahallesi'nde Alaattinpaşa Sokağı.
535 ada 2 parseldeki kargir evin duvarındadır. Sıvanıp boyanan çeşme fark edilemez durumdadır.

Kurtuluş Mahallesi, Yeni Çeşme Sokağı ile Gündoğdu Sokağı'nın birleşimi.
531 ada 5 parseldeki çeşme 1m2 tapu alanına sahiptir⁹². Duvar çeşmesi görünümünde olup bakımsız haldedir.

Kurtuluş Mahallesi, Parmakbatıran Caddesi sonunda Akropol Caddesi ile Sipahi Sokağı'nın birleşimi.
537 ada 1 parseldeki çeşme 5 m2 tapu alanına sahip⁹³ çeşme bakımsız haldedir.

Kurtuluş Mahallesi, Pergamon içinde.
Moloz taş duvara yaslı halde, anıt çeşme görünümündedir.

Selçuk Mahallesi, Ansarlı Cami Sokağı üzerinde, Ansarlı Cami avlu duvarında.
414 ada 3 parseldeki kargir Ansarlı Cami avlu duvarındaki çeşmede devşirme malzeme olarak lahit kullanılmıştır.

Kurtuluş Mahallesi, Pergamon içinde.
Çeşme olarak kullanılan lahite üç musluk yerleştirilmiştir.

Selçuk Mahallesi, Helvacı Dede mevkii.
Çeşme bakımsız haldedir.

91 Çeşme Taşınmaz no:73223251.

92 Çeşme Taşınmaz no: 73223347.

93 Çeşme Taşınmaz no: 73223630.

Talatpaşa Mahallesi, Tabak Çıkmağı.
Çeşme bakımsız haldedir.

Talatpaşa Mahallesi, Samanpazarı Sokak.
454 ada 6 parselde, evin duvarındaki çeşme bakımsız haldedir.

Talatpaşa Mahallesi, Kılıçali Sokağı.
450 ada 22 parseldeki avlulu kargir evin giriş duvarındadır.

Talatpaşa Mahallesi, 14 Eylül İlkokulu yanı.
Yekpare mermerden inşa edilmiş çeşme bakımsız haldedir.

Talatpaşa Mahallesi, Şazeli Sokağı.
Kesme taştan inşa edilen çeşme bakımsız haldedir.

Talatpaşa Mahallesi.
Bakımsız haldeki çeşme kemerli yapıdadır. Kitabe kısmı boştur.

Talatpaşa Mahallesi
Çeşme sıvandığı için fark edilmeyecek durumdadır.

Talatpaşa Mahallesi.
Tuğla örgülü olarak inşa edilmiş çeşme harap haldedir.

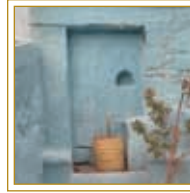
Talatpaşa Mahallesi
Kesme taşla inşa edilen çeşme harap haldedir.

Ulucami Mahallesi, Menekşe Çıkmağı.
Kesme taş ve moloz taştan inşa edilen çeşme bakımsız haldedir.

Turabey Mahallesi.
Çeşme bakımsız haldedir.

Ulucami Mahallesi, İttihat Terakki Caddesi.
Çeşme sıvanmış ve boyanmış haldedir.

Ulucami Mahallesi.
Çeşme kargir evin duvarındadır.

Barbaros Mahallesi, Bankalar Caddesi.
308 ada 11 parselde bulunan Hacı Hekim Camii avlusundadır. Çeşme üzerinde su içen keklik kabartmaları vardır.

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Bergama'nın diğer bölgelerinde birbirine yakın çok sayıda çeşme vardır. Neredeyse her sokağı çeşmelerle donatılmış Bergama'da kitabeler diğer ilçelere nazaran biraz daha fazla korunmuş durumdadır. Bundaki birinci sebep bölgenin denize uzak olması ve turizm gelirinin denizden ziyade tarihî eserlerden elde edilmesidir. Bir diğer sebep de kitabelerde kullanılan mermer cinsi ve yazı karakteridir. İzmir'in diğer ilçelerinde, çeşmelerde kullanılan kitabe mermerleri damarlı yapıda olup eriyip dökülmeye müsaittir. Bergama'daki çeşmeler diğer yerlerde görüldüğü gibi bilinçsizce boyanarak tahrip olmuş, kitabeler okunamaz hale gelmiştir. Bölgedeki çeşmelerin çoğunun müstakil tapu kaydı bulunmamakla beraber, birçoğuna yaşlı ya da üzerine yapılmış yapılar mevcuttur. Bergama'nın merkezinde ve köylerinde bulunan çeşmelerin çoğunda devşirme malzemeler kullanılmıştır. Özellikle Kozak Yaylası'na çıkarken bulunan köy yerleşimlerindeki hayrat çeşmelerinde devşirme malzeme çoktur. Bu çeşmelerin suyu devamlı akmakta, yoldan geçenlere hizmet vermektedir. Merkezde bulunanlardan suyu akan çeşme yok denilecek kadar azdır. Tarihî camilerin şadırvanları ise bir sanat eseridir. Bergama bölgesindeki çeşmeleri tespit etmek hayli zaman alacak bir araştırma konusunu teşkil etmektedir. Bölgede çok sayıda keşfedilmeyi bekleyen tarihî yapı bulunurken bir kısmı da yok olmuştur. Neslihan Sönmez, "18. yüzyıl, Bergama'nın 'Geyikli' adlı iyi bir işme suyuna kavuştuğu, birçok çeşme ile Bakırçay üzerindeki Şeytan Köprüsü'nün yapıldığı yeni bir canlanma dönemi olarak kabul edilir. 19. yüzyılın ilk yarısında da bu hareket devam ettirilerek kente birçok cami ve mescit yaptırılır"⁹⁴, bilgisini vermektedir.

Bergama Lisesi oldukça geniş bir bahçe içine inşa edilmiştir. Yol genişletme çalışması sırasında bahçenin duvarı yıkılırken köşesindeki çeşme de yıkılmıştır⁹⁵. Parmaklı Mescidi'nin 16. yüzyıl sonlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Mescidin önünde bulunan haziresi ve çeşmesi kaldırılmıştır. İncirli Mescid de 16. yüzyıldan kalma bir yapıdır. Mescidin hazire, imam odası ve çeşmesi kaldırılmıştır⁹⁶. Bölgede bulunan antik dönem yapılarında, su kaynakları ve çeşmeler de bulunmaktadır. Bunların bazılarının kitabe ya da parçaları müzede veya ören yerlerinde

sergilenmektedir⁹⁷. Bergama'da kitabesiz birçok çeşme bulunmakla birlikte kitabeli çeşmelerin çoğunun kitabesinin boyanarak okunmaz hale getirildiği görülmüştür. Kitabesiz çeşmelerden biri Ansarlı Cami avlu duvarında olup camiyle aynı dönemde yapıldığı düşünülmektedir.

Demet Ulusoy, Mevlüde Kaptı, Binnur Kırac ve Tigin Töre tarafından hazırlanan "*Bergama (İzmir) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2005*" adlı makalede Bergama'nın mahallelerindeki tarihî yapılar derlenmiştir. Bu envanterde yer alan çeşmeler şu şekildedir: Talatpaşa Mahallesi: 6 çeşme, Kurtuluş Mahallesi: 4 çeşme, Turabey Mahallesi: 4 çeşme, İnkılap Mahallesi: 2 çeşme, Gazipaşa Mahallesi: 2 çeşme, Atmaca Mahallesi: 1 çeşme, Selçuk Mahallesi: 1 çeşme, Ertuğrul Mahallesi: 4 çeşme, Zafer Mahallesi: 1 çeşme⁹⁸. Yapılan bu envanter çalışmasında tescilli yapılar incelendiği gibi tescilsiz olan yapılar da değerlendirilmiştir. Ancak görüldüğü üzere makalenin sınırları dar olmasından dolayı az sayıda çeşme kayda geçmiş durumdadır. Mustafa Savaşgan'ın aktardığına göre bir diğer çeşme de Eski Kozak Yolu üzerindeki askeri alay içerisine nakledilen Kâzım Paşa Çeşmesi'dir. Çeşmenin internet ortamında bulunan eski fotoğrafında, diğer Paşa Çeşmeleriyle aynı özellikte olduğu, mermer kaplama ve üzerinde çini pano bulunduğu görülmektedir. Anıtsal yapıdaki çeşmenin alınlığında eski harfli "*Kazım Paşa Çeşmesi*" yazan bir de kitabesi vardır.

Bergama'daki çeşmeler harap halde olsa da çöp atılmamakta Bergamalılar tarafından temiz tutulmaktadır. Fotoğraf çekerken tanıştığım Mustafa Savaşgan ilçesine gönül vermiş, Bergama'nın tarihî hakkında çalışmalar yapan mahalli bir araştırmacı... Bergama bölgesindeki çeşmeler konusunda yaptığı yardımlar için kendisine bir kez daha teşekkür ederim. Ege Bölgesi'nin gönüllü kültür elçilerinden olup antik kentler konusunda araştırmaları bulunan Taylan Köken Bey'e, araştırmam esnasındaki yardımları ve fotoğraf katkıları için minnettarım. Bergama'da antik kent, şahsi meskenlerin içi, yol kenarları ve arsa vasfındaki yerlerde çok sayıda çeşme bulunmaktadır. Bunların bazıları tarihî dokusunu kaybetmiştir.

94 Neslihan Sönmez, "Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri", Bergama Belleteni (Bergama Evleri Özel Sayısı), S.8, Eylül 1998, s.33.

95 Özgül Doğdu, "Bergama'da Resmi Yapılar", Bergama Belleteni, S.5, Eylül 1994, s. 66-67.

96 Eyüp Eriş, "Bergama Tarihinde İnanç Coğrafyası", Bergama Belleteni, (Özel Sayı), S.12, Kasım 2003, s.89.

97 Ayrıntılı bilgi için bk. Bergama Belleteni, Bergama Müzesi, S.15, İzmir 2006.

98 Demet Ulusoy, Mevlüde Kaptı, Binnur Kırac, Tigin Töre, "Bergama (İzmir) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2005", TÜBA-KED, 5/2006, s.57-101. Ayrıca bk. Demet Ulusoy Binan, Mevlüde Kaptı, Binnur Kırac, Gürhan Arıoğlu, "Bergama (İzmir) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2003", TÜBA-KED, 3/2004, s. 39-43.

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Sokak Çeşmesi		Selçuk	418	2		Avlulu kargir evin bahçe duvarındadır.	YOK	1958 (Tamir)
Fatma Kadın Çeşmesi	Kasabzâde El-Hac Halil Efendi zevcesi Fatma Kadın binti Ahmed Ağa	Zafer	265	7		Bahçeli kargir evin duvarındadır.	VAR	1887/1888
Arasta Çeşmesi		Barbaros						
Arasta Kuyusu		Barbaros						
Çizmeciler Esnafı Çeşmesi	Çizmeciler Esnafı	Barbaros	334	14	4,5	Metruk kargir çeşme.	VAR	1848/1849
Hadice Hanım Çeşmesi	Dayızâde kerimesi Hadice Hanım	Turabey	148	40		Bahçeli kargir evin tapu alanı içindedir.	VAR	1882/1883
Hacce Fatma Çeşmesi	Fatma oğlu Mustafa	Selçuk	145	10		Avlulu kargir ev ve dükkânın tapu alanı içindedir.	VAR	1747/1748
Sokak Çeşmesi		Atmaca	325	19		Avlulu kargir evin tapu alanı içindedir.	YOK	
Hacı Hadice Hatun Çeşmesi	Hacı Yamak Kızı Hacı Hadice Hatun	Ertuğrul	28	23		Altında üç dükkânı bulunan kargir evin tapu alanı içindedir.	VAR	27 Ekim 1878
Mustafa Ağa Çeşmesi	El-Hac Mustafa Ağa	Turabey	808	109		Bahçeli kargir evin tapu alanı içindedir.	VAR	1850/1851
Hatuniye Çeşmesi	Dayızâde Sitti Hanım	Ertuğrul	26	77		Bahçeli kargir cami ve müştemilatı tapu alanındadır.	VAR	1865/1866
Hoca Sinan Camii Çeşmesi		Turabey	212	5		Bahçeli kargir Hoca Sinan Mescidi tapu alanındadır.	YOK	
Kale Çeşmesi		Ulucami	658	1		Avlulu kargir evin yanındadır.	YOK	
Kara Osman Sebili, Hacı Ömer Ağa Sebili	Hacı Ömer Ağa	Barbaros	309	14	18,71	Karaosman Sebili.	VAR	1813/1814
Refik Efendi Çeşmesi, Kasapoğlu Çeşmesi	Refik Efendi	Barbaros	306	9		Altında dükkân olan kargir evin tapu alanı içindedir.	VAR	1904/1905
Maria Çeşmesi		Ulucami	665	9	8	Çeşme	VAR	1906
Moreno Korkidi Çeşmesi	Moreno Korkidi					Kızılavlu içinde sergilenmektedir.	VAR	1878
Hafız İsmail Efendi Çeşmesi, Konyalı Çeşmesi	Konyalızâde Hafız İsmail Efendi	Selçuk	141	36		Avlulu kargir evin duvarındadır.	VAR	1898/1899
Mescitaltı Şadırvanı		Barbaros	334	5	41,4	Altında dükkân bulunan mescid.	YOK	
Sokak Çeşmesi		Ertuğrul	27	66		Avlulu kargir ve kerpiç evin tapu alanındadır.	YOK	
Sathiye Hanım Çeşmesi		Ertuğrul	26	93	1,24	Kargir	VAR	1889/1890
Ali Çavuş Çeşmesi, Suyolu Çeşmesi	Eğrigöllü Ali Çavuş	İnkılap	144	98		Bahçeli kargir ve kerpiç üç ev tapu alanındadır.	VAR	1913/1914
Sülüklü Çeşme, Büyükalın Çeşmesi		Ulucami	659	1	4	Çeşme	YOK	
Sokak Çeşmesi		Ulucami	656	36		Avlulu kargir evin tapu alanı önündedir.	YOK	
Şadırvan Cami Şadırvanı		Selçuk	415	13		Bahçeli kargir Şadırvan Cami tapu alanı içindedir.	YOK	
Yeni Cami Şadırvanı		İnkılap	4	112		Bahçeli kargir cami tapu alanı içindedir.	YOK	
Sokak Çeşmesi		Selçuk	416	40		Avlulu kargir evin tapu alanı içindedir.	YOK	
Bayraktar Efendi Çeşmesi	Bayraktar Efendi	Barbaros	305	45	1,67	Çeşme	VAR	1802/1803
Kore Şehidi Hasan Aydın Hayratı	Kore Şehidi Hasan Aydın	Demircidere		302		Arsa alanı içindedir.	VAR	1954
Demircidere Köy Çeşmesi		Demircidere		300		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Hayıtlı Dede Çeşmesi		Demircidere	433	16		Mera alanı içindedir.	VAR	1994

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Aişe Kadın Çeşmesi	İbrahim Ağa kızı Aişe Kadın	Ulucami	656	27		Avlulu kargir evin duvarındadır.	VAR	1775/1776
Kutsal Çeşme	Roma İmparatoru Hadrian	Zafer	219	2		Asklepion tapu alanı içindedir.	YOK	
Kurtuluş Cami Çeşmesi		İslamsaray	475	15		Bazilika tapu alanı içindedir.	VAR	
Ulu Cami Şadırvanı		Ulucami	652	19		Bahçeli kargir ulu cami tapu alanı içindedir.	VAR	1909/1910
Mehmed Ağa Çeşmesi	Bergama Voyvodası El-Hac Mehmed Ağa	Turabey	204	7	2,9	Çeşme	VAR	1744/1745
Sokak Çeşmesi (Hacı İlyas Sokağı)		Atmaca					YOK	
Sokak Çeşmesi (Ay Sokağı)		Gazipaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi (İncirli Mescit Sokağı)		Gazipaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi (Yeni Çeşme Sokağı)		Kurtuluş	531	5	1	Kargir evin duvarındadır.	YOK	
Sokak Çeşmesi (Pergamon içinde)		Kurtuluş					YOK	
Sokak Çeşmesi (Pergamon içinde)		Kurtuluş					YOK	
Sokak Çeşmesi (Parmakbatıran Caddesi ile Taksim Caddesi birleşimi)		Kurtuluş	528	15		Kargir evin duvarındadır.	YOK	
Sokak Çeşmesi (Turgut Sokağı)		Kurtuluş	528	49	8		YOK	
Sokak Çeşmesi (Alaattinpaşa Sokağı)		Kurtuluş	535	2		Kargir evin duvarındadır.	YOK	
Sokak Çeşmesi (Parmakbatıran Cad.)		Kurtuluş	537	1	5	Çeşme	YOK	
Sokak Çeşmesi (Ansarlı Cami avlu duvarında)		Selçuk	414	3		Kargir Ansarlı Cami avlu duvarında.	YOK	
Sokak Çeşmesi (Helvacı Dede mevkii)		Selçuk					YOK	
Sokak Çeşmesi (Tabak Çıkmazı)		Talatpaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi (Samanpazarı Sokak)		Talatpaşa	454	6		Kargir evin duvarında.	YOK	
Sokak Çeşmesi (Kılıçlı Sokağı)		Talatpaşa	450	22		Avlulu kargir evin giriş duvarında.	YOK	
Sokak Çeşmesi (14 Eylül İlkokulu yanı)		Talatpaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi (Şazeli Sokağı)		Talatpaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi		Talatpaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi		Talatpaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi		Talatpaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi		Talatpaşa					YOK	
Sokak Çeşmesi (Menekşe Çıkmazı)		Ulucami					YOK	
Sokak Çeşmesi		Turabey					YOK	
Sokak Çeşmesi (İttihat Terakki Caddesi)		Ulucami					YOK	
Sokak Çeşmesi		Ulucami					YOK	
Sokak Çeşmesi (Bankalar Caddesi)		Barbaros	308	11		Hacı Hekim Camii avlusunda.	YOK	

BORNOVA

Görsel 203. Bornova'da günümüze ulaşamayan çeşmelerden biri.

- ◆ Bornova'da 5 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Bornova'da envantere kayıtlı 1 çeşme bulunmaktadır.
- ◆ Tapu kaydı olmayan 4 çeşme vardır.

Görsel 204. Çeşmenin kitabe bulunan iki yüzünün görünümü. (11 Ağustos 2021)

Görsel 205. Çeşmenin kitabelerinden biri. (11 Ağustos 2021)

Fatıma Hanım Çeşmesi

1868/1869

Bornova'da Ergene Mahallesi II. Yaka mevkiinde, 502. Sokak üzerinde, 72 numaralı evin önündedir. 222 ada 34 parselde bulunan çeşme 8 m² tapu alanına sahiptir⁹⁹. Kare planlı çeşmeden orijinal olarak sadece iki kitabe kalmıştır. İzmirli Evliyazâde Hacı Mustafa Ağa'nın kızı Fatıma Hanım adına 1285 yılı Receb ayı başında (17 Ekim 1868) kesme taşla inşası tamamlanan çeşme, günümüzde fayansla kaplıdır. Üst örtüsü de betondur. 72 numaralı evin duvarı, çeşmeye yaslanmış durumdadır. Su oluğu ve yalak kısımları yol seviyesinin altında kalmış, kitabeler olmasa yapının çeşme olduğu anlaşılacak vaziyettedir. 11 Ağustos 2021 tarihinde bölgede yaptığım gezi esnasında tanıştığım mahalle sakini çeşmenin, çocukluğunda gür aktığını, sonraki dönemlerde artan yapılaşmayla birlikte

suyunun kesildiğini ve çeşmeye etrafına yapışmış olan sülüklerden dolayı Kurtlu Çeşme dendiğini anlattı. Yapılaşmadan dolayı çeşme sularının kesilmesi, İzmir bölgesinin genelinde karşılaşılan bir durumdur. Çeşmenin ön ve sol yüzünde bulunan kitabeler aynıdır ancak satırlar farklılık göstermektedir. Ön yüzdeki kitabede "*fi gurre-i Receb sene 1285 / Sâhibü'l-hayrât ve'l hasenât İzmirî / Evliyazâde Hacı Mustafa Ağa kerimesi / Fatıma Hanım ruhuna Fatıha.*", sol yüzündeki kitabede ise "*fi gurre-i Receb sene 1285 / Sâhibü'l-hayrât ve'l hasenât İzmirî Evliyazâde / Hacı Mustafa Ağa kerimesi / Fatıma Hanım ruhuna Fatıha.*" yazmaktadır. Çeşmenin aslı görünümüne kavuşturulması, suyu akmasa dahi yalak kısmının kurtarılması gerekmektedir.

99 Çeşme Taşınmaz no: 17752558.

Bornova, İzmir'in dışarıdan en çok göç alan bölgelerindedir. Burada yaptığım gezide, Osmanlı dönemine ait tek çeşmeyle karşılaştım. Çeşmenin fotoğrafını çekerken konuştuğum bir mahalleli, buradaki birçok çeşmenin yıllar önce binalar yapılırken yıkıldığını, gördüğümüz çeşmenin de yapılaşma sonucu su yolunun bozularak akamaz hale geldiğini anlatmıştır. Bornova'da başka bir çeşme yapısıyla karşılaşmadım. Ancak sonraki günlerde yaptığım kaynak taramasında karşılaştığım Dr. Hasan Uçar tarafından yazılmış *"İzmir Kokluca Köyü'nde Üç Osmanlı Çeşmesi"* adlı makale Bornova'nın Altındağ semtinde bulunan çeşmeler hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. *"Altındağ semtinin adı geçmişte Kokluca'dır. Bu köy, Buca, Bornova ve Seydiköy gibi İzmir'de ticaret ile uğraşan zenginlerin konutlarının bulunduğu yerleşimler arasındadır. Bornova Ovası'na nazır bir alanda kurulmuş olan Kokluca, Cumhuriyet Dönemi'nde Altındağ olarak isimlendirilmiş ve köy merkezi günümüzde "Eskiköy" olarak adlandırılmaktadır."*¹⁰⁰ Makalede köyde bulunan üç çeşmeden bahsetmektedir. Bu çeşmeler Acı Çeşme (Dokuz Çeşme), 1 No.lu Çeşme ve 2 No.lu Çeşme olarak adlandırılmıştır. Hasan Uçar, bu çeşmeler hakkında şu bilgileri vermiştir:

Acı Çeşme (Dokuz Çeşme): Altındağ'da Eskiköy olarak da adlandırılan yerde, tarihi köy camininin¹⁰¹ batısında, günümüzde tam olarak seçilemese de birbirine bitişik farklı üsluplarda iki çeşme yer almaktadır. Niş sayıları dikkate alındığında, muhtemelen Osmanlı döneminde Dokuz Çeşme olarak adlandırılmış yapılar olmalıdır. Eğimli bir arazi üzerinde yer alan yapılardan doğudaki 1 No.lu çeşmenin (Hasan Uçar, diğer çeşmeleri numaralandırmıştır.) cephe, malzeme ve plan özellikleri, sonraki dönem eklemeleri nedeniyle tam anlaşılammamaktadır. 2 No.lu çeşme ise oldukça sağlam durumdadır. Bu çeşmeler farklı dönemlerde inşa edilmiştir.

1 No.lu Çeşme: Günümüzde bir kısmı caminin batısında oluşturulmuş kapalı alan içinde kalan çeşme, kuzey-güney yönlü ve dikdörtgen planlıdır. Bu çeşmenin batısına bitişik inşa edilmiş ikinci bir çeşme yer almaktadır. Özgün görünümünü kaybetmiş bu çeşme üç yüzlüdür. Yapının doğu yüzünde iki, kuzeyde ve batıda birer niş yer almaktadır. Dış cephesi sıvalı olan yapının saçak seviyesinden itibaren bir miktar modern tuğlalar ile yükseltildiği birleşme çizgisinden anlaşılabilir.

Dökülen sıva izlerinden kemerlerde tuğla, duvarlarda ise moloz taş malzemenin kullanıldığı kısmen seçilmektedir. Yapının üzeri günümüzde betonarme malzeme ile kapatılmış olup çeşmenin deposuna ulaşılamamaktadır. Caminin batısında kapalı bir giriş mekânı oluşturulması sebebiyle özgün görünümünü kaybetse de, dikkatlice incelendiğinde çeşmenin restitüsyonuna yönelik izler seçilebilmektedir.

2 No.lu Çeşme: 1 No.lu Çeşme'nin batısında yer alan bu çeşme, doğu-batı yönlüdür ve diğer çeşmeye dik uzanmaktadır. Dikdörtgen planlı, depolu çeşmenin kuzey batı köşesi pahlanarak burada üçüncü bir yüz oluşturulmuştur. Çeşmenin batı yüzünde 2, pahlı yüzeyinde 1, güney yüzünde ise 3 niş bulunmaktadır. Yaklaşık aynı genişlikteki çeşme nişlerinin tamamı yuvarlak kemerlidir. Deponun üzeri yuvarlak kemerli bir tonozla örtülü iken tonozun üzeri de toprak dolgulu beşik çatı ile kapatılmıştır. Moloz taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmiş çeşmede, tuğlaların enleri ve boyları ölçülemez de 3 cm kalınlığındadır. Çeşmenin kuzey cephesi yer yer sıvalıdır. Yuvarlak kemerlerin tamamı tuğla malzemedir. Kemer köşelikleri ve nişlerde düzenli düzensiz taş ve tuğla almaşıklığı dikkati çeker. Cephelerde her niş bir sıra taş, bir sıra tuğla ile oluşturulmuş ve saçakta sonlandırılmış pilastarlarla belirginleştirilmiştir. Çeşme cephesi üç yönden altta ve üste kayrak taşların çevrelediği iki sıra kirpi saçakla sonlandırılmıştır. Kuzey cephede kotun farklı dönemlerde yükseltilmesine bağlı olarak özgün niş yükseklikleri azalmıştır. Dolayısıyla bu cephede olması zorunlu unsurlardan yalak, aynataşı ve lüle delikleri hakkında bilgi edinilmesi mümkün değildir. Pahlı köşe ve batı yüzün kotu çok değişmediği için çeşmeyi oluşturan unsurlar ve cephe düzeni hakkında daha fazla özellik seçilebilmektedir. Kanal biçimli yalak dar olup üç nişi de kapsamaktadır.

Çeşmedeki süslemeler kemerlerin köşeliklerinde ve aynataşı üzerindedir. Tuğla ve taş almaşıklığı da cepheleri kısmen hareketlendirmiştir. Dikdörtgen formu ayna taşında simetrik düzende kazımayla oluşturulmuş süslemeler görülmektedir. En dışta ayna taşını 3 yönden çevreleyen dar silmelerle çevrelenmiş bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürde köşelerdeki ve uzun kenarların ortalarındaki palmet motiflerinden çıkan "S" biçimli kıvrım dallar üzerinde yaprak motiflerine yer verilmiştir. İç bölümde ise yine silmeyle

100 Hasan Uçar, *"İzmir Kokluca Köyü'nde Üç Osmanlı Çeşmesi"*, *Historiy Studies*, V. 12/1, February 2020, s.331.

101 Cami, 4513. Sokak ile 4579. Sokak'ın birleşimindedir. Caminin tapu kaydı bulunmamaktadır.

belirginleştirilmiş dilimli bir kemer akant yaprağı ile sonlandırılmıştır. Bu motifin iki yanındaki kemer köşeliklerinde de benzer süslemeler mevcuttur. Akant yaprakları arasında çarkıfelek düzeninde işlenmiş katmerli birer gülbezek dikkati çekmektedir. Kemer içerisinde ise yine simetrik olarak yerleştirilmiş birer servi motifi bulunmaktadır. Uçları eğik olarak tasvir edilen servilerin içi taramalı olarak işlenmiştir. Sadece bir tanesi sağlam ulaşabilmiş aynataşı gerek malzemesi gerekse süslemeleri açısından, birçok çeşme örneğine göre oldukça büyük boyutlu olan bu çeşmede hemen fark edilmektedir.¹⁰² Hasan Uçar bölgede bulunan 1 numaralı çeşmeyi 18. yüzyıl, 2 numaralı çeşmeyi ise 19. yüzyılda yapıldığını tahmin etmektedir. Uçar, bu üç çeşmenin haricinde bölgede bulunan bir diğer çeşmeyi de Anonim Çeşme olarak adlandırmıştır. Bu çeşme hakkında da şu bilgileri vermiştir:

Anonim Çeşme: Fevzi Paşa Caddesi ile Kıvanç Caddesi'nin kesiştiği köşededir. Oldukça sağlam durumdaki yapı dikdörtgen planlı, tek yüzlü ve depolu bir çeşmedir¹⁰³. Yuvarlak kemerli çeşme nişi kuzey cephede yer almaktadır. Çeşme ön yüzü, üçgen bir alınlık ile vurgulanmıştır. Çeşmenin yalağı yol kotunun yükseltilmesinden dolayı asfaltın altında kalmış

olmalıdır. Yuvarlak kemerli niş içerisindeki çeşme aynası, yatay bir silme ile iki bölüme ayrılmıştır. Üstteki bölümde dikdörtgen kartuşlu mermer malzemeli kitabe, alttaki bölümde ise yine aynı malzemeden aynataşı bulunmaktadır. Musluklar günümüze ulaşmasa da özgününde aynataşında iki musluğun olduğu seçilebilmektedir. Çeşmenin inşa malzemesi anlaşılmasa da cepheleri yeşil renkli malzeme ile kaplanmıştır. Köşeler, yalak hizasında prizma şekilli taşlarla hareketlendirilmiştir. Çeşme nişindeki kitabe kartuşları taşlandığı için yazılar ve olması muhtemel tarih de okunamamaktadır. Bu sebeple yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kemer formu açısından yapı genel olarak 18.-19. yüzyıl aralığına yerleştirilebilse de, kaplama malzemesi bu geniş aralığın daha da daraltılmasına imkân tanımaktadır. Çeşmede kaplama malzemesi olarak kullanılmış, yeşil renkli kaplamaların 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren sıklıkla kullanıldığı dikkate alınır, çeşmenin 19. yüzyıl ikinci yarısı ile 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olabileceğini söylemek uygun olacaktır¹⁰⁴. Hasan Uçar'ın ayrıntılı bir şekilde bilgi verdiği bu makalesinde de görüldüğü gibi, bölgede keşfedilmeyi bekleyen çok sayıda tarihî yapı olduğu açıktır¹⁰⁵.

Bornova Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Fatıma Hanım Çeşmesi	Evliyazâde Hacı Mustafa Ağa kerimesi Fatıma Hanım	Ergene	222	34	8	Çeşme	VAR	1868/1869
Acı Çeşme Dokuz Çeşme		Altındağ					YOK	
1 No.lu Çeşme		Altındağ					YOK	
2 No.lu Çeşme		Altındağ					YOK	
Anonim Çeşme		Altındağ					VAR (Kazınmış)	

102 Hasan Uçar, a.g.m., s.333-337.

103 Fevzi Paşa Caddesi üzerinde Kıvanç Caddesi'nin tam karşısında, 2143 parseldeki bahçeli kerpiç evin tapu alanı önünde, yol kenarındadır.

104 Hasan Uçar, a.g.m., s.337-338.

105 Kokluca'daki çeşmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Uçar, "İzmir Kokluca Köyü'nde Üç Osmanlı Çeşmesi", History Studies, V. 12/1, February 2020, s.331-360.

BUCA

Görsel 206. Kızılçullu Köprüsü.

- ◆ Buca'da 2 çeşme ve 1 kuyu tespit edilmiştir.
- ◆ Dokuz Çeşme adlı yapı bakımlı ve suyu akar durumdadır.
- ◆ Yaylacık Mahallesi'nde kayda geçmemiş su yapıları bulunmaktadır.

Görsel 207. Dokuz Çeşme olarak bilinen Boyacı Hacı İbrahim Çeşmesi'nin genel görünümü. (20 Ağustos 2021)

Görsel 208. Boyacı Hacı İbrahim Çeşmesi'nin ayna taşı ve kitabesi. (20 Ağustos 2021)

Boyacı Hacı İbrahim Çeşmesi - Dokuz Çeşme

1783-1784

Tınaztepe Mahallesi'nde 6 ada 1 parselde 24. Sokak ile 30. Sokak birleşiminde bulunan çeşme 22,50 m² tapu alanına sahiptir¹⁰⁶. Kesme taştan, sekizgen planlı olup kubbeli çatısı beton örtülü, merkezden kenarlara tuğla kuşak süslüdür. Çeşmenin köşeleri pahlı beden duvarlarından oluşmaktadır. Tüm cepheler mimari olarak benzerlik göstermektedir. Erdem Caddesi'ne bakan yüzündeki kitabesi çeşme ve bölgenin tarihi hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir: *“Hamdenillah akıtdı mâ-i mecrâyı bu câ / İdüb su yolların tamir ve termimine sa'y / Sebeb olan şu İzmir'de bu Boyacı Hacı İsmail / Anın rûhiyçün yaptı bu Hükümet'de sebil / Anı kevser mükâfâtın ide ol Rabbü'l-Celil / Hakk Tealâ lütfidüb ona bism-i sebil / İki âlemde yardımcı ola ol Rabbü'l-Halil / Dahi bânîsine olsun Hazret-i Ali delil / Yoluna çeşmenin harç itdi sim altun derahim / Ya kimdir bânîsi dersek Boyacıoğlu Hacı İbrahim / Sene 1198”*. Su yollarının tamirini sağlayan Boyacı Hacı İsmail bölgeye su getirtmiş, buraya sebil yaptırmış ve daha sonra da Boyacı Hacı İbrahim h.1198 (1783-1784) yılında çeşme yaptırmıştır. Dokuz Çeşme adının yanı sıra Kuleli Çeşme adıyla da bilinen yapı, yakın zamanda restorasyon geçirmiştir. Önceki dönemde sıvalı ve beyaz boyalı olan çeşmenin, restorasyon sonrasında taş malzemesi ortaya çıkarılmıştır. 20 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım gezide çeşme akmaktaydı. Bu tarihi yapının korunması ve yakınına bir bilgilendirme levhası konulması gerekmektedir.

¹⁰⁶ Çeşme Taşınmaz no: 17444992.

Görsel 209. Cami avlusunda bulunan şadırvan. (18 Temmuz 2019)

◆ Muradiye Camii Kuyusu

İnönü Mahallesi Özdemir mevkiinde, 86. Sokak ve 97. Sokak'ın arasında, 110 ada 1 parseldeki Muradiye Camii'nin¹⁰⁷ avlusunda bulunmaktadır. Agios Ioannis Prodromos Ortodoks Kilisesi metruk kalıp yıkılınca arsasına 1950 yılında Muradiye Camii inşa edilmiştir. Kuyu eski dönemden kalmadır. Kuyunun etrafına konulmuş taşlara dikkat edildiğinde çok sayıda devşirme malzeme görülmektedir. Yapı elemanlarının yanı sıra mezar taşı parçaları da vardır. Kuyunun üstü beton blokla kapatılmış durumdadır. Dört köşeden çıkıp birleşen demir şebekenin üstünde aydınlatma lambası vardır.

Görsel 210. Kuyunun görünümü. (18 Temmuz 2019)

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Buca bölgesinde yaptığım gezide ve araştırmalarda karşıma çıkan tek çeşme, Dokuz Çeşme olarak bilinen yapıdır. Yıllar önce boyanmış halde karşıma çıkan çeşmeyi son gidişimde restore edilmiş, üstündeki boyalar temizlenmiş ve yapı malzemesi ortaya çıkarılmış buldum. İki yol ağzının ortasındaki park alanı içindeki çeşme bakımlı haldedir. Suyu akan çeşme hakkında bilgi veren herhangi bir pano olmadığı için kitabesine başvurmak gerekmektedir. Buca'daki tarihî yapılardan bazıları metruk halde bazıları da yeni yeni restore edilerek pansiyon ya da kafe olarak kullanılmaktadır. Eski bir yerleşim olan Buca'nın dışarıdan çok göç alması ve hızlı bir şekilde yapılaşması birçok tarihî yapının yok olmasına zemin hazırlamıştır. 2019 yılında Muradiye Camii avlusunda rastladığım su kuyusunun önemi, bu alanda geçmişte bulunan kiliseden kaynaklanmaktadır. Etrafında kullanılan devşirme taşlar da bölgenin tarihi zenginliğini ortaya koymaktadır. Aygül Uçar'ın "*İzmir Konutlarında Çeşme*" adlı makalesinde bahsettiği çeşme, bölgede bulunan eski yapıların içinde sakladığı tarihî hazineleri göstermektedir. Aynı makalede, Buca'da Erdem Caddesi 282 ada 26 parsel üzerinde bir köşkün bahçesindeki başka bir çeşmeden söz edilmektedir. Depolu olarak

planlanan çeşme köşkün doğusundadır. Çeşmenin işlevini yitirmesi sonrasında deponun kuzey duvarı kaldırılmış, duvar doğu, batı ve kuzeye doğru uzatılarak alan geniş bir odaya dönüştürülmüştür. Bir dönem bekçi kulübesi olarak kullanılan bu odanın güney duvarına da bir pencere açılmıştır. İnşa edildiği dönemde dikdörtgen bir plana sahip olduğu anlaşılan su deposunun üzeri yuvarlak kemerli beşik bir tonozla kapatılmıştır. İnşa tarihi ve banisi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan çeşmenin, süsleme özelliklerine bakarak 18. veya 19. yüzyıl yapısı olduğu düşünülmektedir¹⁰⁸. Ayrıca Buca'nın Yaylacık Mahallesi'nde su deposu ve çeşme harabelerinin olduğu bilgisine de ulaşılmış ancak bölgede tarama yapılamamıştır. Eski binaların bahçeleri içinde kalmış tarihî yapılar, dönüşüm amacıyla yapılan yıkımlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kaydı bulunmayan bu eserlerin koruma altına alınması gerekmektedir.

Buca'da envantere kayıtlı başkaca bir çeşme yapısına rastlanmamıştır bulunmamaktadır. Yapılacak yeni araştırmalarla yok olmuş çeşmelerin isimlerinin ortaya çıkarılabileceği düşünülmektedir.

Buca Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Boyacı Hacı İbrahim Çeşmesi	Boyacı Hacı İbrahim	Tınaztepe	6	1	22,5	Kargir çeşme	VAR	1783/1784
Muradiye Camii Kuyusu		İnönü	110	1		Kuyu ve dört odayı müstemil cami alanı içindedir.	YOK	
Çeşme		Tınaztepe	282	26		Bahçeli kargir ev tapu alanı içindedir.	YOK	

108 Aygül Uçar, "*İzmir Konutlarında Çeşme*", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.36, Ağustos 2016, Isparta, s.258.

ÇEŞME

Görsel 211. Çeşme, Cumhuriyet Meydanı.

- ◆ Çeşme'de 30 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Yok edilen çeşmeler hakkında Bölgedeki Diğer Çeşmeler başlığına bakınız.
- ◆ 10 çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmaktadır.

Görsel 212. Çeşmenin görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 213. Çift Çeşme'nin ön cepheden görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 214. Çeşmenin kitabeli yüzünün görünümü. (5 Ağustos 2021)

◆ Çiftlik Meydan Çeşmesi

Çiftlik Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, 86. Sokak ile 19/1. Sokak'ın birleşiminde, 998 parselde bulunan çeşme 8 m² tapu alanına sahiptir¹⁰⁹. Kesme taş ve moloz taş ile inşa edilmiş çeşmenin deposu arkasında olup kubbelidir. Ön yüzünde tuğla kemeri bulunan çeşmenin kitabesi ve ayna taşı yoktur. Çeşmenin üstü betonla sıvanmış vaziyettedir. İki yüzünde çeşme bulunmaktadır. Yan yüzdeki kemer yapısı taş bloklardan oluşturulmuş sütunlardır. Bu yüzdeki metal musluktan su akmamaktadır. Harap haldeyken 2012 yılında Çeşme Belediyesi tarafından restore ettirilen çeşmenin su akarı körlenmiştir. Üzerinde asılmış bilgi panosunda “*Halen özgün kuyusundan beslenen ve haznesi su dolan çeşmelerden bir tanesidir.*” ifadesi yer almaktadır.

◆ Çift Çeşme

Çiftlik Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, 19/1. Sokak üzerinde 7594 ada 2 parselde bulunan 224 m²'lik arsa alanı içindedir. Çeşmenin kendisine ait müstakil bir tapu kaydı bulunmamaktadır. Yol kenarında bulunan çeşme kesme taş ve moloz taşla inşa edilmiştir. Harap haldeki çeşmenin üstü de moloz örtülü olup arka kısmı çökmüştür. Üzerini ot bürümüş olan çeşmenin yan yana iki kemer yapısı vardır. Kemerleri de moloz taş örgülüdür. Yalak kısımları yol seviyesinde kalmış ve içi dolmuş vaziyettedir. Tarihi değeri olan çeşmenin sol taraftaki kemerinin altında küçük bir niş bulunmaktadır. Sağ taraftaki kemer yapısının altı ise muhtemelen taşları alındığı için briket ile örülmüş durumdadır. Çeşme üst örtüsünde kiremit parçaları görülmektedir. Kitabesi olmadığından hakkında fazla bilgi edinilememiştir. Çeşme'nin Çiftlik Mahallesi'nde, kayıtlara geçmiş başka çeşmeler olsa da yoğun yapılaşma neticesinde yavaş yavaş yok olmuştur.

◆ Hacı Memiş Ağa Çeşmesi 1837/1838

Musalla Mahallesi'nde 1008. Sokak ile 1021. Sokak'ın birleşiminde, 371 ada 16 parselde bulunan çeşme 8 m² tapu alanına sahiptir¹¹⁰. Hoş Ağa tarafından 1253 (1837/1838) yılında yaptırılan çeşme dört köşe formda, dar ve uzun yapıdadır. Kesme taşla inşa edilen çeşmenin 1008. Sokak ve 1021. Sokak'a bakan yüzleri kemerli yapıdadır. Adi taşla örülmüş çeşmenin ön yüzündeki dört satırlık kitabede “*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / el-Hac Hoş Ağa ibn-i Ahmed / gufire lehümâ / Sene 1253.*” yazılıdır. Bölge halkı tarafından Hacı Memiş Çeşmesi olarak adlandırılan çeşmenin yalak kısımları yol seviyesi altında kalmıştır. Haznesi ortasında olan çeşmenin kubbesi üstüne bir alem yerleştirilmiştir. Suyu akmayan çeşmenin bakıma ihtiyacı olduğu görülmektedir.

Görsel 215. Çeşmenin kitabesi. (5 Ağustos 2021)

109 Çeşme Taşınmaz no: 14306757.

110 Çeşme Taşınmaz no: 14321230.

Görsel 216. Çeşmenin ön cephesinin görünümü.
(5 Ağustos 2021)

Girayhan Çeşmesi

Musalla Mahallesi'nde Atadağ Caddesi üzerinde, marinanın karşısında bulunan park alanı içindedir. Anıtsal çeşmenin müstakil bir tapu kaydı yoktur. Sokak arasına giren yolların orta kısmında, yeşil alan içinde bulunan çeşme, mermer bloklarla yapılmış, ön yüzü sanatsal işlemlerle bezenmiştir. Alınlık kısmında başlayan işlemler aşağıya doğru inmekte, istiridye motifi altında, tabak içinde incir kabartmaları, onların altında da saksı içinde duran çiçek kabartmaları vardır. Çeşmenin ön yüzünde, biri istiridye motifi üstünde, diğeri incir tabaklarının altında olmak üzere iki eski yazılı kitabe yer almaktadır. Üstteki yazıda “Kaplan Giray Han bin el-Hac Selim Giray Han ...”, alttakinde ise “*Ve sekahüm Rabbuhum şarâben tahûra.*” ifadeleri bulunmaktadır. Çeşmenin sağ tarafında, yeni harflerle metal bir levhaya yazılmış bilgi panosunda ise “*Kırımhanı Oğullarından Hacı Selim Girayhanoğlu Kalgay Girayhan Tarafından Yapıtırlmıştır. (Hicri 1112 - Miladi 1683) Rableri Onlara Temiz Bir İçecek Sunmaktadır. (İnsan Suresi 21. Ayet)*” yazmaktadır. Çeşmenin üzerinde, bilgi panosu haricinde başka bir yerde tarih belirtilmemiştir. Çeşmeye sonradan eklenen yeni yazılı levhada belirtilen “*Hicri 1112*” tarihinin miladi karşılığı 1700/1701 olarak hesaplanması gerekirken “*Miladi 1683*” olarak yazılmıştır. Ayrıca, yine bu panoda yazan Kalgay Giray Han ismi de hatalıdır. Kitabede yazan isim Kaplan Giray Han’dır.

Kaplan Giray Han, Beyzade Sultan ve Selim Giray Han’ın oğludur. Selim Giray Han, Rodos’ta sürgündeyken 1680 yılında doğmuş, 1706 yılında Kırım Hanı olmuştur. 1 yıl 10 ay süren hanlığından sonra 1708’de azl edilerek Rodos’a sürülmüştür. 1713 yılında ikinci, 1730 yılında üçüncü defa Kırım Hanı olmuş, 1736’da tekrar azledilerek gönderildiği Sakız Adası’nda 1738 yılında vefatı sonrası vasiyeti gereği Çeşme’ye defnedilmiştir¹¹¹. Çeşmenin suyu akmamakla beraber arkasında açılmış olan boşluktan, içinin çöplük olarak kullanıldığı görülmektedir.

111 Zeki Çelikkol, Rodos’ta Türk Eserleri ve Tarihçe, TTK, Ankara 1992, s.49.

Görsel 217. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (5 Ağustos 2021)

Görsel 218. Çeşmenin eski bir fotoğrafı. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

Görsel 220. İskele Çeşmesi'nin ön cepheden görünümü. (5 Ağustos 2021)

◆ Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi

Musalla Mahallesi'nde, 1005. Sokak ile 1002. Sokak'ın birleşiminde bulunan Hacı Mehmed Ağa Camii'nin dış duvarının köşesinde bulunan çeşme, 393 ada 1 parselde, 8 m² tapu alanına sahiptir¹¹². Çeşmenin su haznesi cami alanı tarafındadır. Moloz taş ve kesme taştan istiflenerek inşa edilen, kemerli yapıya sahip çeşme kısa süre evvel restorasyon geçirmiştir. Kitabesi olmadığından dolayı yaptıranı ve yapım yılı tespit edilemeyen çeşmenin suyu akmamaktadır.

◆ Hoca Memiş Çeşmesi - Şeyh Yusuf Efendi Çeşmesi

Musalla Mahallesi'nde, 1015. Sokak ile 1020. Sokak'ın birleşimindeki 386 ada 4 parselde bulunan yapının duvarındadır. Önüne kurulan esnaf tezgâhları çeşmenin görülmesine mani olmaktadır. Kesme taştan yapılmış çeşmenin karşısında esnafılık yapan Bülent Bey 5 Ağustos 2021 tarihli görüşmemizde, "*Kırk sene evvel annem burada çamaşır yıkardı, biz başında oynar, su içerdik. Devamlı akan suyu vardı. Hoca Memiş Çeşmesi derdik bu çeşmeye...*" sözleriyle anlatmıştır. Günümüzde suyu kesilmiş çeşmenin yeniden ihyası gerekmektedir.

Görsel 219. Çeşmenin bulunduğu duvarın önü kapatılmış vaziyette. (5 Ağustos 2021)

◆ İskele Çeşmesi

Musalla Mahallesi Atadağ Caddesi üzerinde RO-RO Limanı karşısında, 377 ada 1 parsel tapu alanı içinde, yol kenarındadır. Kesme taştan inşa edilen kemerli yapısıyla anıt şeklinde duran çeşme, yerleşim yerinin dışında olmasından dolayı bakımsız haldedir. Arka kısmı yer yer çöken ve tahrip olan çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Ön yüzünde su akması için iki metal boru çıkıntısı görülmektedir. Akmayan çeşmenin ismi bilinmediğinden ve iskele karşısında olduğundan İskele Çeşmesi olarak adlandırılmıştır. İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada, çeşmenin şimdiki yerine taşınmadan önce defalarca yer değiştirdiği ve son yerinde su haznesinin yeniden inşa edildiği belirtilmektedir¹¹³.

112 Çeşme Taşınmaz no: 14321363.

113 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 1, İzmir Valiliği, İzmir 2012, s. 449.

Görsel 221. Çeşmenin genel görünümü. (5 Ağustos 2021)

Görsel 222. Çeşmenin kazınmış tuğra ve kitabesi. (5 Ağustos 2021)

◆◆ Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi

◆◆ 1885/1886

Görsel 223. Çeşmenin arka cepheden görünümü. (5 Ağustos 2021)

Musalla Mahallesi Bağlararası mevkiinde 1065. Sokak ile 1015. Sokak'ın birleşiminde park alanı içinde olup müstakil tapu kaydı yoktur. Muntazam kesme taştan inşa edilmiş çeşmenin dört yönünde de su akarı vardır. Kubbesi beton sıvalı olup üstünde alem görümlü mermer bir parça yer alır. Yalak kısımları kesme taştan yapılan çeşmenin iki sütunlu ve üç satırlı mermer kitabesi üzerinde yine beyzi mermerden tuğra kitabesi de bulunmaktadır. Sultan II. Abdülhamid tuğrası ve kitabesindeki “*Bahr-i emvâc terem hazret-i*” ifadesinden sonra padişah isminin geçtiği kısım şuurlu olarak kazınarak tahrip edilmiştir. Çeşme restore edildikten sonra konulan Türkçe ve İngilizce panoda “*Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi, Kaymakam Çeşmesi, hicri olarak 1303, miladi olarak 1886'da Kaymakam Sadık Bey tarafından yaptırılmıştır. Çeşme Otelcileri Birliği'nin önderliğinde; Çeşme Belediyesi, İzmir Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün destekleri ve Sn. Mehmet Akpınar'ın sponsorluğu ile Umart Mimarlık tarafından restore edilmiştir. 23 Ekim 2015*” yazılıdır. Çeşmenin mermer kitabesinde ise “*Bahr-i emvâc-ı kiram hazret-i ...[kazınmış] / Ahd-i adlinde suyun buldu umûr-ı dünya / Hakk bu kim mevki'ine döşedi bu hayr-ı câri / Nâil-i ecr ide bâdîsini hayy u dânâ / Ol mübeşşir çıkup âbın içüb târih didiler / Maksem-i ayn-ı atâ çeşme-i zâd-ı takvâ / 1303*” ibaresi yer almaktadır. Kitabede Kaymakam Sadık Bey ismi geçmemekle beraber tarih kısmı bilgi panosuyla uyumludur. Çeşmenin dört cephesinde bulunan çeşmelerin hepsi akmaktadır.

Görsel 224. Çeşmenin ve kitabesinin görünümü.
(5 Ağustos 2021)

Görsel 225. Hasan Ağa Çeşmesi ve kitabesi. (5 Ağustos 2021)

◆ Kale Sokak Çeşmesi

1717/1718

Musalla Mahallesi 1002. Sokak üzerinde, 369 ada 5 parseldeki çeşme 7 m² tapu alanına sahiptir¹¹⁴. Çeşme Kalesi'nin alt tarafında olup kesme taş ve moloz taşla inşa edilmiştir. Sokağa bakan kenarı pahlı, üst örtüsü kavisli olan çeşmenin yine sokağa bakan tarafında haznesine açılan bir penceresi bulunmaktadır. 5 Ağustos 2021 tarihindeki ziyaretimde çeşmenin kısa süre evvel restorasyon gördüğünü tespit ettim. Haznesinin içinde yeni çekilmiş su hattı ve dışarıda bağlanmış yeni bir musluk görülmekle birlikte suyu akmamaktaydı. Kitabesi aşındığından sadece "... .. *Fatiha, Sene 1130*" kısmı okunabilmiştir. Çeşmenin üzerine eklenen Türkçe ve İngilizce bilgi panosunda ise "*Kale Sokak Çeşmesi / Kemer nişinin ortasında çeşmeye göre irice bir kitabe bulunmaktadır. Dış hatları düzgün olmayan bu kitabenin süslü hat ile yazılmış 3 satır yazısı ve onun üzerinde dairesel bir motif bulunmaktadır. Kitabe zaman içerisinde üzeri boyanarak tahrip olduğu için ancak şu cümleler okunabilmiştir: '...hayırlı işler yapan ve sevap işleyen ... ruhu için el Fatiha' Sene 1115. Fakat bu kitabenin devşirme olduğuna karar verilmiştir. Dolayısıyla kitabedeki 1718 tarihi çeşmenin yapım tarihini belirtmemektedir. Kale Sokak Çeşmesi'nin 1718'den daha önce yapıldığı söylenebilir.*" yazısı vardır. Bilgi panosunda kitabe metni sadeleştirilerek yazılmıştır. Ayrıca panoda belirtilen 1115 tarihi tarafımızca h.1130 olarak okunmuştur. Hicrî 1130 tarihi, belirtilen 1718 tarihine denk gelmektedir.

114 Çeşme Taşınmaz no: 14321127.

115 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 1, İzmir Valiliği, İzmir 2012, s. 462.

◆ Ağazâde Çeşmesi - Hasan Ağa Çeşmesi - Hacı Saliha Çeşmesi

1800/1801

Musalla Mahallesi'nde 1015. Sokak ile 1016. Sokak kavşağında, 364 ada 1 parselde bulunan Bandırmalı Osman Ağa Camii'nin biraz ilerisinde, trafik ışıklarının yanındadır. Tapu Kadastro sitesinde çeşmeye ait tapu kaydı olmamakla beraber, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada 364 ada 1 parseldeki cami alanı içinde gösterilmektedir. Ayrıca aynı kaynaktan çeşmenin yakın zamanda taşındığı ve sonrasında beşik tonozlu su haznesinin kısaltıldığı yazılıdır¹¹⁵. Ancak çeşme cami alanı dışındadır. Şerif Ağazâde Seyyid Hüseyin Ağa ve eşi Bıçakçı kerimesi el-Hac Saliha tarafından h.1215 (1800/1801) yılında yaptırılan çeşmenin ön yüzü kırmızımsı taştan inşa edilmiştir. Yan ve arka kısımlar ise moloz taştır. Çeşme kemerinin altında mermer kitabesi yer alır. Kitabesinde "*Te'ala halka müzduallah aynen / ... baha ibâdullah sâhibü'l-hayrât / ve'l-hasenat Şerif Ağazâde Seyyid Hüseyin Ağa / Sene 1215 / ve ehli Bıçakçı kerimesi el-Hac Saliha.*" yazmaktadır. Suyu akmayan çeşmenin üzerindeki musluğu tahrip olmuştur.

Görsel 226. Çeşmenin genel görünümü. (5 Ağustos 2021)

Görsel 227.
Çeşmenin kitabeleri.
(5 Ağustos 2021)

Hamaloğlu Çeşmesi - Hafize Rabia Hatun Çeşmesi

1850/1851

Musalla Mahallesi'nde 1021. Sokak ile 2032. Sokak birleşiminde, Çeşme Mezarlığı duvarına bitişik haldeki çeşme, 396 ada 4 parselde 92 m² tapu alanına sahiptir¹¹⁶. Çeşmenin bulunduğu sokakların eski isimleri Müftü Sokağı ve Hamal Sokağı olarak kayıtlıdır. Dikdörtgen planlı ve kubbe örtülü olup üç cephesinde su akarı ve kitabesi bulunan çeşme, kesme taştan inşa edilmiştir. Çeşmede kullanılan taşlar bölgedeki yapılarda kullanılan andezit ve tüftür. Kuzey cephesi hariç diğer cepheler kemerli yapıdadır. Her kemerin altında mermer kitabe ve mermer ayna taşı yer alır. 2032. Sokak haricindeki diğer iki cephedeki yalaklar görülebilirken, sokak tarafındaki yalak, yol seviyesinin altında kalmıştır. Yakın zamanda restorasyon geçiren çeşmenin yine bakıma ihtiyacı vardır. Kemerlerinin kilit taşlarında “Maşaallah” yazısı görülmektedir. Çeşmede bulunan üç kitabenin ilkinde **[1]** “... hayr eyledi ... / Feyz-i himmetle cûş idüb çün hâli akdı / ... / ... kıldı imar cennet ... / ... / Gâfil olma hayra sarfeyle olanca varlığı / Hayr ile yâd [oluna] ehl-i hayrın adı dâima / Târihin ... itmek istersen ger bu hayratın / Sene bin iki yüz altmış yedidedir nev zi[ba] / Sene 1267.” ikincisinde **[2]** “..... / / / / / Cennet-i a'lâda virsün / bulsun hayat-ı ezele / ... eyler dua eyledi anı ... / Sâhibü'l-hayrın / Vâsıl olsun rûhuna akdıkca işbu selsebil / Sene 1267.” ve üçüncüsünde **[3]** “Maşaallah / Fetebârekallah / Ve sekahün Rabbuhum / şarâben tahûra / Sene 1267.” ifadeleri bulunmaktadır. Yer yer dökülen bu kitabeler korunmalı ya da kaybolmadan bir kopyası çıkarılmalıdır. Çeşmenin mermer ayna taşları da çiçek süslemeleriyle işlidir. Suyu akmayan çeşmenin kitabelerinden yaptıran kişinin ismi silinmiş, yapım tarihi h.1267 (1850/1851) olarak okunmaktadır. Çeşmenin üzerindeki Türkçe ve İngilizce bilgi panosunda “Hamamoğlu (Hafize Rabia Hatun Çeşmesi) Çeşmesi kitabesine göre Hicri olarak 1267-Miladi olarak 1851 senesinde Hafize Rabia Hatun tarafından yaptırılmıştır. Çeşme Otelcileri Birliği'nin önderliğinde; Çeşme Belediyesi, İzmir Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün destekleri, Sn. Rabia Kalyoncu ve Sn. Mete Kalyoncu'nun sponsorluğunda Umart Mimarlık tarafından restore edilmiştir. 23 Ekim 2015.” ifadeleri yer almaktadır.

116 Çeşme Taşınmaz no: 14321385.

Görsel 228. Çeşmenin ve kitabesinin görünümü. (5 Ağustos 2021)

Görsel 229. Memiş Çeşmesi'nin ve üzerindeki yapının görünümü. (5 Ağustos 2021)

◆ Kabadayı Çeşmesi - Mehmed Ağa Çeşmesi

1839/1840

Musalla Mahallesi'nde 1043. Sokak ile 1005. Sokak birleşiminde, 5230 ada 8 parseldeki arsa alanı içinde yer almaktadır. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı kitapta 399 ada 1 parsel olarak belirtilse de yapılan tapu taramasında *"Bu taşınmaz pasife alınmıştır"* uyarısı çıkmaktadır. Çeşmenin bulunduğu sokakların değişmeden önceki isimleri ise Akoğlan Sokağı ve Kabadayı Sokağı'dır¹¹⁷. h.1255 (1839-1840) yılında Kızılhisar Muhacirlerinden Kadioğlu Mustafazâde oğlu Kubadilli (?) Mehmed Ağa tarafından yaptırılan çeşme kare planlı, köşeleri yuvarlatılmış ve kubbeli yapıdadır. Kesme taştan inşa edilen çeşmede farklı cinslerde taş malzeme kullanılmıştır. Bölgedeki en sanatlı çeşmelerden biri olup kemerli yapısında, taşa verilmiş kavisler, ayna taşının kenarında bulunan mermer sütunlar ve çeşme kenarlarındaki süslü mermer bloklar dikkat çekicidir. Bu şaheserin günümüzde yok olma riski mevcuttur. Çeşmenin kubbesi dağılmış ve otlarla kaplanmıştır. Taş döşemeler birbirinden ayrılmaya başlamış durumdadır. Arkasında bulunan binaya eklemeler yapılarak çeşme alanına girilmektedir. Suyu akmayan ve bakımsız haldeki çeşmenin kitabesinde kullanılan mermer de bölgedeki mermerlerden daha kalitelidir. Çeşmenin kitabesinde *"İçiniz âb-ı hayatı Hüseyin'in aşkına / Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Kızılhisar / Muhacirlerinden Kadioğlu Mustafazâde / oğlu Kubadilli (?) Mehmed Ağa nâm kimesnenin / Vefat idenlerinin ervâhına Fâtiha ihsan olunmak / Sene 1255."* yazmaktadır. Bu yadigârın bakıma alınarak korunması gerekmektedir.

◆ Memiş Çeşmesi

1801/1802

İnönü Mahallesi'nde 2009. Sokak üzerinde, 2002. Sokak köşesinde 243 ada 6 parseldeki yapının duvarındadır. 2009. Sokak'ın eski ismi Maraş Sokağı'dır. h.1216 (1801/1802) yılında, Memiş ibn-i Ahmed tarafından kesme taşla inşa edilen çeşmenin yine kesme taşla yapılmış sivri kemeri vardır. Kemerin altındaki üç satırlık mermer kitabesinde *"Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenat / Memiş ibn-i Ahmed içene afiyet / ola ceddine rahmet. Sene 1216."* yazmaktadır. Kitabenin yanına yerleştirilmiş metal levhada *"İçme Suyudur Başka Amaçla Kullanılmaz"* yazılıdır. Bakımsız halde, üstüne bir bina yapılmış ve suyu akamaz durumdaki çeşmeye asılan tabela verilen önemin göstergesidir. Çeşmeye sonraki yıllarda çekilen metal su borusu körlenmiş, önüne bir elektrik direği dikilmiştir. Bu çeşmenin kayda geçirilerek tamir edilmesi gerekmektedir.

Görsel 230. Çeşmenin kitabesi. (5 Ağustos 2021)

117 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 1, İzmir Valiliği, İzmir 2012, s. 464.

Görsel 231. İkiz Çeşme'nin genel görünümü. (5 Ağustos 2021)

Görsel 232. Murâbutzâde Çeşmesi ve kitabesi. (5 Ağustos 2021)

◆ İkili Çeşme - İkiz Çeşme

İnönü Mahallesi'nde 2051. Sokak üzerinde, Çeşme Belediyesi Amfi tiyatro karşısındadır. Eski Mehmet Ağa Sokağı ile eski Cansevdi Sokağı'nın kesişiminde, 261 ada 10 parselde bulunan arsa alanı içindedir. Mahalle sakinlerinden Zekiye Hanım, “*çeşmenin 1988 yılında daha yukarıda bulunan kavşağın yanında olduğu, çeşmenin oradan kaldırılarak bugünkü yerine taşındığı ve eski yerine de apartman yapıldığı*¹¹⁸” bilgisini vermiştir. Çeşmenin gerçek yeri 455 ada 3 parselde idi. Zekiye Hanım, su deposu olarak adlandırdığımız yapının yakınındaki bir başka çeşmenin de yapılaşmadan dolayı bu çeşmenin daha aşağısına taşındığını anlatmıştır. Sokak isimlerinin değiştirilmesinin şehir hafızasına verdiği zararları Çeşme'de görmek mümkündür. Tarihi eserlerin yerlerini tespiti de böylelikle güçleşmektedir.

Kesme taştan, yan yana ve hafif kavisli yapıda olan çeşmenin yine kesme taştan iki kemeri vardır. Üstü kubbeye, arkası moloz taşla örülmüştür. Arkasında haznesine açılan penceresi bulunmaktadır. Haznesi çöple dolu, bakımsız ve gelişigüzel bir şekilde tamir gördüğü belli olan çeşmenin yok olma riski vardır. Kitabesi bulunmamakta ve suyu akmamaktadır.

118 5 Ağustos 2021 tarihli söyleşiden.

119 Çeşme Taşınmaz no: 14318056.

120 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 1, İzmir Valiliği, İzmir 2012, s. 450.

◆ Murâbutzâde Çeşmesi

1776/1777

İnönü Mahallesi'nde 2006. Sokak ile 2008. Sokak'ın birleşiminde, 241 ada 3 parseldeki çeşme 11 m² tapu alanına sahiptir¹¹⁹. Çeşmenin bulunduğu sokakların eski isimleri Keskin Sokağı ve Tepe Sokağı'dır. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı kitapta 241 ada 1 parsel olduğu belirtilirken Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü sitesinde 241 ada 3 parselde¹²⁰ olduğu tespit edilmiştir. Murâbutzâde el-Hac Hüseyin Kapudan ve Ayşe Hâtun binti el-Hac Mustafa bin Şa'banzâde tarafından h.1190 (1776-1777) yılında kesme taş ve moloz taş ile inşa ettirilen çeşmenin yine kesme taştan mamul sivri kemerinin altında iki sütun ve üç satırlık kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin üst örtüsü beton olup yanında inşa edilen ev tarafından kullanılmaktadır. Çeşmenin 2006. Sokak tarafında haznesine açılan penceresi varsa da içi çöple doludur. Yalak kısmının sağ üstünde küçük bir niş ve onun solunda su akar delikleri vardır. Çeşmeye sonraki dönemde çekilmiş metal su borusu da körlenmiştir. Suyu akmayan çeşmenin kitabesinde “*Sâhibü'l-hayât ve'l-hasenat / Murâbutzâde merhûm / el-Hac Hüseyin Kapudan / ve sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenat / Ayşe Hâtun bint-i el-Hac / Mustafa bin Şa'banzâde 1190.*” yazılıdır.

Görsel 233. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (5 Ağustos 2021)

Görsel 234. Çeşme ve çevresinin görünümü. (5 Ağustos 2021)

◆ Mehmed Kethüda Çeşmesi

1738/1739

Musalla Mahallesi'nde 2009. Sokak ile 2015. Sokak'ın birleşiminde, 370 ada 1 parseldeki çeşme 25 m² tapu alanına sahiptir¹²¹. Sokakların eski ismi Maraş Sokağı ve Şekerci Hamam Sokağı'dır. Kethüda Mehmed tarafından h.1151 (1738/1739) yılında kesme taştan tek yönlü olarak inşa edilen çeşmenin yine kesme taş ile yapılmış sivri kemeri bulunmaktadır. Kemerde bulunan kilit taşında ve yanlarındaki iki taşta da motifler vardır. Kilit taşındaki motif, yapılan beyazlatma çalışması ile anlaşılabilir hale gelmiştir. Kemer altında iki sütun ve dört satırlık kitabesinde: “Çeşme'de nev bir çeşme-i ferah idüb ol ... / Yapdı Kethüda Mehmed çeşme Allah için / Zülâl-i âb-ı cenneti selsebilden çıkub / Kıldı atşâni şâd ... Allah için ... / ... kıl duâ ... / nûş cennet ihsan kıl... Allah için / ... heman ... / ... hak Allah için / 1151.” ibaresi yazılıdır. Çeşmenin yalak kısmına eklenen taşlar da yenilenmiş durumdadır. Metal boru ile şehir şebekesi çekilmişse de suyu akmamaktadır. Yanına yerleştirilen Türkçe İngilizce bilgi panosunda “Mehmet Kethüda Çeşmesi -1738- 1738 yılında yaptırılmış olup günümüze kadar sağlam olarak ulaşmış en eski çeşmelerden bir tanesidir. Tek cepheli olup kesme taştan yaptırılmıştır. Kitabesi ise sağlamdır. Kemer nişinin ortasında 70x70

cm ölçülerinde, mermer üzerine sülüs harf ile yazılan 2 sütun 4 satırdan oluşan kitabe metni bulunmaktadır. Kitabe metni şu şekildedir. ‘O ay yüzlü yeni bir çeşme yapmayı tasarladı / Kethüda Muhammet Allah için o çeşmeyi yaptı / Çeşmenin suyu cennetindeki selsebil pınarının soğuk ve içimli suyundan kaynaklanır / Doğrusu Allah'ın resulü için susuzların susuzluğunu giderdi / Ey Allahım onun niyetini daima hayra yönelt / Allah'ın resulü için cennetteki çeşmenin suyunu içmeyi ona ihsan et / Ey Allahım niyetine layık olarak onun cömertliğini arttır ve önce onu koru / Doğrusu Allah resulü için temiz içeceği (şarabın tahura) içmeyi ona nasip eyle / Sene 1151.’ yazılıdır. Çeşmenin kitabesi sadeleştirilerek panoya kaydedilmiştir.

Görsel 235. Çeşmenin kitabesi. (5 Ağustos 2021)

121 Çeşme Taşınmaz no: 14321137.

Görsel 236. Kale Çeşmesi ve kitabesi. (18 Temmuz 2018)

Görsel 238. Yapının bulunduğu arsadan görünümü. (5 Ağustos 2021)

Görsel 239. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (5 Ağustos 2021)

◆ Kale Çeşmesi

İnönü Mahallesi'nde 1015. Sokak üzerindeki Çeşme Kalesi içinde, Kale Mescidi'nin altındaki alanda bulunan çeşme moloz taştan inşa edilmiştir. Üstü de kubbeli şekilde moloz örtülüdür. Büyük bir haznesi olan çeşmenin arkası kale surlarına dayanmıştır. Moloz taşla örülmüş kemer yapısının altındaki mermer kitabede "*Benâ hazihi'l-kal'a mimar / Muhammed bin Ahmed bin Muallim.*" yazmaktadır. Kalenin mimarı Muhammed bin Ahmed bin Muallim'den bahsederken çeşmeden bilgi vermeyen bu kitabenin sonradan eklenmiş olabileceği akla gelmektedir.

◆ Su Deposu

İnönü Mahallesi'nde 2046. Sokak ile 2051. Sokak'ın birleşiminde, 256 ada 15,16 parsellerde günümüzde otopark olarak işletilen arsanın tapu alanı içindedir. Yapının bulunduğu sokağın eski ismi Mehmet Ağa Sokağı'dır. Diğer kaynaklarda çeşme olarak kayıtlıken mimarisi, yüksekliği ve yapım şekline bakıldığında su deposuna daha çok benzemektedir. Ayrıca üç yüzünde de çeşme yoktur. Moloz taş ve tuğla örgülü kubbe yapısıyla bakımsız ve harap haldeki su deposu yoldan geçenler tarafından zor fark edilecek durumdadır. Üzerinde kitabe olmamasından dolayı yaptıranı ve inşa yılı hakkında bir bilgi elde edilememiştir.

◆ Sokak Çeşmesi

Musalla Mahallesi'nde 1106. Sokak'tan Atadağ Caddesi'ne inen küçük aralık üzerinde, limanın karşısında, 377 ada 19 parselli alan içinde yer almaktadır. Evin bahçesinin sokağa bakan duvarında bulunan çeşme bir hayrat olup üzerinde kitabesi yoktur. Tuğla ile örülerek üstü sıvanmış, alınlığına yarım kubbe yapılarak içi yine delikli tuğla ile doldurulmuştur. Su akıtmak için metal bir boru çekilmiş ancak boru körlenmiş durumdadır. Çeşme harap halde ve suyu akmamaktadır.

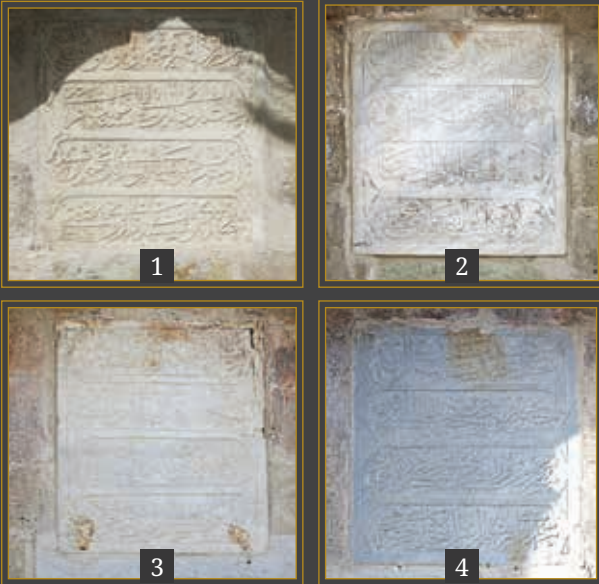
Görsel 237. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (5 Ağustos 2021)

◆ Reisdere Yol Çeşmesi

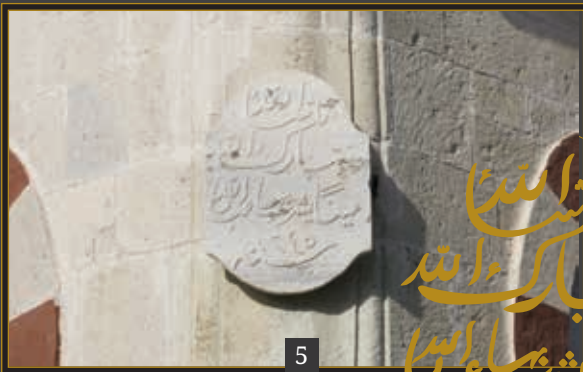
Reisdere Mahallesi'nde Demirci mevkiinde 6000. Sokak'tan 6329. Sokak'a dönüştü, Reisdere tabelasının hemen yanında harap halde bulunan çeşmenin kendine ait tapu kaydı yoktur. Ön cephesi moloz taş ile örülmüşken, yanlar kesme taşla yapılmış, kemer kısmı tuğla örgülüdür. Kubbeli yapıdaki çeşmenin haznesi boştur. Arkasında, haznesine açılan bir penceresi bulunmaktadır. Çeşme kemerinin altında, etrafı tuğla çerçevesi, kare şeklindeki boşlukta daha önceden kitabe bulunduğu tahmin edilmektedir. Çevresinde tatil köyü bulunduğundan bölge tarihini bilen kimseye rastlanmamış, Reisdere Yol Çeşmesi ismiyle çalışmamıza dâhil edilmiştir. Basit bir tamirat sonrası çeşme faaliyete geçirilebilir.

Görsel 240. Çeşmenin ve çevresinin görünümü. (5 Ağustos 2021)

Görsel 241. Çeşmenin kitabeleri. (5 Ağustos 2021)

Görsel 242. Çeşmenin madalyon benzeri kitabesi. (5 Ağustos 2021)

İlyaszâde Çeşmesi - Maraş Çeşmesi

1829/1830

İnönü Mahallesi'nde 2009. Sokak ile 2032. Sokak'ın birleşiminde, meydanlık alanda bulunan çeşme, 255 ada 12 parselde ve 17 m² tapu alanına sahiptir¹²². Hâfız İlyaszâde Seyyid Mehmed Ali Nejad tarafından h.1245 (1829/1830) yılında yaptırılmıştır. Çeşmenin bulunduğu sokakların önceki ismi Maraş Sokağı ve Uzun Sokağı'dır¹²³. Meydanda, anıtsal bir görünüme sahip olup kesme taştan yapılmış, kenarları yuvarlatılmıştır. Kare planlı ve dört cepheli olan çeşmenin her cephesi kemerli yapıda ve kemer altlarında çeşme ile yalağı bulunmaktadır. Öte yandan yuvarlatılmış her köşesinde de çeşme vardır. Çeşme kemerleri de işlemeli yapıdadır. Her yönünde mermer kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin 2009. Sokak'a bakan kitabesinden saat yönüne doğru sıralamasında, birinci kitabede (1)“Nâm-ı İzed girince yoluna bu âb-ı bâb / Çağladı çaylar misâli teşnegânun ferhati / Avçıların avniyle buldu târihi Ahmed Reşid / Çeşme buldu bu sebilden mâ u behceti / Ali Vehbi.”, ikinci kitabede (2)“Bî-bedel yapdı mu'allâ çeşme-i şâdirvan / Mihr ü mâh olsa sezâdır sim tas şerbeti / Lezzetine leb teşne olur âb-ı hayât / Nûş iden kesb eyler elbet âfiyetle sıhhati.” üçüncü kitabede (3)“Hâfız İlyaszâde Seyyid Mehmed Ali Nejad / Rûh-ı pâk-ı vâlideynin kıldı şâdan himmeti / Menba'-ı mâ-i mürüvvet menheli'l-adni'l-himem / Eyleyüb atşânı erva âb-ı cûy-ı cevdeti.”, dördüncü kitabede (4)“Habbezâ bir zât-ı mehâmid pîşe revhi's-sim / Çeşmem her münîrveş çeşmedendir tali'a / Mısr-ı ma'mûr validesi destur-ı İskender vefat / Mahdûmu İbrahim Paşa'nın kethüdâsı hasreti.” yazmaktadır. Ayrıca çeşmenin yuvarlatılmış kenarında diğer kitabelerden daha yüksekte ve madalyon misali asılmış kitabesinde de (5)“Maşaallah / Fetebârekallah / Aynen yeşrib biha ibâdullah / Sene 1245.” yazmaktadır. Çeşme kitabe bakımından oldukça zengin durumdadır. Her kitabe bir olay hakkında bilgi vermektedir. Çeşme yakın zamanda restorasyon geçirmiş olmasına rağmen bazı yerlerine yazılar yazılmış durumdadır. Ayrıca genel alışkanlık olan, çeşmeleri çöplük olarak kullanma huyu bu çeşmede de kendini göstermektedir. Günümüzde akmayan çeşmenin, kendi tapu alanı içinde korumaya alınması ve bu alanın tecavüzlere karşı sahiplenilmesi gerekmektedir.

122 Çeşme Taşınmaz no: 14318200.

123 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 1, İzmir Valiliği, İzmir 2012, s. 469.

ما شاء الله
فتعبه الله
عينا يشربها
سنة ١٢٤٥

Görsel 243. Çeşmenin görünümü.
(5 Ağustos 2021)

Görsel 244. Yeni Çeşme'nin görünümü.
(5 Ağustos 2021)

Görsel 245. Çeşmenin genel görünümü.
(10 Ağustos 2021)

◆ Sokak Çeşmesi

Musalla Mahallesi'nde 1106. Sokak üzerinde, ormanlık alanın yamacında, Karadağ mevkiinde 375 ada 91 parseldedir. Tuğlayla inşa edilmiş çeşme, istinat duvarına dayanmıştır. Bazı tuğlalar beyaza boyanarak desen verilmiştir. Yalak kısmı da tuğla ve betondan inşa edilen çeşmenin su akarı körlenmiştir. Önünden parke taşlı kısa bir yol geçen bu hayrat çeşmesinin üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

◆ Yeni Çeşme

İnönü Mahallesi'nde Kilise Sokağı mevkiinde, 2046. Sokak ile 2049. Sokak'ın birleşiminde, kaldırım kenarında ve 453 ada 27 parseldedir. Kesme taşla inşa edilmiş çeşmenin saçak kısmı da taştan olup su akarı şehir şebekesinden çekilmişse de günümüzde körlenmiştir. Mahalle sakinlerinden Zekiye Hanım'ın 5 Ağustos 2021 tarihinde verdiği bilgiye göre daha önce amfi tiyatroya yakinken şimdiki yerine taşınmıştır. Kuytuda kalan çeşme kolay görülemeyecek bir konumdadır.

◆ Yol Çeşmesi

Sakarya Mahallesi'nde, İzmir'den Çeşme'ye gelişi güzergâhında, Dalyan yol ayrımı kavşağına varmadan hemen önce, yol kenarındadır. Çeşmenin bulunduğu alanın ada ve parsel bilgileri yoktur. Yol kenarında, anıt görünümünde duran çeşmenin ön yüzü kesme taşla, arkası ise moloz taşla örülmüştür. Kesme taştan inşa edilen kemer kısmı boyanarak renklendirilmiştir. Çeşmenin üzerinde kitabe ya da bilgilendirici bir levha yoktur. Yalak kısmı kaldırım seviyesinin altında kalan çeşmenin su akarı körlenmiş ve bakımsız durumdadır.

Görsel 246. Çeşmenin genel görünümü.
(10 Ağustos 2021)

◆ Yol Kenarı Çeşmesi

1865/1866

Musalla Mahallesi'nde Karadağ mevkiinde, 1066. Sokak'ın bitimindeki Çeşme-İzmir Otoyolu Kavşağı'nın kenarında bulunan h.1282 (1865/1866) tarihli çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Genel olarak betonla sıvanmış durumdadır. Yalak kısmına merdivenle inilen çeşmenin önüne yakın zamanda beton atılmıştır. Arka kısmında başka bir musluk ve yalak olup suyu akmaktadır. Boyanıp tahrip edilen üç satırlık mermer kitabesinde "*Bende-i ma'ruf/ / Sene 1282.*" ibaresi okunabilmektedir. Yaptıranı hakkında bilgi bulunmayan çeşmenin suyu akmamaktadır. Erol Şaşmaz'ın listesinde Kandıra Çeşmesi ismiyle kayıtlıdır¹²⁴.

124 Erol Şaşmaz'ın hazırlanmış olduğu internet sitesi. (www.erolsasmaz.com)

Görsel 247. Çeşmenin genel görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 248. Tosun Paşa Çeşmesi ve kitabesi. (5 Ağustos 2021)

◆ İmam Çeşmesi

Musalla Mahallesi Bahçearası mevkiinde, 407 ada 1 parseldeki tapu alanı içinde, Eski Ovacık Yolu Küme Evleri Sokağı'nın üstünde, Çeşme Belediyesi Garaj Amirliği'nin biraz ilerisinde, yol kenarında bulunmaktadır. Moloz taşla inşa edilmiş çeşmenin kenarlarında kesme taşla oluşturulan sütunlar yukarıda birleşerek sivri kemer halini almaktadır. Saçak ve yalak kısımları da kesme taştan yapılmıştır. Çeşmenin kemer yapısının altında derince iki niş yer alır. Kitabesi olmadığından yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bakımsız haldeki çeşmenin suyu akmamaktadır.

Görsel 249. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (10 Ağustos 2021)

◆ Tosun Paşa Çeşmesi

Ilıca Mahallesi'nde 5143. Sokak'ın aralığında, günümüzde otel olarak kullanılan yapının avlu duvarında, 8 ada 3 parselde 10,14 m² tapu alanı içindedir¹²⁵. Çeşme kesme taş ile inşa edilmiş, üzeri sıvanmış durumdadır. İki yanında sütunlar bulunan çeşmenin alınlığı piramit görünümündedir. Arkasındaki kubbeli haznenin üstünde bakırdan yapılmış, güneş formunda bir alem bulunur. Yine güzel bir taş işçiliğine sahip kemerin altında kitabesi bulunmaktadır. Yazıları dökülüp tahrip olan kitabeden "... /... /... akdı ayn-ı şehradan / ... ecrini Mevlâ'dan / ... iken maden / ... mecra oldu vaz'-ı beyt-i a'lâdan / ... paşadan. / Sene 12 (?)." kelimeleri okunabilmektedir.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu olan Ahmed Tosun Paşa'nın yakalandığı hastalıktan kurtulmak için çeşmenin arkasında bulunan yapıyı inşa ettirdiğine, Ilıca'nın havası ve şifa bulduğuna dair bir rivayet mevcuttur. Uzun yıllar bakımsız halde duran bina tamirattan geçirilerek 2008 yılında otel olarak hizmete açılmıştır. Suyu akmayan çeşmenin haznesi yakın zamanda restore edilip otel tarafından depo, hemen yanındaki yapı ise hela olarak kullanılmaktadır.

◆ İldırı Meydan Çeşmesi 1880

İldırı Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, 171 ada 1 parselde bulunan çeşme 17,56 m² tapu alanına sahiptir¹²⁶. Kesme taştan inşa edilmiş çeşme kare planlı ve kubbeli yapıdadır. Meydan çeşmesi¹²⁷ görünümünde olup iki yönünde su akarı bulunmaktadır. Diğer iki yönü ise düz duvardır. Sivri kemerleri bulunan çeşmenin yalak kısımları kesme taştan yapılmıştır. Sivanarak boyanan çeşmenin bir yüzünde mermer kitabe bulunmaktadır. Kitabede okunabildiği kadarıyla "ΜΡΟΙΕΙΑΣ ΑΔΙΚΜΑΣΑ ΕΦΕΙΔΗ / ΔΑ ΠΑΙΗ ΚΟΙΝ ΕΡΥΟΡΩΝ / ΕΡΥΟΡΑ ΤΗ 1 ΜΑΡΤΙΟΥ / 1880" yazısı vardır. Şehir şebekesi bağlanan çeşmenin suyu akmaktadır.

Görsel 250. Çeşmenin kitabesi. (10 Ağustos 2021)

125 Çeşme Taşınmaz no: 14317378.

126 Çeşme Taşınmaz no: 80101580.

127 "...Çeşme; onu çevreleyen sokaklar ve sokak çeperindeki yapılar ile küçük bir meydan olma niteliği taşımaktadır ve bu alan Rumların anlatılarında Nikos Meydanı olarak geçmektedir." F. Nurşen Kul Özdemir-Ela Çil, "İldırı'nın Mekansal İzlerinin Peşinde: Bir 19. Yüzyıl Yerleşim Bulmacası", TÜBA-KED, 21/2020, s.138.

◆ İbrahim Şekeroğlu Hayratı

Musalla Mahallesi'nde Akarca mevkiinde, Eski Ovacık Yolu Küme Evleri Sokağı üzerinde olup bir hayrat çeşmesidir. Bahçe duvarında bulunan çeşme moloz taş ile yapılarak üstü betonla sıvanmıştır. Beyaza boyalı çeşmenin mermer kitabesinde “İbrahim Şekeroğlu Hayratı 19(?)” yazılı olup tarih kısmının son iki rakamı silinmiştir. Suyu akmayan çeşme bakıma muhtaçtır.

Görsel 251. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (10 Ağustos 2021)

◆ Şerif Ağa Çeşmesi

1886/1887

Musalla Mahallesi'nde Paracıktepesi mevkiinde, Eski Ovacık Yolu üzerinde 420 ada 15 parseldeki tarlanın yanında, yol kenarında bulunmaktadır. Şerif Ağa tarafından h.1304 (1886/1887) yılında yaptırılan, son hali Ahmet Yüksekol tarafından verilen çeşme yığma taşla yapılmıştır. İlk halinden yalnız kitabesi kalmıştır. Muhtemelen son halini Ahmet Yüksekol tarafından yenilenirken almıştır. Çeşmenin yalak kısmı da taş ve betonla yapılmıştır. Yanında yalaktan akacak fazla suyun toplanacağı bir havuzcuk vardır. Çeşmenin Osmanlı Türkçesiyle yazılı kitabesinde “Şerif Ağa-yı keremgüster ki eyyâm-ı hayâtında / Yüzün sürmüş şeref kesb eylemiş Bey-i Mevlâ'dan / Vasiyyet eyledi sülüs emvâliyle kable'l-mevt / Revânuna şu âbi ideler câri bu mecrâdan / ...rakamla arz ider târih itmâmın / Heman aynadan nûş eyle bu âb-ı musaffâdan / Sene 1304.” yazmaktadır. Bunun altında Latin harfleriyle “Ahmet Yüksekol Hayratı” ibaresi yazılı tarihsiz ikinci bir kitabe vardır. Suyu akmayan çeşmenin etrafına çevre düzenlemesi yapılması ihtiyacı vardır.

Görsel 252. Şerif Ağa Çeşmesi ve kitabesi. (10 Ağustos 2021)

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Çeşme bölgesinde yaptığım gezide tespit ettiğim genel olarak bakımsız haldeki çeşmeleri ayrıntılı olarak belirtmeye çalıştım. Çoğu yakın zamanda restore edilmesine rağmen, taş ve kitabelerde gündün güne dökülmeler dikkati çekmektedir. Bölgenin deniz turizmine dayalı ekonomisinden dolayı sokak aralarında, yapıların altında kalmış çeşmelere gereken önem verilmemektedir. Önceki sayfalarda belirtilen Çeşme bölgesindeki çeşme yapılarına ek olarak sonradan farklı kaynaklardan tespit ettiğim ancak tekrar gitme imkânı bulamadığım çeşmeler de vardır. Bunların yanı sıra yok edilmiş, yerleşim yeri dışında kalmış daha pek çok çeşme bulmak mümkündür. İzmir bölgesindeki çeşmelerin çoğunluğunun tescillenmediği anlaşılmaktadır. Bu durum çeşmelerin kaybolma riskini artırmaktadır. Çeşme'nin turizme yönelik hızlı yapılaşması, tarihî eserlerin ikinci plana düşmesine sebebiyet vermektedir. 2011 yılında mevcut

iken tescil edilmeyip yok olan Reşid Ağa ve Tenekeci çeşmeleri bunun en yakın örnekleridir¹²⁸. Ahmet Karaçöl ve Selim Sarp Tunçoku'nun yapmış olduğu çalışmada bölgede bulunan çeşmeler mimari anlamda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ne acıdır ki makale içinde bulunan çeşmelerin pervasızca nasıl yok edildiğine şahit olunmaktadır. Bu çalışmada ayrıca “Levha 11- Yazılı ve sözel kaynaklarda yerleri tespit edilen çeşmeler, başlığı altında Çeşmeköy Çeşmesi, Şerif Ağa Çeşmesi'nin güneyindeki çeşme, Manastır Çeşmesi, Kale'nin güneyindeki çeşme, Cumhuriyet Meydanı Çeşmesi ve Balikhane Çeşmesi¹²⁹” de belirtilmektedir. Bazılarının sadece adı, bazılarının da kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Bölgede tespit edilmeyi bekleyen çok sayıda çeşme olduğu muhakkaktır. Elimizde var olanı korumak ve geleceğe aktarmanın öncelikli vazifemiz olması gerektiği aşikârdır.

128 Ahmet Karaçöl-Selim Sarp Tunçoku, “Geçmişteki Su Kültürünün Sembolleri: İzmir-Çeşme'de Mevcut ve Kayıp Osmanlı Dönemi Çeşmeleri”, TÜBA-Kültür Envanteri Dergisi, 12/2014, s.14.

129 Ahmet Karaçöl-Selim Sarp Tunçoku, a.g.m., 97.

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Çiftlik Meydan Çeşmesi		Çiftlik		998	8	Çeşme	YOK	
Çift Çeşme		Çiftlik	7594	2		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Girayhan Çeşmesi	Kaplan Giray Han bin el-Hac Selim Giray Han	Musalla					VAR	
Hacı Memiş Çeşmesi	el-Hac Hoş Ağa ibn-i Ahmed	Musalla	371	16	8	Çeşme ve arsası	VAR	1837/1838
Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi	Kaymakam Sadık Bey	Musalla					VAR (Kazınmış)	1885/1886
Hoca Memiş Çeşmesi - Şeyh Yusuf Efendi Çeşmesi		Musalla	386	4		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Kale Sokak Çeşmesi		Musalla	369	5	7	Arsalı kuru çeşme.	VAR	1717/1718
İskele Çeşmesi		Musalla	377	1		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Ağazâde Çeşmesi - Hasan Ağa Çeşmesi - Hacı Saliha Çeşmesi	Şerif Ağazâde Seyyid Hüseyin	Musalla					VAR	1800/1801
Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi		Musalla	393	1	8	Kuru çeşme	YOK	
Hamamoğlu Çeşmesi - Hafize Rabia Hatun Çeşmesi		Musalla	396	4	92	Arsalı kargir çeşme	VAR	1850/1851
Kabadayı Çeşmesi- Mehmed Ağa Çeşmesi	Kızılhisar Muhacirlerinden Kadıoğlu Mustafazâde oğlu Kubadilli (?) Mehmed Ağa	Musalla	5230	8		Arsa alanı içindedir.	VAR	1839/1840
Memiş Çeşmesi	Memiş ibn-i Ahmed	İnönü	243	6		Kargir evin tapu alanı içindedir.	VAR	1801/1802
Murâbutzâde Çeşmesi - Hüseyin Kaptan Çeşmesi	Murâbutzâde merhûm el-Hac Hüseyin Kapudan ve Ayşe Hâtun binti el-Hac Mustafa bin Şa'banzâde	İnönü	241	3	10	Çeşme	VAR	1776/1777
Mehmed Kethüda Çeşmesi	Kethüda Mehmed	Musalla	370	1	25	Harap çeşme ve meydanı	VAR	1738/1739
Kale Çeşmesi	Muhammed bin Ahmed bin Muallim	Musalla	361	1		Kargir kale alanı içindedir.	VAR	
İlyaszâde Çeşmesi - Maraş Çeşmesi	Hâfız İlyaszâde Seyyid Mehmed Ali Nejad	İnönü	255	12	17	Çeşme ve meydanı	VAR	1829/1830
Su Deposu		İnönü	256	15-16		Arsa alanı içindedir.	YOK	
İkili Çeşme - İkiz Çeşme		İnönü	261	10		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Sokak Çeşmesi		Musalla	377	19		Avlulu kargir ev alanı içindedir.	YOK	
Sokak Çeşmesi		Musalla	375	91		Tarla alanı içindedir.	YOK	
Yeni Çeşme		İnönü	453	27		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Yol Çeşmesi		Sakarya						
Yol Kenarı Çeşmesi - Kandıra Çeşmesi		Musalla					VAR	1865/1866
Tosun Paşa Çeşmesi	Tosun Paşa	Ilıca	8	3	10,14	Çeşme ve arsası	VAR	
İmam Çeşmesi		Musalla	407	1		Kargir dam havuz ve kuyuyu havi tarla alanı içindedir.	YOK	
İbrahim Şekeroğlu Hayratı	İbrahim Şekeroğlu	Musalla				Zeytin ağaçlı tarla alanı içindedir.	VAR	19(?)
Şerif Ağa Çeşmesi	Şerif Ağa	Musalla	420	15		Yol kenarındadır.	VAR	1886/1887
Reisdere Yol Çeşmesi		Reisdere					YOK	
İldırı Meydan Çeşmesi		İldırı	171	1	17,56	Çeşme	VAR	1880

DİKİLİ

Görsel 253. 1939 tarihli bir Dikili fotoğrafı.

- ◆ Dikili'de 8 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Çeşmelerden 4 tanesinde kitabe bulunmaktadır.
- ◆ En eski tarihli çeşme, el-Hac Mehmed Çeşmesi'dir.
- ◆ Yalnız 1 çeşmenin müstakil tapu kaydı vardır.

Görsel 254. Çandarlı Kalesi önünde bulunan Kale Çeşmesi. (12 Ağustos 2021)

Görsel 255. Kayalı Sokağı'nda bulunan çeşmenin genel görünümü. (12 Ağustos 2021)

Görsel 256. Yalnız Çeşme ve çevresinin görünümü. (12 Ağustos 2021)

◆ Kale Çeşmesi

Çandarlı Mahallesi İslam mevkiinde, deniz tarafında bulunan Çandarlı Kalesi önünde, 1553 ada 9 parselde, arsa niteliğindeki 216,21 m²'lik alan içindedir. Kesme taştan yapılan çeşmenin ön kısmında üç hatılı bulunur. Kitabesi olmayan çeşmenin su tertibatı da yoktur. Çevre düzenlemesinin yapıldığı alan içinde olup yakın zamanda restore edilmiştir. 12 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım incelemede çeşmenin bakımlı olduğuna ancak suyunun akmadığı görülmüştür.

◆ Kayalı Sokak Çeşmesi 1890/1891

Çandarlı Mahallesi İslam mevkiinde bulunan çeşme, 1556 ada 2 parselde, 221,44 m² arsa alanı içinde olup müstakil tapu kaydı yoktur. Kayalı Sokağı girişinde, sağ taraftaki arsa duvarındadır. Kesme taştan, kemerli yapıya sahip çeşmenin 6 satır, 2 sütundan oluşan kitabesi beyaz boyayla boyandığından sadece “...yâren ...câ / ...lütfa... idüp / ola muhtaç andan eyleyüp... / ... sene 1308 (1890/1891).” kelimeleri okunabilmektedir. Kitabe altında küçük bir niş yer alır. Yalak kısmı yol seviyesinin altındadır. Sokaktan geçerken fark edilmeyecek derecede duvarla bütünleştiğinden 12 Ağustos 2021 tarihindeki gezimde envantere geçmemiş bu çeşmeye tesadüfen rastladım ve listeme dâhil ettim.

◆ Yalnız Çeşme

Çandarlı Mahallesi'nde Çandarlı'dan Bergama'ya giden yol üstünde, Çınarlı Bahçe Durağı'nın yanındadır. Çeşme adı gibi yerleşimden uzak, mera alanı içinde yalnızdır. Söğüt ağacının gölgesi altında olan çeşme mavi fayans kaplıdır. 12 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım gezide yol üstünde denk gelen bu çeşmenin suyu akmaktadır. Çeşmenin üstünde bulunan mermer kitabesinde “Yalnız Çeşme” yazısı görülür.

Görsel 257. Çeşmenin görünümü. (12 Ağustos 2021)

◆ Sokak Çeşmesi ÇAKIRAĞA SOKAĞI

Çandarlı Mahallesi İslam mevkiinde, Çakırağa Sokağı ile 140. Sokak birleşiminde, 1604 ada 1 parselde ve 228,51 m² tapu alanına sahip avlulu kargir evin Çakırağa Sokağı'na bakan duvarında bulunan çeşme, kesme taştan yapılmıştır. Çeşmenin alt kısımları beton ile sıvanmış vaziyette, kemer kısmı tek parça mermerden ve üzeri yaprak motifleri ile bezelidir. Teknesi ise hafifçe yuvarlak oyuk şeklindedir. Sonradan çekilmiş olan şebeke suyu hattına ait metal boru görünen çeşmenin üzerindeki tabelada “İçme Suyudur Araç Yıkanmaz Çandarlı Belediyesi” yazısı vardır. 12 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım incelemede çeşmenin suyu akmaktaydı.

Görsel 258.

İncirli Çeşme'nin genel görünümü ve kitabesi. (12 Ağustos 2021)

◆ İncirli Çeşme - El-Hac Mehmed Çeşmesi

1690/1691

Çandarlı Mahallesi İslam mevkiinde, İncirli Çeşme Sokağı girişinde, sağda Hacı Ali Ağa Camii'nin arka duvarına yaslı vaziyette ve 1551 ada 14 parselde bulunan çeşme 2,59 m² tapu alanına sahiptir.¹³⁰. Kitabesine göre h.1228 (1813) tarihinde inşa edildiği anlaşılan cami, 30 Ekim 2020 tarihinde İzmir'de meydana gelen deprem sonrasında hasar gördüğünden ibadete kapalıdır. Camiden daha evvel el-Hac Mehmed tarafından h.1102 (1690/1691) yılında yaptırılan çeşme, kesme taştan yapılmışsa da günümüzde tüm cepheleri sıvalı ve boyalı vaziyettedir. Yer yer boyası ve sıvası dökülen çeşmenin musluğu varsa da 12 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım incelemede suyunun akmadığı görülmüştür. Yalak kısmı dikdörtgen şeklinde 20 cm derinliğindedir. Çeşme kemerinin alt kısmında bulunan yedi satırlık kitabesinde “*Yabdı bu çeşme binasın Hazret-i Allah için / sahibü'l-hayrat olan el-Hac Mehmed / didim tarih-i bina vaktin bilmek için bin yüz iki / tamam oldu bina el-hak / Tarih sene 1102.*” yazmaktadır.

◆ Muslihuddinzâde Ya'kub Çeşmesi - Meydan-Şadırvan Çeşmesi

1805/1806

Görsel 259. Çeşmenin genel görünümü. (12 Ağustos 2021)

1

2

3

4

Görsel 260. Çeşmenin kitabeleri. (12 Ağustos 2021)

Çandarlı Mahallesi Pazaryeri Sokağı üzerinde, 1616 ada 9 parseldeki, 171,11 m²'lik pazar alanı içinde yer almaktadır. Yöre halkı tarafından “*Şadırvan*” olarak da adlandırılan çeşme, kitabesine göre Emine Hanım tarafından babası Muslihuddinzâde Ya'kub adına yaptırılmıştır. Kesme taştan, dört köşeli olarak inşa edilen çeşmenin her yönünde ayrı kitabe bulunmaktadır. Üstü kubbeyle örtülü çeşmenin haznesi orta kısmındadır. Haznesine açılan bir penceresi vardır. Tüm cephelerinde körlenmiş vaziyette muslukları bulunan yapının yalak kısımları zeminin yükselmesinden dolayı kaldırım seviyesinin altında kalmıştır. Dört cephedeki ayna taşları mermerden ve sade görünümündedir. Çeşme üzerindeki kitabelerde “*Güney cephe [1]: Emine Hanım'ın ruh-ı revanı / Tutunca cennet içre aşıyanı / Babası Muslihuddinzâde Ya'kub / Duada yâd olunsun için ânı*, Kuzey cephe [2]: *Kim anda hem su içsun ehl-i hacet / Hem abdest alsun işiden ezanı / Bu niyyet üzere ol himmetli baba / Gezerken çarşuya nagehani*, Batı cephe [3]: *Dahi ashâb-ı hayrattan olub ol / Garik olmağıyçün ihsana cânı / İdüb bir çeşme bünyadına niyyet / Arar idi münasib bir mekânı*, / Doğu cephe [4]: *Görünce leb-i teşne çarşuda halkı / Heman dem itdi damen der meyânı / Olub Tefvik-i rabbaniye mahzar / Akıtdı çeşme-i ab-ı revanı / Hüdadan ruhuna rahmet recası / Dema dem lüleler vird-i ziya ziyânı / Buna tarih-i Vehbi tarh-i şeşle / Güzel nev çeşme kim yok ana sanı.*” ifadeleri bulunmaktadır. Bu kitabelerden de anlaşılacağı üzere Emine Hanım babası Ya'kub Bey'in dua alması için çeşmeyi inşa ettirmiştir. Kitabeye göre çeşmenin yapım tarihi h.1220 (1805/1806) yılıdır.

130 Çeşme Taşınmaz no: 102417036.

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Dikili bölgesinde, tarihî yapılarının zenginliği ve deniz turizmi bakımından ön planda olan Çandarlı'da tarihî çeşmeler tespit edilmiştir. Çandarlı merkezde, pazar yerinde bulunan çeşme haricindeki tarihî çeşmeler bakımsız durumda olup suları kesiktir. Eski bir yerleşim olan Çandarlı'nın gezmediğimiz dağlık ve mera alanlarında da çeşmelerin olması muhtemeldir¹³¹. Merkezde tespit ettiğimiz çeşmelerin dahi envantere kaydedilmediğine şahit olduk. Bu bölgede de gelişigüzel boyanmasından dolayı çeşme kitabeleri okunamaz vaziyettedir. Tarihî çeşme kitabelerinin muhafazasının kapılıp kayıt altına alınması zaruridir. Çağlayan Hergül'ün tezinde karşılaştığım iki çeşme daha vardır:

Demirtaş Mahallesi'nde, köy camisinin güneyinde meyilli arazi üzerine kurulmuş çamaşırhanenin içindeki çeşme ve Gökçeagıl Mahallesi'nde Kuşaklıtepe mevkiinde eğimli arazi üzerinde inşa edilmiş çeşmedir. Demirtaş'ta, çamaşırhane içindeki çeşme kesme taştan inşa edilmiş ve kemerli yapıdadır. Kitabesi bulunmadığından dolayı yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi yoktur. Çamaşırhane ve çeşme bakıma muhtaç durumdadır. Gökçeagıl'daki çeşme de kesme taştan inşa edilmiş ve kemerli yapıdadır. Önünde yalağı ve yanında hatılları olan çeşme artık kullanılmamaktadır¹³².

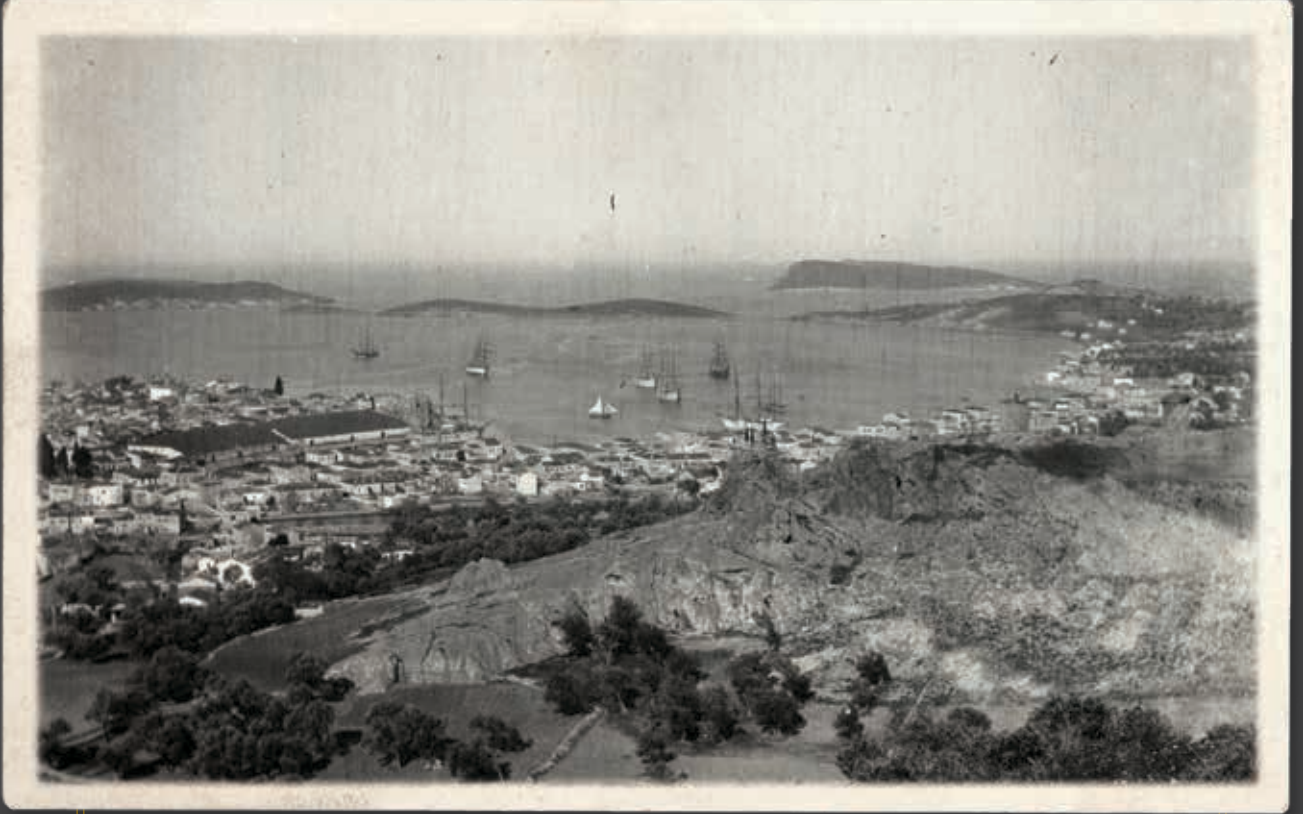
Dikili Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Sokak Çeşmesi (Çakırağa Sokağı)		Çandarlı	1604	1		Avlulu kargir evin duvarındadır.	YOK	
El-Hac Mehmed Çeşmesi-İncirli Çeşme	El-Hac Mehmed	Çandarlı	1551	14	2,59	Çeşme	VAR	1690/1691
Kale Çeşmesi		Çandarlı	1553	9		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Kayalı Sokak Çeşmesi		Çandarlı	1556	2		Arsa alanı içindedir.	VAR (Boyandığı için okunamaz durumdadır.)	1890/1891
Muslihuddinzâde Yakub Çeşmesi-Meydan Çeşmesi-Şadırvan Çeşme	Emine Hanım	Çandarlı	1616	9		Pazar yeri alanı içindedir.	VAR	1805/1806
Yalnız Çeşme		Çandarlı				Mera alanı içinde kalmaktadır.	VAR	
Demirtaş Köyü Çeşmesi-Çamaşırhane		Demirtaş					YOK	
Gökçeagıl Köyü Çeşmesi		Gökçeagıl					YOK	

131 Bölgedeki diğer tarihi yapılar hakkında bk. Çağlayan Hergül, Dikili ve Köylerindeki Türk Anıtları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.

132 Çağlayan Hergül, a.g.t., s.175-178.

FOÇA

Görsel 261. 1908 tarihli bir Foça fotoğrafı.

- ◆ Foça'da 9 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ 6 çeşmenin tapu kaydı bulunmaktadır.
- ◆ En eski tarihli çeşme, Yenifoça'da bulunan Çarşı Çeşmesi'dir.

Görsel 262. Eski Çeşme'nin görünümü.
(18 Ağustos 2021)

Görsel 264. Çeşmenin genel görünümü.
(18 Ağustos 2021)

Görsel 266. Sokak Çeşmesi.
(18 Ağustos 2021)

◆ Eski Çeşme

1886

Fevzipaşa Mahallesi'nde 214. Sokak üzerinde bulunan öğretmen evinin arka duvarında, 76 ada 2 parseldeki çeşme, 5,13 m² tapu alanına sahiptir¹³³. 10 Eylül 1886 tarihinde inşaatı tamamlanmış, kesme taştan, kemerli bir yapıdır. 18 Ağustos 2021 tarihindeki gezimizde çeşmenin akmadığı görülmüştür. Çeşme kemerinin altında bulunan mermer kitabede "1886 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 10 ΑΑ..ΩΦΚΑΕΩΝ" yazısı bulunmaktadır.

Görsel 263. Çeşmenin mermer kitabesi.
(18 Ağustos 2021)

◆ Cumhuriyet Çeşmesi

1923

Atatürk Mahallesi'nin Mescit mevkiinde, 53 ada 8 parselde yer alan çeşme 68,44 m² tapu alanına sahiptir¹³⁴. 127. Sokak köşesinde olup kesme mermerden 1923 yılında yapılmıştır. Tek musluklu çeşmenin suyu 18 Ağustos 2021 tarihinde akmaktaydı. Latin harfli kitabesinde "Cumhuriyet Çeşmesi Foça Halkının Yüksek Yardımlarıyla Yapılmıştır. Yaptıran B. R. Raşit, 29_1 inci Teşrin 1923" ibaresi yazılıdır. Boyanıp sıvanarak ve üzerine reklam afişleri yapıştırılarak aslı şeklini yitirdiği için restorasyona ihtiyaç duymaktadır.

Görsel 265. Çeşmenin kitabesi.
(18 Ağustos 2021)

◆ Sokak Çeşmesi

Fevzipaşa Mahallesi'nde, 193. Sokak üzerinde 86 ada 2 parselde, 10,45 m² tapu alanına sahip çeşme kesme taştan yapılmıştır¹³⁵. Mermer ayna taşı bulunan çeşmenin ön yüzünde iki su oluğu mevcutken buralardan su akmamaktadır. Plastik boruyla su tertibatı çekilmişse de günümüzde bu borunun da musluk kısmı körlenmiştir. Çeşmenin arka tarafına bitişik bir restoran vardır.

133 Çeşme Taşınmaz no: 31438961.

134 Çeşme Taşınmaz no: 31630265.

135 Çeşme Taşınmaz no: 31438971.

18 86
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 10
ΑΑ..ΩΦΚΑΕΩΝ

Görsel 267. Çeşmenin görünümü.
(18 Ağustos 2021)

Görsel 268. Kozbeyli Çeşmesi.
(Fotoğraf: Ali Korkut, 12.12.2021)

Görsel 270. Çeşmenin genel görünümü.
(Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Çam Suyu Çeşmesi

1985

Kozbeyli Mahallesi'nde, mahalle meydanında bulunan çeşmenin ada ve parsel bilgileri bulunmamaktadır. 1985 yılında yapılan çeşme, Çam Suyu olarak bilinmektedir. Betonarme olarak yapılan çeşme tuğla kaplamadır. İki musluğundan da su akmakta olan çeşmenin mermer kitabesinde “*Kozbeyli Köyü Çam Suyu 1985*” yazmaktadır.

Görsel 269. Kozbeyli Çeşmesi'nin kitabesi.
(Fotoğraf: Ali Korkut, 12.12.2021)

◆ Alı Çeşmesi - Kozbeyli Çeşmesi

1839

Kozbeyli Mahallesi Köyiçi mevkiinde, Kozbeyli Mezarlığı'nın (512122 ada 624 parsel) karşısında, 512103 ada 741 parselde bulunan çeşme 29,52 m² tapu alanına sahiptir¹³⁶. Kesme taş ve moloz taşla inşa edilmiştir. Kenarlarda bulunan sütun taşlar kesme taştan, çeşme yapısı ise moloz taşla örülmüştür. Önünde taştan oyulmuş büyük bir yalak kısmı görülen çeşmenin su oluşu da mermerdir. Yalaktaki fazla suyun boşaldığı hatıllar ise çeşmenin yanında sırayla uzanmaktadır. Mezarlığın hemen yanında bulunan çeşme tarihî öneme sahiptir. Bakımsızlıktan dolayı üzerinde ağaç büyümüş, altı satırlık kitabesinde “*Avn-i Huda ile revan oldu ab / Hasan Hüseyin cem'i iki ashab / Şad eyle ruhlarını Hazret-i Ya Rabb / Elhamdülillah nimetin ... / / sene 1255 Rebiü'l-ula.*” ibaresi yer almaktadır. Çeşmenin kitabesi daha önceden boyandığı ve üzerinde katman oluştuğundan dolayı okunması güç durumdadır. Okunabilen kısmında banisinin ismi bulunmayan çeşme h.1255 yılı Rebiu'l-evvel (Mayıs/Haziran 1839) ayında inşa edilmiştir. Bölge halkı tarafından Alı Çeşme ismiyle bilinmektedir.

◆ Necati Galan Çeşmesi

1956

Kozbeyli Mahallesi Akpınar mevkiinde, Kozbeyli Köyü Yolu'ndan Yeni Foça istikametine giderken, 512104 ada 589 parseldeki tarlanın yol tarafında bulunmaktadır. Çeşmenin kendine ait tapu kaydı yoktur. Dikdörtgen planlı, kenarları ve kemer yapısı tuğla örgülü, ön yüzü fayans kaplıdır. Üç musluğu bulunan çeşmenin yalak kısmı da fayans kaplıdır. Çeşmenin üstüne dik bir şekilde monte edilmiş mermer kitabesinde “*TCG Dumlupınar Şehidi / Makina Er Necati Galan Çeşmesi / 1931 Foça Doğumlu Rıza Oğlu Necati Galan (952/442) Vatani / Görevini Yaptığı TCG Dumlupınar Denizaltısının 04 Nisan 1953 / Tarihinde Çanakkale Nara Burnu Açıklarında Bir Yük Gemisi İle / Çarpışarak Batması Sonucunda 81 Arkadaşı İle Birlikte Şehit / Olmuştur. / Bu Çeşme Babası Rıza Galan Tarafından 04 Eylül 1956 / Tarihinde Genç Şehidin Hayratı Olarak Akıtılmış 04 Nisan 2005 / Tarihinde Çıkarma Filosu Komutanlığı'nca Restore Edilmiştir.*” ibaresi yazılıdır. Ayrıca kitabenin sol üstünde şehit olan Necati Galan'ın fotoğrafı vardır. Çeşmenin suyu akmaktadır.

Görsel 271. Çarşı Çeşmesi ve kitabesi.
(Fotoğraf: Ali Korkut, 12.12.2021)

Görsel 272. Su kemerlerinden görünüm.
(17 Temmuz 2019)

◆ Çarşı Çeşmesi

1649

Foça'da Yenifoça Mahallesi'nde, Merkez Caddesi ile Şirin Sokağı'nın birleşiminde, 2524 parseldeki çeşme 9,71 m² tapu alanına sahiptir¹³⁷. h.1059 (1649) yılında kemeri de dahil kesme taştan inşa edilmiştir. Derin kemer yapısının içinde çeşmenin üç satırlık kitabesi yer alır. Restorasyon geçirmiş olan çeşmenin üst örtüsü yine taş malzemeden ve saçaklıdır. Saçakların iki yanında yağmur oluğu vardır. Mermerden yalak kısmı yol seviyesiyle aynı hizada olan çeşmenin suyu akmaktadır. Çeşmenin kitabesinin üst bölümünde çiçek ve yaprak motifleri, alt kısmında ise iki kuş figürü bir tasta su içerken tasvir edilmiştir. Gayet zarif ve sanatlı kitabesinde "Güyya bu çeşme bir sakadır râh-ı Hakk'a teşne eyler bu hayat / Lülesi anın dehendir su dilbe-dil ve güher gibi olsa rûberû / Önüne kim gelse der tarih için mâ Hüseyinle Hasan aşkına su / Sene 1059." ifadesi yer alır. Yakın zamanda restorasyon geçirmiş, taşları temizlenmiş ve suyu akar durumdadır. Kitabenin solundaki panoda okunuşu yazılmışken sağdaki panoda başlık olmamakla beraber, Odabaşı Arnavut Mustafa Ağa'nın biyografisi yazılıdır.

◆ Su Kemerleri

Foça'da Fevzipaşa Mahallesi Barış Caddesi üzerinde kısmen de olsa görebileceğiniz su kemeri yapısı bulunmaktadır. Moloz taş ve kesme taşlarla inşa edilmiş kemerlerin üstünde kiremit boruları görülmektedir. Su kemerleri¹³⁸ hakkında bilgi vermek için yerleştirilmiş olan bilgi panosunda "Su kemerleri Felix Sartiaux'ya göre orta çağda yapılmıştır. Le Bruyn 1678 de 180 kemer saymıştır. 180 kemerden oluşan toplam uzunluğu 500 metre den fazla olan su kemerleri 1920'li yıllara kadar şehrin büyük ölçüde su ihtiyacını karşılamıştır. Şehrin dışından antik su kemerleri ile merkeze ulaşan su, 3 adet çeşme ile halkın ihtiyacını asırlar boyu karşılamıştır. Şehirde su kemerlerinin yapıldığı tarihe kadar, oyulmuş taşlarla yapılmış küçük su kanalları ve irili ufaklı çok miktarda kuyu vardır. Ancak istihdamın artması, kent ekonomisinin canlanması, nüfusun artmasına ciddi ölçüde sebep olmuştur. Bunun sonucunda mevcut su kanalları ve kuyuları yetersiz kalmış, şehrin dışından su getirme ihtiyacı doğunca kemerler üzerinden su taşıma hattı yapılmıştır. Su kemerleri devşirme taşlarla yapılmıştır. Kemerlerin içinde sütunlar -taştan işlenmiş su olukları- bina köşe taşları, hatta M.Ö. 3. yüzyıla ait Gymnasium'un alın taşlarının olduğu görülmektedir. Bu gün 180 kemerden oluşan su taşıma duvarının içinde 30 civarında kemer ayakta kalmayı başarmıştır." ifadesi yazılıdır. Su kemerleri günümüzde harap haldedir.

137 Çeşme Taşınmaz no: 32759458.

138 Ayrıntılı bilgi için bk. Sadık Tümay, "Foça Örneğinde Fotoğrafik Bellek Kayıtlarının Koruma Amaçlı İmar Planları Açısından Önemi", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.6, İzmir 2017, s. 194-196.

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Envanterde kayıtlı olan çeşmeleri tespit için Foça bölgesinde yapmış olduğum gezide deniz turizmine verilen değerlerin tarihî yapıları arka plana ittiğine şahit oldum. Foça'daki mahallelerde bulunan meydan çeşmeleri, hayratlar ve eski yerleşim alanlarında kalmış olan çeşmeler unutulmuş ve harap haldeydi. Literatür taraması ve yaptığım görüşmeler sonunda tespit ettiğim birçok çeşmenin ya harap olduğunu ya da ortadan kalktığını öğrendim. Bölgede günden güne artan yapılaşma bu süreci hızlandırmaktadır Eski yerleşim alanlarını yerlerini yazlıklar kaplamakta, demografi değişmektedir. Bölge ile bağına sadece belirli zamanlarda kuran insanlar, tarihî şehirlerle gönül bağına yeterince kuramadığından Foça'da da diğer bölgeler gibi çok sayıda çeşme yok olma riskini taşımaktadır. Foça'da bulunan ancak kitabın bitme aşamasında Taylan Köken tarafından bildirilen bir

çeşme de İsmet Paşa Çeşmesi'dir¹³⁹. İsmetpaşa Mahallesi, Sahil Caddesi mevkiinde, Reha Midilli Caddesi ile 161. Sokak birleşiminde, 134 ada 1 parselde bulunan çeşme 17,65 m² tapu alanına sahiptir¹⁴⁰. Moloz taş örgülü ve katmanlı üç basamaktan oluşan çeşmenin ayna taşının iki yanında mermer sütunlar bulunmaktadır. Sütunların üstünde üçgen formdaki alınlığında "İsmet Paşa Çeşmesi" yazmaktadır. Taş işçiliği Taşçı Galip tarafından yapılan çeşmenin suyu akmaktadır. Bu çeşme de Atatürk Mahallesi'nde bulunan Cumhuriyet Çeşmesi ile aynı olarak B.R. Raşit tarafından yaptırılmıştır. Foça'da bulunan bir diğer çeşme de Atatürk Mahallesi'nde Poyraz Caddesi ile 21. Sokak birleşiminde bulunan boş arsadaki çeşmedir. Çeşmenin tapu kaydı yoktur. Çeşme yapısı hazneli yapıdadır. Suyu akmayan çeşme bakıma muhtaçtır.

Foça Çeşmeleri

Çeşme Adı	Yaptıran	İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Eski Çeşme		Foça	Fevzipaşa	76	2	5,13	Kargir çeşme.	VAR	1886
Cumhuriyet Çeşmesi	B. R. Raşit	Foça	Atatürk	53	8	68,44	Kargir çeşme.	VAR	1923
Sokak Çeşmesi		Foça	Fevzipaşa	86	2	10,45	Beton çeşme.	YOK	
Çam Suyu Çeşmesi		Foça	Kozbeyli					VAR	1985
Necati Galan Çeşmesi	Rıza Galan	Foça	Kozbeyli					VAR	1956
Alı Çeşmesi-Kozbeyli Çeşmesi		Foça	Kozbeyli	512103	741	29,52	Çeşme	VAR	1839
Çarşı Çeşmesi		Foça	Yenifoça		2524	9,71	Çeşme	VAR	1649
İsmet Paşa Çeşmesi		Foça	İsmetpaşa	134	1	17,65	Çeşme	VAR	
Sokak Çeşmesi		Foça	Atatürk				Çeşme	YOK	

139 23 Nisan 2022, Taylan Köken.

140 Çeşme Taşınmaz no: 110553094.

GAZİEMİR

Görsel 273. Seydiköy (Gaziemir) tren istasyonu.

- ◆ Bölgede 1 çeşme ve 1 tulumba bulunmaktadır.

Hasan Ağa Çeşmesi - Seydiköy Çeşmesi

Yeşil Mahallesi'nde, Cengizhan Caddesi üzerinde 167 ada 13 paftada olup 18 m² tapu alanına sahiptir¹⁴¹. Kare planlı çeşme kesme taş ve moloz taştan yapılmıştır. Moloz taşlar arasında çift sıra tuğla bulunmaktadır. Çatısı kiremit örtülüdür. Ön yüzünde iki çeşme bölümü, iki kemerle birbirinden ayrılmıştır. Geçmişte sıvalı ve boyalıyken yakın dönemde sıvası sıyrılmıştır. Bakıma muhtaç çeşmenin su akarları körlenmiş, yalak kısmı ise yol seviyesinin altında kalmıştır. Ön yüzünün üst tarafındaki iki satırlı ve iki sütunlu Arapça kitabesinden “... es-Seyyid Hasan Ağa...” kelimeleri okunabilmektedir. Bu bilgiden hareketle çeşmenin Hasan Ağa tarafından yaptırıldığı kanaati oluşmuştur. Bölgenin eski adı Seydiköy olduğundan çeşme, Seydiköy Çeşmesi olarak da bilinmektedir. 8 Ağustos 2021 tarihindeki tespit çalışmam esnasında görüldüğü üzere, kimi yerlerde dökülmeler ve çatlaklar oluşan çeşmenin kısa zaman içinde bakıma alınması gerekmektedir.

Görsel 274.

Hasan Ağa Çeşmesi ve kitabesinin görünümü. (8 Ağustos 2021)

Tulumbalı Kuyu

Yeşil Mahallesi'nde 40. Sokak üzerinde, 45. Sokak yol ayrımında ve yol ortasındadır. 172 ada 9 parseldeki evin önünde bulunan tulumbalı kuyunun suyu akmaktadır. Betondan yapılan kuyu bileziği geniş ve dar olmak üzere iki katmanlıdır. Kuyu bileziği etrafı kayrak taş ile kaplanmıştır. Tulumbanın tapu bilgileri bulunmamaktadır.

Görsel 275.

Kavşak görevi gören kuyu ve tulumbası. (8 Ağustos 2021)

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Gaziemir bölgesindeki gezim ve envanter taraması sonucunda sadece bir tarihî çeşmeye rastlanmıştır. Bu çeşme de bir meydan çeşmesi görünümündedir. Ne yazık ki, yer kısıtı ve genişleme düşüncesi bu çeşmede de kendini göstermiş, yanında bulunan yapı, bu tarihi çeşmenin arka duvarına yaslanmıştır. Geçmiş yıllarda

restorasyon görse de yeniden yıpranmış vaziyettedir. Kimi yerlerinde çatlak ve dökülmeler oluşan çeşmenin kitabesi de kısmen okunabilmektedir. Bunun biraz ilerisinde, geçmişte mahallenin su ihtiyacını karşılayan ve günümüzde de akar durumda olan bir tulumba bulunmaktadır.

Gaziemir Çeşmeleri

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Hasan Ağa Çeşmesi- Seydiköy Çeşmesi	Hasan Ağa	Yeşil	167	13	18	Kargir çeşme.	VAR (Kısmen okunmaktadır.)	
Tulumbalı Kuyu		Yeşil				Yol alanı içindedir.		

KARABURUN

Görsel 276. Karaburun, 1968.

- ◆ Karaburun'da 10 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Tespit edilen çeşmelerin 3 tanesinde kitabe bulunmaktadır.
- ◆ Tespit edilen en eski tarihli çeşme, Hüseyin Ağa Çeşmesi'dir.

Görsel 277. Köy Çeşmesi'nin ön cepheden görünümü. (9 Ağustos 2021)

Görsel 278. Yavan Çeşme'nin görünümü. (9 Ağustos 2021)

Görsel 279. Hacı Hasan Çeşmesi'nin görünümü. (9 Ağustos 2021)

◆ Köy Çeşmesi

Mordoğan merkezine giden İzmir Caddesi Kümeevleri yolunda, Mordoğan Eski Mezarlığı karşısında, yamaçta bulunan çeşme 283 ada 1 parselde ve 32,26 m² tapu alanına sahiptir¹⁴². Yığma taştan olup harap haldeki çeşme kemerli bir yapıya sahiptir ve günümüzde suyu akmamaktadır. Kitabesi olmadığından yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi yoktur. Bölge tarihi ve çeşmenin yapısından hareketle 18. yüzyıl başları olması muhtemeldir. Arka tarafında, yakın dönemde yapılan beton bir depo görülmektedir. Çeşmenin az aşağısında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin İZSU tesisi vardır. 9 Ağustos 2021 tarihinde mahalleli ile yapılan görüşmede çeşmenin bölgede define arayanlar tarafından harap hale getirildiği söylenmiştir. Bu çeşmenin yoldan geçenlerin su ihtiyacını karşılaması için akıtılması güzel bir hizmet olacaktır.

◆ Yavan Çeşme

1790/1791

Mordoğan Mahallesi'nde, köy içinde 333 ada 1 parselde bulunan çeşme, 2,00 m² tapu alanına sahiptir¹⁴³. Bahçe duvarında olan çeşme kesme taştan yapılmıştır. Suyu akmayan çeşmenin ön yüzünde küçük bir niş bulunur. Son dönemlerde metal bir su borusu çekilmiş ancak o da sonradan körlenmiştir. Yalak kısmı yol seviyesinin altında kalmıştır. Çeşmenin üst tarafında üç satırlık kitabesi olmakla birlikte boyandığı ve yazıları kısmen silindiği için okunamamaktadır. Yalnızca son satırda bulunan "Sene 1205" yazısı seçilebilen çeşme, 1790/1791 yılında yapılmıştır. Mahalle sakinleriyle 9 Ağustos 2021 tarihinde yapılan görüşmede bu çeşmenin suyunun tatsız olmasından dolayı Yavan Çeşme isminin verildiği öğrenilmiştir.

◆ Hüseyin Ağa Çeşmesi – Helime Kadın Çeşmesi

1740/1741

Merkez Mahallesi'nde Cumhuriyet Caddesi üzerinde 905 ada 9 parseldeki Abdullah Ağa Camii'nin yanında, 905 ada 8 parselde, 0,69 m² tapu alanına sahiptir¹⁴⁴. Restorasyon geçirmiş olan caminin arka tarafında, abdest alma yeri olarak düzenlenmiş olan moloz taş örgülü çeşme yapısında dörder musluk ve oturma yeri bulunmaktadır. İbrahim Ağa'nın kardeşi Hüseyin Ağa ve Helime Kadın tarafından h.1153 (1740/1741) yılında yaptırılan çeşmenin musluklarının hizasından yere kadar mermer kaplı olan çeşmenin mermer kitabesinde çeşitli süslemeler vardır. Yıpranmış ve yazıları siyaha boyanmış kitabesinden "Maşaallahû te'ala / Bismillahirrahmanirrahim / Ve sekahum Rabbuhum şarâben tâhura sâhibü'l- / hayrât ve'l- hasenât İbrahim Ağa'nın karındaşı Hüseyin Ağa ile / merhûme Helime Kadın'ın rûhuna el-Fatiha sene 1153." ibaresi okunabilmektedir. Muhtemelen çeşmenin özgün şekli abdest alma yeri gibi değildi. Bu kitabenin orijinal çeşmeden sökülerek buraya yerleştirilmiş olduğu düşünülmektedir.

142 Çeşme Taşınmaz no: 108129237.

143 Çeşme Taşınmaz no: 108130024.

144 Çeşme Taşınmaz no: 115460877.

Görsel 280. Çoban Çeşmesi'nin ön cepheden görünümü. (9 Ağustos 2021)

Görsel 281. Dilek Çeşmesi'nin görünümü. (9 Ağustos 2021)

Görsel 282. Abdest alma yeri ve kitabenin görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Hacı Hasan Çeşmesi

Mordoğan Mahallesi'nde köy içinde, 361 ada 1 parselde bulunan çeşme 6 m² tapu alanına sahiptir¹⁴⁵. Eski bir kaynak suyu olan çeşme betonarme olarak yapılmış olup günümüzde yüzeyi kahverengi, desenli fayans kaplıdır. 9 Ağustos 2021 tarihindeki gezimde suyu akan çeşmenin tarihi dokusu kalmamıştır. Mahalle halkından edinilen bilgiye göre bu bölgede çok fazla çeşme olduğu ancak yapılaşma ve tarla açma girişimleriyle ya yok edildiği ya da su yollarının bozulduğu öğrenilmiştir. Günümüze gelen çeşmeler de büyük ölçüde aslı şeklini kaybetmiştir.

◆ Çoban Çeşme

Mordoğan Mahallesi'nde köy içinde bulunan çeşme, 336 ada 6 parseldeki arsanın bahçe duvarındadır. Betonarme olarak yapılmış çeşmenin yüzeyi beyaz fayansla kaplıdır. Kemerin üst tarafında yatay, dikdörtgen şekilli bir niş bulunmaktadır. Bu nişin altında, üzerinde "Çoban Çeşmesi" yazan, yeni harfli kitabesi vardır. 9 Ağustos 2021 tarihli gezimde çeşmenin suyu akmaktaydı.

◆ Dilek Çeşmesi

Eski Mordoğan'ın merkezinden, köy kahvehanesinin yanından giden yoldan 2 km devam edildiğinde sağ taraftaki yamaçta, tarla içinde bulunan kaynak suyu Dilek Çeşmesi olarak adlandırılmaktadır. Mitolojik bir anlatısı da bulunan kaynağın ziyaretçisi çoktur. Adından dolayı etrafındaki ağaçlara bezler bağlanmıştır. Kaynak suyun etrafı moloz taş duvardır. Kaynağın gözünün olduğu alana beton bir pencere yapılmıştır. 9 Ağustos 2021 tarihindeki gezimde suyu çok az akmaktaydı. Bakımsız olan kaynağın etrafı çöp ve maske artıklarıyla doluydu.

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Karaburun bölgesinde yaptığım gezi esnasında Mordoğan'ın eski yerleşimine odaklandım. Bölge sakinleriyle yaptığım söyleşilerde bölgede çok sayıda çeşme olduğu ancak bu çeşmelerin yapılaşma ve tarım arazisine dönüştürme sebebiyle yok edildiğini öğrendim. Ayakta olanlar da bakımsız haldeydi. Karaburun bölgesi su kaynakları bakımında zengin durumdadır. Arazinin birçok yerinde kitabesi olmayan, moloz taştan inşa edilmiş çeşmeler bulunmaktadır. Bunların

çoğu ya harap halde ya da tamamen yıkılmış vaziyettedir. Sedat Emir, Zeynep Arslan ve Nilgün Kiper'in hazırlamış olduğu makalede¹⁴⁶ bu çeşmelerden örnekler verilmektedir. Makalede, Çullu ve Hisarcık köylerinde yok olan çok sayıda yapı hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmamızın konusu olan çeşmeler hakkında, makaledeki Çullu köyü su yapılarıyla alakalı başlık altında "Çullu köyünde ikisi bugün mevcut olmayan 4 çeşme saptanmıştır. Eski sakinlerinden köyün

bugünkü girişinde, camiye yaklaşık yüz metre uzaklıktaki eski meydanda çok yaşlı bir çınar (yerel deyişle kavak) ağacı ve hemen yanında kemerli bir çeşme bulunduğunu öğreniyoruz. Üç oluklu çeşmenin her oluğundan 'bir insan bacağı kalınlığında' su aktığı ve aynasında arslan başı bezemeli bir taşın yer aldığı söylenir. Yerel halk tarafından Kavak Çeşmesi olarak adlandırılan bu çeşme 3-5 yıl önce sökülmüş, çınar ağacı ise çok daha önce yıldırım düşmesinden yanmıştır.

145 Çeşme Taşınmaz no: 108129903.

146 Sedat Emir-Zeynep Durmuş Arslan-Nilgün Kiper, "Karaburun Yarımadası (İzmir) Kırsal Mimarlık Envanteri 2004 Yılı Çalışmaları: Çullu ve Hisarcık Köyleri", TÜBA Kültür Envanteri Dergisi, 4/2005. s.161-186.

Yok olan diğer çeşme, camiyi güneyden ve doğudan çeviren mezarlığın¹⁴⁷ doğu tarafında ve 20 m kadar altında yer alan Sütlü Pınar Çeşmesidir. Caminin¹⁴⁸ kuzeybatısında ve batıdaki mezarlığın altında bulunan kemerli küçük çeşme ve yanındaki havuzu kısmen yıkılmış durumdadır. Köy yerleşik alanı içindeki tek çeşme (yerel deyişle Ötepinar Çeşmesi) de kısmen yıkılmış durumdadır. Tonozlu küçük bir deposu olan bu çeşme adını Hisarcık yolu üzerindeki su kaynağından alır.¹⁴⁹ Çullu köyünde üç kuyunun bulunduğu ve köyün geçmişte çok sulak olduğu belirtilmektedir. Aynı makalede, Hisarcık köyü su yapıları başlığı altında da "Hisarcık'ta bulunan dört çeşmeden ikisi köyde, ikisi Hisarcıkaltı'ndadır. Köydeki çeşmelerden cami yakınında olanı 1946 yılında onarılmıştır. Bu onarım sırasında kitabeli birkaç mezar taşının kemerin yer aldığı çerçevede üstüne silme olacak biçimde çimento harcıyla döşendiği görülüyor. Çeşmenin arkasında tonozlu küçük bir

depo bulunmaktadır. Köy yerleşik alanının çeperinde kalan diğer çeşme ise caminin 50 m kadar güneyinde, Ömer Ak Evinin hemen arkasında yer alır. Bu çeşmenin suyu evin ön tarafındaki (doğusundaki) küçük bir havuza bağlanmış, araziye de bu havuzdan pişmiş toprak bir boruyla çıkış verilmiştir. Hisarcıkaltı'ndaki çeşmelerden biri köyü Yeniliman yoluna bağlayan taş döşeli yolun bitiminde, karayolundan 30 metre kadar içeridedir. Çeşme aynasında büyük boyutlu devşirme bir mermer levha parçası dikkat çeker. Yan duvarında kalmış olan profilli yastık taşı, onarım gören bu çeşmenin de diğerleri gibi kemerli olduğunu gösteriyor. Hisarcıkaltı'ndaki kalenin denize bakan surunun hemen altındaki kitabeli çeşme ise yapı elemanlarının eksiksiz oluşu ve tahrip edilmiş olmakla beraber seçilebilen bezemeleriyle yarımada bulunan su yapılarının en iyi örneklerinden biridir. Kitabesi tam olarak okunamamıştır, ancak okunabilen bölümler inşa tarihini ve bâni

adını vermektedir. Bu kitabeye göre çeşme Hacı Hasan ile Aşçı Mehmed tarafından H 1178 (1764/1765) yılında yaptırılmıştır. Çeşmenin ön yüzü tümüyle kesme taştır. Su çıkışlarına farklı genişlikte oluk taşları yerleştirilmiş, oluk yanlarında tas koymak için birer küçük göz (nişçik) bırakılmıştır. Kemerlik biçiminde açılan ağız taşlarının hemen üzerinde neredeyse tümüyle tahrip olmuş üç madalyon göze çarpar. Bu madalyonlardan en sağdakinin bir çarkıfelekle bezendiği anlaşılıyor. Kemerin bastığı soldaki ayağın ön yüzüne ise Mühr-ü Süleyman işlenmiştir...¹⁵⁰ şeklinde bilgi verilmiştir. Bölgede harap ya da yok olmuş çok sayıda çeşmenin varlığı anlaşılmalıdır. Karaburun'un bir diğer mahallesi olan Eğlenhoca Mahallesi'nde de tarihi çeşmeler bulunmaktadır. Bu çeşmelerin kitabesi olmamakla beraber bazıları cumhuriyet öncesi döneme aittir. Çeşmeler moloz taş ve tuğla örgülü yapıdadır.

Karaburun Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Köy Çeşmesi		Mordoğan	283	1	32,26	Köy çeşmesi ve arsası	YOK	
Yavan Çeşme		Mordoğan	333	1	2	Çeşme	VAR	1790/1791
Hacı Hasan Çeşmesi	Hacı Hasan	Mordoğan	361	1	6	Çeşme	YOK	
Çoban Çeşme		Mordoğan	336	6		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Dilek Çeşmesi		Mordoğan	218	174		Tarla alanı içindedir.	YOK	
Hüseyin Ağa Çeşmesi-Helime Kadın Çeşmesi	İbrahim Ağa'nın kardeşi Hüseyin Ağa ve Helime Kadın	Karaburun (Merkez)	905	8	0,69	Çeşme	VAR	1740/1741
Çulluköyü Çeşmesi-Kavak Çeşmesi		Çullu	837	1			YOK	
Sütlü Pınar Çeşmesi		Çullu	839	98			YOK	
Ötepinar Çeşmesi		Çullu					YOK	
Hacı Hasan Aşçı Mehmed Çeşmesi		Hisarcıkaltı					VAR	1764/1765

147 Çullu Köyiçi mevkiinde, 837 ada 1 parseldedir.

148 Çullu Köyiçi mevkiinde, 836 ada 98 parselde 2,249,03 m² tapu alanına sahip olan 'Harabe Cami ve Avlusu' niteliğindeki tarihî yapı, 115458789 taşınmaz numarasıyla kayıtlıdır.

149 Sedat Emir-Zeynep Durmuş Arslan-Nilgün Kiper, a.g.m., s. 168.

150 Sedat Emir-Zeynep Durmuş Arslan-Nilgün Kiper, a.g.m., s.169.

KEMALPAŞA

Görsel 283. Kemalpaşa, 1930.

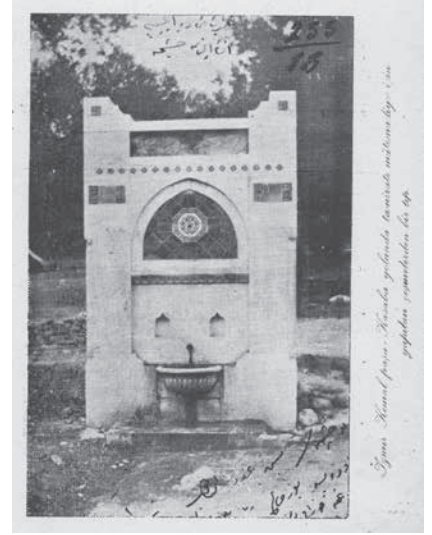
- ◆ Kemalpaşa'da 10 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ 7 çeşmenin kitabesi vardır.
- ◆ Bölgedeki en eski tarihli çeşme, Durmuşça Çeşmesi'dir.
- ◆ 4 çeşmenin müstakil tapu kaydı vardır.

Görsel 284. Çeşmenin genel görünümü. (21 Ağustos 2021)

Görsel 285. Danacı Çeşmesi'nin genel görünümü. (21 Ağustos 2021)

Görsel 286. Danacı Çeşmesi'nin eski görünümü. (Albüm: Vilayet-i Hususi İdareleri faaliyetinden, 1928)

◆ Çarşı Camii Çeşmesi

Atatürk Mahallesi, Çarşıiçi mevkiinde Belediye Caddesi üzerinde, 710,40 m² tapu alanına sahip Çarşı Camii giriş kısmında, merdivenin solunda ve sıralı dükkânların yanındadır. Üstünde besmele ve içinde devşirme olduğu düşünülen helezonik çizimler ihtiva eden bir mermer parça vardır. Suyu akan çeşmenin sivri kemeri ve kaplamaları mermerdendir. Yalak kısmı da mermer kaplamadır. Kitabesi olmadığından yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi edinilememiştir.

◆ Danacı Çeşmesi

1927

Soğukpınar Mahallesi Danacı Çeşme mevkiinde, İnönü Caddesi'nin bitiminde, trafik ışıklarının hemen yanında 210 ada 1 parselde olup 10,12 m² tapu alanına sahiptir¹⁵¹. Mermer bloklarla kaplı çeşmenin iki yanında yivli mermer sütunlar görülmektedir. Çeşmenin üst iki kenarı ve kemerin altı mozaik taşlarla süslenmiş, yine mozaikte eski harfle "Allah" yazısı bulunmaktadır. Suyu gür akan metal borunun üst iki yanında tas koyulması için nişler vardır. Çeşmenin alınlığında İzmirli Ressam A. Nazmi'nin eski harflerle yazdığı kitabesinde "Cumhuriyetin mübarek eserlerinden / Kemalpaşa-

Karabel-Aydın yolunun hâtırasıdır. / Muhasebe-i Hususiye-Kemalpaşa-Armutlu-Parsa Belediyelerinin ve Danacı İsmail / Ağa'nın yardımlarıyla İzmir Valisi Kâzım Paşa tarafından inşa itdirilmiştir. / Târîh-i inşası: 1927 - 8 Eylül Kemalpaşa'nın kurtuluş günüdür. / İzmir: Ressam A. Nazmi." ibaresi vardır. Kitabede altında sıralı olarak kare formda 17 çini yerleştirilmiş de bunların 5 tanesi yok olmuştur. Yalak kısmı da mermerden olup ön yüzünde mozaik işlemeli saksı ve çiçek motifi dikkat çekmektedir. Bölge halkının suyunun tadını sevdiği ve rağbet ettiği bir çeşmedir.

151 Çeşme Taşınmaz no: 111215734.

صاحب الخير والحمى لنا
 درویش سید
 عثمان افندی
 خیراتی

Sâhibü'l-hayrât - ve'l-hasenât

Durmuşçalardan - Ömerzade Seyyid

Osman Efendi'nin - hayrâtı. Sene 1222.

Görsel 290. Durmuşça Çeşmesi ve kitabesi. (21 Ağustos 2021)

Görsel 291. Eski Çeşme'nin görünümü. (21 Ağustos 2021)

Görsel 293. Çeşmenin genel görünümü. (21 Ağustos 2021)

◆ Durmuşça Çeşmesi

1807/1808

Bağyurdu 29 Ekim Mahallesi'nde Durmuşça Sokağı üzerinde, Durmuşça Camii'nin üst tarafında, 505 ada 2 parseldeki bahçenin önünde bulunan çeşme harap haldedir. Bu mahalleyi kuranlardan Ömerzâde Seyyid Osman Efendi tarafından h.1222 (1807/1808) yılında yaptırılmıştır. 21 Ağustos 2021 tarihinde suyunun akmadığına şahit olunmuştur. Moloz taşla inşa edilen çeşmenin mermerden yapılmış iki oluğu bulunmaktadır. Olukların üst tarafında yer alan iki sütunlu, dört satırlı mermer kitabesinde “*Sâhibü'l-hayrât - ve'l-hasenât / Durmuşçalardan - Ömerzade Seyyid / Osman Efendi'nin - hayrâtı. Sene 1222.*” ibaresi yazılıdır. Tarihi çeşmenin tamir edilerek yok olmaktan kurtarılması gerekmektedir.

◆ Eski Çeşme

Bağyurdu, Kazımpaşa Mahallesi'nde Ulucak Sokağı'nın girişinde, soldaki 543 ada 12 parseldeki kerpiç evin duvarında bulunan çeşme bakımsız haldedir. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiş olup tuğla örgülü sivri kemeri vardır. Derince kemerinin içinde, sol tarafta küçük bir niş ve çeşmenin ön yüzünde başka bir niş bulunmaktadır. Sonradan betondan yalak ilave edilmiştir. Metal bir oluğu olan çeşmenin suyu, boşa akmaması için yıllar önce yerel yönetim tarafından kesilmiştir. Üstü kiremit örtülü olup mahalle sakinlerince Eski Çeşme adıyla bilinmektedir. Kitabesi olmadığından adı ve tarihi hakkında bir bilgi bulunmayan çeşmenin hemen yanında “*Merhum Mustafa ve Oğlu Molla Ahmet Ecil Hayratıdır. 1.12.1960*” yazılı akmayan, bakımsız başka bir çeşme daha vardır.

◆ Meydan Çeşmesi

Cumalı Mahallesi girişinde 133 ada 1 parselde, 295,91 m² tapu alanına sahip parkın köşesinde bulunmaktadır. Büyük bir çınar ağacının gölgesinde olan çeşme, parkın taş duvarıyla birleşiktir. Çeşmenin alanı ve yalak kısmı fayans kaplıdır. Su oluğunun üzerine mozaikle çiçek ve saksı motifi işlenmiştir. 21 Ağustos 2021 tarihli ziyaretimizde çeşmenin plastik oluğundan çok az su akmaktaydı.

Görsel 292. Eski Çeşme'nin yakınında bulunun akmayan hayrat çeşmesi. (21 Ağustos 2021)

GörSEL 294. Kemalpaşa Çeşmesi görünümü.
(21 Ağustos 2021)

GörSEL 295. Kemalpaşa Çeşmesi'nin kemerinde bulunan kitabesi.
(21 Ağustos 2021)

Kemalpaşa Çeşmesi

1928

Atatürk Mahallesi Hilal mevkiinde, Atatürk Bulvarı üzerinde, Belediye Caddesi'ne dönen kavşağın ortasında bulunan anıtsal çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. 1928 yılında Kâzım Dirik tarafından Cumhuriyet anısına yaptırılmıştır. Tüm yapı elemanları mermerden olan çeşme alt kaidenin üzerinde yükselmekte, dört sütun üzerine yine mermer blok örtüyle kapatılmıştır. Üst örtüsü girintili işlemlerden oluşan çeşmenin sütun başları antik dönem süslemelidir. Birbirinden farklı olan bu dört antik formun devşirme malzeme olduğu düşünülmektedir. Sütunlar arasında bulunan beyzi mermerden yapılmış dört kemerden üçünün ortasında yıldız ve hilal motifi bulunmaktadır. Kemerlerden birinin üstünde, kemerle aynı formda “Cumhuriyetin Feyizli Eserlerinden Kemalpaşa Çeşmesi” yazısı okunmaktadır. Çeşmenin üst örtüsünde küçük bir yazı karakteriyle 1928 tarihi görülmektedir. Çeşmenin ortasında, çatıdan sarkan mermer bloğun dört tarafında da nesli tükenmiş olan ve Nif Dağı'nda yaşayan Anadolu Parsı'nın betimlemesi görülmektedir. İlk inşa edildiği

yıllarda bu parsların ağız kısmından su akmaktaydı. Çeşmenin motifleri ve mimari elemanları, antik kültürden esinlenilerek yapıldığını göstermektedir. Çeşme günümüzde anıt yapı olarak, döner kavşağın ortasında durmaktadır.

GörSEL 296. Geçmişte su akan Anadolu Parsı'nın yüz tasvirleri. (21 Ağustos 2021)

CUMHURİYETİN FEYZLİ ESERLERİNDEN
KEMALPAŞA ÇEŞMESİ

Görsel 297. Paşa Çeşmesi'nin genel görünümü.
(21 Ağustos 2021)

Görsel 298. Paşa Çeşmesi'nin kitabesi. (21 Ağustos 2021)

Paşa Çeşmesi - Yol Çeşmesi

1932

Ovacık Mahallesi meydanında, 128 ada 41 parseldeki çeşme 103,39 m² tapu alanı içindedir¹⁵³. Tamamen mermer kaplama olan çeşme anıt görünümünde olup çevre düzenlemesi de kendi güzelliğini yansıtacak şekilde yapılmıştır. Muhkem bir yapıdaki çeşmenin mermerden yapılmış bir oluğu vardır. Gayet gür ve soğuk akmakta, yöre halkı tarafından içme suyu olarak kullanılmaktadır. Çeşmenin üst kısmında Latin harfli kitabesinde “Cumhuriyetin Mübarek Eserlerinden Sinancılar, Ovacık, Kızıl Oba, Bayındır, Tire Aydın Yolunun Hatırası Olarak İzmir Valisi Kâzım Paşa Tarafından Yaptırılmıştır. 19 Kanunuevvel 1932.” İbaresini yazılıdır. Kâzım Dirik tarafından yaptırılan çeşmeler mimari ve kitabe olarak benzerlik göstermektedir. Dağın zirvesine yapılmış bu çeşmeden devam edildiğinde Bayındır'a inilmektedir.

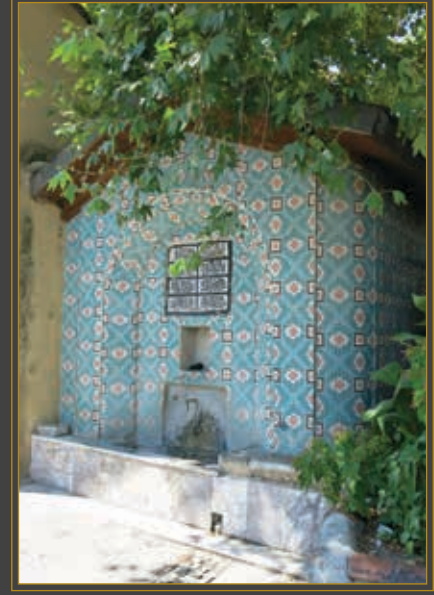
Vali Kâzım Paşa, İzmir ve ilçelerini köyleriyle beraber gezmiş, birçok yerde Paşa Çeşmesi adıyla anılan çeşmeler inşa ettirmiştir. 1934 yılına ait bu haberde de Vali Kâzım Paşa'nın Kemalpaşa'ya yaptığı geziden söz edilmektedir¹⁵⁴.

153 Çeşme Taşınmaz no: 10942821.

154 İzmir Postası, “Teftiş”, 4 Temmuz 1934.

Görsel 299. Selanikli Âzâde Çeşmesi'nin eski görünümü.

Görsel 300. Çeşmenin günümüzdeki görünümü. (21 Ağustos 2021)

Selanikli Âzâde Çeşmesi

1827/1828

Atatürk Mahallesi, Çarşıiçi mevkiinde 19 ada 1 parselde bulunan çeşme 7,72 m² tapu alanına sahiptir¹⁵⁵. Belediye Caddesi üzerinde, yukarı doğru çıkarken sağda olan çeşmenin suyu akmaktadır. Selanikli Âzâde'nin kızı Tâhire Hanım tarafından h.1243 (1827/1828) yılında yaptırılan çeşmenin yanında çınar ağacı ve gölgesinde kahvehane bulunur. Kesme taştan inşa edilmiş çeşmenin iç içe geçmiş iki kemeri vardır. İç kısımda olanı, kavisli ve oval yapısıyla dikkat çekicidir. Genel olarak köşelerden arındırılmak suretiyle kavisli bir yapı kazandırılmış, yüzeyi desen verilmiş mozaikle kaplanmıştır. Bu durumun çeşmenin orijinal görüntüsüyle ne denli uyumlu olduğu bilinmemektedir. Çeşmenin ön yüzünde iki sütunlu, dört satırlı kitabesi ve onun altında ise tas koymak için yapılmış bir niş bulunmaktadır. Çeşmenin mermer ayna taşında bulunan, birbirine bakan iki kuş motifi sebebiyle yöre halkı tarafından Kuşlu Çeşme ismi verilmiştir. Orijinal oluğu olmayıp metal borulu bir hat çekilmiştir. Suyu akan çeşmenin yalak kısmı ise mermer kaplıdır. Kimi yerlerinde devşirme malzemeler görülmekte, özellikle kitabe altındaki nişin içinde ve yalak kısmındaki çarkifelek göze çarpmaktadır. Çeşmenin çatısı sonradan yapılmış, kiremit örtülüdür. Kitabesinde "İşbu sâl-i

meymenet-âsâ / Geldi bu ...hayru'l-vefâ / Bünyâd idüb çeşme-i âb-ı hayât / Karye-i Nif'i eyledi ihyâ / Hudâ şâd eyleye ervâh-ı ecdâdın / Duhter-i pâkidir Selanikli Âzâde'nin / Denildi ... Tâhire Hanım anın / Refîki ola Fâtumatü'z-Zehrâ anın / 1243." ifadeleri yer almaktadır. Kitabesinde Nif köyünün isminin de geçtiği çeşme, yörenin tapu senetlerindedir.

Görsel 301. Ayna taşında bulunan kuş motifleri. (21 Ağustos 2021)

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Kemalpaşa bölgesi Nif Dağı'na yaslanmış, tabii güzellikleriyle dikkat çeken bir bölgedir. Su kaynakları zengin olan bölgede tespit ettiğimiz çeşmelerin bazıları akar durumdadır. Tarihi bakımdan köklü bir geçmişe sahip olan bölgede kitabeli çeşme sayısı fazladır. Mahallelerinin dağınık olması, çeşme tespitini zorlaştırmıştır. Envanterde ve kaynaklarda geçen çeşmeler yerinde incelenmiş ve yerel halktan bilgi edinilmişse de gözümüzden kaçan çok sayıda çeşme olması muhtemeldir. Kemalpaşa merkezde bulunan çeşmeler, ilçenin eski mahallelerinde olup yeni yapılaşmadan dolayı eski kimliğini kaybetmiştir. Kemalpaşa'da cumhuriyet döneminde yapılan üç anıtsal

çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmelerin bilgileri ayrıntılı olarak verilmiştir. Kemalpaşa'nın mahallelerinde gezerken 1940 sonrasında yapılan ve suyu akmayan çok sayıda hayrat çeşmesi de görülmüştür. Bu çeşmeler de harap vaziyettedir. Diğer ilçelerdeki gibi Kemalpaşa'da da tapu kayıt sorununa rastlanmakta, bazı çeşmelerin tapu bilgileri bulunmamaktadır. Gökçeyurt Mahallesi'nde müstakil tapu alanına sahipken başka bir alana taşınan Derviş Paşa Çeşmesi'nin yeni alanının kaydı bulunmamaktadır. Tapu kayıtlarının tam anlamıyla tutulması, eserlerin korunması ve geleceğe aktarılması bakımından önemlidir.

Kemalpaşa Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Selanikli Âzâde Çeşmesi	Selanikli Âzâde	Kemalpaşa	Atatürk	19	1	7,72	Çeşme	VAR	1827/1828
Çarşı Camii Çeşmesi		Kemalpaşa	Atatürk	23	1		Kargir Çarşı Camii Şerifi tapu alanı içindedir.	YOK	
Kemalpaşa Çeşmesi	Kâzım Dirik	Kemalpaşa	Atatürk				Müstakil kaydı yoktur. Yol üstündedir.	VAR	1928
Danacı Çeşmesi	Danacı İsmail Ağa – Kâzım Dirik	Kemalpaşa	Soğukpınar	210	1	10,12	Çeşme	VAR	1927
Fatma Hanım Çeşmesi	Muharrem oğlu Muhammed zevcesi Fatıma	Kemalpaşa	Cumalı	127	34		Avlulu kargir cami arsası içindedir.	VAR	1885/1886
Meydan Çeşmesi		Kemalpaşa	Cumalı	133	1		Arsa alanındadır.	YOK	
Eski Çeşme		Kemalpaşa	Bağyurdu Kazımpaşa				Avlulu kerpiç evin duvarındadır.	YOK	
Durmuşça Çeşmesi	Ömerzâde Seyyid Osman Efendi	Kemalpaşa	Bağyurdu 29 Ekim				Meyve bahçesi önündedir.	VAR	1807/1808
Derviş Paşa Çeşmesi	Derviş Paşa	Kemalpaşa	Gökçeyurt	106 (114)	19 (7)	4,02	Çeşme (Taşınmıştır)	VAR	1820/1821
Paşa Çeşmesi-Yol Çeşmesi	Kâzım Dirik	Kemalpaşa	Ovacık	128	41	103,39	Arsalı çeşme	VAR	1932

MENEMEN

Görsel 302. Menemen'de bir sokak çeşmesi başındaki bir grup çocuk, 1937.

- ◆ Menemen'de 6 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Çeşmelerden 4 tanesinde kitabe bulunmaktadır.
- ◆ Çeşmelerin 2 tanesinin müstakil tapu kaydı vardır.
- ◆ Tespit edilen çeşmelerin en eski tarihli Ahmed Ağa Sebili'dir.

Görsel 303. Ahmet Ağa Sebili ve kitabesi.
(18 Ağustos 2021)

Görsel 304. Çeşmenin ve Çınarlı Camii'nin görünümü. (18 Ağustos 2021)

◆ Ahmed Ağa Sebili - Taşhan Sebili

1626/1627

Ahıhıdır Mahallesi'nde Şehit Kemal Caddesi üzerinde bulunan, 284 ada 21 parseldeki Taşhan'ın giriş kapısının sağındadır. h.1036 (1626/1627) yılında Ahmed Ağa tarafından yaptırılan ve geçmiş yıllarda harap halde duran sebil yakın zamanda restorasyon geçirmiştir. Kesme taştan yapılmış, kare plan şemasındadır. Taş örgüler arasında iki sıra tuğla kullanılmıştır. Taşhan'a bakan iki köşesi kapalıyken cadde tarafına bakan iki köşesi açık ve kemerlidir. Cadde tarafındaki kemerli cepheleri bir sütun tutmaktadır. Sebilin üst kısmı tuğla ve taş örgüldür, çatısı kiremit örtülüdür. Cadde tarafında sebilin bir kapısı ve üstünde de kitabesi bulunmaktadır. İç kısmı sıvalı olan sebilin içinde bir çeşme ve sonradan yapılmış bir yalak vardır. Çeşmenin sol tarafında bir raf vardır. Çeşmenin kitabesinde, "Hamdülillah ki nasib oldu minnet-i Huda / Bir sebil-i bî-adil ... / İlahi kul pınarı... / ... / Kıldı... / ... ü'l-izzet / ... / İçüb hamd ü sena edene daim ede rahmet / Emr-i Sultan Ahmed ile Ahmed Ağa ... / Hıfz idüb ... eyler iken merhamet / Bildim ider sebil-i ma ...dilkeşi / Didim anın tarihini ...ab-ı cennet (1036)" kısımları okunabilmektedir. Sebilin arkasında yer alan Taşhan'ın da 1620'li yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir.

156 Çeşme Taşınmaz no: 15219487.

◆ Çınarlı Cami Çeşmesi - Muhammed Ağa Çeşmesi

1858/1859

Tülbentli Mahallesi'nde İlhami Gürsoy Sokağı ile Çınarlı Sokağı birleşiminde, 359 ada 48 parselde ve 25,29 m² tapu alanı içindedir¹⁵⁶. Camiyle ve minareye bitişik vaziyettedir. Her iki sokakta da birer çeşmesi ve kitabesi vardır. Çelebizade el-Hac Muhammed Ağa tarafından h.1275 (1858/1859) yılında kesme taştan yapılmış, çatılı ve depoludur. Üstü kiremit örtülü yapı beton sıvalı ve boyalıdır. Su akarları körlenmiş ve sıvanmış, yalak kısmı ise yol seviyesi altında kalmıştır. Çeşmenin İlhami Gürsoy Sokağı'na bakan yüzündeki kitabesinde "Tedbiri takdir muvaffak eyledi Yezdân / Hatm olup genç ab-ı hayat oldu revân / Mütevellisi cedid-i vefkdir eyledi bina / Bin şevkile çalışup fi-sebilillah heman / fi sene 1275.", Çınarlı Sokağı'na bakan yüzündeki kitabede ise "Kıldı Hakk mazhar anı ihya idüp ab-ı hayât / Geldi vücuda lutfile ihsan idüp keremkân / Ol Çelebizade el-Hac Muhammed Ağa kim / Hakk'a tevekkül-i siddikile aşka Hüseyin'e cereyan / fi sene 1275." yazmaktadır.

Görsel 305. Ağa Çeşmesi ve kitabesi. (18 Ağustos 2021)

Görsel 306. Çeşmenin cami tarafından görünümü ve kitabesi. (18 Ağustos 2021)

Görsel 307. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (18 Ağustos 2021)

◆ Ağa Çeşmesi - Ali Bin Ahmed Çeşmesi

Ahıhdır Mahallesi'nde Hasan Fikri Sokağı ile Ağa Çeşmesi Sokağı'nın birleşiminde, 315 ada 10 parseldeki çeşme 6,73 m² tapu alanına sahiptir¹⁵⁷. Çeşmeye yaslı halde tek katlı ev bulunmaktadır. Ali bin Ahmed tarafından kesme taştan yaptırılmış olup derin kemerlidir. Su akarı ve yalak kısmı yok olmuştur. Heybetli bir yapısı olan çeşmenin alt kısmı kırmızıya, üst kısmı ise yanında bulunan evle aynı renk olan sarıya boyanmıştır. Kitabesi de sarı renge boyandığı için bazı yerler okunamamaktadır. Çeşmenin kimi yerleri betonla gelişigüzel sıvanmış ve aslı özelliğini kaybetmiştir. Dört satırlık tarih bulunmayan kitabesinden "*Hâzâbenâ ...âsârü'l-hayrâtresân Allah / İsbat oldı bu su bu çeşmesârli ...kala ...buldı cennet oldı / Binâstıçün denildi aynü'l-hayât dünyâstıçün buna oldı isbat / Hâzâ sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Ali bin Ahmed et-tabib gaferallahu zünubehu.*" kısımları okunabilmektedir.

◆ Hacı Süleyman Çeşmesi- Çukurköy Çeşmesi

1756/1757

Menemen'in uzak mahallelerinden biri olan Çukurköy, merkeze göre rakımı yüksek, tabii güzellikleriyle meşhur yerleşim yerlerinden biridir. 22 Haziran 2018 tarihinde sel felaketi geçirince Çukurköy'ün bir kısmı eski yerleşimden biraz uzağa taşınmıştır. Köy merkezinde bulunan tarihî caminin dış avlu duvarındaki çeşme, Hacı Süleyman bin Mustafa tarafından 1170 yılı Safer (1756 Ekim/Kasım) ayında moloz ve kesme taştan yaptırılmıştır. 124 ada 1 parsel, 517,00 m² tapu alanına sahip avlulu kargir cami alanı içindeki çeşme, kemerli yapıda ve çift yönlü olup suyu 18 Ağustos 2021 tarihindeki ziyaretimde akmaktaydı. Camiye bakan yüzündeki mermer kitabesinde "*S'ahibü'l-hayrât Hacı Süleyman bin Mustafa, Tarih Safer 1170.*" yazmaktadır. Kitabede de belirtildiği gibi çeşme, 1756 yılında yapılmıştır. Caminin son cemaat yeri duvarında bulunan iki kitabe de h.1168 (1754-1755) tarihlidir. Caminin bir diğer kitabesi ise giriş kapısı üstündedir. Avluda dört kuyu bulunmaktadır. Bilezikleri oval taş olup üstleri yine taş bloklarla kapatılmıştır. Kuyulardan birinde tulumba vardır.

◆ Sokak Çeşmesi

3 EYLÜL SOKAĞI

Ahıhdır Mahallesi'nde 3 Eylül Sokağı üzerinde, 286 ada 13 parselde, 16 numaralı avlulu kargir evin girişindeki duvarda bulunan çeşme harap haldedir. Kenarlarında çıkmalı sütunları olan çeşmenin üst kısmı kemerli yapıda olup orta kısmındaki kilit taşının üstünde ay yıldız motifi bulunmaktadır. Duvarla birlikte beyaza boyanmış olduğundan çeşme fark edilememektedir. Su akarı olmayan çeşmenin yalak kısmı da yol seviyesinin altında kalmıştır. Kemerinin altındaki döküntüden çeşmenin kesme taştan yapıldığı anlaşılmaktadır. Dökülen kısımda çeşmenin kitabesi olduğu tahmin edilmektedir. Mahalle sakinleriyle 18 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım görüşmede, çeşme hakkında açıklayıcı bilgi veren olmamıştır.

157 Çeşme Taşınmaz no: 14642745.

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Menemen'in merkezini teşkil eden eski mahallelerdeki çeşmeler bakımsız haldedir. Bunların müstakil bir tapu alanı bulunmamakla beraber, çeşmeye yaslı ya da üstüne yapılmış binalara rastlanmaktadır. Taş Han önünde bulunan sebil ise geçmişte bakımsız haldeyken yakın zamanda restorasyon geçirmiştir. Sebil hakkındaki bilgiler ilgili kısımda verilmiştir. Menemen merkeze uzak konumdaki Çukurköy'de bulunan çeşme ise yanındaki camiyle birlikte gayet bakımlı bir haldedir. Menemen'deki gezimizde tespit edemediğimiz çeşmelerden biri, İzmir Valiliği İl Kültür

ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada kayıtlı bulunan Emiralem Mahallesi'nde Eski Emiralem Camii avlusundaki çeşmedir¹⁵⁸. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiş, dört sütun üzerinde kiremit örtülü çatısı bulunan çeşme, şadırvan görünümündedir. Dört sütundan üçü taş, sonuncusu ise kütüktür. Ortasında su teknesi bulunan yapının suyu akmakta ancak bakımsız haldedir. Çeşmeye aslı unsurlarının haricinde eklemeler de yapılmıştır¹⁵⁹. Menemen bölgesinde bunlar haricinde çeşme tespit edilememiştir.

Menemen Çeşmeleri

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Sokak Çeşmesi (3 Eylül Sokağı)		Ahıdır	286	13		Avlulu kargir evin bahçe duvarındadır.	YOK	
Ağa Çeşmesi-Ali Bin Ahmed Çeşmesi	Ali bin Ahmed	Ahıdır	315	10	6,73	Ağa Çeşmesi	VAR	
Çınarlı Cami Çeşmesi-Muhammed Ağa Çeşmesi	el-Hac Muhammed Ağa	Tülbentli	359	48	25,29	Kargir depolu çeşme.	VAR	1858/1859
Ahmed Ağa Sebili - Taşhan Sebili	Ahmed Ağa	Ahıdır	284	21		Avlulu kargir hanın tapu alanı içinde, yol kenarındadır.	VAR	1626/1627
Hacı Süleyman Çeşmesi-Çukurköy Çeşmesi	Hacı Süleyman bin Mustafa	Çukur	124	1		Avlulu kargir caminin avlu duvarındadır.	VAR	1756/1757
Emiralem Mahallesi Çeşmesi-Şadırvan		Emiralem		1543		Emiralem Camii'nin avlusundadır.	YOK	

158 Emiralem Mahallesi, 1543 parselde 1,260,00 m² tapu alanına sahip Emiralem Camii'nin avlusundadır. Caminin taşınmaz numarası: 14668916.

159 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.1, İzmir 2012, s.527.

NARLIDERE

Görsel 308. İki Çeşme'nin açılış günü çekilmiş olan fotoğrafı. (Narlıdere Cem Evi Koleksiyonu)

- ◆ Bölgede 1 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Tespit edilen çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur.
- ◆ Çeşme yakın dönem yapısıdır.

İki Çeşme

Narlidere Mahallesi'nde İsmet İnönü Caddesi üzerinde, 6352 ada 6 parseldeki çay bahçesinin içinde bulunmaktadır. Yan yana iki çeşmeden oluşmaktadır. İki kemerli ve iki yalaklıdır. Betonarme çeşmenin üstünde yuvarlak, mermer kitabesinde “Mahallemizin Köy Olduğu Tarih 11.11.1951” ifadesi yazılıdır. Çeşme de bu tarihte yapılmıştır. Narlıdere Mahallesi'nde bulunan bu çeşmenin arka sokağında Narlıdere Cem Evi¹⁶⁰ vardır. 23 Ağustos 2021 tarihindeki gezimizde çeşmenin suyu akmaktaydı. Cem Evi'nin üst katında, eski fotoğrafların bulunduğu odada çeşmenin açılış günü çekilmiş olan bir fotoğrafta, çeşmenin formu biraz farklılık göstermektedir. Alınlık kısmında, günümüzde olmayan başka bir kitabe dikkat çekmektedir. Ancak fotoğraftan kitabesinin okunması mümkün değildir. Kitabenin altında, tuğladan düz sıra halinde örülmüş kirpi saçak vardır. Mahalle erkeklerinin ve okul çocuklarının neşeye poz verdikleri fotoğraf, dönemin önemli

Görsel 309. İki Çeşme'nin görünümü. (23 Ağustos 2021)

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Yeni yapılaşmanın hızla arttığı Narlıdere'de bulunan İki Çeşme dışında bir çeşmeye rastlamadık. Bu çeşmenin etrafı Narlıdere'nin bozulmamış merkez mahallesidir. Cem Evi etrafına kurulmuş olan bu mahalledeki çeşmeyi bana söyleyen Mustafa Üzel Bey, bölge hakkında araştırma yapmaktadır. Çeşmeler konusunda araştırma yaptığım günlerde, kendisi de çalışmasını tamamlamak

üzereydi. Kasım 2021 sonlarında ise “İzmir Narlıdere Yanyatır Tahtacı Alevi Ocağı Kitabesi ve Mezar Taşları” adıyla kitabını yayımlamıştır. Kendisine yardımları için tekrar teşekkür ederim. Bölgede tespit edebildiğim başka çeşme bulunmamakla beraber, üst mahallelerde harap halde çeşme yapılarının olduğu bilgisini edindiysen de envanter kayıtlarında başka çeşmeye rastlamadım.

Narlidere Çeşmeleri

Çeşme Adı	Yaptıran	İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
İki Çeşme	Mahalle halkı	Narlidere	Narlidere	6352	6		Çay bahçesi içindedir.	VAR	11.11.1951

160 Mahalle tarihinde büyük öneme sahip bu çeşmenin yerini söyleyen Mustafa Üzel Bey'e teşekkür ederim. Mustafa Üzel Bey ile 23 Ağustos 2021 tarihinde yaptığımız gezide, Cem Evi ve haziresi hakkındaki çalışmasına son şeklini vermektedir.

ÖDEMiŞ

Görsel 310. Ödemiş Zafer Meydanı.

- ◆ Ödemiş'te 12 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Bölgedeki Diğer Çeşmeler başlığı altında kaybolmuş çeşmeler hakkında bilgi verilmiştir.
- ◆ Tespit edilen çeşmelerin en eski tarihli olanı Davut Baba Çeşmesi'dir.

Görsel 311. Mehmed Tayyib Çeşmesi'nin kitabesi. (29 Haziran 2022)

1

2

Görsel 312. Müzede sergilenen bazı ayna taşları. (29 Haziran 2022)

Mehmed Tayyib Çeşmesi - Meydan Çeşmesi

1792-1793

Ödemiş merkezinde, Eminoğlu Mahallesi Hacı Sadık Çarşısı No: 16 da bulunan Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi'nin giriş avlusunda, duvarda sergilenen çeşme kitabesinde “*Bi-hamdillah bu çeşme eyledi Tayyib binâ ve bu da Ödemiş’de âli himem-i pür-sehâ / Her ân sa’y eyledi hem itdi bezl-i maktûru nisâratla oldı bu meydan içre âsârı / [ilâh]î rûz-ı mahşerde Mehmed Tayyib-i kemteri mağfîret hem dirân ile ister kevseri / eyledi ihvanına bu çeşmei gören tahsin idüb dâim eyler du’âyı / Hem rûh-ı vâlideyni ola şâduman kereminle it anlara hemdem / Bânîsi Tayyib’i Hudâ vire dârına necâtı bu çeşme oldı târih vire mahşerde hayâtı.*” ifadeleri yer almaktadır. Bu kitabeden anlaşıldığı üzere çeşme meydanlık bir alanda Mehmed Tayyib tarafından yaptırılmıştır. Kitabede yer alan “*vire mahşerde hayâtı*” ifadesinin tarihine göre çeşme h.1207 (1792-1793) yılında inşa edilmiştir. Çeşmenin yeri ve mimari özellikleri hakkında başkaca bir bilgi yoktur. ÖYKAM (Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi), Ödemiş’in yerel kültürüne ışık tuttuğu gibi bölgenin tarihi hakkında da önemli bilgiler barındıran bir müzedir. Müzenin her bölümü ayrı bir çalışma konusu oluşturacak değerli kaynaklar barındırmaktadır.

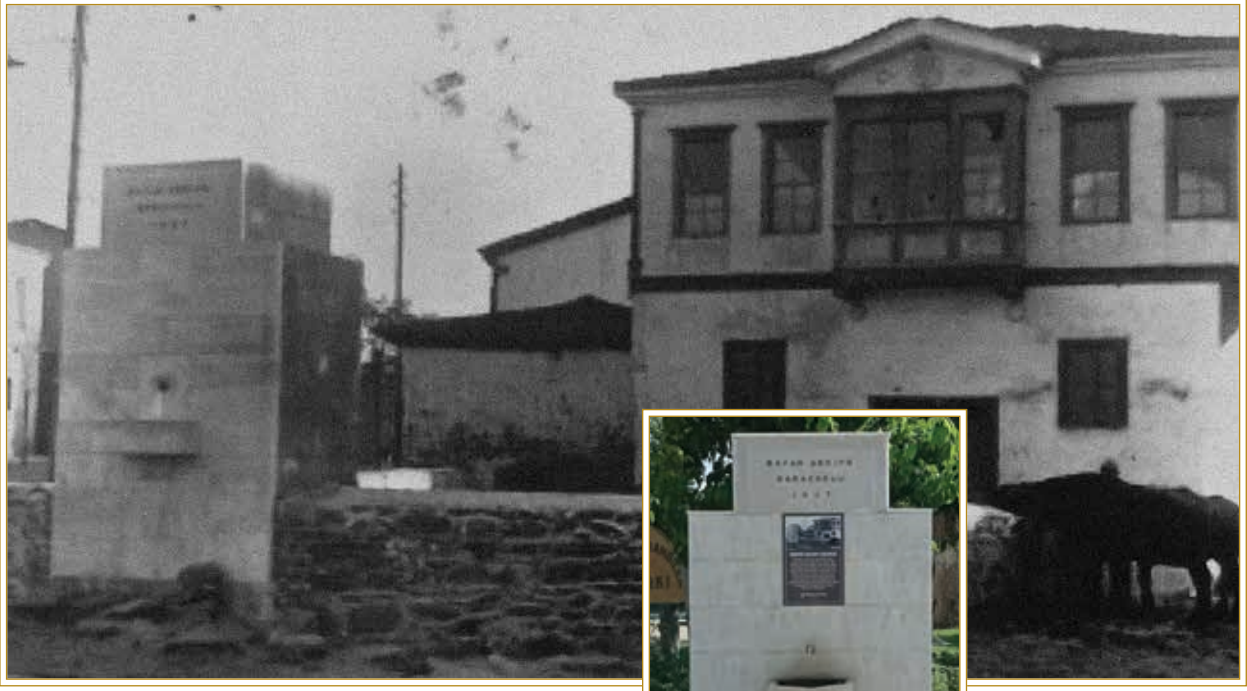
ÖYTAM’da Bulunan Çeşme Aynaları

Ödemiş merkezinde, Eminoğlu Mahallesi Hacı Sadık Çarşısı No: 16 da bulunan Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi'nin giriş avlusunda, yan duvarında ve müze içinde çeşme ayna taşları sergilenmektedir. Ayna taşlarının bazıları düz yapıdayken kimi işlemelidir. Bu taşların birinde (1) “1848 STAMATIE KOETANTIN” (1848 Stamatis Konstantinos) yazmaktadır. (2) Diğer ayna taşında ise yazılı bir ifade yoktur ancak üzeri motiflerle bezenmiştir. Müzenin yan avlusunda bulunan iki ayna taşı ise bezemesi ve yazısızdır. (3) Müze içerisinde sergilenen, hamam ve hamam kültürü konulu bölümde bulunan ayna taşı ise girland motifli ve lale desenlidir.

3

Görsel 313. Müze içinde sergilenen ayna taşı. (29 Haziran 2022)

Görsel 314. Şerife Hanım Çeşmesi'nin 1950'li yıllardaki görünümü.

Görsel 315. Çeşmenin genel görünümü. (29 Haziran 2022)

◆ Sebil

Umurbey Mahallesi'nde Sebil mevkiinde, Sebil Sokağı üzerinde, Sebil Geçidi Sokağı karşısında bulunan alanda (118 ada 9 parsel) geçmişte sebil yapısı bulunduğu mahalleli ile yapılan görüşmede öğrenilmiştir. Yapılan görüşmede, bundan yaklaşık elli yıl önce var olan yapı sonraki yıllarda yıkılmış ve üzerine yapı yapılmıştır. Günümüze sokak tabelası kalan sebil yok edilmiştir. Ayrıca yine Umurbey Mahallesi'nde bulunan Çeşme Sokağı da sadece adıyla kalmış, çeşmesi yok edilmiştir.

Görsel 316. Sebilden günümüze ismini verdiği sokağın tabelası kalmıştır.

◆ Şerife Hanım Çeşmesi

1937

Üçeylül Mahallesi'nde, İstasyon Caddesi mevkiinde, Kıbrıs Caddesi ile Gençlik Caddesi birleşiminde bulunan Emin Başaran Bilek Parkı'nın (38 ada 4 parsel) ön tarafında bulunan çeşme, köşeli dikdörtgen formda, üzeri beyaz mermer ile kaplıdır. Çeşmenin alınlığında "BAYAN ŞERİFE / SARAÇOĞLU / 1937" yazmaktadır. Ödemiş Belediyesi tarafından, bu yazının altına yerleştirilen bilgi levhasında, 1950'li yıllara ait olan bir fotoğrafı ve "ŞERİFE HANIM ÇEŞMESİ / Türkiye Cumhuriyeti'nin Belediye Reisi, / Milletvekili, Vekil, Başvekil ve Meclis Reisi / sıfatıyla çeyrek yüzyıldan fazla hizmet etmiş; / Fenerbahçe Spor Kulübü'ne 17 yıl başkanlık / yapmış olan Mehmet Şükrü Saraçoğlu, 1937 / yılında Ödemiş'in Ovakent Nahiyesi Kazan / Köyü'nde annesi Şerife Hanım adına bir / çeşme yaptırmış ve Ödemiş Belediyesi de / çeşmenin bulunduğu alanı küçük bir park olarak / düzenleyerek Saraçoğlu Şerife Hanım / Çeşmesini süslemiştir." bilgi yazısı bulunmaktadır. Çeşme günümüzde şehir şebekesine bağlı ve akmaktadır.

Görsel 317. Bıçakçı es-Seyyid Hacı Ali Ağa Çeşmesi'nin genel görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 318. Davut Baba Çeşmesi'nin görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Bıçakçı Çeşmesi – Koca Çeşme

1807/1808

Ödemiş İlçesi'nin Birgi Mahallesi Kurtgazi mevkiinde, 350 ada 7 parselde bulunan çeşme 233,73 m² tapu alanına sahiptir¹⁶¹. Şehit Gürol Madan Caddesi üzerinde, Koca Çeşme Sokak başlangıcındadır. Selda Kalfazade Ertuğrul'a göre çeşme, Aydınoglu Beyliği döneminde inşa edilmiş olup, kitabedeki tarih ihya yılını¹⁶² göstermektedir. Çeşme son olarak Bıçakçı es-Seyyid Hacı Ali Ağa tarafından h.1222 (1807/1808) yılında ihya edilmiştir. Tuğla ile yapılmış olan çeşme, kirpi saçak örtülüdür. Çökertme içine alınan cephesinde oluşturulan sivri kemerli yüzeyi çökertilmiştir. Ayna taşı kabartma bezemeli ve yine kitabesi de ayna taşı üzerindedir. Kitabesinde “*Sene 1222 / Bıçakçı es-Seyyid / Hacı Ali Ağa'nın hayratıdır.*” ifadesi okunmaktadır. Çeşmenin yalak kısmı ise üzeri işlemeli lahittir. Tuğla ile inşa edilen çeşmenin sanat değeri yüksektir. İç kısmında su künkleri de görülmektedir. Şebeke suyu hattı çekilen çeşme 16 Ağustos 2021 tarihindeki ziyaretimizde akmaktaydı. Çeşmenin etrafı park olarak düzenlenmiştir.

161 Çeşme Taşınmaz no: 113562224.

162 Selda Kalfazade Ertuğrul, Anadolu'da Aydınogulları Dönemi Mimarisi, İÜ, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995, s.382.

◆ Davut Baba Çeşmesi

1723/1724

Adagüme Mahallesi Davutdede mevkiinde, Davut Dede Yolu üzerinde 3583 parselde 1,100 m² tapu alanına sahip mezarlık alanı içinde yer alan çeşme moloz taştan inşa edilmekle birlikte üstü betonla sıvanmış vaziyettedir. Dış görünüş olarak tarihî eser görüntüsü vermeyen çeşmenin ön yüzünde kitabe, bunun altında da tas koymak için küçük bir niş bulunur. Arabacı Şeyh Yusuf bin el-Hac Muhammed tarafından h.1135 (1723-1724) yılında yaptırılan ve son olarak Kamil ve Bedriye Dereli tarafından ihya edilen çeşmenin su oluşu körlenmiş, ancak kenarına şehir şebekesinden bir hat çekilmiştir. Arkasında Davut Baba'nın kabrinin de bulunduğu bir hazire vardır. Çeşme ve kitabesi boyanarak yıprandığından dolayı bazı kısımlar okunmaz hale gelmiştir. Kitabede “..... / *Sahibü'l-hayrat ve'l-hasanat ...kaymakamı arabacı / Şeyh Yusuf bin el-Hac Muhammed rızaenillah / sene 1135.*” ibaresi yazılıdır. Çeşmenin sağ kenarındaki mermer kitabede ise yeni harflerle “*Kamil ve Bedriye Dereli Hayratı*” yazısı görülmektedir.

Görsel 319. Demir Baba Çeşmesi'nin genel görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

Görsel 320. Elif Dede Çeşmesi'nin genel görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 321. Gazi Umur Bey Çeşmesi'nin genel görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ **Demir Baba Çeşmesi**

Birgi Mahallesi'nde Cumhuriyet mevkiinde, 162 ada 1 parselde bulunan çeşme 93,49 m² tapu alanına sahiptir¹⁶³. Demirbaba Küme Evler Caddesi üzerinde bulunan çeşmenin Horasan erenlerinden Demir Baba adına yaptırıldığı düşünülmektedir. Kitabesi bulunmayan ve yaptıran hakkında herhangi bir bilgi olmayan çeşme moloz taştan ve tuğla kemerli olarak inşa edilmiştir. Mermerden ayna taşı olan çeşmenin suyu akmamaktadır. Çeşmenin yalak kısmı oyma taştır. Bakımsız haldeki çeşmenin restorasyona ihtiyacı vardır.

◆ **Elif Dede Çeşmesi - Akmescit Çeşmesi**

Birgi Mahallesi Kurtgazi mevkiinde, 336 ada 1 parselde bulunan çeşme 3 m² tapu alanına sahiptir¹⁶⁴. Kenar Sokağı ve Akmescit Sokağı'nın birleşiminde bulunan çeşme harap haldedir. Moloz taşla örülmüş çeşmenin kemer yapısı tuğladandır. Mermer ayna taşının üst kısmında küçük bir niş vardır. Yalak kısmı ise yine mermerdendir. Yalağın çocuk lahiti olduğu düşünülmektedir. Çeşmenin hemen karşısında, 334 ada 2 parselde Elif Dede'nin kabri yer almaktadır. Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilen Elif Dede'nin çeşme etrafında mahallesinin kurulduğu anlatılmaktadır. 16 Ağustos 2021 tarihinde çeşme bakımsız, yer yer taşları dökülmüş durumda ve suyu akmamaktadır.

◆ **Gazi Umur Bey Çeşmesi**

Birgi Mahallesi Kurtgazi mevkiinde, 347 ada 1 parselde 852,34 m² tapu alanına sahip çocuk bahçesi içinde yer alan çeşme, moloz taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Su akarı körlenmiş olan çeşmenin yalak kısmı yüksekte ve mermerdendir. Kiremit örtülü çeşmenin ön yüzünde bakırdan yapılmış ve üzerinde "Gazi Umur Bey Çeşmesi" yazan bir levha bulunmaktadır.

163 Çeşme Taşınmaz no: 113556325.

164 Çeşme Taşınmaz no: 113561403.

Görsel 322. Hafsa Sultan Çeşmesi'nin genel görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 323. Su terazisinin görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 324. Karaoğlu Şadırvanı'nın genel görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ Hafsa Sultan Çeşmesi – Taşpazar Çeşmesi

Birgi Mahallesi Camikebir mevkiinde, 253 ada 4 parselde 2,54 m² tapu alanına sahiptir¹⁶⁵. 16 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım gezi esnasında bakımsız bir halde idi. Yıldırım Bayezid'in eşi Hafsa Sultan tarafından moloz taş ve tuğlayla inşa ettirildiği rivayet edilen çeşmenin kitabesi yoktur. Yalak kısmı sonradan betonarme olarak yapılmıştır. Çeşmenin yıkılan kısmının üzerini ot kaplamış vaziyettedir. Çeşmenin tuğladan yapılan kemeri iç içe geçmiş şekildedir. Bulunduğu mevkiden dolayı çeşmeye, Taşpazar Çeşmesi adı da verilmektedir.

◆ Su Terazisi

Birgi Mahallesi Camikebir mevkiinde, 307 ada 24 parselde 149,39 m² tapu alanına sahip kargir evin köşesinde ve bu evin duvarına bitişik vaziyettedir. Terazine ait tapu kaydı bulunmamaktadır. İmam Birgivi Sokağı ile İmam-ı Birgivi Küme Evler Sokağı'nın birleşiminde, set üstünde olan su terazisi Bozdağ'dan gelen su kaynaklarını mahalleye dağıtmak için kullanılmıştır. İmam Birgivi Hazretleri'nin türbesine giden yol üstündeki su kemeri ve su deposu yıkıntıları bu teraziyi beslemekteydi. Moloz taştan, köşeli bir üslupla inşa edilen su terazisi üzerinde delikler mevcuttur.

◆ Karaoğlu Şadırvanı 1762

Birgi Mahallesi Camikebir mevkiinde, 292 ada 12 parselde 1,442,58 m² tapu alanına sahip Karaoğlu Camii'nin dış avlusunda yer almaktadır¹⁶⁶. Karaoğlu Sokağı ile Muhittin Efendi Sokağı arasında bulunan cami, Karaoğlu Mustafa Efendi tarafından 1762 yılında yaptırılmıştır. Cami avlusunda bulunan, altı sütun üzerine kubbeli yapıdaki şadırvanın çeşme kısmının her köşesi mermer blokludur. Üzerinde işlemler bulunan mermer bloklarda herhangi bir kitabe yoktur. Günümüzde de işlevini sürdüren şadırvan, tarihî değerini korumaktadır.

165 Çeşme Taşınmaz no: 113557638.

166 Caminin Taşınmaz no: 113560171.

Ödemiş bölgesinde yaptığım gezide ve kaynak taramasında, Ödemiş merkezde tarihî bir çeşmeye rastlanmamıştır. Ancak müzede sergilenen kitabe ve ayna taşları ile Ödemiş'te adı yadigâr kalmış sokak isimleri bulunmaktadır. Ödemiş'in tarihi mahallelerinden olan Birgi, çeşmeler yönünden zengindir. Mimarîsi ve tarihî açıdan güçlü bir mirasa sahip Birgi'ye turistler rağbet gösterdiğinden dolayı tarihî yapıların restorasyonları yapılmıştır. Geçmişte ihya edilen çeşmelerin günümüzde yeniden restorasyona ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Yerleri belirlenmiş, yanlarına bilgi levhaları konulmuş çeşmelerde dökülmeler ve üzerlerinde ot istilaları başlamıştır. Birgi'de çeşmelerin yanı sıra bir su terazisi, su kemeri ve su küpleri de bulunmaktadır. Birgi'ye dair tarihî kayıtlar incelendiğinde h.1113 (1701/1702) yılında Osman bin Hüseyin tarafından kurulmuş olan medresenin vakfiyesindeki "...ve mescid-i şerifde vâki' ve kadimhânedede vaz' olunan kanâdil için senede yirmi vukiye rugan-ı zeyd verile ve yine mahalle-i mezbûrede vâki' müceddeden binâ eylediğim su çeşmesiyle ve pazar yerinde binâ eylediğim kenif mürûr-u eyyamla harâbe müşrif olup ta'mîr u termîme muhtac oldukca bâlâda mezkûr vakf eylediğim bahçeler gallesinden ta'mîr u termim olunup bâlâda mezkûr olan mürtezi kalarre kabe oluna deyû şart ve ta'yinedüp..."¹⁶⁷ ifadeden burada bir çeşmenin daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir başka su yapısı ise, Koca Çeşme olarak bilinen Bıçakçı Çeşmesi'nin hizasında, yaz aylarında kullanılacak bir sebildir¹⁶⁸. Birgi'de kurulmuş medrese ve medreselerin vakıfları arasında bulunan çeşme ve sebillerin çoğu günümüze ulaşamamıştır¹⁶⁹. Şefikbey Yağhanesi'nin duvarındaki çeşme moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Yine tuğladan örülmüş, üst üste üç sıra halinde kirpi saçağı bulunan çeşmenin iç içe geçmiş yuvarlak kemerleri ve kademeli olarak içe giren nişi bulunmaktadır. Çeşme bakımsız olup suyu akmamaktadır. Yağhane, yerleşim alanının doğusunda Papaz Deresi olarak bilinen vadinin

batı yakasındadır¹⁷⁰. Günümüzde harap halde olan yağhaneden sadece ahşap, taş ve tuğla ile inşa edilmiş yıkık vaziyetteki avlu duvar örgüsü kalmıştır¹⁷¹.

Muhtemelen tespit edemediğimiz çok sayıda su yapısı olan Ödemiş bölgesinde kapsamlı bir araştırma yapılmalıdır. Ödemiş'teki Beşgöz Caddesi'nin ismi, geçmişte burada bulunan beş çeşmeden gelmektedir¹⁷². Ödemiş sınırları içinde bulunan Bozdağ'a çıkarken, yol üstünde görebileceğiniz çok sayıda hayrat çeşmesi vardır. Burada bulunan bir çeşmeyi Kâzım Dirik yaptırmıştır¹⁷³. Ödemiş-Bozdağ yolu üzerinde, Birgi'ye 11 km uzaklıkta olan bu çeşme, yol kenarında, meydanlık bir alanın içindedir. Çeşmenin görünümü diğer Paşa Çeşmeleriyle hemen hemen aynı formdadır. Bu çeşmede farklı olarak, kemer yapısının altında çini panonun yer almasıdır. Ancak buradaki çiniler de dökülmüş durumdadır. Çeşmenin tek su oluğunun üstünde yan yana iki niş vardır. Yer seviyesinden beton bir set ile yükseltilmiş çeşmenin suyu akmaktadır. Mermer bloklarla kaplı çeşmenin sağ, sol ve üst taç bölümünde Osmanlı Türkçesiyle kitabeler yer almaktadır. Sonradan yerleştirilen Latin harfli kitabe de çeşmenin en üstündedir. Bu mermer blok sonraki dönemde yerleştirilmiştir. Hasan Uçar tarafından hazırlanmış olan "Ödemiş-Bozdağ Yolu, Paşa Çeşmesi" adlı makalede¹⁷⁴, çeşme kitabeleri hakkında şu bilgiler verilmektedir: "Ana cepheyi diğer cephelerden farklı kılan özelliklerden birisi de cephedeki yazıtların çokluğudur. Sütunceler ile çeşme nişi arasında kalan boşluklarda kitabeler olduğu görülmektedir. Kitabelere İstiklal Harbi şehitlerinin isimleri yazılmıştır." Çeşmenin sağ tarafında bulunan kitabe: "İstiklal Harbi Şehidleri / Birgi'den Muhiddin Efendi zade Ahmed Ziya / Celil Ağa oğlu Ali / Kuşcu oğlu Ali / Hacı Mustafa oğlu Mustafa / Semit karyesinden İsmail oğlu Raşid." Çeşmenin sol tarafında bulunan kitabe: "İstiklal Harbi Şehidleri / Seyit karyesinden Beşinci oğlu Mehmed / Yefes? karyesinden Helvacı oğlu

167 Metin Akis, "Birgi Şehri Vakfiyelerine Göre Birgi'de Bulunan Medreseler", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.3, İzmir 2016, s.36.

168 Metin Akis, a.g.m., s.45.

169 Ayrıntılı bilgi için bk. Metin Akis, "Birgi Şehri Vakfiyelerine Göre Birgi'de Bulunan Medreseler", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.3, İzmir 2016, s.23-49.

170 Heyet, İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, İZKA, İzmir 2021, s.75.

171 Demet Gülhan, "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Tarım Endüstrisi ve Zeytinyağı Turizminin Birgi Yerleşiminde Olabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme", Social Sciences, 2016, s.130.

172 Gülin Özçelik, "Ödemiş İlçesinde Mahalle, Sokak, Cadde, Bulvar ve Meydan Adları; Şehrsel Toponimik Özellikleri", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.5, İzmir 2017, s.24.

173 Kâzım Dirik, Ödemiş-Bozdağ yolu üzerindeki Paşa Çeşmesi'ni, Bayındır-Tire-Aydın yolu üzerindeki Cumhuriyet Çeşmesi'ni ve Tire-Çamköy-Germencik yolu üzerindeki Cumhuriyet Çeşmesi'ni yaptırmış, Kemalpaşa'daki Danacı Çeşmesi'nin yapımına katkı sunmuş, Tire-Selçuk yolu üzerindeki Çavuş Çeşmesi'ni de ihya ettirmiştir.

174 Hasan Uçar, "Ödemiş-Bozdağ Yolu, Paşa Çeşmesi", Sanat Tarihi Dergisi, S.2, Ekim 2012, s.159-170.

Hüseyin / Çulhamurlar karyesinden Ali Çavuş oğlu Hacı Mehmed / Çömleki karyesinden Ebil? oğlu Hüseyin / Eşme kazasından Veli zade Ali.” Çeşmenin taç kısmındaki yatay inşa kitabesinde ise: *“Cumhuriyetin mübarek eserlerinden / Ödemiş-Salihli yolunun hatırasıdır / Muhasebe-i hususiyenin ve Ödemiş-Birgi Belediyeleri'nin / yardımlarıyla İzmir Valisi Kazım Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. / Tarih-i inşası 1927 3 Eylül Ödemiş'in kurtuluş günüdür.”* ifadeleri yer almaktadır. Çeşmenin en üstünde, Latin harfleriyle yazılmış 1984 tarihli kitabesinde ise: *“Paşa Çeşmesi / Bu tarihi çeşme 1927 yılında Kurtuluş Savaşı / Kumandanlarından İzmir Valisi Kazım Dirik Paşa / tarafından yaptırılmıştır. / Çeşme 1984 yılında Ödemiş Kaymakamı Erdoğan / İzgi'nin*

öncülüğünde Adapazarlı İsmet Uzman Kış- / lalı Hasan Güçlü'nün maddi ve manevi desteği kara- / yollarının müzahareti ile yeni yol güzergâhı olan / buraya nakledilerek tekrar ihyası sağlanmıştır. / 5 Temmuz 1984.” açıklaması bulunmaktadır¹⁷⁵. 1927 yılında Kâzım Dirik tarafından yaptırılan bu çeşme, 5 Temmuz 1984 yılında yol genişletme çalışması sebebiyle şimdiki yerine taşınmıştır. Taşıma işi Ödemiş Kaymakamı Erdoğan İzgi'nin öncülüğünde gerçekleştirilmiştir¹⁷⁶. Ödemiş bölgesinde unutulmuş, kaybolmuş onlarca çeşme bulunmaktadır. Bakıma muhtaç olan çeşmelerin onarılması ve tüm yapıların kayda geçerek yerlerinin resmileşmesi gerekmektedir.

Ödemiş Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Mehmed Tayyib Çeşmesi – Meydan Çeşmesi	Mehmed Tayyib	Eminoğlu				Müze içinde sergilenen çeşme kitabesi.	VAR	1792-1793
Sebil		Umurbey				Kargir ev. Sebil yok edilmiştir.	YOK	
Şerife Hanım Çeşmesi	Mehmet Şükrü Saraçoğlu	Üçeylül				Çeşmenin tapu kaydı yoktur.	VAR	1937
Bıçakçı Çeşmesi-Koca Çeşme	Bıçakçı es-Seyyid Hacı Ali Ağa	Birgi	350	7	233,73	Çeşme ve arsası.	VAR	1807/1808
Demir Baba Çeşmesi		Birgi	162	1	93,49	Çeşme ve arsası.	YOK	
Elif Dede Çeşmesi - Akmescit Çeşmesi		Birgi	336	1	3	Çeşme	YOK	
Gazi Umur Bey Çeşmesi		Birgi	347	1		Çocuk bahçesi alanı içindedir.	VAR	
Hafsa Sultan Çeşmesi – Taşpazar Çeşmesi		Birgi	253	4	2,54	Çeşme		
Su Terazisi		Birgi	307	24		Kargir evin köşesindedir.	YOK	
Karaoğlu Şadırvanı	Karaoğlu Mustafa Efendi	Birgi	292	12		Karaoğlu Mustafa Ağa Cami alanı içindedir.	YOK	1762
Davut Baba Çeşmesi	Arabacı Şeyh Yusuf bin El-Hac Muhammed	Adagüme		3583		Metruk mezarlık alanı içindedir.	VAR	1723/1724
Paşa Çeşmesi	Kazım Dirik	Oğuzlar				Orman alanı içinde, yol kenarındadır.	VAR	1927

175 Hasan Uçar, a.g.m., s.165-167.

176 Ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Uçar, “Ödemiş-Bozdağ Yolu, Paşa Çeşmesi”, Sanat Tarihi Dergisi, S.2, Ekim 2012, s.159-170.

SEFERİHİSAR

Görsel 325. Şehitler Çeşmesi eski görünümü.

- ◆ Seferihisar bölgesinde 8 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Örnek olması için 2 su kuyusu da çalışmaya eklenmiştir.
- ◆ Çeşmelerden sadece Şehitler Çeşmesi'nin kitabesi bulunmaktadır.
- ◆ Çeşmelerden 4 tanesinin tapu kaydı bulunmaktadır.

Görsel 326. Kent Belleği Anı Evi önünde bulunan Şehitler Çeşmesi. (24 Ağustos 2020)

Görsel 327. Şehitler Çeşmesi. (24 Ağustos 2020)

ازمیر و البسی فخری همشهر عزیز
کاظم باشا حضرتلرینک ائزیدر
۱۹۲۶

**“İzmir Valisi fahrî hemşehrimiz
Kâzım Paşa hazretlerinin eseridir
1926”**

Şehitler Çeşmesi

1926

Seferihisar’da Camikebir Mahallesi’nde Atatürk Caddesi girişindeki kavşakta, Kent Belleği Anı Evi önünde, 3461 ada 1 parselde bulunan Şehitler Çeşmesi’ni İzmir Valisi Kâzım Dirik 1926 yılında yaptırmıştır¹⁷⁷. Sisam Adası’ndan gelen Rum çetesi tarafından iki zabıt ve üç neferin şehit edilmesi hatırasına yaptırılan çeşme, 1 Nisan 1983 yılında Seferihisar Belediyesi tarafından onarım görmüş olup günümüzde suyu akmaktadır. Beyaz mermer kaplı çeşmenin ön yüzünde iki sütun, üst kısmında yine bir mermer blok vardır. Çeşmenin ön yüzünde bilgi veren Osmanlı Türkçesiyle yazılar, kavşak tarafına bakan kısımda ise Latin harfli kitabesi vardır. Tüm cepheleri mermer kaplı olan çeşme, 4,46 m² tapu alanı içindedir. Çeşmenin en tepesine Latin harflerinin kabulü sonrası eklenen yarım daire şeklinde kesilmiş mermerde ay yıldız motifi ve Latin harfleriyle “**ŞEHİTLER ÇEŞMESİ**” yazısı bulunmaktadır. Bunun altındaki dikdörtgen şeklindeki mermerde Osmanlı Türkçesiyle iki satır halinde “*İzmir Valisi fahrî hemşehrimiz / Kâzım Paşa hazretlerinin eseridir / 1926*” yazısı okunmaktadır. Ayna taşı üzerinde Osmanlı Türkçesiyle çeşmenin inşa maksadını ifade eden “*Kanlı bir Rum çetesi şanlı zaferden sonra / Bu havaliye gelüb çıkdı Sisam’dan bir gün / İki zabıt ile ah üç neferi itdi şehid / Bu güzel çeşme yapıldı o gazanferler için*” kıt’ası yazılıdır. Ayna taşının üst kısmında yine Osmanlı Türkçesiyle “*Şehid zâbitler / Mülâzım-ı evvel: Ca’fer Sâdık Efendi / Zâbit Vekili: Nizameddin Efendi*”, sağ sütunda “*Şehid nefer Anzavur oğlu İsmail, Yabanabad*¹⁷⁸”, sol sütunda ise “*Şehid nefer Halil oğlu Hakkı, Bergama*” ibareleri yazılıdır. Çeşmenin sol kenarında, Latin harfleriyle “**BU ÇEŞME İZMİR VALİSİ KAZIM DİRİK / PAŞANIN ESERİDİR. 1926 / KANLI BİR RUM ÇETESİ ŞANLI ZAFERDEN / SONRA SİSAM ADASINDAN BU HAVALİYE ÇIKTI. / AH...! / 2 ZABİT VE 3 NEFERİ ŞEHİT ETTİ. / BU ÇEŞME O GAZANFERLER İÇİN YAPILDI. / ŞEHİT ZABİTLER (SUBAYLAR) / 1. MÜLAZİMIEVVEL CAFER SADIK EFENDİ. / 2. ZABİT VEKİLİ NİZAMETTİN EFENDİ. / ŞEHİT NEFERLER (ERLER) / 1. OSMAN OĞLU İSMAIL YAMANABAD. / 2. HALİL OĞLU HAKKI BERGAMA / 3.? / ONARIM. 1.4.1983 / SEFERİHİSAR BELEDİYESİ**” ifadeleri yer almaktadır.

¹⁷⁷ Çeşme Taşınmaz no: 113494450.

¹⁷⁸ Ankara’nın Yabanabad ilçesinin ismi Cumhuriyet sonrası Kızılcahamam olarak değiştirilmiştir. Osmanlı Türkçesiyle yazılı kitabe 1983’te Latin harflerine çevrilirken sehven Yamanabad yazılmıştır.

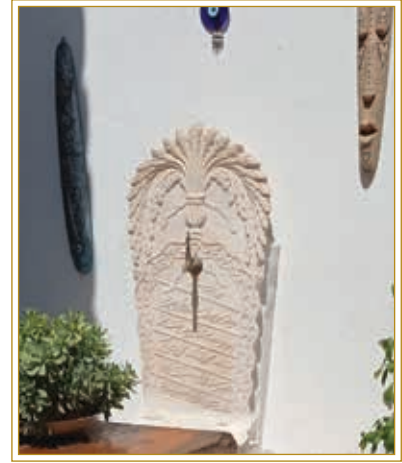
Görsel 328. Şadırvanın mermer süslemelerinden detay. (10 Ağustos 2021)

Görsel 329. Sandalye ve tabureler arasında kaybolmuş Şadırvanın görünümü. (10 Ağustos 2021)

Şadırvan

Sığacık'ta, Sığacık Camii'ne varmadan, Şadırvan Meydanı olarak adlandırılan alan içindedir. Şadırvana ait ada ve parsel kaydı bulunmamaktadır. Etrafı kafe ve restoranlarla çevrili şadırvan sandalye ve tabureler arasında kaybolmuştur. Sekizgen planlı şadırvan havuzunun üzeri ahşap konik bir külahla örtülmüştür. Şadırvanın üst örtüsü alaturka kiremitle kaplı olup 6 ahşap direk taşınmaktadır. Tamamen mermerden olan şadırvanın her kenarında çeşme bulunmaktadır. Bütün kenarları mimari ve süsleme olarak benzerlik göstermektedir. Çeşmelerin ayna taşlarının iki tarafında da servi motifleri bulunur. Tüm çeşmeleri akar durumda olan şadırvanın üzerinde kitabesi yoktur. Sığacık'a 10 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım gezide, Sığacık Camii'ne çok yakın konumda pansiyon olarak kullanılan tarihî bir yapının duvarında ortası delinip, musluk takılarak çeşme süsü verilmiş bir kadın mezar taşına rastladım. Toplumun tarihî mezar taşlarına olan muamelesi ve ilgili kurumların duyarsızlığı şaşırtıcıydı.

Görsel 330. Çeşme formu verilmiş, yerinden alınarak süs objesi yapılmış kadın mezar taşı. (10 Ağustos 2021)

Hayrat Çeşme

Seferihisar'da Camikebir Mahallesi, 40. Sokak üzerinde 3448 ada 4 parselde bulunan çeşme, 7,48 m2 tapu alanına sahiptir¹⁷⁹. Moloz taş ile inşa edilmiş olan çeşme 2000'li yılların başında harap haldeyken yakın tarihte restore edilmiştir. Eski bir çeşme olmasına rağmen üzerinde orijinal kitabesi bulunmayan çeşmeye yeni bir kitabe eklenmiştir. Eklenen yeni kitabede "Beyler Köyünden Hüseyin Oğlu Mehmet İndağ Muşlu Yusuf Oğlu Saim Çıdam Hayratı" yazmaktadır. Sağ tarafından su saati bulunan çeşmenin suyu akmaktadır.

Görsel 331. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (24 Aralık 2022)

179 Çeşme Taşınmaz no: 113493697.

Görsel 332. Kuyunun genel görünümü. (7 Ağustos 2021)

Görsel 333. Kuyunun medrese tarafından görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 335. Çeşmenin haznesi olarak kullanılmış olan lahit. (10 Ağustos 2021)

◆ Su Kuyusu - 1

Ulamış Mahallesi'nde 1403. Sokak üzerindeki 219 ada 9 parselde, 5,98 m² tapu alanı içinde bulunan kuyunun üstü günümüzde tahtalarla kapatılmış olup kullanılmamaktadır¹⁸⁰. Mahalle halkından bölgede çok sayıda kuyu olduğu öğrenilmiştir. Kuyu bileziği muhtemelen devşirme malzemedir. Önünde mermerden yapılmış, kare formda yalak kısmı görülmektedir. Yerden yüksek olan kuyuya betondan yapılmış üç basamakla çıkılmaktadır. Ulamış'ta bölgenin tarihî geçmişine ışık tutacak eserler mevcuttur. Kuyunun az ilerisinde eski bir hamam ve Ulamış meydanında tarihî bir cami vardır.

◆ Su Kuyusu - 2

Düzce Mahallesi Hereke Caddesi üzerinden bulunan harap medresenin köşesi ile market arasında, yol üstünde bulunan kuyunun tapu kaydı mevcut değildir. Mermer bileziğinin iç kısmında, su çekerken oluşan izler de görülmektedir. Halen içinde su bulunan kuyunun üstü metal kapakla örtülmüş ve günümüzde kullanılmamaktadır. Mahalleli, civarda üç kuyunun daha bulunduğunu ifade etmiştir. Yolun ilerisinde yine tarihî bir hamam vardır.

◆ Sokak Çeşmesi - 1

Düzce Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde bulunan çeşme 264 ada 4 parseldedir. 2,48 m² tapu alanına sahip çeşme¹⁸¹, Düzce Köyü Camii'nin arka tarafında ve kuytuda kalmıştır. 10 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım gezi esnasında çeşmenin yanında yıkılma tehlikesi bulunan bir yapı ve çeşmenin önünde de bir çöp konteyneri vardı. Su haznesi lahitten dönüştürülmüş bu çeşmenin üstünde bir kadın mezar taşı duvara gömülmüş vaziyette durmaktaydı. Üzerinde herhangi bir işleme bulunamayan mermer lahite üç oluk açılmış, biri sonradan sıvayla kapatılmıştır. Bu çeşmenin ilerisinde harap halde tarihî bir hamam mevcuttur.

Görsel 334. Mermer bileziğinin iç kısmında oluşan izler. (10 Ağustos 2021)

Görsel 336. Çeşmenin üstünde duvara gömülmüş mezar taşı. (10 Ağustos 2021)

180 Kuyu Taşınmaz no: 89249847.

181 Çeşme Taşınmaz no: 88773805.

Görsel 337. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 338. Hürriyet Caddesi üzerindeki çeşmenin görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 339. Çeşmenin ön cephesi ve yalak kısmı. (10 Ağustos 2021)

◆ Sokak Çeşmesi - 2

Düzce Mahallesi'nde Hereke Caddesi üzerinde Düzce Köyü Camii'ne giderken soldadır. Evin bahçe duvarına bitişik olan çeşme beton sıvalıdır. Köşeli ve alçak yapıdaki çeşmenin su borusu körlenmiş, çeşme ise beyaza boyanmıştır. Tarihî yapısından herhangi bir iz bulunmayan çeşme 241 ada 4 parselde, 2,76 m² tapu alanına sahiptir¹⁸².

◆ Hayrat Çeşme

Düzce Mahallesi'ne giden Hürriyet Caddesi üzerinde, sol tarafta bulunan çeşme bir hayrattır. Ağaççeşmesi mevkiinde, 243 ada 9 parselli arsa önünde bulunan çeşmenin iki kenarında yeni dönem yapılmış sütunlar olup çeşme fayans kaplıdır. Ön yüzündeki alçı panoda "*Bismillahirrahmanirrahim*" yazmaktadır. 10 Ağustos 2021 tarihinde çeşmenin suyu akmaktaydı.

◆ Yol Çeşmesi

Düzce Mahallesi'nde Ağaççeşmesi mevkiinde Hürriyet Caddesi üzerinde, sağ tarafta terk edilmiş yapının önünde ve 242 ada 5 parseldeki arsa alanı içindedir. Dut ağacının gölgesinde kalan betonarme olarak inşa edilmiş çeşme zor görünmektedir. 10 Ağustos 2021 tarihinde suyu akmıyordu.

Görsel 340. Çeşmenin görünümü. (24 Aralık 2022)

◆ Sokak Çeşmesi – İkili Çeşme

Seferihisar'da Çolakıbrahim¹⁸³ Mahallesi'nde, Mektep Caddesi ile Fevzi Çakmak Caddesi'nin birleşiminde yer alan çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. 3319 ada 1 parselde bulunan Atatürk Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Özel Eğitim Kurs Merkezi arsası içinde yer alan çeşme, dört köşeli yapıdadır. Haznesi içinde bulunan çeşmenin, caddelere bakan iki kenarında ayna taşı bulunmaktadır. Moloz taştan inşa edilen çeşmenin, iki yönünde, tuğla sıralı kemerlerinin altında, üzerinde haç figürü bulunan mermerler vardır. Çeşmenin okul alanı içine bakan arka tarafında ise hazneye açılan küçük bir kapısı yer alır. Yakın tarihte restorasyon geçiren çeşmenin suyu akmamaktadır.

Görsel 341. Üzerinde haç figürü bulunan mermerler.

182 Çeşme Taşınmaz no: 88773529.

183 Mahalle adını, Seferihisar kurtarıcısı Miralay Çolak İbrahim Bey'den (1881-1944) almıştır.

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Seferihisar bölgesinde yapmış olduğum geziler esnasında, çevre mahallelerde çok sayıda kuyuya ve tarihî esere rastladım. Ulamış ve Düzce mahallelerinde tespit edilen kuyulardan bazıları örnek olması açısından çalışmaya eklendi. Bölgede imar faaliyetlerinin hızlanmasıyla birlikte birçok tarihî yapı yok olmuştur. Seferihisar merkezde üç çeşme tespit edilmiştir.

Ancak topografyaya bakıldığında yukarı mahallelerde, geçmişte başka çeşmeler de olduğu tahmin edilmektedir. Seferihisar'ın kıyı kesiminde bulunan Sığacık tarihî bir yerleşim olmasına rağmen sadece bir su yapısı bulunmaktadır. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri¹⁸⁴ adlı çalışmada da şadırvan haricinde başka bir çeşmeye yer verilmemiştir.

Seferihisar Çeşmeleri

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Şehitler Çeşmesi	Kâzım Dirik	Camikebir	3461	1	4,46	Arsası olan çeşme	VAR	1926
Hayrat Çeşme	Mehmet İndağ Saim Çıdam (Restore ettiren kişiler)	Camikebir	3448	4	7,48	Arsası olan Çeşme	VAR	
Sokak Çeşmesi-İkili Çeşme		Çolakıbrahim	3319	1		Okul tapu alanı içindedir.	YOK	
Şadırvan		Sığacık					YOK	
Su Kuyusu		Ulamış	219	9	5,98	Kuyu	YOK	
Sokak Çeşmesi		Düzce	264	4	2,48	Arsalı çeşme	YOK	
Su kuyusu		Düzce					YOK	
Sokak Çeşmesi		Düzce	241	4	2,76	Çeşme	YOK	
Hayrat Çeşme		Düzce	243	9			YOK	
Yol Çeşmesi		Düzce	242	5		Arsa alanı içindedir.	YOK	

184 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.3, İzmir 2012, s.106-135.

SELÇUK

Görsel 342. Selçuk'ta bulunan İki Yüzlü Çeşme'nin eski görünümü.

- ◆ Selçuk'ta 5 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Bölgedeki çeşmelerin yaptıranı ve yapım yılları belli değildir.

İki Yüzlü Çeşme - Karakolyanı Camii Çeşmesi

Atatürk Mahallesi'nde Dr. Sabri Yayla Bulvarı üzerinde bulunan Karakolyanı Camii'nin dış avlusunda bulunmaktadır. 368 ada 2 parseldeki Karakolyanı Camii, eski karakol binasının yanında olmasından dolayı bu isimle bilinmektedir. Kitabesi olmadığından dolayı cami'in inşa tarihine dair kesin bir bilgi olmasa da Aydınolu Beyliğı döneminde yapıldığı düşünölmektedir. 368 ada 1 parselde 605,51 m² arsa alanı içinde yer alan çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Caminin sol yanındaki kare planlı çeşmenin iki yüzü mermer kaplı, diğeri iki yüzü ise kesme taş ve tuğla döşelidir. Üst kısımda kesme taş ve tuğladan bir katman oluşturulmuş, çatısı da tuğlayla örölmüştür. İki köşesinde bulunan çeşmeler 13 Ağustos 2021 tarihli gezimizde akmaktaydı. Kullanılan mermer malzemeler devşirmedir. Köşelerde bulunan sütun ve üst kısımlardaki mermer bloklar başka bir yapıdan söküldüğü izlenimi vermektedir. Çeşmenin mermer kaplı yüzlerindeki kemer yapıları birbirinden farklıdır.

Görsel 343. Çeşmenin iki yüzünün görünümü. (13 Ağustos 2021)

Eski Çeşme

Atatürk Mahallesi'nde St. Jean Caddesi ile 1049. Sokak birleşiminde, 353 ada 1 parselde bulunan çeşme 6,14 m² tapu alanına sahiptir¹⁸⁵. Dışı betonla sıvanmış ve beyaz kireçle boyanmıştır. Kesme taştan yapılmış, su olukları körlenmiş çeşmenin çatısında çini süsleme bordürler ve altında da "*Bismillahirrahmanirrahim*" yazan çini bir pano yer almaktadır. Karşısında Alparslan Mescidi'nin bu çeşmeyle bağlantılı olması muhtemeldir. Eski Çeşme'nin akar kısmı 1049. Sokak'a bakmaktadır. St. Jean Caddesi'ne bakan kısma sonraki dönemlerde inşa edilen hayrat çeşmesinin üzerinde "*Raziye Hayratıdır 1970 (?)*" ibaresi yazılıdır. Ön yüzü çiniyle kaplıdır. 13 Ağustos 2021 tarihinde yaptığım gezi esnasında elinde çekiçle hayratın kitabesini ve çeşme üzerinde bulunan çinileri parçalayan bir şahısla karşılaştım. Kendi tapu alanı olan ve akmayan bir çeşmeye gösterilen bu kin ve pervasız tutumu anlamak mümkün değildir. Selçuk Belediyesi'nin bu yapıların envanterini çıkarıp korumaya alması, tarihî eserlerin gelecek nesillere eksiksiz devredilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Görsel 344. Eski Çeşme'nin ve yanındaki Hayrat Çeşme'nin görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 473. Ön yüzü çini döşeli olan Hayrat Çeşme'nin tahrip edilmiş hali. (13 Ağustos 2021)

185 Çeşme Taşınmaz no: 86612754.

Görsel 345. Sokak Çeşmesi'nin görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 346. Çeşme ve üzerinde bulunan devşirme mermer. (13 Ağustos 2021)

◆ Şirince Sokak Çeşmesi - 1 ◆ Şirince Sokak Çeşmesi - 2

Şirince'de İstihlas mevkiinde, 211. Sokak üzerinde, 224 ada 6 parseldeki yapının sokak tarafındaki duvarındaki çeşme tuğladan inşa edilmiş, yalak kısmı kayrak taşla örülmüştür. Kemerli yapıdaki çeşmenin boyu kısadır. Şebeke suyu çekilerek suyu akıtılmıştır. Tarihi bir kaydı olmayan çeşmenin ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

Şirince'de İstiklal mevkiinde, 202. Sokak üzerinde, 270 ada 1 parselde bulunan yapının girişindedir. Müstakil tapu kaydı bulunmayan çeşmenin yapı malzemesi, üzerine sonradan tuğla kaplandığından anlaşılarmamaktadır. Ön yüzü sıvanarak boyanmış çeşmenin, bölgedeki diğer örnekler gibi moloz taştan inşa edildiği düşünülmektedir. Kemerli yapıya sahip olan çeşmenin üzerinde devşirme olarak kullanılmış ayna taşı ve kitabe formunda, üzeri işlemeli başka bir mermer bulunmaktadır. Su akarı körlenmiş olan çeşmenin yalak kısmı da neredeyse yol seviyesiyle aynı hizaya gelmiştir. Özgün görünümünü kısmen de olsa koruyan çeşmenin koruma altına alınarak suyunun akıtılması kültürümüze güzel bir hizmet olacaktır.

◆ Şehabeddin Sivasî Çeşmesi

Görsel 347. Şehabeddin Sivasî Çeşmesi'nin ön cepheden görünümü. (13 Ağustos 2021)

Atatürk Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, Şehabettin Dede Bulvarı üzerinde, 1038. Sokak'ın yanında bulunan park alanı içinde, 412 ada 1 parselde, 128,69 m² tapu alanına sahip Şehabeddin Sivasî Hazretlerinin türbe alanı içindedir¹⁸⁶. Zeyniyye tarikatının piri Zeyneddin Hafî'nin halifesi Ayasuluklu Mehmed Efendi'den hilafet alan Şehabeddin Sivasî 15. yüzyılda yaşamış, tefsir ilmiyle iştigal edip bu sahada eserler vermiştir¹⁸⁷. Vefatı sonrası kabri üzerine türbe inşa edilmiştir. Türbe alanı tapu kaydında Medrese (Asarı Atika) olarak kayıtlıdır. Yer yer dökülme ve çatlaklar görülen Şehabeddin Sivasî Türbesi'nin avlusunda bulunan çeşme taş ve tuğla örgülüdür. Dikdörtgen formdaki çeşme, çift kemerlidir. İki kemerin altında da su akarı musluklar görülmektedir. Kemer ve kenar kısımları yeşile, ön kısmı ise beyaza boyanmıştır. Kitabesi bulunmayan çeşmenin kemer birleşim yerinin üstünde tas koymak için yapılmış dikdörtgen niş bulunmaktadır. Çeşmenin türbeyle birlikte mi yoksa daha sonraki dönemde mi yapıldığı tespit edilememiştir. Günümüzde suya akan çeşmenin ve Şehabeddin Sivasî Türbesi'nin restorasyona ihtiyacı vardır.

186 Çeşmenin bulunduğu alan Taşınmaz no: 86612533.

187 Murat Sülün, "Şehâbeddin Sivasî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2010, C.38, s.418-420

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Envanter kayıtlarında Selçuk merkezde İki Yüzlü Çeşme'ye yer verilirken yaptığım gezide Alparslan Mescidi'nin yan tarafında müstakil tapu kaydı bulunmayan başka bir çeşme yapısıyla karşılaştım. Bu çeşmenin yanına son dönemlerde başka bir hayrat çeşmesi yapılmış ve tapuya kaydedilmiştir.

Selçuk'un turizm mahallelerinden biri olan Şirince'de envanter kayıtlarına¹⁸⁸ göre kentsel sit alanı içinde iki çeşme yapısı belirtilmiştir. Ancak Şirince'de yaptığım

gezide bu çeşmelerden sadece bir tanesine rastladım. Çoğu yapının otel, restoran, büfe ya da hediyelik eşya dükkânı olmasından dolayı hemen hemen tüm duvarlar reklam ve ürün raflarıyla kaplandığından tarihî bir yapıyı ya da izi tespit etmek hayli güçtür. Selçuk'ta, beylikler döneminden kalmış olan çok sayıda cami, mescid, türbe, hamam yapısı bulunmasına karşın çeşmenin az sayıda olması ilginç bir durumdur.

Selçuk Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kıtabe	İnşa Yılı (Miladi)
İki Yüzlü Çeşme-Karakolyanı Cami Çeşmesi		Selçuk	Atatürk	368	1		Arsa ve benzinhanne alanı içindedir.	YOK	
Eski Çeşme		Selçuk	Atatürk	353	1	6,14	Eski çeşme	YOK (Yanında hayrat çeşme vardır.)	
Şehabeddin Sivasî Çeşmesi		Selçuk	Atatürk	412	1		Medrese alanı içindedir.	YOK	
Şirince Sokak Çeşmesi (202. Sokak)		Selçuk	Şirince	270	1		Ev ve arsa tapu alanı içindedir.	YOK	
Şirince Sokak Çeşmesi (211. Sokak)		Selçuk	Şirince	224	6		Avlulu kargir evin duvarındadır.	YOK	

188 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.3, İzmir 2012, s.228-294.

TİRE

Görsel 348. Şimdiki Yıldız Meydanı'nda bir 4 Eylül kutlaması.

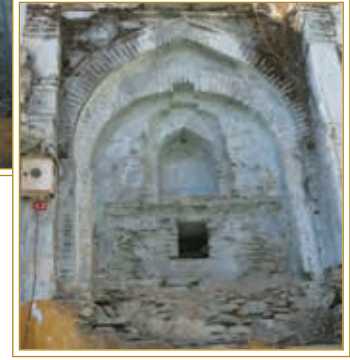
- ◆ Tire'de 35 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ 3 çeşmenin müstakil tapu kaydı bulunmaktadır.
- ◆ 2 çeşmenin kitabesi yakın zamanda kaybolmuştur.
- ◆ Bölgedeki en eski tarihli çeşme, İsa Bey Çeşmesi'dir.

Görsel 349. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 350. Çeşmenin ve Kara Halil Hayreddin Paşa Camii'nin görünümü. (16 Ağustos 2021)

Çatal Çeşme

Tire'de Bahariye Mahallesi, Çatal Çeşme mevkiinde, Büyükküp Sokağı ile Çatalçeşme Sokağı birleşiminde 371 ada, 2 parselde bulunan çeşme, avlulu kargir evin tapu alanı içindedir. Moloz taş ile inşa edilmiştir. Çift kemer yapısı, tuğla sıralıdır. Üst taraftaki ikinci kemerde sanatsal bir kıvrım bulunmaktadır. Çeşmenin kubbe kısmı da taş örgülüdür. Sonraki dönemde üzeri betonla kaplanmıştır. Çeşitli yerlerinde su taşıyan künkler görülmektedir. Yaslandığı duvar da moloz taş örgülü olup çeşme, bu duvarla bütünleşmiştir. Yalak kısmı devşirme malzemedendir. Girland motifli mermer lahit çeşmeyle uyum içinde görülmektedir. Suyu akmadığı gibi tamire ihtiyacı vardır. Kitabesi bulunmayan çeşmenin banisi Tire Kültür Varlıkları Envanteri'nde Sadrazam Lütfi Paşa olarak gösterilmektedir¹⁸⁹.

Kütük Çeşme - Kaplan Çeşmesi

Ertuğrul Mahallesi'nde 414 ada 2 parselde bulunan çeşme, Kaplançeşme Sokağı'ndaki Kara Halil Hayreddin Paşa Camii'nin 249,07 m²'lik tapu alanı içinde bulunmaktadır. Cami duvarına bitişik olmasından ötürü çeşmenin de camiyle birlikte inşa edildiği düşünülmektedir. Moloz taştan inşa edilmiş, sütunları ve kemer yapıları ise tuğla ile örülmüştür. Ön yüzünde iki girintili, sanatsal bir niş bulunan çeşmenin kitabesi yoktur. Sokakla birlikte çok güzel bir görünümü olan çeşme bakıma muhtaçtır.

189 Gökhan Gür, Osman Olgun Dönmez, Tire Kültür Varlıkları Envanteri, Tire Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s. 201.

Görsel 351. Çeşmenin görünümü.
(16 Ağustos 2021)

Görsel 352. Çeşmenin ön cepheden görünümü.
(16 Ağustos 2021)

Görsel 354. Çeşmenin görünümü.
(16 Ağustos 2021)

◆ Sokak Çeşmesi - Kalfa Sokak Çeşmesi

1910/1911

Bahariye Mahallesi'nde, Dibek Meydanı Sokağı'nın bitiminde sağda, 937 ada 2 parselde 184,00 m² tapu alanı içinde, moloz taşla yapılmış istinat duvarında bulunmaktadır. Yaslandığı istinat duvarıyla bütünleşen çeşme de moloz taşla inşa edilmiş olup kimi yerlerinde tuğla parçaları görünmektedir. Su akarının üst kısmındaki iki nişin üstünde kitabe yeri varsa da 16 Ağustos 2021 tarihindeki gezimde kitabeyi göremedim. Tire Belediyesi tarafından yayımlanan Tire Kültür Varlıkları Envanteri adlı kitabın 208. sayfasında kitabenin fotoğrafına verilmiştir. Kitabe fotoğrafın çekildiği tarihte çeşme üzerinde gelişigüzel durmaktaydı. Envanter'de kitabe şöyle okunmuştur: *"Meşk var olsun sahibü'l hayrat / Bezl-i hal eyleyüb bu çeşmeyi tamirat / İsmiyle içeler Kardaçalı Şaban bin Maksud / Eylesin Yezdan amalini matrud / sene 1327"*. Çeşmeyi, Kardaçalı Şaban bin Maksud h.1327 (1909) yılında tamir ettirmiştir. Çeşmenin musluğu körlenmiş, yanından sarkıtılan boru vasıtasıyla su akıtılmaktadır.

◆ Yavan Çeşme

Dumlupınar Mahallesi'nde, Yavançeşme Sokağı ile 2. Yavan Çeşme Sokağı'nın birleştiği noktada, 434 ada 5 parselde bulunan kargir evin tapu alanı içindedir. Moloz taş ve tuğladan inşa edilmiş, sonrasında üzeri beton sıvayla kaplanmış, bu sıvalar da yer yer dökülmüştür. İkili kemeri bulunan çeşmenin ön yüzünde kemer girintisi altında küçük bir niş yer almaktadır. Kitabesi olmayan çeşmenin suyu da akmamaktadır. Yalak kısmı yarıya kadar kaldırım seviyesinin altında kalmıştır.

Görsel 353. Çeşmenin ve bulunduğu sokağın görünümü.
(16 Ağustos 2021)

◆ Havuzlu Çeşme

Bahariye Mahallesi'nde Kalfa Sokak üzerinde, 944 ada 24 parseldeki arsanın tapu alanı içinde, yol seviyesinin altında bulunan çukur çeşmenin kitabesi bulunmadığından inşa tarihi ve banîsi bilinmemektedir. 16 Ağustos 2021 tarihinde, çeşme yanından geçenlerce kolayca fark edilecek şekilde maviye boyanmış haldeydi. Moloz taşla inşa edilmiş çeşmenin yine moloz taşla yapılmış bir kemeri ve yanlarında istinat duvarları bulunur. Merdivenle suya inilen çeşmenin lezzetli suyu vardır.

Görsel 355. Yol seviyesinin altında bulunan Çukur Çeşme.
(16 Ağustos 2021)

Görsel 356. Çeşmenin ve Eski Yeni Hamam Mescidi'nin görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 358. Çeşmenin ve Eski Yeni Hamam Mescidi'nin görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 359. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ Sokak Çeşmesi

Bahariye Mahallesi'nde Ankara Caddesi ile Kazıroğlu Sokağı'nın birleşiminde, Eski Yeni Hamam Mescidi'nin karşısında, 363 ada 1 parselde bulunan avlulu kargir evin duvarındadır. Kitabesi bulunmadığından inşa tarihi ve banîsi hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Evin moloz taşla örülmüş yüzündeki çeşmenin etrafı betonla sıvanmış ve yekpare bir mermer yerleştirilmiştir. Metal borudan su bağlantısı sağlanmışsa da üzerinde “*Su İçilmez*” yazısı bulunan mermer bir pano asılıdır. Yalak kısmı taş oymadır. Günümüzde akmayan çeşmenin tamir edilmezse yok olma riski bulunmaktadır.

Görsel 357. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ Kazıroğlu Çeşmesi

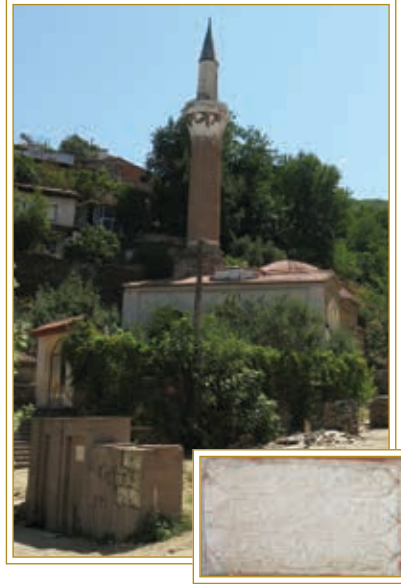
Ertuğrul Mahallesi'nde, 420 ada 36 parselde yer alan Kazıroğlu Camii'nin dış avlusunda bulunan çeşme, moloz taştan inşa edilmiştir. Çeşmenin kemer kısmı tuğla ile örülmüş, kemerin altında ise derince bir niş bulunmaktadır. 16 Ağustos 2021 tarihinde suyu akan çeşme, cami'in diğer yapıları ve haziresi gibi tamire ihtiyaç duymaktadır. Cami kitabesi ve vakfiyesi bulunmadığından inşa tarihi ve banîsi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Yöre halkı tarafından cami, Kadızade ve Cazıroğlu Camii isimleriyle de anılmaktadır. Cami ve müştemilâtı Tire'nin mühim tarihî eserlerinden olup restorasyona tabi tutulmaları önem arz etmektedir.

◆ Mehmet Bey Camii Çeşmesi

Dere Mahallesi'nde Sarıca Yusuf Sokak üzerinde, 161 ada 5 parselde 247,65 m²'lik tapu alanına sahip Mehmet Bey Camii'nin Mehmetçik Sokağı'na bakan duvarında bulunan çeşmenin suyu akmaktadır. Kitabesi bulunmamakla beraber, cami duvarıyla aynı malzemeden yapıldığından aynı dönemde inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Sonraki dönemlerde üzeri mermerle kaplanmıştır. Kemerli bir yapısı olan çeşmenin yalak kısmı da mermer kaplıdır. Plastik boru ile şebeke suyu çekilen çeşmede su taşı asmak için bir de zincir vardır.

Görsel 360. Çeşmenin görünümü.
(16 Ağustos 2021)

Görsel 361. Çeşmenin bulunduğu alan,
kitabesi ve arka planda Suratlı Camii.
(16 Ağustos 2021)

Görsel 362. Çeşmenin görünümü.
(16 Ağustos 2021)

◆ Müftüzâde Hacı Ali Efendi Çeşmesi

Dere Mahallesi'nde Sarıca Yusuf Sokağı'ndan Önemli Sokağı'na döndüğünde soldaki 151 ada 33 parseldeki avlulu kargir evin duvarındaki çeşmeyi Müftüzâde Hacı Ali Efendi h.1193 (1779/1780) yılında inşa ettirmiştir. Önemli Sokağı'na inen merdivenin kuytusunda kaldığı için fark edilmeyen çeşmenin sanatlı ve kitabeli ayna taşı bulunmaktadır. Bu taşta iki tane, yan yana çarkifelek motifi ve onun altındaki kitabede de "Merhum Müftüzâde Hacı Ali Efendi hayratıdır. Sene 1193" yazısı vardır. Kitabenin hemen altında su oluşu görülmektedir. Yalağı oyma taştır. Mermer ayna taşının sağ üstünde tas zincirinin asılması için metal bir halka bulunur. Günümüzde bakımsız haldeki çeşmenin suyu akmamaktadır.

◆ Sökelioglu Hasan Ağa Çeşmesi

1824/1825

Dere Mahallesi'nde, Sarıca Yusuf Sokağı'nın sonunda bulunan Suratlı Meydanı mevkiinde, Suratlı Camii olarak bilinen Suretli Mehmed Paşa tarafından 1384 yılında yaptırılan caminin ön tarafındaki çeşmenin ada ve parsel bilgisi yoktur. Bu meydana, yakın zamanda düzenleme çalışmalarına başlanmıştır. Sökelioglu Hasan Ağa'nın h.1240 (1824/1825) yılında yaptırdığı çeşme sonradan kırmızı plaka taşlarla kaplandığı için orijinal görüntüsünden uzaklaşmıştır. Kimi yerlerindeki taş döşemeler döküldüğü için çeşmenin kesme taştan yapıldığı anlaşılmaktadır. Çeşmenin üç su oluğundan sadece biri akmaktadır. İki ayna taşı da motif işlemelidir. Çeşmenin üç satırlık mermer kitabesinde, "Ve sekahum Rabbuhum şarâben tahûra / Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Sökelioglu Hasan Ağa. Sene 1240." ifadesi yer almaktadır.

◆ Sülüklü Çeşme

Dere Mahallesi'nde Molla Yokuşu Sokağı'nda, Doğan Bey Camii'ne varmadan sağda, 159 ada 8 parselde bulunan avlulu kargir evin bahçe duvarındadır. Çeşmenin yaslandığı duvar moloz taşla örülmüştür. Çeşmenin etrafı düz taşla çevrelenmiş, işlemeli mermerden yapılmış ayna taşında iç içe birçok motif bulunmaktadır. Metal bir borudan suyu akan çeşmenin yalak kısmı ise sonraki dönemlerde betondan yapılmıştır. 16 Ağustos 2021 tarihinde, çeşmeye komşu evde oturan Hasan Bey'den aldığım bilgiye göre buradan su içen hayvanların burunlarına sülük yapıştığından Sülüklü Çeşme adıyla meşhur olmuştur. Mahalle sakinleri suyunun şifalı olduğunu anlatmaktadır.

Görsel 363. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 364. Doğan Bey Camii ve çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 366. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ Kethüda Kâtibi Ahmed Efendi Çeşmesi 1763/1764

Paşa Mahallesi'nde Boduroğlu Sokağı'nın girişinde 354 ada 3 parselde bulunan evin duvarındaki çeşme Kethüda Kâtibi el-Hac Ahmed Efendi tarafından h.1177 (1763/1764) yılında yaptırılmıştır. Heybetli bir çınar ağacının gölgesinde kalan çeşme, moloz taş ve tuğlayla yapılmış, yuvarlak kemerli ve kirpi saçaklıdır. Yalak kısmı moloz taşla örülmüş, içi de betonla sıvanmıştır. Kemerin hemen altındaki dört satırlık mermer kitabesinde, *“Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat merhum / Ve mağfur el-muhtac ila rahmeti Rabbihi' / -l ğafur sabıka Kethüda Kâtibi Hafız el-Hac / Ahmed Efendi ruhıyçün el-Fatiha. Sene 1177.”* ibaresi yazılıdır. Sokağın girişindeki Sırhatunlar Camii'nden dolayı çeşmeye Sır Hatunlar Çeşmesi ismi de verilmektedir. 16 Ağustos 2021 tarihinde üç farklı renge boyanmış haldeki çeşmenin suyu akmaktaydı.

◆ Doğan Bey Çeşmesi

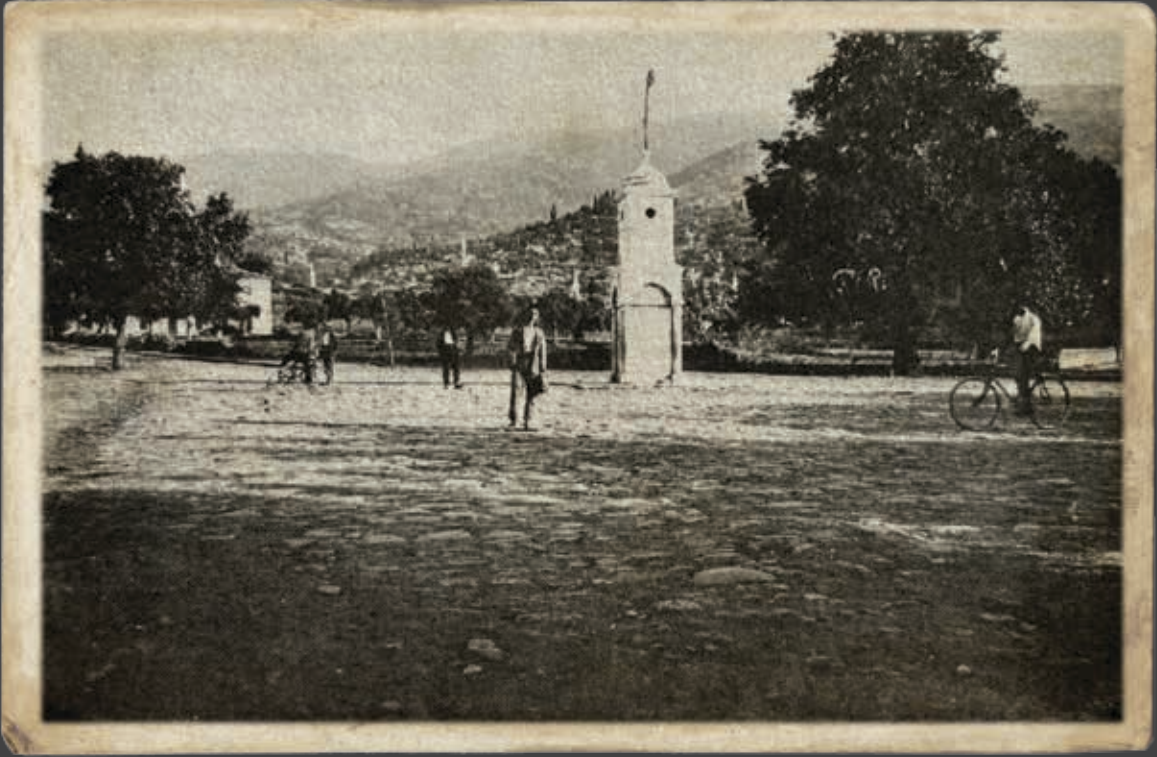
Dere Mahallesi'nde Molla Yokuşu Sokağı'nda Doğan Bey Camii'nin dış duvarında bulunan çeşme, 1497 ada 1 parseldedir. Cami 447,40 m² tapu alanına sahiptir. Çeşmenin camiyle aynı zamanda yapıldığı, bundan dolayı da banîsinin Doğan Bey olduğu düşünülmektedir. Yakın zamana kadar bakımsız duran çeşme restorasyon geçirmiştir. Taş duvar sırası içinde tuğla kullanılarak yapılan çeşmenin iki sıra sivri kemeri vardır. Doğan Bey Çeşmesi'nin sol yanında, duvarda devşirme bir mermer blok dikkat çekmektedir. Yine çeşmenin sağ tarafında yakın dönemde yapılmış başka bir çeşmenin yıkılmış yalak kısmı görülmektedir.

Görsel 365. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ İmaret Camii Çeşmesi

Cumhuriyet Mahallesi'nde Yeşil İmaret Sokağı üzerinde bulunan, 12 ada 23 parseldeki 1.093,19 m² tapu alanına sahip Yeşil İmaret Camii'nin (Yahşı Bey Camii) avlu duvarındaki çeşme, tuğlayla inşa edilmiş, camiyle birlikte tamir edilmiştir. Üçgen alınlığı olan çeşmenin ön cephesi dörtgen sığ bir niş içine alınmıştır. Bu nişin içine Bursa tipi boşaltma kemer ve onun içine de sivri kemerli bir niş yapılmıştır. Çeşmenin su akar da bu bölümdedir. Mermer ayna taşının içindeki su kurnası körlenmiştir. Akmayan çeşmenin yalağı oyma mermerdir.

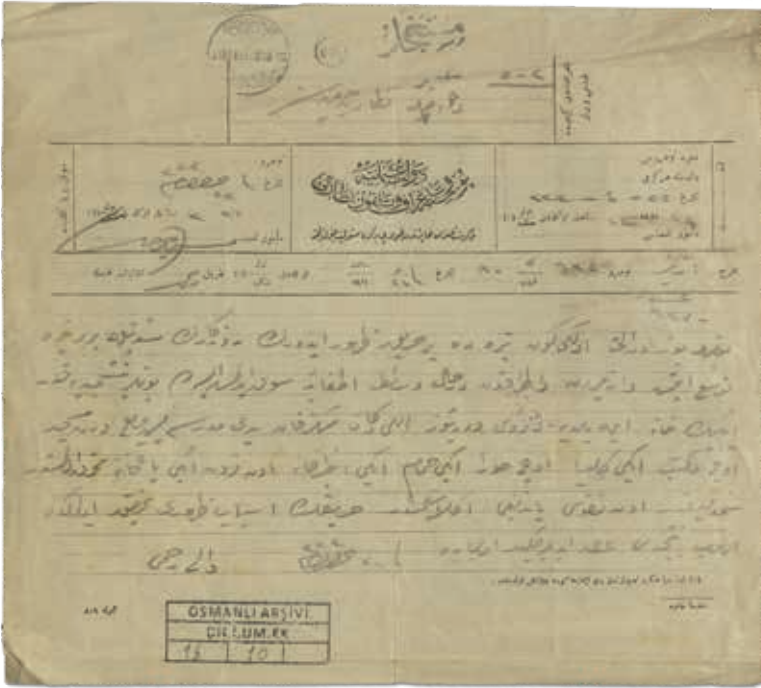
Görsel 367. Yıldız Çeşmesi (Saathane) Cumhuriyet Meydanı'ndaki eski yerinde.

Görsel 368. Yıldız Çeşmesi'nin görünümü.
(16 Ağustos 2021)

◆ Yıldız Meydanı Çeşmesi - ◆ Ihlamur Meydanı Çeşmesi

Kurtuluş Mahallesi'nde Yıldız Meydanı'nda bulunan abide çeşmenin Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde ada ve parsel bilgisi bulunmamaktadır. Tire Belediyesi tarafından yayınlanan Tire Envanteri adlı çalışmada 211 ada 1 parsel olarak kayda geçmiştir. Gümüş Pala Caddesi üzerinde, Ekmekçi Ali Sokağı ile İsmail Taşçı Caddesi'nin birleşimindeki küçük park alanı içinde bulunan çeşme, 1930'lu yıllarda Cumhuriyet Meydanı'ndan şimdiki yerine taşınmıştır. Saat kulesi formunda, üst üste iki blok halinde inşa edilmiştir. Üstteki kısım, alttaki bölümden daha dardır ve buranın üstünde de küçük bir kubbe vardır. Çeşmenin dört tarafında da saat yeri bulunuyorsa da üçünde saat varken biri boştur. Alt bölümde cephe köşeleri mermer sütunlu, her cephe beyzi kemerlidir. Kemerler altında işlemler bulunan kulenin her cephesinde çeşme vardır. Saat ve çeşme özelliğini hâlâ koruyan yapının etrafı çay bahçesidir.

Görsel 369. Tire'de çıkan yangın hakkında İzmir Valisi Rahmi Bey'in Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafname.

Belediye Yanık Tire'yi Nasıl imar etti?

Tire'de meydana gelen yangın sonrasında “Belediye yanık Tireyi nasıl imar etti?” başlığıyla 1934 yılına bir haber yayımlanmıştır. Haberde, 1916 yılının Haziran ayının 22'sinde meydana gelen Tire yangını sonrası şehrin en güzel mahallelerinin harap olması ve sonrasında yapılan imar faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Bu haberde, yanan eski belediye binasının bahçesi Millet Bahçesi olarak halka açılmıştır. Cadde ve sokaklara Gazi, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Türk Ocağı, Yıldız, Tahtakale, Karamülâzım, Ciritoğlu Ankara, Ulucami gibi isimler verilmiştir. Ağaçlandırma çalışması yapılmış, mezbaha açılmış ve elektrik tesiatı kurulmuştur. Yeni parkların açıldığı bilgisi verilen haber metninin altındaki fotoğrafta Tire Cumhuriyet Meydanı ve ortasında saat kulesi görülmektedir¹⁹⁰.

190 Akşam, “Belediye yanık Tireyi nasıl imar etti?”, 8 Kanunusani 1934.

Görsel 370. Tire'de yapılan imar faaliyetlerinden bahseden haber.

Görsel 371. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 373. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 374. Çeşmenin ayna taşı ve devşirme yalak taşının görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ Yeşil İmaret Çeşmesi

Cumhuriyet Mahallesi'nde Yeşil İmaret Sokağı üzerinde, 12 ada 23 parseldeki 1.093,19 m² tapu alanına sahip Yeşil İmaret Camii'nin dış avlu duvarında bulunan çeşme, duvarla aynı malzeme olan moloz taşla inşa edilmiştir. Çeşme duvarla bir yapıda olup çeşmenin bulunduğu kısımda duvar biraz daha yükseltilmiştir. Ayna taşı devşirme malzemedendir. Bu mermer taş üzerinde geometrik şekiller ve çeşitli motifler bulunmaktadır. Çeşmenin kurnası da bu mermerin alt kısmındadır. Mermerin sol kenarında *ΕΚΠΟΘΟ / ΘΕΟΦΑΝΙΣ* şeklide "...*Potos'un oğlu Theophanes*¹⁹¹" anlamına gelen yazı bulunmaktadır. 16 Ağustos 2021 tarihinde suyu akan çeşmenin yalak kısmı iki yönü köşeli, ortadaki kısmı oval olarak üç yönlü taş oyma idi ve alttan tuğlalarla desteklenmişti.

ΕΚΠΟΘΟ / ΘΕΟΦΑΝΙΣ

Görsel 372. Devşirme malzeme olan ayna taşındaki yazı. (16 Ağustos 2021)

◆ Ayşe Hatun Çeşmesi

1790/1791

Duatepe Mahallesi'nde Kestaneli Camii Sokağı'nda duvara yaslı vaziyetteki çeşme 589 ada 3 parseldeki avlulu kargir evin duvarındadır. Kestaneli Camii olarak adlandırılan 808 ada 1 parseldeki Rum Mehmed Paşa Camii'nin avlu kapısının tam karşısındaki çeşme, moloz taştan inşa edilmiştir. Kemer kısmı tuğla örgülü olan çeşmenin suyu iki mermer oluktan akmaktayken günümüzde kesiktir. Su oluklarının üstünde küçük bir niş ve onun üstünde de geçmişte kitabenin olduğu bir boşluk bulunmaktadır. Tire Kültür Varlıkları Envanteri adlı kitapta, 2006 yılında çeşmenin kitabesinin yerinde durduğundan söz edilirken bugün yeri boştur. Mezkûr kitapta kitabenin fotoğrafı yer almakta olup şöyle okunmuştur: "Bu çeşme-i zülal / Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Ayşe / Hatun Hayratıdır. Sene 1205¹⁹²". Çeşmenin karşısındaki caminin banisi olan Rum Mehmed Paşa, Üsküdar'da inşa ettirdiği camideki türbesinde medfundur.

◆ Yalınayak Çeşmesi

Ertuğrul Mahallesi'nde Kaplançeşme Sokağı ile Yalınayak Sokağı arasında bulunan Yalınayak Hamamı'nın kuzeydoğu duvarına inşa edilen çeşme, tuğla ve moloz taş örgülüdür. 415 ada 3 parselde 937,40 m²'lik kargir hamamın tapu alanındadır. Çeşmenin ön cephesinde, dikdörtgen niş içerisinde tuğla örgülü kemerin altında, derince bir taslık bulunmaktadır. Çeşmenin bazı unsurları orijinal özelliğini kaybetmiş, hamamsa yakın zamanda restore edilmiştir. Yalak kısmındaki devşirme malzeme, restorasyon esnasında çıkmış ve buraya yerleştirilmiştir. Yalak kısmı normalde yüksek ve daha uzun olmalıdır. Ayna taşı da eklektik bir görünüm arz etmektedir. Yeni bir musluk takılan çeşmenin suyu akmamaktadır. 16 Ağustos 2021 tarihindeki gezimizde Tire'de kapsamlı bir yol çalışması yapılmakta, hamamın bulunduğu meydan da yenilenmekteydi. Her sokağında tarihin kıymetli izlerini barındıran Tire'deki çeşmelerin de muhafazaya alınıp restore edilmesi elzem görünmektedir.

191 Gür, Dönmez, a.g.e., s.227.

192 Gür, Dönmez, a.g.e., s. 213.

Görsel 375. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 376. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

Görsel 377. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ Boduroğlu Sokak Çeşmesi

Paşa Mahallesi'nde Boduroğlu Sokağı'na, Kethüda Kâtibi Ahmed Efendi Çeşmesi tarafından girildiğinde, biraz ileride sağda bulunan 354 ada 4 parseldeki kargir evin moloz taş duvarına yaşlı haldedir. Müstakil bir tapu kaydı bulunmayan, moloz taş ve tuğladan inşa edilmiş çeşme günümüzde harap haldedir. Boduroğlu Sokağı'nda oturan Kevser Hanım'ın 16 Ağustos 2021 tarihinde anlattığına göre çeşmenin kitabesi yıllar önce bir gece vakti çalınmıştır. Yerel yönetim vasıtasıyla suyu kesilen çeşmenin kemeri tuğladan, ayna taşı ve yalak kısmı mermerdendir. Çeşme yalağı için devşirme malzeme kullanılmıştır.

Görsel 378. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ Hasır Pazarı Çeşmesi

Yeni Mahalle'de Hasır Pazarı Sokağı'nda, 128 ada 16 parselde asırlık çınar ağacının gölgesinde küçük ve şirin bir çeşmedir. 52,16 m² tapu alanına sahip betondan yapılmış çeşmenin yüzeyi mozaikle kaplıdır¹⁹³. Köşeli yapısı ve sağlam duruşuyla dikkat çeken çeşmenin yalak kısmı yer seviyesiyle birdir. Çarşı esnafından 81 yaşındaki Tanju Akıner'in 16 Ağustos 2021 tarihinde anlattığına göre günümüzde hâlâ akan çeşme sokak esnafının gayretleriyle inşa edilmiştir. Cuma günleri hasır satıldığından dolayı bu sokağa Hasır Pazarı denilmiştir.

◆ Yunus Emir Çeşmesi

İstiklal Mahallesi'nde Kapalıırım Sokağı'nda, 310 ada 2 parselde 255,00 m² tapu alanına sahip Yunus Emir Camii'nin avlu duvarına bitişik olan çeşme, Yunus Emir tarafından 19. yüzyılda yaptırılmıştır. Muhtemelen moloz taşla inşa edilen çeşmenin gövdesi fayansla, yalak kısmı ise mermerle kaplanmış ve tarihî özelliğini tamamen kaybetmiştir.

◆ Kavakdibi Çeşmesi

Duatepe Mahallesi'nde Terzioğlu Sokağı üzerindeki Kavakdibi Mescidi'nin duvarındadır. 604 ada 1 parselde, 526,00 m² tapu alanına sahip cami alanı içinde bulunan çeşmenin yanında küçük bir kahvehane vardır. Merdivenle çıkılan bir set üzerindeki çeşme, muhtemelen mescitle birlikte inşa edilmiştir. Yan yana üç kemer içinde, üç çeşmeden müteşekkildir. Üzeri fayansla kaplanıp su akarlarına yeni musluklar takılmış ve aslı şeklini kaybetmiştir. Bölgedeki diğer örnekleri gibi moloz taş ve tuğladan inşa edildiği düşünülen çeşme günümüzde de kullanılmaktadır.

Görsel 379. Çeşmenin görünümü.
(16 Ağustos 2021)

Görsel 380. Çeşmenin görünümü.
(16 Ağustos 2021)

Görsel 381. Çeşmenin görünümü.
(16 Ağustos 2021)

◆ Paşasuyu Çeşmesi

Yeni Mahalle'de Bedestan Caddesi ile Paşasuyu Sokağı'nın birleşiminde bulunan, 134 ada 5 parseldeki kargir dükkânın duvarındadır. Moloz taş ve tuğlayla inşa edilmiş çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Kemerini tuğlayla, yalak kısmı da moloz taşla örülmüş çeşme restorasyon geçirmiştir. Metal su tertibatı bulunan çeşmenin suyu akmamaktadır¹⁹⁴.

◆ Çorumlu Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi

2000

Cumhuriyet Mahallesi'nde, Yanıkkonak Caddesi ile Karahasan Caddesi birleşiminde, 47 ada 10 parsel köşesinde. Çeşme duvara bitişiktir. Çeşmenin karşısında Kara Hasan Camii vardır. Betonarme olarak yapılmış çeşmenin üzeri beyaz mermer kaplıdır. Çeşmenin mermer kitabesinde *"Büyük Alim / Çorumlu / Hacı / Mustafa Efendinin / Hatırasına / T. 2000"* yazılıdır. Çeşmenin musluğu kırık ve suyu akmamaktadır.

◆ Belediye Çeşmesi

Cumhuriyet Mahallesi'nde 29 Ekim Caddesi üzerinde, Aydınoglu Süleyman Şah ve İbni Melek Hazretlerinin türbesinin bulunduğu park alanına (10 ada 18 parsel) girerken kapının yanında bulunan çeşme, mermer bloklarla inşa edilmiştir. Suyu akan çeşmenin üzerinde *"Belediye Çeşmesi"* yazmaktadır.

Görsel 382. Çeşmenin genel görünümü.
(Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Hafsa Hatun Çeşmesi - Sultan Çeşmesi

Duatepe Mahallesi'nde Çeşme Alanı Sokağı ile Çeşme Kanlı Sokağı'nın birleşimindedir. 588 ada 1 parselde bulunan avlulu kargir ev, çeşme duvarına yaslı haldedir. Moloz taş ve aralarında tuğla sıraları bulunan çeşmenin sivri kemeri de tuğla örgülüdür. Kemerin alt kısmında bulunması gereken ayna taşı günümüzde kayıptır. Sade bir mimariye sahip çeşmenin yapı şeklinin benzeri yine Tire'deki Çatal Çeşme'dir. Hafsa Sultan Çeşmesi'nin yalak kısmı üzerinde gırlant motifler yer alan bir lahitten devşirilmiştir¹⁹⁵. Çeşmenin kitabesi olmadığından dolayı yapım tarihi bilinmemektedir ancak Hafsa Sultan'dan ötürü yapının 14. yüzyıl yapısı olduğu düşünülmektedir. Çeşme günümüzde işlevini kaybetmiştir.

194 Tire'de bulunan tarihi yapılar konusunda bilgiler veren Ali Efe Hanı Kahvehanesi'ni işleten Tevfik Güneş, nam-ı diğer Güneş Amca'ya teşekkür ederim.

195 Tire bölgesinde kullanılmış olan devşirme malzemeler hakkında ayrıntılı anlatım için bk. Elif Karabacak, *"Tire Çeşmelerinde Devşirme Malzeme Kullanımının Düşündürdükleri"*, Akdeniz Sanat Dergisi, C.13, Özel Ek, Ekim 2019, s. 246-264.

Görsel 383. Çeşmenin bulunduğu alan ve arka planda Suratlı Camii. (16 Ağustos 2021)

Görsel 384. Çeşmenin bulunduğu alan ve arka planda Suratlı Camii. (16 Ağustos 2021)

Görsel 385. Çeşmenin ve bulunduğu alanın görünümü. (29 Haziran 2022)

◆ Fikri Özçelik ve Eşi Hayratı

1955

Yeni Mahalle'de, Tahtakale Meydanlığı mevkii, 1. Tahtakale Caddesi üzerinde, Tahtakale Camii karşısında, 128 ada 16 parselde 52,16 m² tapu alanına sahip içinde kargir çeşme olan arsa alanı içinde bulunmaktadır¹⁹⁶. Kesme taş ile inşa edilmiş çeşme çift taraflıdır. Her iki tarafında bulunan çeşmeler akmaktadır. Çeşmenin kemer yapısı üstünde bulunan, mermer blokta "1955 / Fikri Özçelik / Ve Eşi / Hayratıdır" yazmaktadır. 1955 yılında yapılan çeşme bakımlı durumdadır.

Görsel 386. Bakırlı Çeşme'nin görünümü. (16 Ağustos 2021)

◆ Kavakdibi Belediye Çeşmesi

Paşa Mahallesi'nde Kavakdibi Caddesi üzerinde, büyük bir çınar ağacının dibinde, duvarda bulunan çeşme, 336 ada 19 parseldeki avlulu kargir evin ön tarafındadır. Çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Moloz taşla örülmüş duvara yerleştirilen çeşme betondan yapılmıştır. Mermer yalak kısmı kaldırılmı aynı seviyeye inmiştir. Ayna taşının iki yanında, taş duvarda nişler bulunmaktadır. Tire Belediyesi tarafından yaptırılan çeşmenin üstündeki mermer kitabede, yeni harflerle "Fenni Sudur İçilir Tire Belediyesi" yazmaktadır. Bakıma muhtaç olan çeşmenin suyu akmamaktadır.

◆ Bakırlı Çeşme

Dere Mahallesi'nde Bakırlıçeşme Sokağı'nda, moloz taşla inşa edilmiş istinat duvarındadır. Kemer de dâhil kayrak taş ile örülmüştür. 16 Ağustos 2021 tarihinde suyu aktığı tespit edilen çeşmenin iki yanında kiremit künkten nişler bulunmaktadır. Kitabesi olmadığından yapım tarihi ve yaptıranı hakkında bilgi bulunmayan çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur.

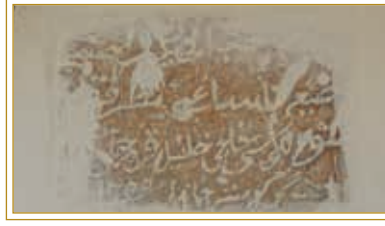
◆ Hacı Ömer Efendi Hayratı

1960

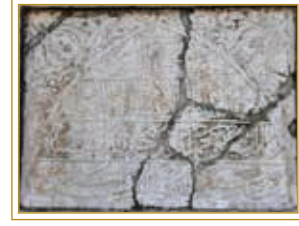
Cumhuriyet Mahallesi'nde Yanıkkonak Caddesi üzerinde, Alaybeyi Camii karşısındaki kıraathane önünde (40 ada 1 parsel) bulunan çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Meydan çeşmesi görünümündeki çeşmenin suyu akmaktadır. Çeşmenin kitabesinde "Merhum / Hacı Ömer Efendi / Hayratıdır / 1960" yazmaktadır. Çeşmenin önündeki yalağa biriken suyun akması için set altında başka bir hatıl bulunmaktadır.

Görsel 387. Çeşmenin kitabesi (16 Ağustos 2021) ve geçmiş yıllarda çeşmenin üzerinde olan kabartma. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

Görsel 388. Hacı Halil Çeşmesi ve kitabesi. (16 Ağustos 2021)

Görsel 389. Çeşmenin lahitten devşirme yalak kısmı ve kitabesi. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ İbrahim Ağa Çeşmesi

1888

Gökçen Mahallesi'nde, Şehit Mahmut Moran Caddesi'nde 182 ada 25 parseldeki kahvehane avlusunda bulunduğu tapu alanı içindedir. İbn-i Ali İbrahim Ağa, 8 Zilkade 1305 (17 Temmuz 1888) tarihinde inşa ettirmiştir. Müstakil tapu kaydı bulunmayan çeşmenin kitabesinde şu ibare okunabilmektedir: “... buyursa atâ inşa ... / İbn-i Ali İbrahim Ağa / vâlidânı ... / buyursun / eyledi ki heman / ... firâz / ... cennetiva... / rup cihanda ... / ... niyât / kılsun dua / ... eylesin Hûda / ... and ... / Tarihi 8 Zilkade sene 1305”. Çeşmenin dışı beton sıvalı, ön kısmı fayans döşeli olup aslı şeklini yitirmiştir. Yöredeki diğer örnekler gibi moloz taştan inşa edilen çeşmenin suyu akmaktadır. Eski fotoğraflardan görüldüğü kadarıyla çeşmenin ayna taşında bir öküzün üstünde duran aslan kabartması bulunmaktaydı. Çalınan bu taşın yeri fayansla kaplanmış vaziyettedir. Buradaki tasvirin Anadolu Aslanı olması muhtemeldir.

◆ Hacı Halil Çeşmesi

1839-1840

Gökçen Mahallesi'nde, Köyiçi mevkiinde Molla Sokağı ile Yamaç Sokağı'nın birleşiminde 209 ada 2 parsel ve 209 ada 14 parseldeki evlerin önünde bulunmaktadır. Hacı Halil Karacalı tarafından h.1255 (1839/1840) yılında yaptırılan çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Moloz taşla inşa edilmiş çeşme sivri kemerlidir. Kemer içi derin yapılı, ön kısmında kitabesi ve onun altında iki niş bulunmaktadır. Su oluşu ve yalak kısmı mermerden olan çeşmenin yalağı yol seviyesi altındadır. Üstü sonraki dönemde betonla kaplanmış. Çeşmeyle birlikte kitabesi de beyaza boyandığından yazıların bir kısmı okunmaz hale gelmiştir. Çeşmenin dört satırlık kitabesinde “Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenat / ... âb-ı aynı masraaf ... / Mütevellisi Hacı Halil Karacalı / ... sene 1255.” ibaresi yer almaktadır. Günümüzde suyu kesilmiştir.

◆ İsa Bey Çeşmesi

1380/1381

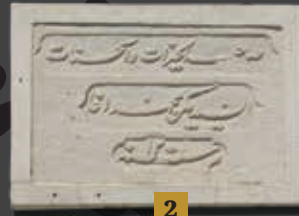
Büyükkale Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, 160 ada 2 parseldeki kargir metruk cami ve imam evi olarak kayıtlı 1.378,63 m²'lik tapu alanı içinde bulunan çeşme Aydınoglu Beyliği'ne ait nadide eserlerden biri olup günümüzde harap durumdadır. Çeşmenin, moloz taş örgülü duvar üzerinde bulunan dört satırlık mermer kitabesinde “Emerebi-inşai hazihi'l-ayn / es-Sultanü'l-a'zam fahrü'd-devleti ve'd-dünya / ve'd-din İsa bin Muhammed bin Aydın halledallahu saltanatehu / Fi seneti isneyn ve semanin ve seb'amie” ibaresi yer almaktadır. Dikdörtgen mermer levhanın içindeki kitabede Selçuklu motifleri dikkat çekmektedir. Kitabeden anlaşıldığı üzere, h.1380/1381 yıllarında İsa Bey tarafından yaptırılan çeşme günümüzde ayakta olmayan İsa Bey Camii'yle birlikte inşa edilmiştir. İsa Bey kitabede “fahru'd-devleti ve'd-dünya ve'd-din” unvanıyla geçmektedir. Yalak kısmı lahitten devşirmedi.

Görsel 390. Çeşmenin görünümü. (16 Ağustos 2021)

1

2

3

Görsel 391. Çeşmenin kitabeleri. (16 Ağustos 2021)

Yeğen Ağa Çeşmesi - Meydan Çeşmesi

1785/1786

İpekçiler Mahallesi'nde Hacı İbrahimağa mevkiinde bulunan çeşmenin, Tapu Kadastro Müdürlüğü internet sitesinde ada ve parsel kaydı bulunmamaktadır. Tire Belediyesi tarafından yayınlanan envanter kitabında 307 ada 1 parsel olarak kayıtlıdır. Adliye Meydanı'nda bulunan minibüs duraklarının hemen yanındaki abide şeklindeki çeşmenin üç yönünde su akarı ve üzerinde kitabesi vardır.

Kesme taştan inşa edilmiş çeşmenin her yönünde tuğla örgülü sivri kemer bulunurken üç yönündeki yalak kısımlarından biri lahitten devşirilmiştir. Lahitin üzerinde yan yana işlenmiş üç tane, daire içinde haç motifi vardır. Çeşmenin üst örtüsü de yine kesme taştan yapılmıştır. Çeşme köşeleri pahlanmış, üst köşelerde ise girintili işlemler bulunmaktadır.

Batı yönündeki kitabesinde [1] "*Barek Allah bu güzergâh üzerine bir çeşme bina / Eyledi Seyyid Yeğen Ağa bi-lutf-i Kibriya / Mevkiinde habbeza bu çeşme-i ab-ı hayat / Fi-sebilullah bu attâş-ı ümmete olsun sâlâ / Sahibü'l-hayrat olan ol zât-ı alişan kim / Sıhhat ü devletle efsun eyleye ömrüm Hüda / Kim güzar eyler ise bu rehğüzerden su içüp / Rahmet ile valideyni ruhuna itsün dua / Nuş idüp de Reşika söyledim tarihini / Bir müferreh çeşme oldu ayn-ı zezem guyiya / sene Muharrem 1200 / Maşallah.*" yazmaktadır.

Güney cephesindeki ikinci kitabesinde [2] "*Sahibü'l-hayrat ve'l-hasemat / es-Seyyid Yeğen Mehmed Ağa / Sene 1200.*" İbaresini yazılıdır. Kuzey cephesindeki kitabede [3] ise "*Yeğen Ağa Çeşmesi'nin / misüllü seng-i tamiri tarihi / Fi-sene 1330*" ifadesi okunmaktadır. Çeşme, Yeğen Mehmed Ağa tarafından h.1200 (1785/1786) yılında yaptırılmış, h.1330 (1912) yılında tamir ettirilmiştir.

Meydanda bulunan Yeğen Ağa Çeşmesi 16 Ağustos 2021 tarihinde suyu bulunmakla birlikte muslukları kesildiği için kullanılamamaktaydı.

صاحب ایزات و اکرامات
السییدکچ سندانان
م ۱۲۰۰

"Sahibü'l-hayrat ve'l-hasemat
es-Seyyid Yeğen Mehmed Ağa
Sene 1200.

ÇAVUŞ ÇEŞMESİ

Görsel 392. Çeşmenin genel görünümü.
(Fotoğraf: Uğur Ertuğrul, 23 Ekim 2021)

Görsel 393. Çeşmenin eski ve yeni harfli kitabeleri.
(Fotoğraf: Uğur Ertuğrul, 23 Ekim 2021)

Çavuş Çeşmesi - Reşid Efendi Çeşmesi

1822/1823

Tire, Çayırılı Mahallesi sınırları içinde 103 parselde, 386,00 m² tapu alanı içindedir¹⁹⁷. Üç yönlü olarak, kesme taştan inşa edilmiş çeşmenin yüzeyi beton ile sıvanmış, ön yüzleri mermer kaplanmıştır. Yakın dönemde boyanmış ve çiçek motifleri ile süslenmiş olan çeşmenin kemer ve üst çıkmaları mavi renktedir. Kemerlerin üzeri boyandıktan sonra "Bismillahirrahmanirrahim" ve "Tarihi Çavuş Çeşmesi" ibareleri yazılmıştır. Latin harfli kitabesinde [1] "Cümhuriyetin Mübarek / Eserlerinden / Çavuş Çeşmesi Namile / Maruf Olan İşbu Çeşme Ha- / rab Olduğundan Köylünün / Yardımile İzmir Valisi / Kâzım Paşa Hazretleri / Tarafından Yeniden İnşa / Ettirilmiştir / 1930." yazmaktadır. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış kitabesinde [2] ise okunabildiği kadarıyla "el-Hac Reşid Efendi tab'-ı pak-i âli-zat / Asitane-i ümmidi (?) yümn-i himmetiyle iltifat / Deşt-i sahra-felek Bağdad oldu ab-ı cuybar / Köhne Çavuş çeşmesi buldu yeniden ab-ı hayat / Yapdı bir köşk-i müferrah rehğüzara hasbeten / Hamdülillah viridi ... / Bu ...imaret eyleyüb / Ma-i safi selsebil akıdır kand-i nebat / Hafıza atşâna işrab ile oku

tarihini / Oturub bu caygâhda içesin ab-ı hayat / 1238" ibaresi bulunmaktadır. Bu kitabenin üst kısmında sonradan koyulan yarım daire şeklinde mermerden başka bir kitabe de Latin harfleriyle "Çavuş Çeşmesi" yazılıdır. Çeşmenin ön yüzünde bulunan, en dar bölümde başka bir kitabe de ise "Yeni Yaptıran / Kıbrıslı / Hacı Erol / Feshedilen / Suyu Veren" yazmaktadır. Çeşmenin eski fotoğraflarında bu kitabe olmamakla beraber altında "Yeni Yaptıran / Necdet Karaoğlu / 1994" yazmaktadır. Kitabelerden görüldüğü üzere çeşme ayakta kalmak için direnç göstermektedir. Daha önceden var olan Çavuş Çeşmesi köhne, harap hale gelince el-Hac Reşid Efendi h.1238 (1822/1823) yılında ihya ederek suyunu akıtmıştır. 1930 yılında köylülerin yardımıyla Vali Kâzım Dirik tarafından tamir ettirilmiştir. 1994 yılında Necdet Karaoğlu tarafından ve son olarak da Kıbrıslı Hacı Erol tarafından çeşme ihya edilmiş ve suyu akıtılmıştır. Üzerindeki kitabeler sayesinde bu çeşmenin tarihi aydınlanmış durumdadır. Tarihi eserlerin yok olan kitabeleriyle bir şehrin hafızası da silinmektedir.

197 Çeşme Taşınmaz no: 71491038.

Görsel 394. Vali Kazım Dirik'in 1927 yılında, Tire'de yaptırdığı Paşa Çeşmesi'nin önündeki fotoğrafı.

Görsel 395. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (Fotoğraf: Anıl Karadağ)

Paşa Çeşmesi

1927

Duatepe Mahallesi sınırları içinde, İncirliova Tire yolu üzerinde, Tire merkezden 8-9 km uzaklıkta, Paşaçeşmesi mevkiindedir. Müstakil tapu kaydı bulunmayan çeşmenin etrafı Tire Belediyesi tarafından Paşa Çeşmesi Mesire Alanı olarak düzenlenmiştir. Paşa Çeşmesi adıyla anılan çeşmeler dönemin İzmir Valisi Kâzım Dirik tarafından benzer üslupla yaptırılmıştır. Kemalpaşa'da bulunan Danacı Çeşmesi ve Ovacık Mahallesi'nde bulunan Yol Çeşmesi ile hemen hemen aynı özellikleri taşıyan bu çeşme mermerle kaplıdır. Yalak kısmı yine mermerden, yerden yüksektedir. Kemer kısmının altında sağlı sollu, tas koymak için yapılmış iki nişin altında mermer su oluğu bulunmaktadır. İki kenarında yivli sütunlar bulunan çeşmenin alınlığında Latin harfli kitabesi yer alır. Kitabenin yanlarında bulunan çıkmalarda birer çini karo vardır. Suyu akan çeşmenin alt alta iki kitabesi bulunmaktadır. Üst kısımdaki Latin harfli kitabesinde “*Cümhuriyetin Mübarek Eserlerinden Tire Aydın Yolunun Hatırasıdır. Muhasebei Hususiyenin ve Tire Belediyesinin Yardımları ile İzmir Valisi Kâzım Paşa Tarafından İnşa Ettirilmiştir. 1927 Eylül. Tire Belediyesince 1961 Yılında Restore Edilmiştir.*” ifadeleri yer almaktadır.

Altındaki Osmanlı Türkçesiyle yazılmış kitabede de aynı ifadeler bulunurken sol altında tezyinatı yapan sanatkârın ismi “*İzmirli Ressam A. Nazmi*” olarak yazılmıştır. Tire Belediyesi'nin katkılarıyla 1927 yılının Eylül ayında yol yapımı hatırasına yaptırılan çeşme ve mesire alanı günümüzde bakıma ihtiyaç durumdadır.

Görsel 396. Çeşmenin yeni ve eski harfli kitabesi. (Fotoğraf: Anıl Karadağ)

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Tire, tarihî ve doğal güzellikleriyle dikkat çeken bir yerleşim yeridir. Her sokağında tarihten izler taşıyan Tire'deki çeşmelerin bir kısmı da hizmet vermeyi sürdürmektedir. Beylikler döneminden kalan eserler de varlıkları sürdürmekteyken birçok çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. İmar düzenlemelerinde çeşmeler yeni inşa edilen evlerin tapu alanı içinde kalmıştır. Çeşme bitişiğine ve üstüne inşa edilmiş birçok mesken mevcuttur. Bu uygunsuzluk neticesinde yapıların korunması ve takibi de güçleşmektedir. Tire'de karşılaşılan bir diğer husus da, yakın dönemde kaybolmuş kitabeler gerçeğidir. Tire Belediyesi tarafından yayınlanan Tire Kültür Varlıkları Envanteri adlı kitapta ve Gül Geyik tarafından 2007 yılında hazırlanan "İzmir Su Yapıları" adlı yüksek lisans tezinde tespiti yapılan çeşmelerin birçoğunun kitabesi yok olmuştur. Gül Geyik'e tarihe düştüğü kayıtlar için teşekkür ederim. Tire'deki çeşmelerin yerlerini tespit etmek için Tapu Kadastro Müdürlüğü'nün internet sitesinde yapmış olduğum taramalar esnasında tapu kaydı bulunmayan, zeytinlik, mera, arsa gibi nitelikler içinde kalmış çok sayıda türbe, kuyu vb. tarihî yapılarla karşılaştım. "İçinde Türbesi Bulunan Zeytinlik", "İçinde Türbe Bulunan Gazino" nitelikli alan kayıtları olmasına rağmen türbenin müstakil kaydının olmaması yapıyı koruma fırsatını azaltmaktadır. Şahsi mülklerin içinde kalmış bu yapılar günden güne yok olmaktadır. Bu uygulamanın düzeltilmesi, bölgenin tam anlamıyla kültür envanteri röntgeninin çekilmesi gerekmektedir. Kaybolup gittikten sonra yenisinin yapılması, komik bir uygulamadır. Belirttiğimiz gibi Tire bölgesinde, şahsi araziler ve yapıların içinde daha tespit edemediğimiz çok sayıda çeşme bulunmaktadır. Bölgede bu işe gönül vermiş kişilerin sosyal medyadaki paylaşımları tarihî eserlere dair farkındalık oluşmasını sağlamaktadır. Bu eserlerin gelecek nesillere eksiksiz teslimi için yetkili kurumlar tarafından tarihî eserlerin muhafazası ve toplum tarafından sahiplenilmesi gerekmektedir. Bu eserlerin turizme kazandırılması, belirlenecek rotalarla devamlı gezi güzergâhı içinde tutulması önem arz etmektedir.

Yeşil Tire'nin Eski Eserleri İmar ve İhya Ediliyor

21 Eylül 1934 tarihli haberde, Tire'de bulunan eski eserlerin tamir ve ihyası konusunda çalışmalara başlanacağı belirtilmiştir. Tire'de Selçuklu ve Osmanlı devrine ait kıymetli eserlere sahip olduğu bilgisi verilen haberde, yetkililerin incelemede bulunduğu anlatılmaktadır¹⁹⁸.

Görsel 397. 21 Eylül 1934 tarihli Tire haberi.

198 İzmir Postası, "Yeşil Tirenin Eski Eserleri İmar ve İhya Ediliyor", 21 Eylül 1934.

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Çatal Çeşme	Sadrazam Lütü Paşa	Bahariye	371	2		Avlulu kargir ev tapu alanı içindedir.	YOK	
Kütük Çeşme - Kaplan Çeşmesi	Kara Halil Hayreddin Paşa	Ertuğrul	414	2		Kargir cami tapu alanı içindedir.	YOK	
Yavan Çeşme		Dumlupınar	434	5		Kargir evin tapu alanı içindedir.	YOK	
Sokak Çeşmesi-Kalfa Sokak Çeşmesi	Kardaçalı Şaban bin Maksud	Bahariye	937	2		Zeytinlik tapu alanı içindedir.	VAR (Kayıp)	1910/1911
Havuzlu Çeşme		Bahariye	944	24		İçerisinde türbesi bulunan kargir gazino ve arsası tapu alanı içindedir.	YOK	
Sokak Çeşmesi		Bahariye	363	1		Avlulu kargir evin duvarındadır.	YOK	
Kaziroğlu Çeşmesi		Ertuğrul	420	36		Avlulu kargir cami alanı içindedir.	YOK	
Mehmet Bey Camii Çeşmesi		Dere	161	5		Avlulu kargir cami tapu alanı içindedir.	YOK	
Müftüzâde Hacı Ali Efendi Çeşmesi	Müftüzâde Hacı Ali Efendi	Dere	151	33		Avlulu kargir ev tapu alanındadır.	YOK	
Sökelioglu Hasan Ağa Çeşmesi-Suratlı Meydanı Çeşmesi-Suratlı Çeşme	Sökelioglu Hasan Ağa	Dere					VAR	1824/1825
Sülüklü Çeşme		Dere	159	8		Avlulu kargir evin bahçe duvarındadır.	YOK	
Kethüda Kâtibi Ahmed Efendi Çeşmesi-Sır Hatunlar Çeşmesi	Kethüda Kâtibi Hafız El-Hac Ahmed Efendi	Paşa	354	3		Avlulu kargir evin duvarındadır.	VAR	1763/1764
Yıldız Meydanı Çeşmesi-Ihlamur Meydanı Çeşmesi		Kurtuluş	211	1				
Doğan Bey Çeşmesi	Doğan Bey	Dere	1497	1		Avlulu kargir cami tapu alanı içindedir.	YOK	
İmaret Camii Çeşmesi	Halil Yahşi Bey	Cumhuriyet	12	23		Bahçeli kargir Yahşi Bey Camii tapu alanı içinde.	YOK	
Yeşil İmaret Çeşmesi	Halil Yahşi Bey	Cumhuriyet	12	23		Bahçeli kargir Yahşi Bey Camii tapu alanı içinde.	YOK	
Ayşe Hatun Çeşmesi-Kestaneli Çeşme	Ayşe Hatun	Duatepe	589	3		Avlulu kargir evin duvarındadır.	YOK (Kayıp)	1790/1791
Boduroğlu Sokak Çeşmesi		Paşa	354	4		Avlulu kargir evin duvarındadır.	YOK	
Hasır Pazarı Çeşmesi		Yeni	128	16	52,16	İçinde kargir çeşme olan arsa alanı içindedir.	YOK	
Kavakdibi Çeşmesi		Duatepe	604	1		İçerisinde çeşmesi bulunan avlulu kargir cami alanı içindedir.	YOK	
Yalınayak Çeşmesi		Ertuğrul	415	3		Kargir hamam tapu alanı içindedir.		
Yunus Emir Çeşmesi	Yunus Emir	İstiklal	310	2		Avlulu kargir cami tapu alanı içindedir.	YOK	
Belediye Çeşmesi	Tire Belediyesi	Paşa					VAR	
Paşasuyu Çeşmesi		Yeni	134	5		Kargir dükkân duvarındadır.	YOK	
Çorumlu Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi		Cumhuriyet				Müstakil tapu kaydı yoktur.	VAR	2000
Fikri Özçelik ve Eşi Hayratı	Fikri Özçelik ve eşi	Yeni	128	16	52,16	Kargir çeşme olan arsa alanı içindedir.	VAR	1955
Belediye Çeşmesi		Cumhuriyet				Aydınoglu Süleyman Şah ve İbni Melek Hazretleri türbesi tapu alanı içindedir.	VAR	
Bakırlı Çeşme		Dere					YOK	
Hafsa Hatun Çeşmesi-Sultan Çeşmesi	Hafsa Sultan	Duatepe				Avlulu kargir evin önündedir.	YOK	
İbrahim Ağa Çeşmesi-Eski Çeşme	İbn-i Ali İbrahim Ağa	Gökçen	182	25		Kahvehane ve avlusu alanı içindedir.	VAR	1888
Hacı Halil Çeşmesi	Hacı Halil Karacalı	Gökçen					VAR	1839-1840
İsa Bey Çeşmesi	İsa bin Muhammed bin Aydın	Büyükkale	160	2		Bahçeli kargir metruk cami ve imam evi tapu alanı içindedir.	VAR	1380/1381
Çavuş Çeşmesi-Reşid Efendi Çeşmesi	Kâzım Dirik	Çayırılı		103	386	Çeşme ve arsası	VAR	1822/1823
Paşa Çeşmesi	Kâzım Dirik – Tire Belediyesi	Duatepe					VAR	1927
Yeğen Ağa Çeşmesi-Meydan Çeşmesi	Yeğen Mehmed Ağa	İpekçiler					VAR	1785/1786

TORBALI

Görsel 398. Ahmedli Çeşmesi eski görünümü.

- ◆ Torbalı bölgesinde 18 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ Tespit edilen çeşmelerden 16'sında kitabe bulunmaktadır.
- ◆ En eski tarihli çeşme, Taşlızâde Ahmed Çeşmesi'dir.

Görsel 399. Çeşmenin görünümü. (13 Ağustos 2021)

Görsel 400. Çeşmenin görünümü. (13 Ağustos 2021)

◆ Ahmedli Çeşmesi

Ahmetli Mahallesi'nde 15. Cadde ile 6106. Sokağı'nın birleşiminde, Ahmetli Köyü Camii'nin karşısında bulunan çeşme, 218 ada 1 parselde ve 4,50 m² tapu alanına sahiptir¹⁹⁹. Muntazam kesme taşla inşa edilmiş olup dikdörtgen plan şemasındadır. İki paye üzerine sivri kemerli olarak düzenlenmiştir. Kemerin kilit taşının hemen üzerinde, köşeleri pahlı kare şema içine ay yıldız motifi nakşedilmiştir. Kemerin hemen altında, kayıplara karışan kitabesinin yeri boş durmaktadır. Bunun hemen altında ise maşrapalık nişi ve ayna taşı vardır. Çeşmenin arkasındaki haznenin üzeri tonoz ile kapatılmıştır. Yalak kısmı mermerden olan çeşme, beyaza boyanmış durumdadır. Kitabesi kaybolduğundan yaptıranı ve yapım tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Köyde bulunan diğer çeşme h.1332 (1914) tarihlidir. İki çeşme de üslup olarak benzerlik gösterdiğinden Ahmedli Çeşmesi'nin de aynı dönemde yapılmış olması muhtemeldir. Suyu akmayan çeşmenin orijinal görüntüsüne kavuşturulması gerekmektedir.

199 Çeşme Taşınmaz no: 102072391.

200 Çeşme Taşınmaz no: 102071769.

201 Necat Çetin, "Torbalı Bölgesinde Bulunan Osmanlıca Çeşme Kitabeleri ile İlgili Bir Alan Araştırması", Belgi, S. 7, Kış 2014/1, Denizli 2014, s. 914.

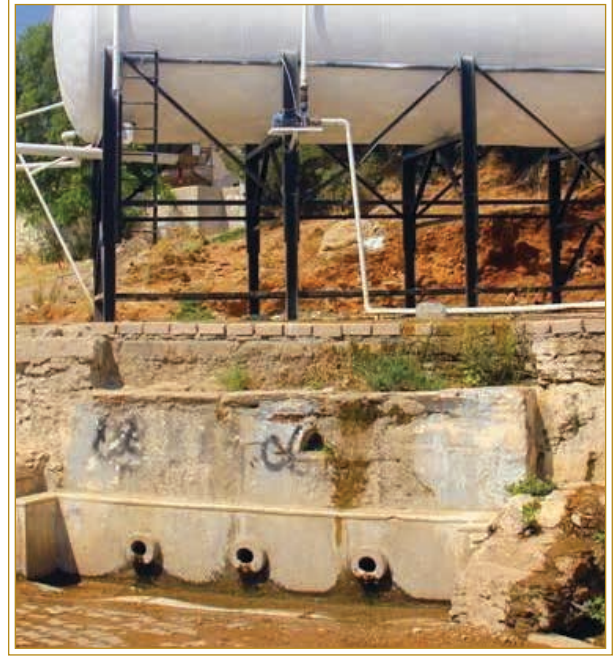
◆ Hacı Halil ve Mustafa Efendi Çeşmesi

1913/1914

Ahmetli Mahallesi'nde, 9. Cadde üzerinde Ahmetli Köyü Camii'nin arka tarafındadır. Çeşmenin yanında Ahmetli Mahalle Muhtarlığı ve kahvehane bulunmaktadır. 153 ada 27 parselde bulunan çeşme 22,87 m² tapu alanına sahiptir²⁰⁰. Muntazam kesme taş ile inşa edilmiş çeşme iki paye üzeri beyzi kemerli olarak düzenlenmiştir. Kemerin kilit taşında ay yıldız motifi bulunmaktadır. Kemerin altında, ayna taşının üstünde maşrapalık nişi bulunan çeşmenin üst kısmı, etrafı profilli silmeyle çevrili, üçgen alınlıkla sonlanır. Bu alınlık kısmında çeşmenin üç satırlık kitabesi vardır. Her yeri boyandığı için zor okunabilen kitabede "*Banîsi / Ya baki Hacı Halil ve mahdumu merhum Mustafa Efendi / ... 1332*" ibaresi yer almaktadır. Hacı Halil ve oğlu Mustafa Efendi tarafından h.1332 (1914) yılında inşa ettirilmiştir. Necat Çetin'in "*Torbalı Bölgesinde Bulunan Osmanlıca Çeşme Kitabeleri ile İlgili Bir Alan Araştırması*" adlı makalesinde "*Bu ailenin 1905 yılı köy nüfus esas defterine göre 1324 yani miladi 1908 yılında Denizli Yeğenağa'dan köye gelip kayıt olduğu*²⁰¹" bilgisi bulunmaktadır. Çeşmenin yalak kısmı mermerdendir. Çeşmenin soluna ekli olarak hatıl bulunmakta ve haznesi arkada olan çeşmenin suyu akmamaktadır. Orijinal görüntüsünü de kaybeden çeşmenin restorasyona ihtiyacı vardır.

Görsel 401. Çeşmenin görünümü ve Yeniköy Yukarı Camii'nin girişinde bulunan kitabe. (13 Ağustos 2021).

Görsel 402. Çeşmenin ve bulunduğu alanın görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Hamidiye Çeşmesi

Yeniköy Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, Dar Sokağı ile Çağlayan Sokağı'nın birleşimde 280 parselde bulunan çeşme 4,50 m² tapu alanına sahiptir.²⁰² Muntazam kesme taşla inşa edilmiştir. İki paye üzerinde beyzi kemerinin kilit taşı çıkıntılıdır. Kemerin altında bulunan kitabe yeri boştur. Çeşme alınlığının üstünde bir serpuş bulunmaktadır. Bunun sonradan mı eklendiği yoksa yapımında mı konulduğu bilinmemektedir. Yalak kısmı mermer olan çeşmenin, 13 Ağustos 2021 tarihinde suyu akmaktaydı. Yakınında bulunan, Sultan II. Abdülhamid'in yaptırdığı cami, köşk ve havuzlu bahçeden ötürü Hamidiye Çeşmesi olarak adlandırılmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in yaptırdığı caminin adı nedense Yeniköy Yukarı Camii olarak değiştirilmiştir. Cami girişindeki kitabede *"Zînet-efzâ-yı makâm-ı mu'allâ-yı hilâfet-i İslâmiyye ve erike-pîrâ-yı saltanat-ı seniyye-i Osmâniyye es-Sultân ibnü's-Sultân es-Sultân el-Gâzî Abdu'l-hamid Hân-ı Sâni hazretleri taraf-ı eşreflerinden işbu Selimiye câmi'-i şerifi bin üç yüz dokuz sene-i hicriyesi Cemâziye'l-âhîrinde inşâ idilmiştir. 1309"* ibaresi yer almaktadır. Kitabeden de anlaşıldığı üzere Ocak 1892 tarihinde yaptırılan caminin yanında bulunan havuzlu bahçe günümüzde çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Özel şahıs tarafından işletilen alanda bulunan havuz daha yüksekten, zamanla yapılan dolgular neticesinde diz seviyesine inmiştir.

202 Çeşme Taşınmaz no: 30827928.

203 Necat Çetin, a.g.m., s. 915.

◆ Taşlızade Ahmed - Üç Oluk Çeşmesi

1742

Yazıbaşı'nda bulunan çeşme, moloz taşla inşa edilmiştir. Sonraki dönemlerde üzeri sıvanan çeşmenin üç tane mermer su oluğu vardır. Taşlızade Ahmed tarafından Recep 1155 (Eylül 1742) tarihinde yaptırılmıştır. Yalak kısmı hatıl şeklindedir. Yatay olarak inşa edilmiş, üzerine yine moloz örtülmüştür. Çeşmenin yan tarafından haznesine doğru bir pencere bulunmaktadır. Necat Çetin'in 2014 yılında yayımladığı *"Torbalı Bölgesinde Bulunan Osmanlı Çeşme Kitabeleri ile İlgili Bir Alan Araştırması"* adlı makalesindeki fotoğraftan çeşmenin kitabesi *"Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Taşlızade Ahmed hayratıdır / Sene Recep 1155"* şeklinde okunmaktadır. 2014 fotoğrafında kitabe okunur durumdayken 2021 yılında Erol Şaşmaz Bey'in çekmiş olduğu fotoğrafta yazılarda aşınmalar göze çarpmaktadır. Merhum Necat Çetin, *"Taşlızadeler beldenin en köklü ailesidir. Köy mezarlığında bu aileye ait ayrı bir aile mezarlığı yani bölüm bulunmaktadır. Yazıbaşı (Hortuna) 1905 yılı nüfus esas defterinde aile 44 haneye kayıtlıdır. Ailenin başında ise 'Taşlızade Hasan Hüseyin Efendi' bulunmaktadır."*²⁰³ bilgisini vermektedir. 25 Ağustos 2021 tarihinde çeşmenin suyu akmaktaydı.

Görsel 403. Çeşmenin görünümü. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

Görsel 405. Çeşme ve kitabesi. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Taşlızade Ahmed - Hortuna Çeşmesi

1837 / 1838

Eski adı Hortuna olan Yazıbaşı Mahallesi'nde Namık Kemal Caddesi üzerinde, 231 parseldeki Yazıbaşı Mahallesi Camii'nin karşısında, 222 parselde bulunan bahçeli evin tapu alanı içindedir. h.1253 (1837/1838) yılında yapılmıştır. Yol kenarında bulunan çeşme, moloz taşla inşa edilmiştir. Tuğla ile örülmüş sivri kemerinin altında dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabe ile ayna taşı birdir. Beyaza boyanmış olan harap vaziyetteki çeşmenin günümüzde suyu kesiktir. Çeşmenin dört satırlık mermer kitabesinde “Zât-ı ali Taşlızade Ahmed Ağa varını / İhzar itmiş rıza-yı Hakk için sarf itmeden / rahm (?) idüp ... lütufla / Bin iki yüz elli üççeşmeden” ifadesi yer almaktadır.

Görsel 404.
Çeşmenin kitabesi.
(Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

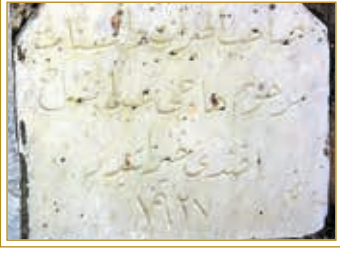
◆ İbrahim Ağa Çeşmesi

1893/1894

Çapak Mahallesi'nde Gerenlik mevki, 2502. Sokak'ta yamaçta bulunan çeşme bakımsız halde olup suyu da kesiktir. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilen çeşme çift beyzi kemerlidir. Çeşmenin üstü betonla sıvanmıştır. Dört satırlık kitabesinde “Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Hacı Bekir oğlu / Hacı İbrahim Ağa / Sene 1311” ibaresi yazılıdır. Kitabeden de anlaşıldığı üzere çeşmeyi Hacı İbrahim Ağa h.1311 (1893/1894) yılında yaptırmıştır.

**Hacı Bekir oğlu
Hacı İbrahim Ağa
Sene 1311**

Görsel 406. Hacı Abdülfettah Çeşmesi ve kitabesi. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

Görsel 407. Kelkaraoğlu Çeşmesi ve kitabesi. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Hacı Abdülfettah Çeşmesi

1927

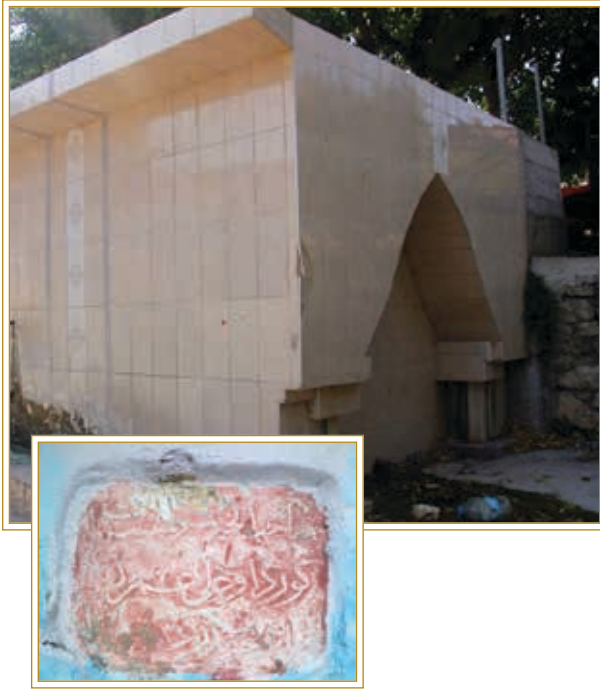
Demirciköy Mahallesi'nde 6253. Sokak üzerinde, yol kenarındadır. 1927 yılında Hacı Abdü'l-fettah Efendi tarafından tuğlayla inşa ettirilen çeşmenin ön yüzü moloz taştır. Tuğla ile örülmüş beyzi kemer yapısının altındaki dört satırlık kitabesinde “*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Merhum Hacı Abdü'l-fettah / Efendi hayratıdır / 1927.*” yazmaktadır. Yakın dönem olmasından dolayı kitabe işçiliği de farklıdır. Bakımsız ve harap haldeki çeşmenin suyu akmamaktadır.

◆ Kelkaraoğlu Çeşmesi

1893/1894

Çapak Mahallesi ile Kuşçuburun Mahallesi sınırında, 9421. Sokak üzerinde İncirlik mevkiinde, 138 ada 106 parseldeki arsa içindedir. Kelkaraoğlu Bekir tarafından h.1311 (1893/1894) yılında moloz taş ve tuğlayla inşa edilmiştir. Yalak kısmı sonradan betondan yapılmıştır. Sivri şekilde tuğlayla örülmüş kemerinin altındaki kitabesinde “*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Kelkaraoğlu Bekir hayratı sene 1311.*” ifadesi yer alır. Çeşme üzerinde bulunan yeni harfli diğer kitabede ise “*Hacı İbrahim 1312*” yazısı vardır. Üzeri moloz örtülü olan çeşmenin suyu çok az akmaktadır.

Görsel 408. Kürt Ömer Çeşmesi ve kitabesi. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

Görsel 409. Üç Kitabeli Çeşme ve kitabeleri. (Fotoğraf: Erol Şaşmaz)

◆ Kürt Ömer Çeşmesi

1891/1892

Çapak Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde bulunan çeşme 2510. Sokak ile 2511. Sokak birleşiminde olup müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Kürt oğlu Ömer tarafından h.1309 (1891/1892) yılında moloz taş ve tuğlayla inşa edilen çeşme sonraki dönemlerde sıvanmış ve boyanmıştır. Yakın zamanda mahalleli tarafından tekrar tamir edilerek fayans kaplanan çeşme aslı şeklini tamamen yitirmiştir. Herhangi bir envanter kaydı da olmayan çeşmeye kurumlar tarafından sahip çıkılmamıştır. İki yüzünde su akarı bulunmaktadır. Kitabeli yüzündeki su akarı körlenmiş, yalak kısmı ise yol seviyesi altında kalmıştır. Diğer yüzündeki çeşme ise pınar vaziyetinde olup suyu devamlı akmaktadır. Kitabesinde “*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Kürt oğlu Ömer'in / eser-i hayrıdır sene 1309.*” ifadesi yazılıdır. Çapak'ta, 2517. Sokak'tan 2514. Sokak'a dönüşte sol tarafta bulunan başka bir çeşme de Kürt Ömer Çeşmesi gibi fayansla kaplanmıştır.

◆ Üç Kitabeli Çeşme

1893/1894

Çapak Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, 2540. Sokağı'nda bulunan Çapak Mahallesi Camii ve Çapak Mahalle Muhtarlığı'nın olduğu 146 ada 30 parselde, 479,48 m² tapu alanı içindedir. Çeşmenin yakınında umumi hela ve bir çay ocağı vardır. Moloz taş ve tuğladan inşa edilen çeşme Çapak'taki diğer örnekleri gibi betonla sıvanarak boyanmış, yakın zamanda ise fayans kaplanmış ve aslı üslûbunu kaybetmiştir. Kemerli yapıya sahip olan çeşmenin üç kitabesi bulunmaktadır. Her kitabe, bir kemerin altındadır. Çeşmeden günümüze gelen orijinal parçaları kitabeleri ve mermer ayna taşlarıdır. Suyu akan çeşmenin birinci kitabesinde, “*Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat / Konyalı Mustafa Ağa / Sene 1311.*”, ikinci kitabesinde “*Ve sekahum Rabbuhum şarâben tahûra / Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Hasan Kethüda / oğlu İbrahim hayratıdır / Sene ğurre-i Ra (Rebiu'-l evvel) 1311*”, üçüncü kitabesinde, “*Maşaallah Barekallah / Bu çeşmeyi hakk eyledi ihsan / Nûş idenlere afiyet olsun / Sene 1311.*” yazmaktadır. Üç kitabe de h.1311 (1893/1894) yılına aittir. Kitabelerden de anlaşılacağı gibi aynı tarihte iki kişi yan yana iki çeşme yaptırmıştır. Bir tarafı Konyalı Mustafa Ağa, diğerini ise Hasan Kethüda oğlu İbrahim yaptırmıştır. Diğer yüzdeki kitabede ise bu çeşmeyi yapanlara ve çeşmeden su içenlere dua edilmektedir.

Torbalı bölgesinde yapmış olduğum gezi esnasında merkezde herhangi bir çeşmeye rastlanmamıştır. Yer yer görülen hayrat çeşmeleri yakın dönemli ve çoğu da akmamaktaydı. Bununla beraber merkeze bağlı mahallelerin dağınık halde olması ve İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı üç ciltlik çalışmada Torbalı başlığı altında verilen tarihi yapıların azlığından dolayı bazı çeşmeleri gezim esnasında tespit edemedim. Sonraki günlerde yazmış olduğu makalesi²⁰⁴ vesilesiyle bu çeşmeleri tespit etmemi sağlayan merhum Necat Çetin Bey'e Allah'tan rahmet dilerim. Ayrıca fotoğraflarını kullandığım Erol Şaşmaz Bey'e de müteşekkirim. Necat Çetin'in yazısı bölge hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir²⁰⁵. Necat Çetin 2008-2010 yılları arasında alan taraması yaparak kitabesi olan çeşmeleri tespit etmiştir. 18 çeşmenin 16'sı Osmanlı dönemine, 2'si ise cumhuriyet dönemine aittir. Makalenin diğer önemli noktası ise, bazı çeşme kitabelerinin yerinde olmayıp koruma altına alınması ve bu kitabelerin o tarihte tespit edilmeleridir. Merhum Necat Bey'in tarihe yapmış olduğu bu katkı unutulmamalıdır. Necat Bey'in yapmış olduğu çalışmadan hareketle Torbalı başlığı altında bulunmayan çeşmeleri kısaca yazacak olursak;

Karaot Eski Cami Çeşmesi'nin kitabesi: Maşallah / Ve sekâhüm Rabbuhum şarâben tahûra / Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / el-Hac İbrahim Efendi ve Abdullah oğlu / Ali'nin rıza eyledikleri hayrat / Fi sene 11 Safer 1260. (Bu kitabe, Necat Çetin Bey'in girişimi sonrasında köy camisinde koruma altına alınmıştır.)

Düğerlik Köyü Çeşmesi kitabesi: Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Durbalı Karyesi Hacı Appak / oğlu Hüseyin beratıyla ahali-yi / hayatla bir icar eyle ruhuna Fatiha / Sene 1 Rebiu'l-ahir 1317.

Karaağaç Köyü Çeşmesi kitabesi: Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Ahıskalı / Koca Kadızâde Es-Seyyid Salih / Efendi banisi Muharrem Sene 1202.

Özbek (Hamidiye) Köyü Camii Çeşmesi: Ziyet Efza-yı Makam-ı Mualla-yı Hilafet-i İslâmiye ve Erike-i Pira-yı / Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniyye es-Sultan İbnü's-Sultan / el-Gazi Abdü'l-hamid Han-ı Sani Hazretleri taraf-ı eşreflerinden iş bu çeşme / bin üç yüz on bir sene-i hicriyesi Şa'ban'ında inşa edilmiştir. (Bu çeşme günümüzde ayakta değildir. Kitabesi köy camisinde koruma altındadır.)

Çakırbeyli Köyü Çeşmesi kitabesi: Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Çakırbeyli Karyesi'nden Memiş'in / oğlu Mehmed Ağa'nın eser-i hayratıdır / Sene 1341. (Bu çeşme günümüzde olmayıp sadece kitabesi kalmıştır. Kitabe koruma altındadır.)

Şehitler Köyü Çeşmesi kitabesi: Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Taşlızâde İbrahim Ağa-yı seha / Durağı anların cennet makamı ravzatü'l mevâ / İçsün Hasan Hüseyin aşkına ruhlarına eyle dua / Geldi bir âlemi kodu tarihini hâla / zemzem datlı sudur ki olsun cana şifa / Sene 1217. (Çeşme, Süleymaniye Camii'nin batı tarafındadır.)

Korucuk-Dirmil-Kavacık Çeşmesi kitabesi: Zat-ı iki hâfız Ağa eyleyüb hayr-ı aziz yok iki ismini / Mahallede aşr-ı ab idi muvaffak oldu bu sâl / Rahmet idüb hakk-ı celil yek iki yüz elli ikide akdı / Bu çeşmede eyledi Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Hâfız Salih Seydişehrî 1 Rebiu'l-evvel, Sene 1252. (Çeşme defineciler tarafından harap edilmiş, kitabesi Ahmet Hançer tarafından köy muhtarı Fikret Hançer'e teslim edilmiştir.)

Helvacıköy Çeşmesi kitabesi: Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Ve sekahum Rabbuhum şarâben tahûra / Kızılköylü Hacı Hasan hayratı. Fi Sene 20 Zilhicce 1311. (Çeşme günümüzde ayakta değildir. Çeşmenin kitabesi Şeref Ünal tarafından koruma altına alınmıştır.)²⁰⁶

Belirtilen bu çeşmeler Necat Bey tarafından tespit edilmiş ve kitabelerin koruma altına alınması sağlanmıştır. Kitabe çevirileri ve parantez içerisinde belirtilen açıklamalar merhumun makalesinden alınmıştır.

204 Necat Çetin, "Torbalı Bölgesinde Bulunan Osmanlıca Çeşme Kitabeleri İle İlgili Bir Alan Araştırması", Belgi, S.7, Kış 2014-1, 907-921.

205 Ayrıca bk. Necat Çetin, "Kızılıhsar Kasabası (Torbalı) Buruncuk Tekkesi ve Buruncuk Ailesi İle İlgili Arşiv Belgeleri", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.7, İzmir 2017, s.97-115.

206 Necat Çetin, a.g.m., s.907-921.

Torbalı Çeşmeleri Listesi

Çeşme Adı	Yaptıran	İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Ahmedli Çeşmesi		Torbalı	Ahmetli	218	1	4,5	Çeşme	YOK	
Hacı Halil ve Mustafa Efendi Çeşmesi	Hacı Halil ve mahdumu Mustafa Efendi	Torbalı	Ahmetli	153	27	22,78	Çeşme	VAR	1913/1914
Hamidiye Çeşmesi	Sultan II. Abdülhamid	Torbalı	Yeniköy		280	4,5	Çeşme	YOK	
Taşlızâde Ahmed Çeşmesi-Üç Oluk Çeşmesi	Taşlızâde Ahmed	Torbalı	Yazıbaşı (Hortuna)		222		Bahçeli kerpiç depo ve müştemilat tapu alanı içindedir.	VAR	1837/1838
Taşlızâde Ahmed Çeşmesi-Hortuna Çeşmesi	Taşlızâde Ahmed	Torbalı	Yazıbaşı (Hortuna)					VAR	1742
İbrahim Ağa Çeşmesi	İbrahim Ağa	Torbalı	Çapak					VAR	1893/1894
Kelkaraoğlu Çeşmesi	Kelkaraoğlu Bekir	Torbalı	Çapak					VAR	1893/1894
Kürt Ömer Çeşmesi	Kürt Ömer	Torbalı	Çapak					VAR	1891/1892
Üç Kitabeli Çeşme	Konyalı Mustafa Ağa ve Hasan Kethüda oğlu İbrahim	Torbalı	Çapak	146	30		Umumi hela muhtarlık binası ve arsası içinde yer almaktadır.	VAR	1893/1894
Hacı Abdülfettah Çeşmesi	Hacı Abdü'l-fettah Efendi	Torbalı	Demirciköy					VAR	1927
Karaot Eski Cami Çeşmesi	El-Hac İbrahim Efendi ve Abdullah oğlu Ali	Torbalı	Karaot				Necat Çetin makalesinden alınmıştır.	VAR (Sadece kitabe vardır.)	2 Mart 1844
Düğerlik Köyü Çeşmesi	Hacı Appak oğlu Hüseyin	Torbalı	Düğerlik				Necat Çetin makalesinden alınmıştır.	VAR	9 Ağustos 1899
Karaağaç Köyü Çeşmesi	Koca Kadızâde Es-Seyyid Salih Efendi	Torbalı	Karaağaç				Necat Çetin makalesinden alınmıştır.	VAR	1787/1788
Özbey (Hamidiye) Köyü Cami Çeşmesi	Sultan II. Abdülhamid	Torbalı	Özbey (Hamidiye)				Necat Çetin makalesinden alınmıştır.	VAR	1893/1894
Çakırbeyli Köyü Çeşmesi	Memiş'in oğlu Mehmed Ağa	Torbalı	Çakırbeyli				Necat Çetin makalesinden alınmıştır.	VAR	1922/1923
Şehitler Köyü Çeşmesi	Taşlızâde İbrahim Ağa	Torbalı	Şehitler				Necat Çetin makalesinden alınmıştır.	VAR	1802/1803
Korucuk-Dirmil-Kavacık Çeşmesi	Hafız Salih Seydişehri	Torbalı	Korucuk				Necat Çetin makalesinden alınmıştır.	VAR	1836/1837
Helvacıköy Çeşmesi	Kızılköylü Hacı Hasan	Torbalı	Helvacıköy				Necat Çetin makalesinden alınmıştır.	VAR	24 Haziran 1894

URLA

Görsel 410. Urla Malgaca Pazarı.

- ◆ Urla'da 45 çeşme tespit edilmiştir.
- ◆ 27 çeşmede kitabe bulunmaktadır.
- ◆ 18 çeşmenin tapu kaydı vardır.

Görsel 411. Aslanlı Çeşme ve çeşmeye adını veren aslan başı şeklindeki su oluğu. (3 Ağustos 2021)

Görsel 412. Âşıklar Çeşmesi'nde oluşmuş derin yarıklar. (7 Ağustos 2021)

◆ Aslanlı Çeşme – Musalla Çeşmesi

Camiatik Mahallesi'nde, Mustafa Kemal Paşa Caddesi ile Mimoza Sokağı birleşiminde bulunan çeşme kesme taştan yapılmıştır. 4141 ada 62 parselde olup 3,23 m² tapu alanına sahiptir²⁰⁷. Yaptırını hakkında bilgi bulunmayan çeşmenin su oluğu aslan başı formunda olmasından dolayı Aslanlı Çeşme olarak adlandırılmıştır. Yalak kısmı taştandır. İlkinden akan fazla suyun döküleceği ikinci bir yalak da çeşmenin hemen yanındadır. Bu eklenti de yine taştan oymadır. Oluğun sol üstünde küçük bir niş bulunan çeşmenin ön yüzüne yerleştirilen metal bir levha üzerindeki yazı silinmiş ve levha paslanmıştır. Mahallenin eski sakinlerinden Selahattin Şanlıer'le 3 Ağustos 2021 tarihinde yaptığımız görüşmede, *"Bu Aslanlı Çeşme'ye biz Musalla Çeşmesi derdik. Çünkü karşısında Musalla Mescidi²⁰⁸ vardır. Bu mescid artık kullanılmıyor, bakım yapılması gerekli. Suyun aktığı yer aslan başına benzediği için Aslanlı Çeşme olarak da bilinmektedir."* bilgisini vermiştir.

◆ Apti Akovalı Çeşmesi

2002

Yaka Mahallesi'nde, General Fahrettin Sokak üzerinde, 206 ada 2 parselde bulunan bahçeli kargir evin tapu alanı içindedir. Çeşmenin kendine ait tapu kaydı yoktur. Hayrat çeşmesi mermer kaplamadır. Suyu akan çeşmenin üzerinde *"Urla Gençlik Sporun / Eski Kalecisi / Apti Akovalı / Hayratı Yıl 2002"* yazmaktadır.

◆ Âşıklar Çeşmesi

İskele Mahallesi'nde Damlı Tepe mevkiinde Mithatpaşa Caddesi üzerinde, İskele'den Urla merkeze giderken sağdadır. 4477 ada, 1 parselde bulunan bağın önündeki çeşme yıkık haldedir. Çeşmenin müstakil ada ve parsel bilgisi yoktur. Bölge sakinleri tarafından Âşıklar Çeşmesi olarak adlandırılmakta, *"Mustafa Kızı Asiye Kırbaş Hayratıdır 13. 6. 951"* yazılı mermer kitabesi bulunmaktadır. Derin çatlaklarla zarar görüp kısmen yıkılmış çeşmenin içinde su tesisatı görülmekle birlikte suyu akmamaktadır.

Görsel 413. Âşıklar Çeşmesi üzerinde bulunan hayrat kitabesi. (7 Ağustos 2021)

Görsel 414. Çeşmenin genel görünümü. (24 Haziran 2022)

207 Çeşme Taşınmaz no: 107853995.

208 Fatih Dalgacı, *"Urla'nın Camileri Kime Emanet?"*, Yedikıta, S. 91, İstanbul, Mart 2016, s.70.

Görsel 415. Eskicioğlu Çeşmesi ve ayna taşında bulunan eski harfli kitabesi. (3 Ağustos 2021)

Görsel 416. Çeşmenin görünümü. (8 Nisan 2021)

◆ Eskicioğlu Çeşmesi - Hayrat Çeşme

1898/1899

Yenice Mahallesi'nde Sargın Sokağı ile Uğur Sokağı'nın birleşiminde bulunan çeşmeye bitişik halde iki katlı bir ev vardır. 3365 ada 8 parselde, 4,03 m² tapu alanına sahip çeşmenin iki sokağa bakan iki yüzünde de su akarı ve kitabesi olmakla beraber suyu akmamaktadır²⁰⁹. Yalak kısmı oyma taş olan çeşme bakıma muhtaçtır. Uğur Sokağı'na bakan yüzündeki kitabesinde Osmanlı Türkçesiyle *"Bu çeşmenin banîleri / Ya Rabbena kıl kâmuran / ab-ı zülalinden içen / atşânı şad eyle heman (?) / Eskicioğlu Mehmed Ali / / hayratıdır 1316"* yazmaktadır. Çeşmenin Sargın Sokağı'na bakan kısmında bulunan mermer kitabesinde ise Latin harfleriyle *"İsmail Oğlu Ali Güçtimur ve Eşi Hatice Hayratı 1949"* ifadesi bulunmaktadır. Mahalle sakinlerinden ve çeşmenin 1949 yılında onarılmasına vesile olan kişilerin ailesinden olan Selahattin Şanlıer, *"Bu çeşmeyi benim akrabalarım 1949'da tamir ettirdiler, suyunu aktıtilar. Ama daha sonra buralardaki site ve yeni yapılaşmadan dolayı suyu kesildi, akmaz oldu. Daha sonra ben belediye'nin yardımıyla bir boru çektirdim, suyunu aktıtilm. Belediye Başkanı Selçuk Bey bu çeşmeyle epey alakadar oldu, yeniledi. Ama Vakıflar yapılan yenilemeyi beğenmedi. Orijinaline sadık kalınmadığını söyleyerek şimdiki gibi yaptı. Çeşme, sonrasında hiç bakılmadı, yavaş yavaş yok oluyor."*²¹⁰ açıklamasında bulunmuştur. Kitabe yer yer silinmiş olduğundan noktalı kısımlar okunamamıştır. Eski harfli kitabesinden de anlaşılacağı üzere çeşme h.1316 (1898/1899) yılında yapılmış, 1949 yılında onarım görmüştür. Çeşmenin banisi Eskicioğlu sülalesi Urla'da devam etmektedir. Bu yadigâr himmet ehli insanların yardım elini beklemektedir.

209 Çeşme Taşınmaz no: 107721801.

210 3 Ağustos 2021 tarihinde Selahattin Şanlıer ile yapılan söyleşiden.

211 Çeşme Taşınmaz no: 107721651.

◆ Süleyman Bin Bekir - Akpınar Çeşmesi

1684/1685

Bellek Sokağı ile Kapan Camii Sokağı'nın birleşiminde bulunan 3359 ada 1 parselde, 31,58 m² tapu alanına sahip çeşmenin suyu akmamaktadır²¹¹. Kesme taşla yapılan çeşmenin üst kemeri sonradan tuğlayla örülmüştür. Yalak kısmı yol seviyesinin altında kalan çeşmenin ayna taşı olmamakla beraber ön tarafında bir niş yer alır. Üst tarafında bulunan kitabede *"el-fakirül-hakir Süleyman bin Bekir / sene selase ve semanun ve elf."* yazmaktadır. 1684-1685 yıllarına tarihlenen çeşme, Kütük Minare Camii önündeki çeşmeyle aynı tarihlidir. Topografik olarak Kütük Minare Camii önündeki çeşmeyle aynı hizada ve su hattı üzerinde yer almaktadır. Taş eve bitişik olan çeşmenin haznesine açılan metal bir kapak vardır. Bakıma muhtaç olan çeşmenin hemen yanında, kurumuş bir çınar ağacının dibinde, bölge halkı tarafından Akpınar Dede olarak adlandırılan yatır yer alır. Kabrin önünde, belirli zamanlarda dilek için yakılan mumluk bulunmaktadır.

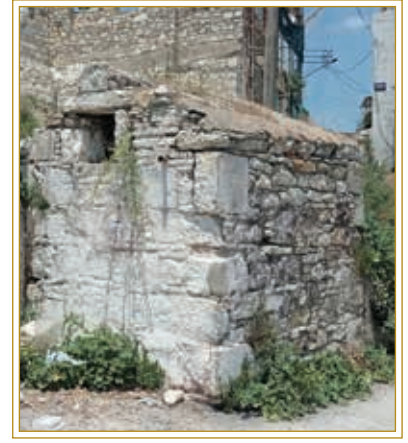
Görsel 417. Çeşmenin kitabesi. (8 Nisan 2021)

Görsel 418. Çeşmenin görünümü.
(7 Ağustos 2021)

Görsel 419. Eski Çeşme'nin görünümü.
(8 Nisan 2021)

Görsel 420. Çeşmenin görünümü.
(20 Haziran 2022)

◆ Eski Cami Sokak Çeşmesi

Camiatik Mahallesi'nde Eski Cami Sokağı ile Eski Cami Arkası Sokağı'nın birleşimde, bahçe duvarındadır. Buradaki cami, Uurlalılar tarafından Eski Cami veya Fatih İbrahim Bey Camii isimleriyle tanınmaktadır. 4129 ada, 2 parselde bulunan çeşmenin tapu alanı 1,38 m²'dir²¹². Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin orijinal olarak sadece kemer kısmı kalmıştır. Suyu akmayan, ayna taşı bulunmayan çeşmenin sol tarafında küçük bir niş yer almaktadır.

◆ Eski Çeşme

Kamanlı mevkiinde Yenice Mahallesi, Park Sokağı ile Kamanlı Sokağı birleşiminde, Kamanlı Sokağı, 2 numarada, 3374 ada 3 parseldeki avlulu kargir evin duvarında bulunan çeşmenin suyu akmamaktadır. 3374 ada 4 parselde, müstakil küçük bir tapu alanı bulunmaktadır. Musluk kısmı geçmişte körlenmiş ve çeşme üstüne su akan musluk resmi çizilmiştir. Yalak kısmı muhtemelen devşirme bir taştan yapılmıştır.

◆ Eski Çeşme Sıra Mahalle Çeşmesi

Sıra Mahalle'de Su Deposu Sokağı, Soğanlı Sokağı ve Eren Sokağı birleşimindeki çeşme harap haldedir. 2584 ada, 1 parselde olup 5,55 m² tapu alanına sahiptir²¹³. Kesme ve moloz taştan yapılan çeşmenin kitabesi olmadığından tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Su Meselesi

10 Temmuz 1934 tarihli gazete haberinde Uurlalıların su konusunda çektiikleri sıkıntıya değinilmiştir. Su kaynağının zengin olduğunu, Akpınar mevkiinden çıkan suyun şehre dağıtıldığını bildiren haberde, su kesintisinden dert yanılmaktadır. Mahalle aralarında bulunan çeşmelerden su doldurulduğu ve birçok yerde çeşmeler olduğu da haberde belirtilmiştir²¹⁴.

Su Meselesi

Uurlada mahalli bir dert oldu

Uurla (Huzul) — Kızıl-
man kabül şüpe suları çoktur.
Eedadımız Akpınar denilen
bir mev'kide ne'ân eden su-
yu borularla şehrimize isale
ettirmiş ve gahis bir çok ma-
hallerisizde çeşmeler yaparak;
halkı musluk derdinden kur-
tarmış isede; her nedense son
zamanlarda ihide birde; sula-
rı kesilivermesinden halkımız
su ihtiyacını temin edememek-
tedir.—

Bu suyun manzaran surette
memlekete isalesini kontrol
etmek vazifesini mükellef bir-
de maahş memuru bulunduğuş
halde sesur kalmışındaki se-
bep ve hikmeti anlamak kü-
şür. Mahalle aralarında ed-
rinde Destille, Tınkele
çeşme başlarında saatlarca
ya istirahat eden erkek, kad
balkmaz. Bu su meselesinin
artık usanç getirmişlerdir.
**
Zafer caddesindeki son
şösenin tamiri bitmek üzer-
dir. Taş olarak yapılan fe-
siyat aşğarı otuz azami v
santime kadardır. Bu şösen
tamir işi hakikaten belediye
mize bir rahse açmıştır. Fak
memleket hesabında hiyâ
bir yadığardır. Şu su mese-
sidi halledildiği taktide be-
lediyemil halkın minnet v
şükranını kazanmış olacaktır.

Görsel 421.

10 Temmuz 1934
tarihli gazete
haberi.

212 Çeşme Taşınmaz no: 107853444.

213 Çeşme Taşınmaz no: 107432019.

214 İzmir Postası, "Su Meselesi, Uurlada Mahalli Bir Dert Oldu",
10 Temmuz 1934.

Görsel 422. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (19 Ağustos 2021)

Görsel 423. Harap haldeki çeşmenin görünümü. (8 Nisan 2021)

Görsel 424. Kuru Çeşme'nin görünümü. (3 Ağustos 2021)

◆ Hamam Sokak Çeşmesi

1939

Hacısa Mahallesi'nde Küçük Hamam Sokağı, Hamam Sokağı ve Sevinç Sokağı'nın birleşiminde bulunan çeşme 156 ada, 1 parseldedir²¹⁵. 82,88 m² tapu alanına sahip olan çeşme kesme taştan yapılmış, üstü sıvalı ve dört köşedir. Küçük Hamam Sokağı ve Hamam Sokağı'na bakan yüzlerinde çeşme bölümleri vardır. Diğer iki yöndeki duvarlarsa boştur. Beyaza boyanmış haldeki çeşmenin ön, üst tarafında bulunan "24_12_1939" ibaresinden bu tarihte hizmete sunulduğu anlaşılmaktadır.

◆ Harap Çeşme

Yelaltı Mahallesi, Park Sokağı üzerinde, Hoca Ali Camii'ne doğru, Albay Çolak İbrahim Bey İlköğretim Okulu (Şehit Nedim Özpulat İlköğretim Okulu 3232 ada 5 parsel) duvarına bitişik olan çeşme, günümüzde harap durumdadır. Mahalle sakinleriyle yapılan görüşmede, 20 yıl öncesine kadar suyunun aktığı ve evlere buradan su götürdükleri öğrenilmiştir. Günümüzde taş görünümünde kalmıştır.

◆ Kuru Çeşme

Yenice Mahallesi Top Tepesi mevkiinde, Kütük Minare Sokağı ile Hacı Memiş Sokağı birleşiminde bulunan çeşme kesme taştandır. 3371 ada 1 parseldeki çeşme 6.43 m² tapu alanına sahiptir²¹⁶. Ayna taşı işlemeli, teknesi ise mermerdir. İlk inşasından sadece teknesi ve ayna taşı kalan çeşmenin kesme taşları sonraki döneme aittir. Uzun yıllardır akmayan çeşme mahalleli tarafından Kuru Çeşme olarak adlandırılmaktadır. Kitabesi olmadığından hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır.

◆ Kamanlı Çeşmeleri

Görsel 425. Çeşmenin genel görünümü. (9 Ağustos 2021)

Yenice Mahallesi'nde Kamanlı Mevkii Kümeevler Sokağı üzerinde, Kamanlı Camii'ne varmadan önce sağ tarafta, 3376 ada 15 parselde bulunan 60,89 m² tapu alanına sahip yol kenarındaki yıkık çeşme, neredeyse unutulmuş vaziyettedir²¹⁷. Üç çeşmeden ve üç kemerden müteşekkildir. Ortadaki kemer kısmı yanlardakilerden daha küçüktür. Kesme taş işçiliğiyle yapılmış çeşmenin sol kısmında işlemeli ayna taşı durmaktadır. Yine aynı bölümde yer aldığı düşünülen kitabe bugün yerinde değildir. Bölgedeki birçok eser gibi bu kitabe de çalınmış ya da kaybolmuştur. Üçlü çeşmenin sağ bölümünde yine kemerli bir niş yer alır. Çeşmenin karşısındaki 3377 ada 13 parselde ve yol kenarında metruk bir hamam bulunmaktadır. Küçük ve şirin bir yapıdaki hamamın kubbesindeki aydınlatmalar yıldız motiflidir. İçine girildiğinde gökyüzündeki yıldızların görüldüğü duygusu oluşmaktadır. Bu küçük alanda bulunan değerli tarihî yapıların kaybolmadan ihya edilmesi gerekmektedir.

215 Çeşme Taşınmaz no: 19421819.

216 Çeşme Taşınmaz no: 107721961.

217 Çeşme Taşınmaz no: 107722057.

Görsel 426. Kamanlı Camii'nin görünümü. (9 Ağustos 2021)

Görsel 427. Kamanlı Camii haziresinden çeşmenin ve su kuyusunun görünümü. (9 Ağustos 2021)

◆ Kamanlı Cami Çeşmesi

Yenice Mahallesi'nde Kamanlı Mevkii Kümeevler Sokağı üzerinde, Kamanlı Camii'nin²¹⁸ dış avlu duvarının yakınında yer almaktadır. 3391 ada 3 parselde, 6,39 m² tapu alanı içinde bulunan çeşme metruk haldedir²¹⁹. Kesme taştan yapılmış çeşmenin yalak kısmı lahit olup üzerinde motifler ve yazı bulunmaktadır. Plastik boruyla çekilmiş su tesisatına bağlı olarak iki çeşme vardır ancak suyu akmamaktadır. Çeşmenin yanı başındaki Kamanlı Camii sadece cuma günleri Cuma Namazı'nda ibadete açılmaktadır. Diğer vakitler merkezi sistemle ezan okunmaktadır. Cemaatin olmaması ve yerleşim yerine uzak olmasından dolayı cami ve etrafındaki tarihî yapılar unutulmuş durumdadır. Caminin önündeki hazirede hâlâ içinde su olan bir de kuyu bulunmaktadır.

Metrük Malların Urla'daki vaziyeti Çok Fenadır

Urla'da bulunan terk edilmiş mülklerin durumlarından bahseden haber, günümüzde bakımsız ve yok olmuş eserlerin geçmişteki izlerini ortaya koymaktadır. Birçok alan arazi edinme amacıyla sahiplendirilmiş ve yapılar da bu düşünceyle yok edilmiştir²²⁰.

Görsel 428. Urla'da bulunan terk edilmiş mülklerin durumlarından bahseden haber.

218 Fatih Dalgacı, a.g.m., s.69.

219 Çeşme Taşınmaz no: 107722243.

220 İzmir Postası, "Metrük Malların Urladaki Vaziyeti Çok Fenadır", 18 Temmuz 1934.

zayede ile alınan bağlar ihmal edilmiş, oraya buraya borçlanan rencber, alacaklıların taziyetine maruz kalmış, hacizler, devirler, satışlar, icarlar, istisnalar, şafalar, haklı tasarruflar, davalar ve daha bilmem neler başgöstermiş.

Bugün bir vatandaşa teffiz edilen mala, ertesi gün başka birisi, bir ay sonra diğer biri bir sene sonra başka biri, hattâ beş sene sonra da diğer biri çıkarak tasarruf iddiasında bulunmuş, iş mahkemelere düşmüş, fakat ne birincisi, ne ikincisi, ne sonuncusu neticeyi kestiremedikleri için işi oluruña bırakmış, bırakmış ama bir taraftan külli masraflara giren rencberler borçlanmış, diğer taraftan da mallara bakılmamıştır. Ve bu yüzden infia edilememiştir. Sebepler çoktur ve yılan hikâyesi gibi uzamaya müstaittir. Lâfımızı asıl maksada çevirelim:

Gazetelerde okuduk, uzak ellerdeki vatandaşlarımızdan elli bin muhacirin memleketimize girmeleri temin ediliyor. Bunlar için de her halde bir mahal tefrik edilmiş bulunuyor. İyi, güzel.

Bizim kazada kırk bin nüfusu barındıracak arsa ve namütenahi bağ, tarla ve reytilikler vardır. Ve bunlar insansızlık yüzünden tarlaya inkılâp etmiş bulunmaktadır. Bunları canlandırmak ve memleketimizi cennetasa yeşilliklere büründürmek kolaydır.

Anavatanı kavuşacak olan bu vatandaşlardan asgari 300 hanenin Urla'da iskânı temin edilirse ümit ederiz ki bu dileklerimiz boşa çıkmayacaktır. Bu suretle belediyemiz de yeni gelecek olan kardeşlerimize meccamen arsa göstererek bu gün bir harabelikten başka birşey olmayan yangın yerlerini canlandırmış olacaktır ki asıl mes'eledir buradadır.

Hükümetimiz; dilekelerimizi nazara alacağından ümitvarız.

Görsel 429. Hacı Turhan Camii ve şadırvanın görünümü. (19 Ağustos 2021)

Kapan Camii Şadırvanı

1901/1902

Yenice Mahallesi'nde Mustafa Kemal Paşa Caddesi ile Kapan Camii Sokağı birleşimindeki Hacı Turhan Camii şadırvanının kubbesinde bulunan kalem işleri dikkat çekicidir. Cami, eski pazar yerinin içinde inşa edildiğinden Kapan Camii olarak da bilinmektedir. 3351 ada 1 parselde bulunan ve 17,21 m² tapu alanına sahip şadırvanda²²¹ Urla Limanı tasvir edilmiştir. Cami ve şadırvan yakın zamanda restorasyon geçirmiş olup hizmetini sürdürmektedir. Altıgen yapıdaki şadırvanın kubbe eteğinin altında ve sütun üstünde bulunan kitabesinde “*Sahib-i hayr-ı kerem cûd-ı menba-ı sehâ / Mir Ahmed eyledi şadırvan bunda bina / Kıldı bu âb-ı leziz üstüne saye tamam / Zîr-i arşda sâyeban ola ol yevm-i ceza / Vehbî hulûsla dua etdi dedi tarihin / Aç lülesin al vudu Ahmed Beğ'e eyle dua*” yazmaktadır. Ayrı bir sanat eseri olan şadırvan kitabesinde üç koltuk, her koltukta iki satırdan, altı satır yazı vardır. Kitabenin üstünde cami, alt kısmında ise çiçek motifi işlenmiştir. Kitabenin bulunduğu alanın yanında kalem işiyle ve eski harflerle yazılmış “*Tarihi 1319 (1901)*” yazısı görülmektedir. Şadırvandaki çizimlerin bu tarihte yapılmış olması muhtemeldir.

Görsel 430. Şadırvanın kubbesinde bulunan Urla Limanı çizimi. (7 Ağustos 2021)

Görsel 431. Şadırvan kitabesi. (19 Ağustos 2021)

221 Şadırvan Taşınmaz no: 107721144.

Görsel 432. Kütük Minare Camii ve önünde bulunan çeşmenin görünümü. (8 Nisan 2021)

Görsel 433. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (8 Nisan 2021)

◆ Süleyman Bin Bekir Çeşmesi - ◆ Kütük Minare Çeşmesi

1684/1685

Yenice Mahallesi'nde, Kamanlı Sokağı ile Kütük Minare Sokağı'nın birleşiminde yer alan Kütük Minare Camii'nin avlu duvarındaki çeşme, Kamanlı Sokak'a bakmaktadır. h.1096 (1684-1685) yılında Bekir oğlu Süleyman tarafından kesme taşla inşa edilmiş çeşmenin yakın zamanda bakımı yapılmıştır. Yenice Mahallesi'nde bulunan çeşme, 3358 ada 19 parselde 353,32 m²'lik alandaki Avlulu Kütük Minare Camii tapu alanındadır.

Çeşme, dikdörtgen formlu ve sokak kavisine uygun bir şekilde yapılmıştır. Ayna taşının sağ üstünde bir niş bulunan çeşmenin yalak kısmı yol seviyesinin altında kalmıştır. Kitabesinde "*el-fakirü'l-hakir Süleyman bin Bekir, sene 1096*" ibaresi yazılıdır. 30 Ekim 2020 tarihinde meydana gelen depremde hasar gören cami restorasyon için ibadete kapatılmıştır. 8 Nisan 2021 tarihinde yaptığımız ziyaret esnasında cami ve çevresi bakımsız haldeydi.

المشرفة للحقير
سليمان بن بكر

Görsel 434. Çeşmenin kitabesi. (8 Nisan 2021)

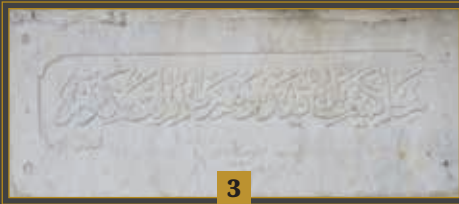
Görsel 435. Çeşmenin görünümü (6 Ağustos 2021)

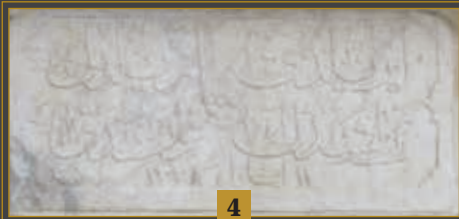
1

2

3

4

Görsel 436. Çeşmenin kitabeleri (6 Ağustos 2021)

Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi - Mermerli Çeşme

1645/1646

Camiatik Mahallesi'nde Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinde, Asmalı Çınar Sokağı ayrımında 4117 ada 1 parselde, 8,36 m² tapu alanı içinde bulunan çeşmeye²²² halk arasında Mermerli Çeşme ya da Çarşı Çeşmesi isimleri verilmektedir. Hacı Ahmed Ağa tarafından h.1055 (1645) yılında ihya ettirilen mermerle kaplı çeşmenin daha önceki haline ilişki bilgi bulunmamaktadır. Dört taraflı çeşme tabandan yukarıya doğru daralan, piramit benzeri bir yapıda, yol seviyesinden 20 cm yüksektedir. Dört tarafında da sütun varken günümüze bunlardan biri ulaşabilmiştir. Yapının alt bölümünün dört tarafında da çeşme bulunmaktadır. Ayna taşlarında süslemeler mevcuttur. Yalak kısımları yekpare mermerden ve yakın dönem tarihlidir. Sonradan eklenen üst bölümündeki sütun da yekpare mermerden olup Türk bayrağıyla süslenmiştir. Çeşmenin dört tarafında da kitabe olup en eski tarihli kitabesinde (1) *"Bu makamı Hacı Ahmed Ağa itdi ihya / Umarım bu abları verir bil'hayr-ı cezir. / Bir elif zammıyla Bâkî didi tarihin anın / Çeşme-i ab-ı hayat kar-ı cuy'i selsebil. Sene 1055"*, diğer kitabesinde (2) *"Ayrıldık üzülük / Birleştik kurtulduk. 12 Eylül 1328."*, bir diğer kitabesinde (3) *"Hâkimiyet bila kayd u şart milletindir. Teşkilat-ı Esasiye madde 1."*, son kitabesinde ise (4) *"Ahmed Ağa Çeşmesi'ni İstiklal Abidesi'ne / Müceddeden tebdil iden 1339 senesi Urla Belediyesi Hey'eti."* yazmaktadır. Son kitabeden de anlaşılacağı üzere, daha önce var olan çeşme Rumî 1339 (1923) yılında Urla Belediyesi tarafından İstiklal Abidesi'ne dönüştürülmüştür. Çeşmenin üst kısmında bulunan sütun bu tarihte eklenmiştir. Üstünde de ay yıldız ve Osmanlı Türkçesiyle (5) *"Yaşasın Türkiye."* yazmaktadır. Çeşme, 2022 Aralık ayı içinde Urla Belediyesi tarafından restorasyona alınmıştır.

5

یاشاسون تورکیه

"Yaşasın Türkiye"

Görsel 437. Çeşmenin "Yaşasın Türkiye" yazarın sütunu. (6 Ağustos 2021)

Görsel 438. Semerci Çeşmesi'nin görünümü. (8 Nisan 2021)

Görsel 439. Kayserili Çeşmesi'nin görünümü. (3 Ağustos 2021)

Görsel 440. Sokak Çeşmesi'nin görünümü. (20 Haziran 2022)

◆ Semerci Çeşmesi

2000

Camiatik Mahallesi, Dere Sokağı ile Tatar Camii Sokağı birleşiminde, dere kenarında olup 2000 yılında inşa edilmiştir. Üzerindeki mermer kitabesinde “*Semerci A. Kerim Altınel Hayratı Y.T: 2000.*” yazmaktadır. İki yüzlü çeşmenin muslukları yoktur ve suyu akmamaktadır. 4120 ada 1 parselde 126,01 m² tapu alanı içinde bulunan çeşmenin yer yer taş kaplamaları dökülmüş ve üzerine gelişigüzel yazılar yazılmıştır. Tamire muhtaç çeşmenin çevre düzenlemesinin yapıp hizmete sunulması gerekmektedir.

◆ Kayserili Çeşmesi

1951

Hacıisa Mahallesi'nde Zafer Caddesi ile Çelen Sokağı'nın birleşiminde, 2243 ada 4 parselde bulunan kargir evin Çelen Sokağı'na bakan duvarında, mermer blok halinde duran çeşmenin mermer çıkma saçağı vardır. Üzerindeki mermer kitabede “*Kayserili / Hasan Usta / ve Eşi / 1951 Urla.*” yazmaktadır. Metal su borusu körlenmiş olan çeşmenin suyu akmamaktadır.

◆ Sümbüllü Sokak Çeşmesi

Camiatik Mahallesi'nde Sümbüllü Çeşme Sokağı bitiminde bulunan butik otelin bahçe duvarındadır. 4137 ada 1 parselde ve 0,80 m² tapu alanına sahiptir²²³. Çeşmenin yarısı yol seviyesinin altındadır. Görülen kısmı ise yakın dönemde taşla kaplanmış ve aslı üslubunu kaybetmiştir.

Görsel 441. Eski Çeşme ve ayı kafası formundaki su oluğu. (4 Ağustos 2021)

◆ Denizli Köyü Camii Çeşmesi - Eski Çeşme

Denizli Mahallesi'nde Köy Civarı mevkiinde, Denizli Caddesi ile 20. Sokak birleşiminde, 1.085,54 m² tapu alanına sahip olan Denizli Köyü Camii'nin dış avlu duvarının sol tarafındadır. 3746 ada 2 parselde bulunan çeşme, çamaşırhane duvarına bitişiktir. Akmayan ve kitabeli olmayan çeşmenin su oluğu ayı kafası formundadır. Kesme taştan yapılmış çeşme, kemerli yapıdadır. Çeşmenin arka tarafındaki kurumuş ırmak üstünde kesme taştan yapılmış küçük ve kemerli bir de köprü vardır. Çeşmenin arkasında bulunan Denizli Köyü Camii ise kesme taşla yapılmış son derece kıymetli bir tarihi eser olup restorasyona ihtiyacı vardır. Bu çeşmenin yanındaki özel mülkün bahçe duvarında Akmaç Çeşme adında bir hayrat çeşmesi daha bulunur.

223 Çeşme Taşınmaz no: 107853632.

Görsel 442. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (3 Ağustos 2021)

Görsel 443. Kasap Çeşmesi'nin görünümü. (3 Ağustos 2021)

Görsel 444. Akmaz Çeşme'nin görünümü. (4 Ağustos 2021)

◆ Hacı Yusuf Çeşmesi

1950

Kuşçular Mahallesi Helvacılar mevkiinde, Kuşçular Caddesi üzerinde, yol kenarındadır. Moloz taşla yapılmış çeşmenin üzeri beton sıvalıdır. Ancak çeşme bakımsız haldedir. Sivalar dökülmek üzere ve kimi yerlerinde çatlaklar oluşmuştur. Çeşmenin ay yıldız işlemesi de bulunan mermer kitabesinde “*Kıran Hacı Yusuf / Oğlu Şerif Mustafa / Kızı Gülsüm Kökmen / Hayratı / 1950.*” yazmaktadır. Mermer su oluşunun üst sağ tarafında tas koymak için yapılmış küçük bir niş bulunmaktadır. Çeşmenin suyu akmamaktadır.

Görsel 445. Çeşmenin görünümü. (4 Ağustos 2021)

◆ Kasap Çeşmesi

Kuşçular Mahallesi'nde Sarıpatallar mevkiinde, 8025. Sokak'ın girişinde bulunan çeşme kesme taşla inşa edilmiş olup müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Kesme taştan yapılmış kemerinin altındaki mermer kitabesinde “*Kuşçular Köyü / Kasap Ali Derinin Hayratıdır / Taşın Kalbi Yoktur Ama Onuda Yosun Tutar.*” yazmaktadır. Ayrıca kitabe üzerinde Türk bayrağı ve tuğra formu verilmiş bir çizim vardır. Çeşmenin su akarı plastik boru içine geçirilmiş metal bir musluk olmakla beraber suyu akmamaktadır.

◆ Akmaz Çeşme

1978

Denizli Mahallesi'nde Köy Civarı mevkiinde, Denizli Caddesi ile 20. Sokak birleşiminde, şahsi mülkün bahçe duvarında, 3746 ada 1 parselde bulunan çeşmenin kitabesinde “*Akmaz Çeşme*” yazılıdır. Eski bir çeşme olan yapının yakın tarihli mermer kitabesinde “*Akmaz Çeşme Tamir. T. 6.11.1978 R. Harmandalı.*” ibaresi vardır. Kesme taştan yapılmış ve kemerli olan çeşmenin suyu akmamaktadır. Kaldırım seviyesinin yükselmesinden dolayı yalak kısmı betonla yapılmıştır.

◆ Yunak

Denizli Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, Denizli Caddesi üzerinde, 31. Sokak birleşiminde, köşede bulunan çeşme eski bir kaynaktır. Suyu gür ve soğuktur. Çeşmenin yan duvarında “*Bu Yunak Merhum Fatma Türkeli Anısına Restore Edilmiştir 2002.*” yazan mermer bir kitabe bulunmaktadır. Kesme taşla yapılmış, kemerli çeşmenin ayna taşında, yan yana iki servinin tepesi kısımları birbirine sarılıp ayrılmasıyla oluşan lale motifinin içine yerleştirilmiş kabartma gül bezek bulunmaktadır. İki plastik oluktan su akan çeşme yanında yine taş örülü başka bir yapı vardır. Çeşmenin kendine ait ada ve parsel bilgisi yoktur.

Görsel 446. Üç Çeşmeler ve üzerinde hac işlemesi bulunan taş. (7 Ağustos 2021)

Görsel 447. Çeşmenin genel görünümü ve kitabesi. (23 Ağustos 2021)

◆ Üç Çeşmeler 1885

Sıra Mahallesi'nde Üç Çeşmeler Sokağı köşesindeki evin duvarına bitişik vaziyettedir. 2602 ada, 3 parselde "Çeşmeyi Havi Metruk Mezarlık" niteliğindeki 334,33 m² alan içinde olup kesme taştan yapılmıştır²²⁴. Yöre halkınca Üç Çeşmeler ismiyle bilinmektedir. Ön yüzünde suyun aktığı üç boru görülmekte, yan tarafında ise küçük bir su terazisi yer almaktadır. Geniş bir haznesi bulunan çeşmenin yan tarafında hazne kapağı vardır. Çeşmenin bir diğer özelliği ise kullanılan taşlardan iki tanesinde bulunan yazı ve semboldür. Bu taşlar çeşmenin ilk yapımında devşirme malzeme olarak mı koyuldu yoksa bilinçli mi koyuldu bilinmemektedir. Çeşmenin ön yüzünde beyaz mermer taşta "HAYNOIKIA ΣEPIN MAXAAE 1885." Yazmakta, "İsinikea Serin Mahalle 1885" şeklinde Türkçeye çevrilmektedir. Çeşmenin ön yüzünde bulunan, kırmızıya boyanmış diğer bir taşta ise haç motifi görülmektedir. Çeşmenin sol tarafında bulunan tuğlayla örülmüş su terazisinin hemen yanında yine küçük bir çeşme daha vardır. Tarihi önemi olan bu çeşmenin bakım yapılarak korunması elzemdir. Tapu bilgilerinde mezarlık yazmasına rağmen herhangi bir mezar kalmamıştır.

224 Taşınmaz no: 107432418.

225 Ahmed Fevzi Paşa, II. Mahmud devri önemli devlet adamlarından biri, Sultan II. Mahmud'un vefatı sonrasında Hüsrev Paşa ile arasındaki çekişmeler ve Mısır meselesindeki faaliyetleri sonucu "Fırfı" ya da "Hain" olarak anılmaktadır. Girit'in Sude köyünde doğan Ahmed Fevzi Paşa, İzmit'te bulunan Fevziye Camii'nden başka Üsküdar'da şehriyehane yaptırmıştır. Ayrıca kaptan-ı deryalığı sırasında İstanbul'da Gedikli Bahriye Efradı Mektebi'ni, Heybeliada'daki bahriye mektebini, Selimiye Kışlası'ndaki Sübyan Bölüklerini yaptırmış, Üsküdar Mevlevihanesi onun binaeminliği döneminde inşa edilmiştir. Ahmed Fevzi Paşa 1842 yılında ölmüştür. (Ahmed Nezih Galitekin, İzmit Mehmed Bey Nam-ı Diğer Fevziye Câmî-i Şerifi, İstanbul 2007, s.38-42)

226 Çeşme Taşınmaz no: 100218636.

◆ Fevzi Paşa Çeşmesi 1838

Güvendik Mahallesi'nde, Çeşmealtı mevkiinde Yalı Caddesi üzerinde, Çeşmealtı Merkez Camii önünde bulunan çeşme kıymetli bir eserdir. Sultan Mahmud tarafından ilk olarak yaptırılan çeşme, Kaptan-ı derya Ahmed Fevzi Paşa tarafından h.1254 (1838) yılında ihya edilmiştir²²⁵. Gözlerden irak vaziyetteki bu çeşme 1994 yılında Güler ve Aydeniz aileleri tarafından tamir ettirilmiştir. Mermer bloklarla kaplanmış çeşme yeni ve eskiyi bir arada barındırmaktadır. Sol tarafında üç adet, muslukları sökülmüş ve körlenmiş su borusu ve yine buranın üstünde "Güler ve Aydeniz Tarafından Tamir Edilmiştir Miladi 1994." ifadesini içeren mermer bir kitabe yer almaktadır. Çeşmenin sağ tarafında ise iki mermer su oluğu ve yanında da Osmanlı Türkçesiyle kitabesi vardır. Su olukları zarif görüntüsünü hâlâ korumaktadır. Çeşmenin tarihi kitabesinde "Hazret-i Sultan Mahmudü's-şehr asrında heb / Vakf-ı hayrat oldu ihya nev-be-nev ta'mir ile / Zâtı var olsun donanmay-ı hümâyûnla gelüb / Gördü çün kapudan-ı derya çeşme-i tabsir ile / Kim harab olmuş heman emreyleyüb ta'mirini / İtdi himmet vasfı kabil mi anın tahrir ile / Hâlide düşdü mücevher her harfle tarih-i tahir / Fevzi Paşa kıldı ihya bu çeşmeyi ta'mir ile 1254." yazmaktadır. Günümüzde önünde bisiklet park alanı bulunan çeşme 2407 ada, 6 parselde 265,99 m² alan içindedir²²⁶.

Görsel 448. Çeşmenin görünümü. (4 Ağustos 2021)

Görsel 449. Çeşmenin görünümü. (8 Nisan 2021)

Görsel 450. Çeşmenin kemer ve ön yüzünün görünümü. (8 Nisan 2021)

◆ Güvendik Köyü Çeşmesi

Güvendik Mahallesi Köyiçi mevkiinde, Güvendik Caddesi ile 255. Sokak'ın birleşiminde bulunan çeşme metruk haldedir. 2468 ada 9 parselde, 197,38 m²'lik kargir köy odası ve arsası alanı içindedir. Az yukarısında 2468 ada 10 parselde Güvendik Camii bulunmaktadır. Çeşmenin nişlere kadar olan kısmı kaldırım yükseltilmesinden dolayı yol seviyesinin altında kalmıştır. İki niş ve ayna taşının bir kısmı görülebilmektedir. Kitabesi olmayan çeşme moloz taşla yapılmıştır. Şirin ve güzel çeşme tamir için yetkililerin ilgisini beklemektedir.

◆ Burgaz Çeşme 1802/1803

Özbek Mahallesi'nden Koca Dere Yolu Sokak üzerinden Denizli Mahallesi istikametine giderken Burgaz mevkiinde, 190 ada 6 parselde bulunmaktadır²²⁷. Çeşmenin üzerindeki mermer kitabede "Duman Kızı Hatice'nin Hayratı 1217." ifadesi yer alır. Mermer kitabenin yanında metal levhada da "Balduğun Gibi Bırak" uyarısı yazılıdır.

8 Nisan 2021 tarihinde çeşme son derece gür akarken ağustos ayında suyu kesilmiş haldeydi. Çeşmenin lezzetli suyu vardır.

◆ İki Çeşmeler - Acanoz Çeşmesi

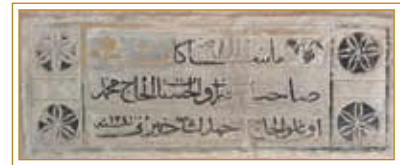
Özbek Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde 6002. Sokak üzerinde, iki katlı yapının bahçe duvarında bulunan çeşme akmamaktadır. 284 ada 5 parselde, arsa nitelikli tapu alanı içinde yer alan çeşmenin alt kısmı ve ayna taşları yol seviyesinin altında kalmıştır. Geçmişte gür şekilde suyu akarken günümüzde bakımsız haldedir. Kesme taş ve moloz taşla yapılmış çeşme kemerli yapıdadır. Ayna taşının üst kısmında birer niş olan çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Dökülen taşların yerine tuğla ve taş malzemeyle eklemeler yapılmıştır. Çeşmenin yaşlı olduğu meskenin sakini 8 Nisan 2021 tarihli görüşmemizde buraya Acanoz Çeşmesi dendiğini söylemiştir.

◆ El-Hâc Ahmed Çeşmesi - Meydan Çeşmesi

Özbek Mahallesi Köyiçi mevkiinde, Özbek Caddesi ile 6002 Sokak birleşiminde, 317 ada 1 parseldeki kahvehane ve havuz ve çeşme alanı içindedir. Çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Çeşmenin bulunduğu alan, köydeki bazı tarihî yapılar gibi restorasyon geçirmiştir. Merdivenlerle inilen bir alanda yer alan çeşme genel anlamda moloz taşla inşa edilmiş, kemer yapısı kesme taştır. Dört su akarı bulunan çeşmenin üç musluğu vardır. Bu musluklardan su akmaktadır. Çeşme kitabesinde "Maşaallahû kâne / Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat el-Hâc Muhammed / oğlu el-Hâc Ahmed'in hayratı. Sene 1241." yazmaktadır. Kitabeden de anlaşılacağı üzere çeşme h.1241 (1825/1826) yılında Muhammed oğlu Ahmed tarafından yaptırılmıştır.

Görsel 451. El-Hâc Ahmed Çeşmesi ve kitabesi. (22 Haziran 2022)

227 Çeşme Taşınmaz no: 91547362.

ما شاء الله كان
صاحب الخير والحسن الحاج محمد
او غلول الحاج احمد شيخ خير في العالمة

Görsel 452. Çeşmenin görünümü.
(8 Ağustos 2021)

Görsel 453. Olukpınarı Çeşmesi'nin görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 454. Çeşmenin görünümü.
(8 Ağustos 2021)

◆ Çamaşırhane Çeşmesi - Terslik Çeşmesi

Özbek Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde 6000. Sokak ile 6003. Sokak birleşiminde bulunan yol kenarında, 281 ada 4 parsel ve 1,18 m² alan içindedir²²⁸. Çeşmenin hemen yanında, 281 ada 4 parselde bir de çamaşırhane yıkıntısı vardır. Kesme ve moloz taşla inşa edilen çeşme günümüzde bakımsız ve suyu kesik vaziyettedir. Kitabesi bulunmayan çeşmenin olduğu alana mahalleli tarafından Terslik adı verilmektedir.

◆ Olukpınarı Çeşmesi

Bademler Mahallesi'nde Tekkebaşı Olukpınarı mevkiinde, Ovacık'tan Bademler'e giderken yolun sol tarafında olup ada ve parsel bilgisi bulunmamaktadır. Gayet leziz bir suyu olan çeşmenin üstünde "Nazım,a" yazısı vardır. Kemerli yapısı bulunan çeşmenin ön yüzündeki nişin etrafına ayna yapıştırılmıştır. Çeşmenin karşısında çay bahçesi vardır.

◆ Ali Erköse Hayratı 1965

Ovacık Mahallesi'nde, Urla merkezden Bademler istikametine giderken sol tarafta, Ovacık Camii'nin karşı çaprazında bulunan çeşme betonarme olarak yapılmış ve üzeri taşla kaplanmıştır. Mermer kitabesinde "Hacı Mehmet Ali Erköse Hayratı 1965." yazan çeşme geçmişte, durak vazifesi de görmekteydi. Saçak örtüsü de betonarme olarak yapılmış ve geniştir. Metal su borusu gözükken çeşmenin suyu akmamaktadır.

Görsel 455. Çeşme ve 6003. Sokak'a bakan kitabesi. (8 Nisan 2021)

◆ Hacı Ahmed Bin Hacı Muhammed Çeşmesi 1832/1833

Özbek Mahallesi'nde Köyiçi mevkiinde, 6003. Sokak ile 6002. Sokak'ın birleşiminde bulunan çeşme 282 ada, 35 parseldedir. 22,87 m² tapu alanına sahip olan yapı çamaşırhane ile yan yanadır²²⁹. Kesme taşla yapılmış olan çeşmenin iki yönünde kemer ve kitabe bulunmaktadır. Çeşmenin 6003. Sokak'a bakan tarafındaki kitabede "Bi-hamdi lillah kim ol Hakk nasib itdi bu hayratı / Tarikinden geçen atşân nüş itsün ab-ı hayatı / Eyle bir Fatiha ihsan ...ruhunu anın / Çünkü bezl itdi malını itdi ihya bu hayratı / Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat Hacı Ahmed bin Hacı Muhammed.", 6002. Sokak'taki kitabede ise "Aynen fihâ tusemmâ selsebilâ / Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat / Hacı Muhammed oğlu Hacı Ahmed'in Hayratıdır. Sene 1248." yazmaktadır. Her iki kitabenin yanlarında "Maşaallah" yazısı bulunmaktadır. Çeşmenin yanındaki çamaşırhane ise metruk vaziyettedir. Bakımsız haldeki yapının kapısının yanında yeni harflerle "Hamza Oğlu Mustafa Mahdumu Alinin Hayratıdır 1936." yazan mermer bir kitabe vardır. Çeşmenin hazne kısmı yok olmuş, yalnız ön yüzleri kalmıştır. Özbek Mahallesi'nde başlayan yenileme çalışmaları kapsamında bölge tarihi için son derece kıymetli bu çeşmenin de tamir edilmesi gerekmektedir

228 Çeşme Taşınmaz no: 91548676.

229 Çeşme ve çamaşırhane Taşınmaz no: 91548736.

Görsel 456. Çeşmenin genel görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 457. Hayrat Çeşmesi'nin görünümü. (3 Ağustos 2021)

Görsel 458. Çeşmenin ve bulunduğu alanın görünümü. (24 Haziran 2022)

◆ M. Çalışkan ve S. Kayadibi Hayratı

Ovacık Mahallesi'nde, Ovacık Caddesi üzerinde Bademler yönüne giderken sağ tarafta, yol kenarında bulunan çeşmenin müstakil tapu bilgisi bulunmamaktadır. Mustafa Çalışkan ve Süleyman Kayadibi tarafından betonarme olarak yaptırılan çeşmenin üzeri mermer bloklarla kaplanmıştır. Metal su borusu döşenmekle birlikte suyu akmamaktadır. Üst çatı örtüsündeki bazı mermerler de düşmüş durumdadır. Çeşme kitabesinde tarih yoktur.

◆ Hayrat Çeşmesi

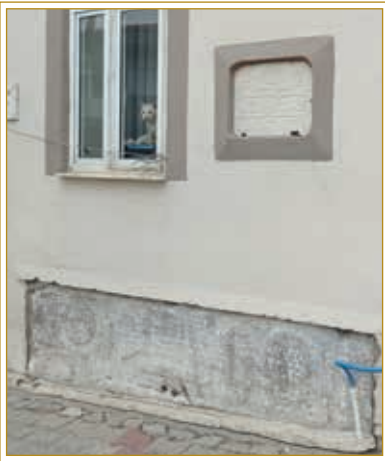
Torasan Mahallesi'nde Malgaca mevkiinde, İçmeler Caddesi ile 502. Sokak'ın birleşiminde, site duvarında bulunan hayrat çeşmesinin müstakil tapu kaydı bulunmamaktadır. Site duvarıyla bütünleşik çeşme beton sıvalıdır. Üzerindeki beton kaplama büyük ölçüde dökülmüştür. Su akarı da körlenmiş çeşmeden yadigar olarak kalan kitabesinde "*H. Gelir Hayratıdır.*" ibaresi yazılıdır.

◆ Erna İnal Hayrat Çeşmesi 1986

Hacıisa Mahallesi'nde Necati Cumalı Caddesi ile Pazar Yeri Sokağı'nın birleşiminde bulunan küçük alandır. Çeşmenin yanında taksi durağı vardır. Çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Çınar ağacının gölgesinde kalan çeşme anıtsal niteliktedir. Kendine has tasarımı olan çeşmenin suyu akmaktadır. Mermer kaplama olarak, çift taraflı yapılan çeşmenin üzerinde "*MERHUM SEHER KOLHAN / KIZI ERNA İNAL / HAYRATI 1986 / FON MİMARLIK 1986.*" yazmaktadır.

Sokak Çeşmesi - 1

1875/1876

Görsel 459. Çeşmenin genel görünümü. (24 Haziran 2022)

Yelaltı Mahallesi'nde 3242 ada, 7 parselde ve 75. Yıl Cumhuriyet Caddesi ile Argın Sokak kesişiminde bulunan avlulu kargir evin duvarındadır. Çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Mahalleli ile yapılan görüşmede kitabenin ve yalak taşının eskiden beri burada olduğu, akan bir çeşme olarak hatırlayan olmadığı söylenmiştir. Duvarda bulunan kitabe gayet temiz durumdadır. Kitabede "*Maşaallah / Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat / Aynen fi hâ tusemmâ selsebilâ / Sene 1292.*" ifadeleri yer almaktadır. Kim tarafından yaptırıldığı bilinmeyen çeşme, kitabeden de anlaşıldığı üzere h.1292 (1875/1876) yılında yapılmıştır. Kaldırım ile bir vaziyette olan ve sadece ön yüzü görülen yalak kısmı ise devşirme malzemedir. Dışarıdan görüldüğü kadarıyla lahit yalak olarak kullanılmıştır.

Görsel 460. Çeşmenin kitabesi. (24 Haziran 2022)

Görsel 461. Kaynağın oluşturduğu havuzun görünümü. (10 Ağustos 2021)

Görsel 462. İçmeler'den eski bir fotoğraf.

İçmeler

Gülbağçe Mahallesi'nde İçmeler Caddesi üzerinde, Çeşme istikametine giderken yolun solundadır. 392 ada 1 parsel hali arazi (sahipsiz) tapu alanı içinde bulunan kaynak suyu, bölge halkı tarafından şifalı olarak kabul edilmektedir. Kaynak su, çıktığı alanda küçük bir havuz oluşturmuştur. Soğuk suda dileyen yüzmekte, dileyen de şifa niyetine sudan içmektedir. Gün doğmadan bu sudan içildiğinde birçok hastalıktan şifa bulunduğu inanılmaktadır. Soda tadındaki kaynak suyun etrafı piknik alanına dönüşmüştür.

İçme Mevsimi, Şişman Zayıf Bütün Halkı Urla'ya Çekiyor

20 Temmuz 1934 tarihli bir gazete haberinde Urla'da bulunan İçmelerin şifa kaynağı olduğundan bahsedilmektedir. Malgaca İçmeleri adı da verilen bu kaynağın hastalıkların yanı sıra zayıflamaya da yardımcı olduğundan bahsedilmektedir. Suyun özellikleri yazıda ayrıca belirtilmiştir²³⁰.

Malgaca Ilıcalarında Fennî Tadilat Yapılıyor

İçmelerin etrafının düzenlenmesi ve gerekli yerlerin inşa edilmesi hususundaki haberde, kaymakamın hükümet tabibi görevlendirmesine rağmen bir yıldır bölgeye tabip gelmediği belirtilmiştir .

İçme mevsimi

Şişman Zayıf Bütün Halkı Urlaya Çekiyor

Urla. (Hususi) — Kazanımız hususi muhasebesinin başlıca vâridatı memleketimizin birisi de Malgaca içmeleridir. Urla. Çeşme göseli üzerinde havadar ve sairane manzaraya malik olan Malgaca içmeleri üç, dört sene evvel otarılacak ve istifade edilemeyecek bir halde iken bugün halkın her türlü ihtiyacını temin edebilecek bir şekilde ihraç edilmiştir. Bu münasibetle seneden seneye rağbet gittikçe fazılaşmaktadır.

İhtiyacı olsun, olmasın mevsim zamanında binlerce halkın ziyaretgâhi olan Malgaca içmelerinde geçirilen hayata başkaca bir hususiyeti vardır. Hasta dahi olsa herkes güler, söyler, çalar, oynar. elhasıl oturulacak günlerin hez dakikası, zevk ve neşe içinde geçer. Bu itibarla, Malgaca içmelerine ilk defa gelenler müteakip seneleri çabuk beklerler.

Dikkat edilecek olursa; içme sularından istifade etmek isteyenlerin ekserisini şişmanlar teşkil eder. Erkek ve kadın herçi şişmanla görüşmüş olursanız:

— Şişmanlamaktan bıktım, zayıflamaya geldim.
Derler. Filhakika muayyen zamanlarda herdak, bardak

mideye indirilen, içme suyunun yaptığı temizlik ameliyesi zayıf olsun, şişman olsun her vücutta bir bitkinlik, bir hafiflik husule getirir. Ve bu tesir dolayısıyla şişmanların:

— Artık zayıflıyorum!
Zayıf ve çıplı olanların da:
— Artık şişmanlıyacağım!
Şeklindeki yekdiğerine mübâyin mütealemlerden hangisinin de isabet olduğu ancak gelecek sene tahakkuk eder; kanaati umumdur.

İçmelerde gecelik entarisle dolaşmak adetâ mecburidir. Bundan maksat ta kolaylık olman içindir. Öyle olduğu halde; acele yürüyemeyen şişmanların biraz mesafeli bulunan halaya yetişemedikleri de vaki'dir. Böylebir hal vukuunda her kesin:

— Gülmeye komşu, gelmiş başına!

Diye yekdiğerini ilâz etmeleri görülmüye değer muthakelerdendir ki işte için en zevkil kusurları da bu ve buna benzer olanlardır.

Malgaca

Ilıcalarında fennî tadilat yapıyor

Urla (Hususi) — Malgaca içmelerinde fennî ve sibilî bir surette helaların yapılması ve daha birtakım fennî tertibatın icrasını vilâyet makamından istenilmiştir.

Bu sebeple Kaymakam Lütfi bey, keyfiyeti hükümet tabibine havale etmiş fakat bir sene-deberi kazandı hükümet tabibi olarak bir bekim gösteremediği için; elyevm kazamızda bulunan İççeşme belediye tabibinden lâzım gelen işlerin yapılması rica edilmiştir.

Doktor Nebil bey mahalline giderek Mülterim Ekrem beyi görmüş ve içmenin her bir tarafını gezerek noksulları not etmiş ve yapılacak işleri görmüş ve icabeden talimatları da vermiştir.

Aynı zamanda doktor Nebil bey, Urla'da bulunduğu müddetce bu işe nezaret edeceğini de makama vadetmiştir.

Nebil beyi gösterdiği alakadan dolayı teprik ve takdir ederiz.

230 İzmir Postası, "İçme Mevsimi, Şişman Zayıf Bütün Halkı Urlaya Çekiyor", 20 Temmuz 1934.

Görsel 463. Emine Kadın Çeşmesi'nin görünümü.
(20 Haziran 2022)

Görsel 465. Tezgâh arkasında kalan çeşmenin görünümü.
(20 Haziran 2022)

◆ Sümbüllü Çeşme - Emine Kadın Çeşmesi ◆ Şehit Yzb. Kemal Çeşmesi

1888/1889

Camiatik Mahallesi, 4131 ada 17 parselde 1,60 m² tapu alanına sahip çeşme²³¹ Sümbüllü Çeşme Sokağı ile Armağan Sokağı'nın birleşimindedir. Müstakil tapu alanına bitişik olarak yapılmış evin balkonu çeşme alanı üstündedir. Kemerli yapıdaki çeşme, kesme taştan inşa edilmiştir. Çeşmenin su akarı körlenmiştir. Restorasyon geçirmiş olan çeşmenin üstünde devşirme taşlar da yer almaktadır. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin kemeri altında yapım ve tamir kitabesi vardır. Beş satırlık yapım kitabesinde “*Nefsi içün câri eyledi bu atyeb-i ayın / Emine Kadın binti's-Şerif el-Hâc Ali / Didi itmâmına târih hâtif nokta ve mu'izz / Bu bin yüz onda çeşme-i Damuzlı ile nâm oldı / Amile Menon bin 1110 Balıkçoğlu.*” yazmaktadır. Bu kitabenin altında üzeri işlemeli mermer bir taş bulunmaktadır. Bu taşın altındaki tamir kitabesinde ise “*Hace Hanım tarafından tamir olmuştur. / Sene 1306.*” yazmaktadır. Kitabelerden anlaşıldığı üzere çeşme, Emine Kadın binti's-Şerif el-Hâc Ali tarafından h.1110 (1698/1699) yılında Memon bin Balıkçoğlu'na yaptırılmıştır. h.1306 (1888/1889) yılında ise Hace Hanım tarafından çeşme tamir ettirilmiştir.

Görsel 464. Çeşmenin kitabeleri. (20 Haziran 2022)

İskele Mahallesi'nde İskele mevkiinde, İskele Caddesi ile Mithatpaşa Caddesi birleşimindeki 4442 ada, 5 parseldeki ev ve kahvehanenin tapu alanı içindedir. Çeşme kahvehane duvarındadır. Müstakil tapu kaydı bulunmayan çeşmenin önünde sabit şekilde midyeci tezgâhı vardır. Suyu akmayan çeşmenin musluğu ve mermerden su teknesi bu tezgahın arkasındadır. Çeşme, yapının duvarıyla bir vaziyette, etrafı çerçeveyle belirtilmiş şekildedir. Çeşme üzerinde ne zaman yapıldığını belirten tarih yoktur ancak neden dolayı yapıldığını ve ismini belirten iki kitabe yer almaktadır. Bilgi kitabesinde “*1 BT. K. YZB. KEMAL BEY / 1328'de subay çıktı. / Balkan Harbine / iştirak etti. / Arıburnu muharebelerinde / yaralandı. / Doğu hareketinde bulundu. / İstiklal Savaşımızda / Urfa, Gaziantep bölgelerinde / Fransızlara karşı savaştı. / Büyük Taarruzda / 57 nci Topçu Alayının / 1. Bt. K. olarak / İzmir'e girdi. / Her savaşta / pervasızca düşmana atılan / piyadeyi kahramanca koruyan / Yzb. Kemal Bey / 11 Eylül 1922 gecesi / bataryasıyla / düşman peşinde / Urla'yı kurtarmaya / gidiyordu. / Abdullah Ağa / mevkiinde düşman / gemisinden atılan / mermiler onu ve seyisini / isimsizler arasına kattı.*” yazmaktadır. Diğer kitabede ise “*Şehit Yzb. / Kemal Çeşmesi*” yazmaktadır.

231 Çeşme Taşınmaz no: 107853575.

Görsel 466. Çeşmenin ön cepheden görünümü. (22 Haziran 2022)

Görsel 467. Çeşmenin görünümü. (24 Haziran 2022)

Görsel 468. Su terazisinin görünümü. (20 Haziran 2022)

◆ Sokak Çeşmesi - 2

1939

Altıntaş Mahallesi'nde 3571 ada 1 parselde 6,23 m² tapu alanına sahip çeşme²³² Zafer Caddesi üzerindedir. Çeşme, Hacıisa Mahallesi'nde bulunan Hamam Sokak Çeşmesi ile aynı tarihte yapılmıştır. Anıtsal yapıdaki çeşmenin taş kaplama, kenarları tuğla örgülüdür. Çeşmenin haznesi arkasındadır. Park alanı içinde bulunan çeşmenin yalak kısmı kaldırım seviyesinin altında kalmıştır. Su akarı körlenmiş olan çeşmenin alınlığında "5.12.1939" tarihi yazılıdır.

Görsel 469. Çeşmenin ve bulunduğu alanın görünümü. (22 Haziran 2022)

◆ Sokak Çeşmesi - 3

Sıra Mahalle'de, Kıvrık Sokak'ta, 2553 ada 5 parselde bulunan avlulu kargir evin önündedir. Çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Betondan ve kısa boyda yapılmış çeşmenin su akarı körlenmiş durumdadır. Bakımsız haldeki çeşme, Yelaltı Mahallesi'ndeki Harap Çeşme ile aynı yapıdadır. Bu çeşme, mahalle aralarına yapılmış belediye çeşmelerinden olmalıdır.

◆ Su Terazisi

Camiatik Mahallesi'nde, Eğri Sokak üzerinde bulunan Mahmut Kıvrılcım Parkı yanındadır. Tarihi yapının müstakil tapu kaydı ve envanter bilgisi bulunmamaktadır. Yol seviyesinin yükselmesinden dolayı boyu küçülmüş olan yapı harap durumdadır.

◆ Yol Çeşmesi

Camiatik Mahallesi'nde Akpınar mevkiinde Mimoza Sokak ile Dört Yol Sokak'ın birleşiminde (4140 ada, 1 parseldeki arsanın yanında) Akpınar Deresi'nin üstünde, yol kenarındadır. Çeşmenin müstakil tapu kaydı yoktur. Kesme taştan inşa edilmiş çeşme sıvanmış ve boyanmıştır. Üç su akarı olan çeşmenin iki oluğundan su gelmektedir. Geniş bir hatılı olan çeşmenin uyu arkasındaki Akpınar deresine akmaktadır. Çeşme çatılı bir yapıda, yol çeşmesi görünümündedir. Çeşmenin kim tarafından ve ne zaman yapıldığı belli değildir. Mahalleliden öğrenildiği kadarıyla çeşmenin suyu içime uygun değildir.

232 Çeşme Taşınmaz no: 107606055.

Bölgedeki Diğer Çeşmeler

Urla bölgesinde yapmış olduğum gezilerde çok sayıda çeşmeyle karşılaştım. Bunların çok azının suyu akıyordu. Tarihi önemi haiz kitabeli çeşmelere çalışmada yer verilmiştir. Urla'da hayrat çeşmelerinin sayısının çokluğu sebebiyle bir kısmı bu listeye dâhil edilememiştir. Yakın dönemde yapılan ya da Osmanlı döneminden kalan çeşmeler içinde tam anlamıyla işlevini sürdüren çeşme yoktur. Bölgede, tarla, mera ya da orman alanında kalmış çeşme harabelerinin olduğu da muhakkaktır. İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı 3 ciltlik çalışmada bulunmayan bazı çeşmeler de tespit edilerek listemize dâhil edilmiştir. Bölgede deniz turizminin ön planda olması, yapılaşmanın hızla artışı ve tarihi yapıların tescillenmemiş olmasından dolayı çeşmeler yavaş yavaş

yok olmaktadır. Gelişigüzel yapılan tatil köyü ve villalar sebebiyle tarihi su yolları bozulmakta, sahipsiz kalan çeşmeler kaderine terk edilmektedir.

Bölgedeki gezimde, merkez haricindeki mahallelerdeki halkın anlattığına göre birçok çeşme yok olmuş, taşları bina inşasında kullanılmıştır. Birgi, Bademler, Ovacık ve diğer mahallelerde bulunan kuyular da artık işlev görmemektedir. Sonradan literatür taraması esnasında bulduğum iki çeşmeyi de bu listeye dahil ettim. Sokak isimlerinin değişmesi ve bu isimlerin numara yapılması tespit çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Geçmişte o sokağa verilen isimler gelişigüzel verilmemiş, muhit için önemli unsurlar düşünülerek konulmuştur. Urla merkezde bulunan Sümbüllü Çeşme Sokağı buna güzel bir örnektir.

Urla Çeşmeleri

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Sümbüllü Çeşme - Emine Kadın Çeşmesi	Emine Kadın binti'-Şerif el-Hac Ali	Camiatik	4131	17	1,6	Çeşme	VAR	1888/1889
Aslanlı Çeşme-Musalla Çeşmesi		Camiatik	4141	62	3,23	Çeşme	YOK	
Yol Çeşmesi		Camiatik				Müstakil tapu kaydı yoktur.	YOK	
Âşıklar Çeşmesi-Mustafa Kızı Asiye Kırbaş Hayratı	Mustafa Kızı Asiye Kırbaş	İskele	4477	1			YOK	
Eski Cami Sokak Çeşmesi-Eski Çeşme		Camiatik	4129	2	1,38	Çeşme	YOK	
Su Terazisi		Camiatik				Müstakil tapu kaydı yoktur.	YOK	
Eski Çeşme		Yenice	3374	4			YOK	
Sokak Çeşmesi		Sıra	2553	5		Avlulu kargir evin tapu alanı içindedir.	YOK	
Eski Çeşme-Sıra Mahalle Çeşmesi		Sıra	2584	1	5,55	Çeşme	YOK	
Eskicioğlu Çeşmesi-Hayrat Çeşme	Eskicioğlu Mehmed Ali	Yenice	3365	8	4,03	Çeşme	VAR	1898/1899
Erna İnal Hayrat Çeşmesi	Fon Mimarlık	Hacısa				Müstakil tapu kaydı yoktur.	VAR	1986
Hamam Sokak Çeşmesi		Hacısa	156	1		Arsa	VAR	1939
Apti Akovalı Hayratı Çeşmesi		Yaka	206	2		Bahçeli kargir ev tapu alanı içindedir.	VAR	2002
Harap Çeşme-Eski Çeşme		Yelaltı	3232	5		Okulun bahçe duvarındadır.	YOK	
Sokak Çeşmesi		Yelaltı	3242	7		Avlulu kargir evin duvarındadır.	VAR	1875/1876
Kamanlı Cami Çeşmesi-Kamanlı Çeşme		Yenice	3391	3	6,39	Metruk çeşme	YOK	

Çeşme Adı	Yaptıran	Mahalle	Ada	Parsel	Tapu Alanı (m ²)	Nitelik	Kitabe	İnşa Yılı (Miladi)
Kamanlı Çeşmeleri		Yenice	3376	15	60,89	Kargir çeşme	YOK	
Hacı Turhan Camii Şadırvanı-Kapan Camii Şadırvanı	Mir Ahmed Bey	Yenice	3351	1	17,21	Şadırvan	VAR	1901/1902
Kuru Çeşme		Yenice	3371	1	6,43	Kuru çeşme	YOK	
Süleyman Bin Bekir Çeşmesi-Kütük Minare Çeşmesi	Bekir oğlu Süleyman	Yenice	3358	19		Avlulu Kütük Minare Cami alanı içindedir.	VAR	1684/1685
Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi-Mermerli Çeşme-Çarşı Çeşmesi-İstiklal Abidesi	Hacı Ahmed Ağa (ihya eden)	Camiatik	4117	1	8,36	Çeşme	VAR	1645/1646
Semerci Çeşmesi	A. Kerim Altınel (Semerci)	Camiatik	4120	1		Arsa	VAR	2000
Kayserili Çeşmesi	Kayserili Hasan Usta ve Eşi	Hacıisa	2243	4		Kargir evin duvarındadır.	VAR	1951
Şehit Yzb. Kemal Çeşmesi		İskele	4442	5		Ev ve kahvehane tapu alanı içindedir.	VAR	
Süleyman Bin Bekir Çeşmesi-Akpınar Çeşmesi	Bekir oğlu Süleyman	Yenice	3359	1	31,58	Akpınar çeşmesi ve arsası	VAR	1684/1685
Sümbüllü Sokak Çeşmesi		Camiatik	4137	1	0,8	Çeşme	YOK	
Sokak Çeşmesi		Altıntaş	3571	1	6,23	Çeşme ve arsası	VAR	05.12.1939
Üç Çeşmeler		Sıra	2602	3	334,33	Çeşmeyi havi metruk mezarlık alanı içindedir.	VAR	1885
Hacı Yusuf Çeşmesi	Gülsüm Kökmen	Kuşçular					VAR	1950
Kasap Çeşmesi	Kasap Ali Derin	Kuşçular					VAR	
Akmaz Çeşme	R. Harmandalı	Denizli	3746	1			VAR	1978
Denizli Köyü Camii Çeşmesi-Eski Çeşme		Denizli	3746	2		Bahçe ve kargir cami alanı içindedir.	YOK	
Yunak	Fatma Türkeli (Restore ettiren)	Denizli					VAR	2002 (Restore)
Fevzi Paşa Çeşmesi	Fevzi Paşa (İhya Eden), Güler ve Akyüz tarafından 1994 yılında tamir.	Güvendik	2407	4	265,99	Kargir cami köyodası arsası ve çeşme.	VAR	1838
Güvendik Köyü Çeşmesi		Güvendik	2468	9		Kargir köy odası ve arsası alanı içindedir.	YOK	
Burgaz Çeşme	Duman kızı Hatice	Özbek	190	6	138,29	Çeşme ve arsası	VAR	1802/1803
Hacı Ahmed bin Hacı Muhammed Çeşmesi-Çamaşırhane Çeşmesi	Hacı Ahmed bin Hacı Muhammed	Özbek	282	35	22,87	Çeşme ve çamaşırhane	VAR	1832/1833
İki Çeşmeler-Acanoz Çeşmesi		Özbek	284	5		Arsa alanı içindedir.	YOK	
Çamaşırhane Çeşmesi-Terslik Çeşmesi		Özbek	281	4	1,18	Çeşme	YOK	
el-Hac Ahmed Çeşmesi - Meydan Çeşmesi	el-Hac Muhammed oğlu el-Hac Ahmed	Özbek	317	1		Kahvehane ve havuz ve çeşme alanı içindedir.	VAR	1825/1826
Olukpınarı Çeşmesi		Bademler					VAR	
Hacı Mehmet Ali Erköse Hayratı	Hacı Mehmet Ali Erköse	Ovacık					VAR	
Mustafa Çalışkan-Süleyman Kayadibi Hayratı	Mustafa Çalışkan - Süleyman Kayadibi	Ovacık					VAR	
Hayrat Çeşmesi	H. Gelir	Torasan					VAR	
İçmeler		Gülbahçe	392	1		Hali arazi alanı içindedir.	YOK	

DiĞER İLÇELER

49. SMYRNE — Costumes indigènes

Görsel 470. Osmanlı dönemi, İzmir'de çeşme başında insanlar.

Aliğa

Antik Çağ'ın Aiolis bölgesinde kurulmuş olan Aliğa'nın köklü bir tarihi geçmişi vardır. Antik kentlerin bulunduğu Aliğa bölgesinde, İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada çeşme kaydı bulunmamaktadır. Ancak bölgede çok sayıda tarihî cami, meydan, han ve çınar ağacı bulunmaktadır. Bu dört unsur, çeşme yapısının vazgeçilmezlerindedir. Ayrıca bölgede bulunan tarihî yapılarda kullanılan devşirme taşlar da çeşmenin olabileceği düşüncesini güçlendirmektedir. Sanayi alanında ilerleme gösteren bölgenin hızlı bir şekilde yapılaşması birçok tarihî eserin de yok olmasına yol açmaktadır. Çalışmamızda Aliğa bölgesi için çeşme kaydı maalesef oluşturulamamıştır.

Balçova

Konak, Karabağlar ve Narlıdere ile komşu olan Balçova 3000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Balçova'nın ilk sakinleri bugünkü Narlıdere'nin deniz kıyısında oturmaktayken, denizden gelen istilâlardan korunabilmek amacıyla bugünkü mevkie göç etmişlerdir. O dönemde Ayesevit olarak kullanılan isim, köy arazisinin büyük çoğunluğunun balçık olmasından dolayı BalçıkHAVI olarak değiştirilmiş, sonraki dönemlerde Balçova adını almıştır. Günümüzde Romalılardan kalma Agememnon Kaplıcaları ve Yunanlılardan kalma su kuyusu ve mahzeni bulunmaktadır²³³. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmanın Balçova bölümünde cami, hamam ve mezarlık kaydı bulunmaktadır.

Görsel 471. Agememnon Kaplıcaları'nı gösteren bir kartpostal.

Bayraklı

İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada, Bayraklı bölgesinde tarihî çeşme kaydına rastlanmamıştır. Aygül Uçar'ın "*İzmir Konutlarında Çeşme*" adlı makalesinde Bayraklı'da bulunan tarihî önemi haiz çeşmelerden bahsedilmektedir²³⁴. Bayraklı Yahya Paşa Konağı²³⁵, İzmir kentinin kültür varlıkları içerisinde mimarisi, süsleme özellikleri, bahçe tasarımı ve depolu iki adet çeşmesiyle önemli yapılardan biridir. Harem, selamlık, mabeyn, ahır ve müştemilâtı ihtiva eden konak 1606/1 Sokak üzerinde, yanyol kenarında (Bayraklı İstasyonu üst geçidinin yanında) 8774 ada 2, 3, 4 ve 5 parseller üzerinde kuruludur.

Konağın çeşmelerinden biri 1606/1 Sokak ile Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal Caddesi kesişiminde yer alarak halkın kullanımına, diğeri ise bahçede harem mutfağının yakınına konumlandırılarak konut kullanımına hitap etmektedir. 1606/1 Sokak ile Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal Caddesi kesişimindeki çeşme, Yahya Hayati Paşa tarafından oldukça süslü yaptırılmış ve 10 Muharrem 1306 (16 Eylül 1888) tarihinde hizmete sunulmuştur.

Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olduğu görülen deponun etrafının koruma perdesiyle çevrenmesi nedeniyle ölçüleri alınamamıştır. Deponun kuzey yönünde mermer bir çeşme bulunmaktadır. İki yandan yivli plasterlerle sınırlandırılmış çeşmenin üzeri dekoratif bir kemerle örtülmüştür. Bitkisel düzenlemeli başlıkları bulunan plasterlerin orta kısmında, dar kenarları yuvarlatılmış dikdörtgen şekilli alanların içinde akant yaprağı benzeri iki bitki motifinin "S" kıvrımı yapacak şekilde yerleştirildiği görülmektedir. Aynanın üst kısmında yer alan dekoratif kemer iki yandan volütlü birer kıvrımla başlayıp, ortada volütü birer kıvrımla birleşmektedir.

Volütlerin birleştiği yerden aşağıya doğru sarkıtılan damlalığın içerisinde Arapça "*Maşallah*" yazısı yer almaktadır. Kemer köşelikleri ay yıldız motifleri ile hareketlendirilmiştir. Aynanın ortasında yan yana iki kartuş halinde beş sıra, en altta ise damla şeklinde bir kartuş şeklindeki kitabede çeşmenin inşasına ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

233 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.1, İzmir 2012, s.30.

234 Ayrıntılı bilgi ve fotoğraflar için bk. Aygül Uçar, İzmir Konutlarında Çeşme, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.36, Ağustos 2016, Isparta, s.251-274.

235 Ayrıntılı bilgi için bk. İnci Kuyulu Ersoy, "*İzmir, Bayraklı Yahya Hayati Paşa Köşkü: Kül Olan Resimler*", XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Ekim 2012, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2014, s.529-545.

Çeşmenin iki sütun, beş satırlı kitabesinde “*Hazret-i Yahya Hayati Paşa - ola mahfuz-ı hüda-yı müteal / Zâtına Hatem-i Tai olamaz - Âlem-i cevd ü sehavetde misal / İşte ezcümle cevad tab'i - Çeşme ihyasına oldu meyyal / Akıdub hâsılı cuy-ı kerem - Yapdı bu çeşmeyi kıldı Kemal / Didi Nuri dahi tarihini tam - Cereyan eyledi hoş cadde-yi zülâl / Fi 10 Muharrem sene 1306.*” ifadesi yer almaktadır.

Bahçesinde bulunan diğer çeşme ise konağın ihtiyaçlarına yönelik tasarlanmıştır. Tuğla ve taş malzemeyle inşa edilen deponun kuzey tarafına mermer bir çeşme aynası yerleştirilmiştir. Dıştan dikdörtgen bir plan şemasına sahip depo içte, kenarlarının pahlanması sonucu sekizgen bir şemaya dönüştürülmüştür. Deponun üst örtüsü yıkılmıştır. Çeşmenin işlevini yitirmesi sonrasında batı kısmında bir bölüm yıkılarak adeta bir kapı görünümü kazanmıştır. Çeşme aynasının üzerinde musluğun takıldığı boru haricinde herhangi bir süsleme unsuru ve yazı bulunmamaktadır²³⁶.

Beydağ

Eski adı Bayrambolu olan Beydağ'ın tarihi eskilere dayanmaktadır. Bölgede çok sayıda tümülüs bulunmaktadır. İzmir merkeze uzaklığı sebebiyle Beydağ hakkında araştırma çok azdır. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada Beydağ'da bulunan kültür varlığı sayısı on altı olup bunlardan ikisi çeşmedir²³⁷. İlki Beyköy'de Beydağ Mesleki Eğitim Merkezi'nin arka tarafında, 672 parseldedir.

Moloz taş ve tuğlayla inşa edilmiştir. Kemer yapısının üstü sivri çatılıdır. Üzerinde kitabe olmadığından dolayı yaptıranı ve yapım yılı hakkında bilgi olmayan ve Osmanlı dönemi olduğu tahmin edilen çeşmenin suyu akmamaktadır²³⁸. Küre yolu üzerinde, yolun sol tarafında hafif yüksekçe bir arazide Osmanlı devrinde yapıldığı düşünülen sebil ise moloz taş ve tuğlayla inşa edilmiştir. Taş araları tuğlayla sabitlenmiştir. Yuvarlak kemerli girişi olan yapının birçok yeri çökmüş ve harap haldedir²³⁹.

Demircilik alanında tarihî geçmişe sahip Adaküre'de su kaynakları bulunmaktadır. Burası hakkında “*Cevizli Dağı, Ovacık Yaylası, Karcı Dağı adını verdikleri köyün yaslandığı dağ sırası, Kaplankayası, İncirlikaya,*

Barmakçeşmesi, Uzunoluk gibi ab-ı hayatlar yani, su kaynakları barındırır. Bu tepelerde bulunan üç adet kar kuyularında muhafaza edilen karlar, yazın çıkarılır ve vişne, erik, karadut şurubu ya da pekmeze karıştırılarak tüketilir. “Eğren” adını verdikleri yabani kızılıncık şurubu çok meşhurdur.” bilgisi verilmektedir²⁴⁰.

Envanter kayıtlarında bölgede hamam ve köprü gibi su yapıları da bulunmaktadır. Beydağ'ın mahallelerinde başka çeşmelerin varlığı muhtemeldir.

Çiğli

Çiğli, İzmir Körfezi'nin kuzeyinde, Gediz yatağının oluşturduğu ovada kurulmuştur. Bölge genelde bataklık ve sazlıktır. Çok çığ düşmesinden dolayı bu isim verilmiştir. İlçeye ilk olarak 1893 yılında Yugoslavya'dan gelen Türk göçmenler yerleşmiştir. Balkan Savaşı'yla birlikte Selanik bölgesinden de göç almıştır. İç göçlerle bölgenin nüfusu hızla artmış, imar faaliyetleri de hız kazanmıştır. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada Çiğli'de Sasalı Doğal Sit Alanı²⁴¹ dışında bir kayıt yoktur.

Güzelbahçe

Urla'ya komşu olan Güzelbahçe, 1994 yılında Narlıdere'den ayrılarak ilçe statüsü kazanmıştır. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada bölgeyle ilgili iki tarihî cami ve sit alanları kayıtlıdır²⁴². Başkaca bir tarihî yapı kaydı bulunmayan bölgenin köy ve mahallelerinde yapılacak kapsamlı araştırma sonucu birçok kayıp ya da yok olmaya yüz tutmuş yapı bulanabilecektir.

Karabağlar

Geçmişi çok eskilere dayanan Karabağlar bölgesi, İzmir'in savunma hatlarından biridir. Akçakale ve savunma gazinolarının bulunduğu bölgede sit alanları mevcuttur. Yakın dönemde göçün beraberinde getirdiği nüfus artışı ve hızlı yapılaşma bölgedeki tarihî eserlerin yok olmasına zemin hazırlamıştır. Yaptığım taramalar sonucunda Karabağlar bölgesinde çeşme yapısıyla karşılaşılmamıştır.

236 Aygül Uçar, İzmir Konutlarında Çeşme, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.36, Ağustos 2016, Isparta, s.256-258.

237 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, c.1, İzmir 2012, s.242-258.

238 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, c.1, s.252.

239 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, c.1, s.258.

240 Tuncay Ercan Sepetcioğlu-Uğur Avcı, “*Salnâmelerdeki Balyambolu'dan Günümüzdeki Beydağ'a Bir Karşılaştırmalı Analiz*”, İzmir Araştırmaları Dergisi, S.8, İzmir 2018, s.37.

241 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.1, İzmir 2012, s.506-507.

242 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.1, İzmir 2012, s.18-26.

Karşıyaka

İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmaya göre, Karşıyaka bölgesinde kayıtlı tarihî çeşme bulunmamaktadır. Yapılan araştırmalar sonunda da herhangi bir çeşme yapısı tespit edilememiştir.

Kınık

Ege Bölgesi'nin kuzeybatısında eski bir yerleşim yeri olan Kınık, 14. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. İsmi Oğuzlar'ın Kınık boyundan alan bölge 1948 yılında Bergama'dan ayrılarak ilçe statüsü kazanmıştır. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada Kınık'ta tescilli dokuz çeşme²⁴³ kayıtlıdır. Envanterde kayıtlı çeşmeler şunlardır:

- **Poyracık Mahallesi Kasap Sokak'ta, 2884 parselde bulunan çeşme:** Bu çeşme, belde ilkokulu köşesi konumunda olup tüm yüzeyi mermer kaplıdır. İki ayrı sokağa bakan yüzleri olan çeşmenin üzeri mermer kaplandığı için yapı malzemesi görülememektedir. Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır²⁴⁴.
- **Şahinler Sokak üzerinde bulunan çeşme:** Kesme taştan, duvar çeşmesi türünde inşa edilen çeşmenin kitabesi yoktur. Suyu akmayan çeşmenin yalak kısmı da yol seviyesi altında kalmıştır. Envanter kaydında çeşmenin tapu kayıt bilgisi bulunmamaktadır²⁴⁵.
- **Poyracık Mahallesi'nde Yıldırım Cami Sokağı ile Kocapınar Sokağı'nın birleşiminde, 2934 parselde bulunan çeşme:** Moloz taştan inşa edilmiş ve üzeri sıvanmış çeşmenin yalak kısmının yanında hatıllar bulunmaktadır. Yalağa dolan suyu hatıllara aktaran kanalı vardır. Suyu kesiktir²⁴⁶.
- **Poyracık Mahallesi'nde 2612 parseldeki Çamlık Parkı içindeki bulunan çeşme:** Kemerli yapıdadır. Çeşmenin yalağı ve yanında hatılı mevcuttur. Kesme taştan inşa edilen çeşmenin üzeri sıvanmıştır. Orijinal görüntüsünü kaybeden çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır²⁴⁷.
- **Yeni Cami Caddesi, Nusret Sokağı'nda, 75 ada 3 parselde bulunan çeşme:** Sokak Çeşmesi olarak

adlandırılmıştır. Tuğla ile inşa edilmiş duvar çeşmesi görünümündedir. Sivri kemerli yapıya sahip çeşmenin kitabesi yoktur. Suyu akmayan çeşmenin yalağı ve hatıl kısmı mevcuttur. Alınlığına yerleştirilmiş yeni dönem kitabede hayrat olduğunu belirten ifadeler yer almaktadır²⁴⁸.

- **Poyracık Mahallesi'nde 3435 parselde bulunan çeşme:** Sokak Çeşmesi olarak adlandırılmıştır. Haznesi olan çeşmenin üzeri sıvandığı için yapı malzemesi görülememektedir. Haznesine açılan penceresi çeşmenin sol tarafındadır. Yalağı bulunan çeşmenin suyu akmamaktadır²⁴⁹.
- **Poyracık Mahallesi Hamam Sokağı'nda 3401 parseldeki çeşme:** Sokak Çeşmesi olarak kayıtlıdır. Çeşme arkasındaki yapıya bitişik durumdadır. Kesme taştan yapılmış olup sivri kemerlidir²⁵⁰.
- **Poyracık Mahallesi Kasap Sokağı'nda, 3490 parselde bulunan çeşme:** Sokak Çeşmesi olarak kayıtlıdır. Çeşme arkasında bulunan yapıya yaslı durumdadır. Kesme taştan inşa edilen çeşmenin sivri kemer yapısı altında küçük bir niş bulunmaktadır. Çeşmenin yalağı ve yanındaki küçük hatıl kısmı durmaktadır²⁵¹.
- **Maarif Sokağı'nda 1911 yılında inşa edilmiş, 183 ada 21 parseldeki iki katlı taş eve bitişik olarak bulunan çeşme:** Kesme taşla yapılmıştır. Yuvarlak kemerli olan çeşmenin suyu akmamaktadır. Kitabesi bulunmayan çeşmenin, konut ile birlikte yapıldığı tahmin edilmektedir²⁵².

Erol Şaşmaz ise Kınık'taki şu çeşmeleri tespit etmiştir:

- Kınık merkezde, Cumhuriyet Meydanı karşısında, günümüzde akan hayrat çeşmesi.
- Cumhuriyet Meydanı civarındaki park alanında bulunan, üzerinde ay yıldız deseni işlenmiş, Şehitlik Çeşmesi de denilen çeşme.
- Cumalı Mahallesi'nde köy camisinin²⁵³ yanında bulunan çeşme: Bu çeşme meydan çeşmesi görünümündedir. Moloz taş ve kesme taş ile inşa edilmiş, üzeri sıvanmıştır. Bakımsız halde olan çeşmenin yalak kısmı yol seviyesinin altında kalmıştır²⁵⁴.

243 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.206, 207, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 248.

244 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.206.

245 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.207.

246 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.211.

247 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.213.

248 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.214.

249 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.215.

250 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.216.

251 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.217.

252 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.248.

253 Cumalı Mahallesi Köyiçi yolu üzerinde, 1276 parseldeki cami önünde.

254 Fotoğraflar için bk. www.erolsasmaz.com adresinde Kınık Çeşmeleri.

Kiraz

Haliller Meydan Çeşmesi

Haliller Mahallesi, Haliller Köyiçi Yolu üzerinde Haliller Merkez Camii'nin karşısında, yol üstündeki çeşme, 1103 parselde 20 m² tapu alanına sahiptir²⁵⁵. Moloz taş ve yer yer kesme taşla inşa edilmiş olup dört yüzlüdür. Her cephe benzer özellikler göstermekte, iki sıralı kemer örgüsü ve üstünde tuğlayla örülmüş kirpi saçak bulunmaktadır. Çeşmenin çatı örtüsü kiremit döşelidir. Her yüzde küçük nişler yer alırken yalak kısımları da yol kotunun alçaltılmasından dolayı zeminden yüksektedir. Meydan çeşmesi olup köyün merkezini teşkil etmektedir. Çeşme üzerindeki üç kitabenin okunabilen kısımları şöyledir: (1)“*Maşaallah / Maksat eyledim bihamdillahi evvela / olana kıl ...kiminallah / Sâhibü'l-hayrât İsmail Ağa / Tarih sene 1194.*”, (2)“*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât / Hüseyin Kethüda*”, (3)“*Maksat eyledim bihamdilillahi / / makamı daris selâm / Sâhibü'l-hayrât Mehmed.....*”. İlk kitabede hayrat sahibinin İsmail Ağa, ikinci kitabede Hüseyin Kethüda ..., üçüncü kitabede ise Mehmed ... isimleri yer alır. Üç kitabenin sadece birinde tarih vardır. İsmail Ağa'nın isminin bulunduğu kitabede h.1194 (1780) yılı görülmektedir. Bakımsız haldeki çeşmenin suyu akmamaktadır.

Menderes

Antik dönem yerleşimleriyle önemli bir yere sahip olan Menderes bölgesinde Lebedos, Notion, Klaros, Kolophon ve Baklatepe antik kentleri bulunmaktadır. İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri adlı çalışmada bölgede birçok sit alanının yanında Roma dönemi kaplıcası, kaya mezarları, cami, mağara, mezarlık ve eski taş yapı kaydı bulunmaktadır²⁵⁶. Bölgenin tarihî geçmişinden dolayı çeşmelerin olması muhtemeldir. Ancak kayıtlarda çeşme yapısına rastlanmamaktadır.

Kiraz'daki Diğer Çeşmeler

İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri²⁵⁷ adlı çalışmada Sahil kesimine uzak olan Kiraz ilçesinin çeşmelerine dair kayda rastlanmamaktadır. Kuruluşundan itibaren bu ilçede tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu, Yılan Kalesi ile Hisar Kalesi arasında döşeli toprak boruların su naklinde kullanıldığı²⁵⁸ bilinmektedir. Dolayısıyla bölgede çok sayıda çeşme ve su yapısının olması gerekirken tarihî yapılar bakımsızlıktan ve hızlı yapılaşmadan dolayı yok olmuştur. Kiraz'da Haliller Mahallesi'nde tarihî önemi haiz kitabeli bir çeşme tespit ettim. Bölge hakkında çalışmalar yürüten, büyük bir envanter oluşturmuş olan Erol Şaşmaz'ın internet sitesinde Cevizli ve Kale mahallelerinde iki çeşmeye daha yer verilmiştir. Şaşmaz'ın verdiği bilgilere göre Cevizli'deki çeşme köy meydanında, caminin avlu duvarındadır. Daha önce burada bulunan eski çeşme yıkılarak yeni bir çeşme yapılmıştır. Eski çeşmeye ait mermer kitabe ise duvarda durmaktadır. Aynı mahallede yine yakın döneme ait hayrat çeşmelerine rastlanmaktadır. Kale Mahallesi'nde yol kenarındaki çeşme moloz taşla inşa edilmiş, üzeri sıvanmıştır. Kemerli yapısının altında muhtemelen kitabenin olduğu bir boşluk bulunmakla birlikte günümüzde kitabesi yoktur²⁵⁹. Kiraz İlçesi'ndeki çeşmeler konusunda bilgi almak için aradığım Kiraz Belediyesi Kültür Müdürlüğü'nün “*Mahalle muhtarlarından alın.*” cevabı sonrası aradığım Haliller Mahallesi muhtarı Metin Şimşek Bey'e ilgi ve alakasından dolayı teşekkür eder, Kiraz Belediyesi'nin yoğun çalışmalarında kendilerine kolaylıklar dilerim.

255 Çeşme Taşınmaz no: 53025258.

256 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.1, İzmir 2012, s.450-468.

257 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, C.2, İzmir 2012, s.253-261.

258 Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.2, s.254.

259 Fotoğraflar için bk. www.erolsasmaz.com / Kiraz Çeşmeleri.

SONUÇ

İzmir'in çeşme ve sebillerinin tespitine dayanan çalışmamız genel olarak bölge hakkında bir çerçeve oluşturmuştur. Sonuç bölümünde verilen tabloda, ilçelerde yer alan çeşmeler listelenmiştir. Ancak tabloda yer alan çeşme ve sebillere ek olarak bölüm sonlarında bulunan “*Bölgedeki Diğer Çeşmeler*” başlığı altında belirtilmiş yapıların bazıları hakkında yer tespitinin yapılamamış olması, yapının kayıp olması ya da yararlanılan çalışmalardan öğrenilmiş olması sebebiyle teferruatlı bilgiye ulaşılamamıştır.

Çeşmelerde verilen yapı bilgilerinin bir özeti olan tabloda 352 çeşme listelenmiştir. Bu liste incelendiğinde müstakil tapu kaydı olan çeşme sayısı 101, kitabeli çeşme sayısı 175, yapım ya da tamir tarihi belirtilmiş çeşme

sayısı ise 154'tür. Tespit edilen çeşmeler genel olarak 18. ve 19. yüzyılda inşa edilmişlerdir. Çoğu harap halde ve bakıma muhtaçtır.

Geziler ve konu hakkında yapılmış çalışmalardan yararlanılarak hazırlanmış olan bu kitap, İzmir'in çeşme ve sebil envanteri olma özelliği taşımaktadır. Tespit edilen çeşmeler ada ve parsel bilgileriyle verilmiş, tapu kaydı olan yapıların tapu alanları da belirtilmiştir. Bu sayede yapıların kimlik bilgilerinin toplu olarak yer aldığı bir çalışma meydana getirilmiştir. İlerleyen zamanlarda tespit edilen yeni çeşme ve sebiller çalışmamıza eklenerek daha da zengin hale getirilecektir.

İzmir'in Çeşme ve Sebillerinin Listesi

Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)	Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)
1	Akmaz Çeşme	Konak	Hasanhoca	1732/1733	17	Evliyazade Camii Çeşmesi	Konak	Fettah	
2	Altınpark Çeşmesi	Konak	Faikpaşa		18	Furuncu Hayratı Çeşmesi	Konak	Ballıkuyu	1948
3	Başoturak Şadırvanı	Konak	Ahmetağa		19	Halit Bey Çeşmesi	Konak	Mecidiye	1932
4	Berberzade Çeşmesi	Konak	Kestelli	1956 (Tamir)	20	Hamidiye Çeşmesi	Konak	Esnafşeyh	
5	Tahire Fesçi Çeşmesi	Konak	Pazaryeri		21	Hava Şehitleri Çeşmesi	Konak	İmariye	1938
6	Gümrük Binası Çeşmesi	Konak	Ahmetağa		22	Ali Ağa Camii Çeşmeleri	Konak	Odunkapı	
7	Bıyıkoğlu Mahmut Çeşmesi	Konak	Ahmetağa		23	Bakırcı Hacı Mahmud Şadırvanı-Hisar Cami Şadırvanı	Konak	Hasanhoca	1882/1883
8	C.H.F. Mirali Ocağı Çeşmesi	Konak	Mirali	1934	24	Evliyazâde İbrahim Efendi Şadırvanı-Hisar Cami Şadırvanı	Konak	Hasanhoca	1876/1877
9	Çakaloğlu Han Çeşmesi	Konak	Ahmetağa	1805/1806	25	Hüseyin Ağa Çeşmesi	Konak	Odunkapı	1897/1898
10	Gaffarzâde Hacı Ahmed Sebili	Konak	Ahmetağa	1805/1806	26	İki Çeşme	Konak	Tuzcu	
11	Sokak Çeşmesi	Konak	Esnafşeyh		27	Katipzâde Hacı Ahmed Raşid Sebili-Katipoğlu Sebili	Konak	Kestelli	1901/1902
12	Dalmas Çeşmesi	Konak	Akçelimescit		28	Kâzım Paşa Çeşmesi	Konak	Ballıkuyu	1932
13	Damlalık Pınarı	Konak	Kılıcımescit		29	Kemeraltı Camii Çeşmesi	Konak	Ahmetağa	
14	Dönertaş Sebili	Konak	Şeyh	1814	30	Karaburunluzâde Şadırvanı-Kestanepazarı Şadırvanı	Konak	Ahmetağa	1894/1895
15	Elhamra Sebili	Konak	Hacımahmut		31	Kılıcı Mescid Su Kuyusu	Konak	Hacıibrahim	
16	Esnaf Şeyh Camii Çeşmesi	Konak	Esnafşeyh		32	Mirkelam Han Çeşmesi	Konak	Hasanhoca	

Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)	Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)
33	Mustafa Efendi Çeşmesi	Konak	Kılıcımescit		65	Karakulak Çeşmesi	Bayındır	Orta	
34	Mısırlızâde Çeşmesi	Konak	Ahmetağa	1808/1809	66	Sülüklü Çeşme	Bayındır	Hacıbrahim	
35	Mühürdar Ahmed Ağa Çeşmesi	Konak	Odunkapı	1738/1739	67	Numan Efendi Çeşmesi	Bayındır	Cami	1781/1782
36	Saat Kulesi Çeşmeleri	Konak	Ahmetağa		68	Oluk Çeşme	Bayındır	Hacıbrahim	
37	Salepçioğlu Çeşmeleri	Konak	Esnafşeyh	1905	69	Küplü Çeşme	Bayındır	Hacıbrahim	1874/1875
38	Salih Paşa Şadırvanı	Konak	Ahmetağa	1828	70	Seyyid Ahmed Efendi Çeşmesi	Bayındır	Cami	1767/1768
39	Sinanzâde Sebili	Konak	Ahmetağa	1770	71	Hacı İbrahim Camii Çeşmesi	Bayındır	Hacıbrahim	
40	Sofuoğlu Çeşmesi	Konak	Ahmetağa	1760/1761	72	Mektep Sokak Çeşmesi	Bayındır	Çınar	
41	Şadırvan Çeşme	Konak	Kasaphızır		73	Meydan Çeşmesi	Bayındır	Çınar	
42	Şadırvanaltı Camii Şadırvanı	Konak	Ahmetağa	1834/1835	74	Eski Çeşme	Bayındır	Hacıbrahim	
43	TCDD Anı Çeşmesi	Konak	Çorakkapı		75	Pehlivan İbrahim Ağa Çeşmesi	Bayındır	Karahalilli	1775/1776
44	Kasapzâde Hacı Ahmed Çeşmesi	Konak	Toraman	1793/1794	76	El-Hac Hüseyin Çeşmesi	Bayındır	Çınar	1755/1756
45	Yaban Çeşme	Konak	Akçelimescit		77	Mustafa Efendi Çeşmesi	Bayındır	Orta	1871/1872
46	Yapucioğlu Çeşmesi	Konak		1894/1895	78	Hacı Kemalettin Cami Çeşmesi	Bayındır	Hacıbeşir	
47	Taşlı Çeşme	Konak	Temaşalık		79	Tekeli Ağası Hüseyin Oğlu El-Hac Mehmed Çeşmesi	Bayındır	Elifli	1832/1833
48	Akarcılzâde Çeşmesi	Konak	Mecidiye		80	Sokak Çeşmesi	Bergama	Selçuk	1958 (Tamir)
49	Uray (Belediye) Çeşmesi	Konak	Kocakapı		81	Fatma Kadın Çeşmesi-Ahmed Ağa Çeşmesi	Bergama	Zafer	1887/1888
50	Yoğurtçu Ahmet Çeşmesi	Konak	Natırzade	1949	82	Arasta Çeşmesi	Bergama	Barbaros	
51	Vali Çeşmesi-Belediye Çeşmesi-Şikâyet Et Çeşmesi	Konak	Kocakapı	1942	83	Arasta Kuyusu	Bergama	Barbaros	
52	Su Küpü	Konak	Suvari		84	Çizmeciler Esnafı Çeşmesi	Bergama	Barbaros	1848/1849
53	Aziz Vukolos Ayazması	Konak	Abdullahefendi		85	Hadice Hanım Çeşmesi	Bergama	Turabey	1882/1883
54	Karakapı Çeşmesi-Kocakapı Çeşmesi	Konak	Karakapı		86	Fatma Oğlu Mustafa Çeşmesi-Hacce Fatma Çeşmesi	Bergama	Selçuk	1747/1748
55	İntaş Çeşmesi-İntaş Sebili	Konak	Ahmetağa		87	Sokak Çeşmesi	Bergama	Atmaca	
56	Yavan Çeşme	Konak	Akçelimescit		88	Hacı Hadice Hatun Çeşmesi	Bergama	Ertuğrul	27 Ekim 1878
57	Yeni Şükran Oteli Çeşmesi	Konak	Ahmetağa		89	Mustafa Ağa Çeşmesi	Bergama	Turabey	1850/1851
58	Agora Çeşmesi	Konak	İstiklal		90	Hatuniye Çeşmesi	Bergama	Ertuğrul	1865/1866
59	Çamaşırhane Çeşmesi	Bayındır	Hacıbrahim		91	Hoca Sinan Camii Çeşmesi	Bergama	Turabey	
60	Demircilik Çeşmesi	Bayındır	Demircilik		92	Kale Çeşmesi	Bergama	Ulucami	
61	Devecioğlu Sokak Çeşmesi	Bayındır	Hacıbrahim	1943 (Tamir)	93	Kara Osman Sebili, Hacı Ömer Ağa Sebili	Bergama	Barbaros	1813/1814
62	Emir Baba Çeşmesi	Bayındır	Hatay	1530	94	Refik Efendi Çeşmesi, Kasapoğlu Çeşmesi	Bergama	Barbaros	1904/1905
63	Kuru Çeşme	Bayındır	Hacıbrahim		95	Maria Çeşmesi	Bergama	Ulucami	1906
64	Helvacioğlu Çeşmesi	Bayındır	Cami		96	Moreno Korkidi Çeşmesi	Bergama		1878

Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)	Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)
97	Hafız İsmail Efendi Çeşmesi-Konyalı Çeşmesi	Bergama	Selçuk	1898/1899	129	Sokak Çeşmesi (Samanpazarı Sokak)	Bergama	Talatpaşa	
98	Mescitaltı Şadırvanı	Bergama	Barbaros		130	Sokak Çeşmesi (Kılıçalı Sokağı)	Bergama	Talatpaşa	
99	Sokak Çeşmesi	Bergama	Ertuğrul		131	Sokak Çeşmesi (14 Eylül İlkokulu yanı)	Bergama	Talatpaşa	
100	Sahiye Hanım Çeşmesi	Bergama	Ertuğrul	1889/1890	132	Sokak Çeşmesi (Şazeli Sokağı)	Bergama	Talatpaşa	
101	Ali Çavuş Çeşmesi-Suyolu Çeşmesi	Bergama	İnkılap	1913/1914	133	Sokak Çeşmesi	Bergama	Talatpaşa	
102	Sütlüklü Çeşme-Büyükalan Çeşmesi	Bergama	Ulucami		134	Sokak Çeşmesi	Bergama	Talatpaşa	
103	Sokak Çeşmesi	Bergama	Ulucami		135	Sokak Çeşmesi	Bergama	Talatpaşa	
104	Şadırvan Cami Şadırvanı	Bergama	Selçuk		136	Sokak Çeşmesi	Bergama	Talatpaşa	
105	Yeni Cami Şadırvanı	Bergama	İnkılap		137	Sokak Çeşmesi (Menekşe Çıkmazı)	Bergama	Ulucami	
106	Sokak Çeşmesi	Bergama	Selçuk		138	Sokak Çeşmesi	Bergama	Turabey	
107	Bayraktar Efendi Çeşmesi	Bergama	Barbaros	1802/1803	139	Sokak Çeşmesi (İttihat Terakki Caddesi)	Bergama	Ulucami	
108	Kore Şehidi Hasan Aydın Hayratı	Bergama	Demircidere	1954	140	Sokak Çeşmesi	Bergama	Ulucami	
109	Demircidere Köy Çeşmesi	Bergama	Demircidere		141	Sokak Çeşmesi (Bankalar Caddesi)	Bergama	Barbaros	
110	Hayıtlı Dede Çeşmesi	Bergama	Demircidere	1994	142	Fatıma Hanım Çeşmesi	Bornova	Ergene	1868/1869
111	Aişe Kadın Çeşmesi	Bergama	Ulucami	1775/1776	143	Acı Çeşme-Dokuz Çeşme	Bornova	Altındağ	
112	Kutsal Çeşme	Bergama	Zafer		144	1 No.lu Çeşme	Bornova	Altındağ	
113	Kurtuluş Cami Çeşmesi	Bergama	İslamsaray		145	2 No.lu Çeşme	Bornova	Altındağ	
114	Ulu Cami Şadırvanı	Bergama	Ulucami	1909/1910	146	Anonim Çeşme	Bornova	Altındağ	
115	Mehmed Ağa Çeşmesi	Bergama	Turabey	1744/1745	147	Boyacı Hacı İbrahim Çeşmesi	Buca	Tınaztepe	1783/1784
116	Sokak Çeşmesi (Hacı İlyas Sokağı)	Bergama	Atmaca		148	Muradiye Camii Kuyusu	Buca	İnönü	
117	Sokak Çeşmesi (Ay Sokağı)	Bergama	Gazipaşa		149	Çeşme	Buca	Tınaztepe	
118	Sokak Çeşmesi (İncirli Mescit Sokağı)	Bergama	Gazipaşa		150	Sokak Çeşmesi (Çakırağa Sokağı)	Dikili	Çandarlı	
119	Sokak Çeşmesi (Yeni Çeşme Sokağı)	Bergama	Kurtuluş		151	El-Hac Mehmed Çeşmesi-İncirli Çeşme	Dikili	Çandarlı	1690/1691
120	Sokak Çeşmesi (Pergamon içinde)	Bergama	Kurtuluş		152	Kale Çeşmesi	Dikili	Çandarlı	
121	Sokak Çeşmesi (Pergamon içinde)	Bergama	Kurtuluş		153	Kayalı Sokak Çeşmesi	Dikili	Çandarlı	1890/1891
122	Sokak Çeşmesi (Parmakbatıran Caddesi ile Taksim Caddesi birleşimi)	Bergama	Kurtuluş		154	Muslihuddinzâde Yakub Çeşmesi	Dikili	Çandarlı	1805/1806
123	Sokak Çeşmesi (Turgut Sokağı)	Bergama	Kurtuluş		155	Yalnız Çeşme	Dikili	Çandarlı	
124	Sokak Çeşmesi (Alaattinpaşa Sokağı)	Bergama	Kurtuluş		156	Demirtaş Köyü Çeşmesi-Çamaşırhane	Dikili	Demirtaş	
125	Sokak Çeşmesi (Parmakbatıran Caddesi)	Bergama	Kurtuluş		157	Gökçeçay Köyü Çeşmesi	Dikili	Gökçeçay	
126	Sokak Çeşmesi (Ansarlı Cami avlu duvarında)	Bergama	Selçuk		158	Çiftlik Meydan Çeşmesi	Çeşme	Çiftlik	
127	Sokak Çeşmesi (Helvacı Dede mevki)	Bergama	Selçuk		159	Çift Çeşme	Çeşme	Çiftlik	
128	Sokak Çeşmesi (Tabak Çıkmazı)	Bergama	Talatpaşa		160	Girayhan Çeşmesi	Çeşme	Musalla	

Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)	Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)
161	Hacı Memiş Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1837/1838	193	Alı Çeşmesi-Kozbeyli Çeşmesi	Foça	Kozbeyli	1839/1840
162	Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1885/1886	194	Çarşı Çeşmesi	Foça	Yenifoça	1649/1650
163	Hoca Memiş Çeşmesi-Şeyh Yusuf Efendi Çeşmesi	Çeşme	Musalla		195	İsmet Paşa Çeşmesi	Foça	İsmetpaşa	
164	Kale Sokak Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1717/1718	196	Sokak Çeşmesi	Foça	Atatürk	
165	İskele Çeşmesi	Çeşme	Musalla		197	Hasan Ağa Çeşmesi-Seydiköy Çeşmesi	Gaziemir	Yeşil	
166	Ağazâde Çeşmesi-Hasan Ağa Çeşmesi-Hacı Saliha Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1800/1801	198	Tulumbalı Kuyu	Gaziemir	Yeşil	
167	Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi	Çeşme	Musalla		199	Köy Çeşmesi	Karaburun	Mordoğan	
168	Hamamoğlu Çeşmesi-Hafize Rabia Hatun Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1850/1851	200	Yavan Çeşme	Karaburun	Mordoğan	1790/1791
169	Kabadayı Çeşmesi-Mehmed Ağa Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1839/1840	201	Hacı Hasan Çeşmesi	Karaburun	Mordoğan	
170	Memiş Çeşmesi	Çeşme	İnönü	1801/1802	202	Çoban Çeşme	Karaburun	Mordoğan	
171	Murâbutzâde Çeşmesi-Hüseyin Kaptan Çeşmesi	Çeşme	İnönü	1776/1777	203	Dilek Çeşmesi	Karaburun	Mordoğan	
172	Mehmed Kethüda Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1738/1739	204	Hüseyin Ağa Çeşmesi-Helime Kadın Çeşmesi	Karaburun	Karaburun (Merkez)	1740/1741
173	Kale Çeşmesi	Çeşme	Musalla		205	Çulluköyü Çeşmesi-Kavak Çeşmesi	Karaburun	Çullu	
174	İlyaszâde Çeşmesi-Maraş Çeşmesi	Çeşme	İnönü	1829/1830	206	Sütlü Pınar Çeşmesi	Karaburun	Çullu	
175	Su Deposu	Çeşme	İnönü		207	Ötepinar Çeşmesi	Karaburun	Çullu	
176	İkili Çeşme-İkiz Çeşme	Çeşme	İnönü		208	Hacı Hasan Aşçı Mehmed Çeşmesi	Karaburun	Hisarcıkaltı	1764/1765
177	Sokak Çeşmesi	Çeşme	Musalla		209	Selanikli Âzâde Çeşmesi	Kemalpaşa	Atatürk	1827/1828
178	Sokak Çeşmesi	Çeşme	Musalla		210	Çarşı Camii Çeşmesi	Kemalpaşa	Atatürk	
179	Yeni Çeşme	Çeşme	İnönü		211	Kemalpaşa Çeşmesi	Kemalpaşa	Atatürk	1928
180	Yol Çeşmesi	Çeşme	Sakarya		212	Danacı Çeşmesi	Kemalpaşa	Soğukpınar	1927
181	Yol Kenarı Çeşmesi-Kandıra Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1865/1866	213	Fatma Hanım Çeşmesi	Kemalpaşa	Cumalı	1885/1886
182	Tosun Paşa Çeşmesi	Çeşme	Ilıca		214	Meydan Çeşmesi	Kemalpaşa	Cumalı	
183	İmam Çeşmesi	Çeşme	Musalla		215	Eski Çeşme	Kemalpaşa	Bağyurdu Kazımpaşa	
184	İbrahim Şekeroğlu Hayratı	Çeşme	Musalla	19(?)	216	Durmuşça Çeşmesi	Kemalpaşa	Bağyurdu 29 Ekim	1807/1808
185	Şerif Ağa Çeşmesi	Çeşme	Musalla	1886/1887	217	Derviş Paşa Çeşmesi	Kemalpaşa	Gökçeyurt	1820/1821
186	Reisdere Yol Çeşmesi	Çeşme	Reisdere		218	Paşa Çeşmesi-Yol Çeşmesi	Kemalpaşa	Ovacık	1932
187	Ildırı Meydan Çeşmesi	Çeşme	Ildırı	1880	219	Sokak Çeşmesi (3 Eylül Sokağı)	Menemen	Ahıhıdır	
188	Eski Çeşme	Foça	Fevzipaşa	1886	220	Ağa Çeşmesi-Ali Bin Ahmed Çeşmesi	Menemen	Ahıhıdır	
189	Cumhuriyet Çeşmesi	Foça	Atatürk	1923	221	Çınarlı Cami Çeşmesi-Muhammed Ağa Çeşmesi	Menemen	Tülbentli	1858/1859
190	Sokak Çeşmesi	Foça	Fevzipaşa		222	Ahmed Ağa Sebili-Taşhan Sebili	Menemen	Ahıhıdır	1626/1627
191	Çam Suyu Çeşmesi	Foça	Kozbeyli	1985	223	Hacı Süleyman Çeşmesi-Çukurköy Çeşmesi	Menemen	Çukur	1756/1757
192	Necati Galan Çeşmesi	Foça	Kozbeyli	1956	224	Emiralem Mahallesi Çeşmesi-Şadırvan	Menemen	Emiralem	

Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)
225	İki Çeşme	Narlidere	Narlidere	1951
226	Mehmed Tayyib Çeşmesi-Meydan Çeşmesi	Ödemiş	Eminoğlu	1792-1793
227	Sebil	Ödemiş	Umurbey	
228	Şerife Hanım Çeşmesi	Ödemiş	Üçeylül	1937
229	Bıçakçı Çeşmesi-Koca Çeşme	Ödemiş	Birgi	1807-1808
230	Demir Baba Çeşmesi	Ödemiş	Birgi	
231	Elif Dede Çeşmesi-Akmesicit Çeşmesi	Ödemiş	Birgi	
232	Gazi Umur Bey Çeşmesi	Ödemiş	Birgi	
233	Hafsa Sultan Çeşmesi-Taşpazar Çeşmesi	Ödemiş	Birgi	
234	Su Terazisi	Ödemiş	Birgi	
235	Karaoğlu Şadırvanı	Ödemiş	Birgi	1762
236	Davut Baba Çeşmesi	Ödemiş	Adagüme	1723/1724
237	Paşa Çeşmesi	Ödemiş	Oğuzlar	1927
238	Şehitler Çeşmesi	Seferihisar	Camikebir	1926
239	Şadırvan	Seferihisar	Sığacık	
240	Su Kuyusu	Seferihisar	Ulamış	
241	Sokak Çeşmesi	Seferihisar	Düzce	
242	Su kuyusu	Seferihisar	Düzce	
243	Sokak Çeşmesi	Seferihisar	Düzce	
244	Hayrat Çeşme	Seferihisar	Düzce	
245	Yol Çeşmesi	Seferihisar	Düzce	
246	Hayrat Çeşme	Seferihisar	Camikebir	
247	Sokak Çeşmesi-İkili Çeşme	Seferihisar	Çolakıbrahim	
248	İki Yüzlü Çeşme-Karakolyanı Cami Çeşmesi	Selçuk	Atatürk	
249	Eski Çeşme	Selçuk	Atatürk	
250	Şehabeddin Sivasî Çeşmesi	Selçuk	Atatürk	
251	Şirince Sokak Çeşmesi (202. Sokak)	Selçuk	Şirince	
252	Şirince Sokak Çeşmesi (211. Sokak)	Selçuk	Şirince	
253	Çatal Çeşme	Tire	Bahariye	
254	Kütük Çeşme-Kaplan Çeşmesi	Tire	Ertuğrul	
255	Yavan Çeşme	Tire	Dumlupınar	
256	Sokak Çeşmesi-Kalfa Sokak Çeşmesi	Tire	Bahariye	1910/1911

Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)
257	Havuzlu Çeşme	Tire	Bahariye	
258	Sokak Çeşmesi	Tire	Bahariye	
259	Kaziroğlu Çeşmesi	Tire	Ertuğrul	
260	Mehmet Bey Camii Çeşmesi	Tire	Dere	
261	Müftüzâde Hacı Ali Efendi Çeşmesi	Tire	Dere	
262	Sökeliolu Hasan Ağa Çeşmesi-Suratlı Meydanı Çeşmesi-Suratlı Çeşme	Tire	Dere	1824/1825
263	Sülüklü Çeşme	Tire	Dere	
264	Kethüda Kâtibi Ahmed Efendi Çeşmesi-Sır Hatunlar Çeşmesi	Tire	Paşa	1763/1764
265	Yıldız Meydanı Çeşmesi-Ihlamur Meydanı Çeşmesi	Tire	Kurtuluş	
266	Doğan Bey Çeşmesi	Tire	Dere	
267	İmaret Camii Çeşmesi	Tire	Cumhuriyet	
268	Yeşil İmaret Çeşmesi	Tire	Cumhuriyet	
269	Ayşe Hatun Çeşmesi-Kestaneli Çeşme	Tire	Duatepe	1790/1791
270	Boduroğlu Sokak Çeşmesi	Tire	Paşa	
271	Hasır Pazarı Çeşmesi	Tire	Yeni	
272	Çorumlu Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi	Tire	Cumhuriyet	2000
273	Fikri Özçelik ve Eşi Hayratı	Tire	Yeni	1955
274	Belediye Çeşmesi	Tire	Cumhuriyet	
275	Kavakdibi Çeşmesi	Tire	Duatepe	
276	Yalınayak Çeşmesi	Tire	Ertuğrul	
277	Yunus Emir Çeşmesi	Tire	İstiklal	
278	Belediye Çeşmesi	Tire	Paşa	
279	Paşasuyu Çeşmesi	Tire	Yeni	
280	Bakırlı Çeşme	Tire	Dere	
281	Hafsa Hatun Çeşmesi-Sultan Çeşmesi	Tire	Duatepe	
282	İbrahim Ağa Çeşmesi-Eski Çeşme	Tire	Gökçen	1888
283	Hacı Halil Çeşmesi	Tire	Gökçen	1839/1840
284	İsa Bey Çeşmesi	Tire	Büyükkale	1380/1381
285	Çavuş Çeşmesi-Reşid Efendi Çeşmesi	Tire	Çayırılı	1822/1823
286	Paşa Çeşmesi	Tire	Duatepe	1927
287	Yeğen Ağa Çeşmesi-Meydan Çeşmesi	Tire	İpekçiler	1785/1786
288	Hacı Ömer Efendi Hayratı	Tire	Cumhuriyet	1960

Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)	Sıra	Çeşme Adı	İlçe	Mahalle	İnşa Yılı (Miladi)
289	Ahmedli Çeşmesi	Torbalı	Ahmetli		321	Sokak Çeşmesi	Urla	Yelaltı	1875/1876
290	Hacı Halil ve Mustafa Efendi Çeşmesi	Torbalı	Ahmetli	1913/1914	322	Kamanlı Cami Çeşmesi-Kamanlı Çeşme	Urla	Yenice	
291	Hamidiye Çeşmesi	Torbalı	Yeniköy		323	Kamanlı Çeşmeleri	Urla	Yenice	
292	Taşlızâde Ahmed Çeşmesi-Üç Oluk Çeşmesi	Torbalı	Yazıbaşı (Hortuna)	1837/1838	324	Hacı Turhan Camii Şadırvanı-Kapan Camii Şadırvanı	Urla	Yenice	1901/1902
293	Taşlızâde Ahmed Çeşmesi-Hortuna Çeşmesi	Torbalı	Yazıbaşı (Hortuna)	1742	325	Kuru Çeşme	Urla	Yenice	
294	İbrahim Ağa Çeşmesi	Torbalı	Çapak	1893/1894	326	Süleyman Bin Bekir Çeşmesi-Kütük Minare Çeşmesi	Urla	Yenice	1684/1685
295	Kelkaraoğlu Çeşmesi	Torbalı	Çapak	1893/1894	327	Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi-Mermerli Çeşme-Çarşı Çeşmesi-İstiklal Abidesi	Urla	Camiatik	1645/1646
296	Kürt Ömer Çeşmesi	Torbalı	Çapak	1891/1892	328	Semerci Çeşmesi	Urla	Camiatik	2000
297	Üç Kitabeli Çeşme	Torbalı	Çapak	1893/1894	329	Kayserili Çeşmesi	Urla	Hacıisa	1951
298	Hacı Abdülfettah Çeşmesi	Torbalı	Demirciköy	1927	330	Şehit Yzb. Kemal Çeşmesi	Urla	İskele	
299	Karaot Eski Cami Çeşmesi	Torbalı	Karaot	1844	331	Süleyman Bin Bekir Çeşmesi-Akpınar Çeşmesi	Urla	Yenice	1684/1685
300	Düğerlik Köyü Çeşmesi	Torbalı	Düğerlik	1899	332	Sümbüllü Sokak Çeşmesi	Urla	Camiatik	
301	Karaağaç Köyü Çeşmesi	Torbalı	Karaağaç	1787/1788	333	Sokak Çeşmesi	Urla	Altıntaş	12/5/1939
302	Özbey (Hamidiye) Köyü Cami Çeşmesi	Torbalı	Özbey (Hamidiye)	1893/1894	334	Üç Çeşmeler	Urla	Sıra	1885
303	Çakırbeyli Köyü Çeşmesi	Torbalı	Çakırbeyli	1922/1923	335	Hacı Yusuf Çeşmesi	Urla	Kuşçular	1950
304	Şehitler Köyü Çeşmesi	Torbalı	Şehitler	1802/1803	336	Kasap Çeşmesi	Urla	Kuşçular	
305	Korucuk-Dirmil-Kavacık Çeşmesi	Torbalı	Korucuk	1836/1837	337	Akmaz Çeşme	Urla	Denizli	1978
306	Helvacıköy Çeşmesi	Torbalı	Helvacıköy	1894	338	Denizli Köyü Camii Çeşmesi-Eski Çeşme	Urla	Denizli	
307	Sümbüllü Çeşme-Emine Kadın Çeşmesi	Urla	Camiatik	1888/1889	339	Yunak	Urla	Denizli	2002 (Restore)
308	Aslanlı Çeşme-Musalla Çeşmesi	Urla	Camiatik		340	Fevzi Paşa Çeşmesi	Urla	Güvendik	1838
309	Yol Çeşmesi	Urla	Camiatik		341	Güvendik Köyü Çeşmesi	Urla	Güvendik	
310	Âşıklar Çeşmesi-Mustafa Kızı Asiye Kırbaş Hayratı	Urla	İskele		342	Burgaz Çeşme	Urla	Özbek	1802/1803
311	Eski Cami Sokak Çeşmesi-Eski Çeşme	Urla	Camiatik		343	Hacı Ahmed bin Hacı Muhammed Çeşmesi-Çamaşırhane Çeşmesi	Urla	Özbek	1832/1833
312	Su Terazisi	Urla	Camiatik		344	İki Çeşmeler-Acanoz Çeşmesi	Urla	Özbek	
313	Eski Çeşme	Urla	Yenice		345	Çamaşırhane Çeşmesi-Terslik Çeşmesi	Urla	Özbek	
314	Sokak Çeşmesi	Urla	Sıra		346	el-Hac Ahmed Çeşmesi-Meydan Çeşmesi	Urla	Özbek	1825/1826
315	Eski Çeşme-Sıra Mahalle Çeşmesi	Urla	Sıra		347	Olukpınarı Çeşmesi	Urla	Bademler	
316	Eskicioğlu Çeşmesi-Hayrat Çeşme	Urla	Yenice	1898/1899	348	Hacı Mehmet Ali Erköse Hayratı	Urla	Ovacık	
317	Erna İnal Hayrat Çeşmesi	Urla	Hacıisa	1986	349	Mustafa Çalışkan-Süleyman Kayadibi Hayratı	Urla	Ovacık	
318	Hamam Sokak Çeşmesi	Urla	Hacıisa	1939	350	Hayrat Çeşmesi	Urla	Torasan	
319	Apti Akovalı Hayratı Çeşmesi	Urla	Yaka	2002	351	İçmeler	Urla	Gülbahçe	
320	Harap Çeşme-Eski Çeşme	Urla	Yelaltı		352	Haliller Meydan Çeşmesi	Kiraz	Haliller	1780

1 No.lu Çeşme: 118, 119, 241
2 No.lu Çeşme: 118, 119, 241
14 Eylül İlkokulu: 112, 115, 241

A

Abdullahefendi: 71, 72, 79, 240
Acanoz Çeşmesi: 226, 233, 244
Acı Çeşme: 118, 119, 241
Acı Çeşme (Dokuz Çeşme): 118
Adagüme: 173, 177, 243
Adagüme Mahallesi: 173
Adaküre: 236
Adalar Denizi: 13
Adliye Meydanı: 201
Agios Ioannis Prodromos Ortodoks Kilisesi: 122
Agora Çeşmesi: 74, 79, 240
Agora Ören Yeri: 74
Ağa Çeşmesi: 42, 49, 78, 88, 91, 92, 101, 109, 114, 115, 125, 127, 129, 131, 138, 139, 151, 152, 153, 155, 165, 166, 167, 173, 192, 200, 201, 205, 209, 213, 222, 233, 239, 240, 241, 242, 243, 244
Ağa Çeşmesi Sokağı: 166
Ağazâde Çeşmesi: 129, 139, 242
Ahıhdır: 165, 166, 167, 242
Ahmed Ağa: 49, 60, 69, 78, 79, 93, 114, 164, 165, 167, 209, 222, 233, 240, 242, 244
Ahmed Ağa Çeşmesi: 49, 78, 222, 233, 240, 244
Ahmed Ağa Sebili: 164, 167, 242
Ahmedli Çeşmesi: 206, 207, 213, 244
Ahmetağa: 25, 29, 31, 46, 47, 48, 53, 57, 60, 63, 66, 73, 75, 77, 78, 79, 239, 240
Ahmetağa Mahallesi: 25, 29, 31, 46, 47, 48, 53, 57, 60, 63, 66, 73, 75
Ahmetli: 207, 213, 244
Ahmetli Köyü Camii: 207
Ahmetli Mahallesi: 207
Aiolis: 235
Aişe Kadın Çeşmesi: 108, 115, 241
Akarcalizâde: 70, 79, 240
Akarcalizâde Çeşmesi: 70, 79, 240
Akarcalizâde Uşşaki Hacı Mehmed Efendi: 79
Akçelimescit: 239, 240
A. Kerim Altınel (Semerci): 233
Akmaç Çeşme: 22, 23, 77, 223, 224, 233, 239, 244
Akmescit Çeşmesi: 174, 177, 243
Akmescit Sokağı: 174
Akpınar Çeşmesi: 216, 233, 244
Akpınar Su Yolu: 17
Akropol Caddesi: 111
Alaattınpaşa Sokağı: 111, 115, 241
Âlâ Çeşme: 91

Albay Çolak İbrahim Bey İlköğretim Okulu: 218
Alı Çeşmesi: 146, 148, 242
Aliağa: 235
Ali Ağa Camii Çeşmeleri: 39, 78, 239
Ali bin Ahmed: 166, 167
Ali Bin Ahmed Çeşmesi: 166, 167, 242
Ali Çavuş Çeşmesi: 105, 114, 241
Alıpaşa Meydanı: 57
Altındağ: 118, 119, 241
Altınordu Mahallesi: 76
Altınpark: 26, 76, 77, 239
Altınpark Çeşmesi: 26, 77, 239
Anafartalar Caddesi: 26, 33, 60, 61, 68, 73
Ankara Caddesi: 191
Anonim Çeşme: 119, 241
Ansarlı Cami: 111, 113, 115, 241
Arabacı Şeyh Yusuf bin El-Hac Muhammed: 177
Arasta Çeşmesi: 93, 114, 240
Arasta Kuyusu: 94, 114, 240
Aslanlı Çeşme: 215, 232, 244
Asmalı Çınar Sokağı: 222
Âşıklar Çeşmesi: 215, 232, 244
Atatürk: 36, 38, 145, 148, 157, 160, 162, 163, 179, 182, 185, 186, 187, 242, 243
Atatürk Bulvarı: 160
Atatürk Mahallesi: 145, 148, 157, 160, 162, 185, 186
Atmaca: 96, 111, 113, 114, 115, 240, 241
Atmaca Mahallesi: 96, 111, 113
Aydinoğlu Beyliği: 173, 185, 200
Ay Sokağı: 111, 115, 241
Ayşe Hatun: 196, 205, 243

B

Bademler: 227, 228, 232, 233, 244
Bademler Mahallesi: 227
Bağyurdu 29 Ekim: 159, 163, 242
Bağyurdu Kazımpaşa: 163, 242
Bahariye: 189, 190, 191, 205, 243
Bakırcı Hacı Mahmud: 40, 41, 78, 239
Bakırcı Hacı Mahmud Şadırvanı: 40, 41, 78, 239
Bakırlı Çeşme: 199, 205, 243
Bakırlıçeşme Sokağı: 199
BalçıkHAVİ: 235
Balçova: 235
Balıkhane Çeşmesi: 138
Ballıkuyu: 38, 45, 76, 78, 239
Ballıkuyu Caddesi: 45
Ballıkuyu Mahallesi: 38, 45
Ballıkuyu Muradiye Camii: 45

Bankalar Caddesi: 93, 94, 99, 106, 112, 115, 241
Barbaros: 93, 94, 95, 99, 100, 103, 107, 112, 114, 115, 240, 241
Barbaros Mahallesi: 93, 94, 95, 99, 100, 103, 107, 112
Barış Caddesi: 147
Başoturak Şadırvanı: 25, 77, 239
Baştaş Sokağı: 83
Bayındır: 14, 80, 82, 84, 85, 86, 90, 91, 161, 176, 240, 260, 261
Bayındır Şehir Hamamı: 84
Bayraklı: 17, 235, 260
Bayraktar Efendi: 114, 241
Bayraktar Efendi Çeşmesi: 114, 241
Bayrambolu: 236
Bayramyeri: 17, 38
Bedestan Caddesi: 198
Bekir oğlu Süleyman: 221, 233
Belediye Caddesi: 157, 160, 162
Belediye Çeşmesi: 71, 79, 198, 199, 205, 240, 243
Bellek Sokağı: 216
Berberzade Çeşmesi: 26, 77, 239
Berber Zade Mehmet Efendi Vakfı: 77
Bergama: 14, 92, 98, 99, 101, 102, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 141, 179, 237, 240, 241, 260, 261
Bergama Voyvodası El-Hac Mehmed Ağa: 115
Beşgöz Caddesi: 176
Beşir Ağa: 23
Beydağ: 236, 261
Beyköy: 236
Beylik Ambarı Sokağı: 97
Bıçakçı Çeşmesi: 173, 176, 177, 243
Bıçakçı es-Seyyid Hacı Ali Ağa: 173, 177
Bıyıklıoğlu Mahmut: 63, 66, 77
Bıyık oğlu Mahmut Hayratı: 77
Birgi: 173, 174, 175, 176, 177, 232, 243, 260
Bizans Su Yolu: 17
Boduroğlu Sokağı: 193, 197
Boduroğlu Sokak Çeşmesi: 197, 205, 243
Bornova: 18, 21, 116, 117, 118, 119, 241
Boyacı Hacı İbrahim: 121, 123, 241
Boyacı Hacı İbrahim Çeşmesi: 121, 123, 241
Bozdağ: 20, 175, 176, 177, 261
Boztepe: 108
B. R. Raşit: 145, 148
Buca: 17, 118, 120, 123, 241
Burgaz Çeşme: 226, 233, 244
Büyükalın Çeşmesi: 105, 114, 241
Büyükkale: 200, 205, 243

Büyükküp Sokağı: 189

C - Ç

Cami: 37, 39, 51, 60, 61, 64, 70, 77, 78, 79, 82, 84, 86, 88, 90, 91, 97, 106, 110, 111, 113, 114, 115, 118, 122, 155, 158, 165, 167, 175, 177, 187, 189, 191, 193, 208, 212, 213, 217, 219, 220, 232, 233, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 260, 261
Camiatik: 215, 217, 222, 223, 230, 231, 232, 233, 244
Camiatik Mahallesi: 215, 217, 222, 223, 230, 231
Camikebir: 107, 175, 179, 180, 183, 243
Canlı: 90, 261
Cazıroğlu: 191
Cem Evi: 168, 169
Cengizhan Caddesi: 151
Cevizli: 236, 238
C.H.F. Mirali Ocağı: 27, 77, 239
C.H.F. Mirali Ocağı Çeşmesi: 27, 77, 239
Cinli Mescit: 89
Cumalı: 158, 159, 163, 228, 237, 242
Cumalı Camii: 158
Cumalı Mahallesi: 158, 159, 237
Cumhuriyet Çeşmesi: 145, 148, 176, 242
Cumhuriyet Meydanı: 124, 138, 194, 195, 237
Cumhuriyet Meydanı Çeşmesi: 138
Çağlayan Sokağı: 208
Çakaloğlu Han: 29, 31, 77, 239
Çakaloğlu Han Çeşmesi: 29, 77, 239
Çakırağa Sokağı: 141, 143, 241
Çakırbeyli: 212, 213, 244
Çakırbeyli Köyü Çeşmesi: 212, 213, 244
Çamaşırhane: 81, 91, 143, 227, 233, 240, 241, 244
Çamaşırhane Çeşmesi: 81, 91, 227, 233, 240, 244
Çam Suyu: 146, 148, 242
Çam Suyu Çeşmesi: 146, 148, 242
Çandarlı: 141, 142, 143, 241
Çandarlı Kalesi: 141
Çandarlı Mahallesi: 141, 142
Çapak: 209, 210, 211, 213, 244
Çapak Mahallesi: 209, 210, 211
Çapak Mahallesi Camii: 211
Çarşı Camii: 78, 157, 163, 242
Çarşı Camii Çeşmesi: 157, 163, 242
Çarşı Çeşmesi: 144, 147, 148, 222, 233, 242, 244
Çatal Çeşme: 189, 198, 205, 243
Çatalçeşme Sokağı: 189
Çavuş Çeşmesi: 105, 114, 176, 202,

205, 241, 243
 Çayırılı: 202, 205, 243
 Çayırılı Mahallesi: 202
 Çelen Sokağı: 223
 Çeşme Alanı Sokağı: 198
 Çeşmealtı: 225
 Çeşme Kanlı Sokağı: 198
 Çeşme Sokağı: 83, 89, 93, 111, 115, 142, 172, 190, 223, 230, 232, 241
 Çınar: 31, 73, 87, 88, 89, 91, 222, 228, 240, 260
 Çınarlı Sokağı: 87, 165
 Çift Çeşme: 125, 139, 241
 Çifte Çeşme Sokağı: 89
 Çiftlik: 14, 125, 139, 241
 Çiftlik Mahallesi: 14, 125
 Çiftlik Meydan Çeşmesi: 139, 241
 Çiğli: 236
 Çizmeciler Arastası: 95
 Çizmeciler Esnafı: 95, 114, 240
 Çizmeciler Esnafı Çeşmesi: 95, 114, 240
 Çoban Çeşme: 154, 155, 242
 Çorakkapı: 68, 79, 240
 Çukur: 167, 190, 242
 Çukurköy: 166, 167, 242
 Çullu: 154, 155, 242, 260
 Çulluköyü Çeşmesi: 155, 242

D
 Dalmas Çeşmesi: 27, 77, 239
 Damat İbrahim Paşa: 17, 50
 Damlacık Pınarı: 17, 43, 50, 51, 77, 239
 Danacı Çeşme: 157
 Danacı Çeşmesi: 157, 163, 176, 203, 242
 Danacı İsmail Ağa: 163
 Danacıoğlu Sokağı: 81
 Dar Sokağı: 208
 Darulkurra Camii: 88
 Davut Baba Çeşmesi: 170, 173, 177, 243
 Davut Dede: 173
 Davut Yıldızı: 57
 Dayızâde kerimesi Hadice Hanım: 114
 Dayızâde Sitti Hanım: 96, 114
 Değirmenbağı Caddesi: 38
 Demir Baba: 174, 177, 243
 Demir Baba Çeşmesi: 174, 177, 243
 Demircidere: 107, 108, 114, 241
 Demircidere Köy Çeşmesi: 114, 241
 Demirciköy: 210, 213, 244
 Demirciköy Mahallesi: 210
 Demircilik: 81, 91, 236, 240
 Demircilik Çeşmesi: 81, 91, 240
 Demirtaş: 143, 241
 Denizli: 207, 223, 224, 226, 233, 244, 260
 Denizli Caddesi: 223, 224
 Dere: 105, 108, 191, 192, 193, 199, 205, 223, 226, 243, 261
 Dere Sokağı: 105, 108, 223
 Derviş Paşa: 158, 163, 242

Derviş Paşa Çeşmesi: 158, 163, 242
 Devocioğlu Sokak Çeşmesi: 81, 91, 240
 Dibek Meydanı Sokağı: 190
 Dikili: 140, 143, 241, 260
 Dilek Çeşmesi: 154, 155, 242
 Dirmil: 212, 213, 244
 Doğan Bey: 192, 193, 205, 243
 Doğan Bey Camii: 192, 193
 Doğan Bey Çeşmesi: 193, 205, 243
 Dokuz Çeşme: 118, 119, 120, 121, 123, 241
 Dönertaş: 33, 35, 76, 77, 239
 Dönertaş Sebili: 33, 35, 76, 77, 239
 Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi: 44, 55
 Dr. Sabri Yayla Bulvarı: 185
 Duatepe: 196, 197, 198, 203, 205, 243
 Duatepe Mahallesi: 196, 197, 198, 203
 Duman kızı Hatice: 233
 Dumlupınar: 122, 146, 190, 205, 243
 Dumlupınar Şehidi: 146
 Durmuşça Camii: 159
 Durmuşça Çeşmesi: 156, 159, 163, 242
 Durmuşça Sokağı: 159
 Düğerlik: 212, 213, 244
 Düğerlik Köyü Çeşmesi: 212, 213, 244
 Düzce: 181, 182, 183, 243
 Düzce Köyü Camii: 181, 182
 Düzen Sokağı: 101

E
 Eğlenhoca Mahallesi: 155
 Eğrigöllü Ali Çavuş: 105, 114
 Ekmekçi Ali Sokağı: 194
 El-Hac Hüseyin Ağa: 91
 El-Hac Hüseyin Çeşmesi: 89, 91, 240
 El-Hac İbrahim Efendi ve Abdullah oğlu Ali: 213
 El-Hac Mehmed: 90, 91, 115, 142, 143, 240, 241
 El-Hac Mehmed Çeşmesi: 90, 91, 142, 143, 240, 241
 Elhamra Sahnesi: 36, 77
 Elhamra Sebili: 36, 77, 239
 Elif Dede: 174, 177, 243
 Elif Dede Çeşmesi: 174, 177, 243
 Elifi: 90, 91, 240
 Emine Hanım: 142, 143
 Emiralem: 167, 242
 Emiralem Mahallesi: 167, 242
 Emiralem Mahallesi Çeşmesi: 167, 242
 Emir Baba Çeşmesi: 80, 82, 91, 240
 Emir Çeşmesi Sokağı: 82
 Emir Suyu: 91
 Erdem Caddesi: 121, 123
 Eren Sokağı: 217
 Ergene: 117, 119, 241
 Ergene Mahallesi: 117
 Ertuğrul: 96, 104, 113, 114, 173, 189, 191, 196, 202, 205, 240, 241, 243, 260
 Ertuğrul Çıkma: 104

Ertuğrul Mahallesi: 96, 104, 113, 189, 191, 196
 Eski Cami Sokağı: 217
 Eski Cami Sokak Çeşmesi: 232, 244
 Eskicioğlu Mehmed Ali: 216, 232
 Eski Çeşme: 77, 85, 87, 88, 91, 145, 148, 159, 163, 185, 187, 205, 217, 223, 232, 233, 240, 242, 243, 244
 Eski Emiralem Camii: 167
 Eski Yeni Hamam Mescidi: 191
 Esnafşeyh: 27, 36, 38, 55, 77, 78, 239, 240
 Esnaf Şeyh Camii: 36, 78, 239
 Esnaf Şeyh Camii Çeşmesi: 36, 78, 239
 Eşref Paşa: 53
 Eşrefpaşa Caddesi: 43, 45
 Evliyazade Camii: 37, 78, 239
 Evliyazade Camii Çeşmesi: 37, 78, 239
 Evliyazâde Hacı Mustafa Ağa kerimesi Fatıma Hanım: 119
 Evliyazâde İbrahim Efendi: 41, 78, 239
 Evliyazâde İbrahim Efendi Şadırvanı: 41, 78, 239

F
 Fabrika Sokağı: 81
 Faikpaşa Mahallesi: 26
 Fatıma Hanım Çeşmesi: 117, 119, 241
 Fatih İbrahim Bey Camii: 217
 Fatma oğlu Mustafa: 94, 114
 Fatma Oğlu Mustafa Çeşmesi: 240
 Fatma Türkeli: 224, 233
 Fazıl Ahmed Paşa: 17
 Fettah Mahallesi: 37
 Fevzi Paşa: 48, 76, 119, 195, 225, 233, 244
 Fevzi Paşa Bulvarı: 48, 76
 Fevzi Paşa Caddesi: 119
 Fevzi Paşa Çeşmesi: 225, 233, 244
 Fevzipaşa Mahallesi: 145, 147
 Foça: 144, 145, 146, 147, 148, 242, 261
 Furuncu Hayratı Çeşmesi: 78, 239

G
 Gaffarzâde: 29, 31, 77, 239
 Gaffarzâde Hacı Ahmed: 29, 31, 77, 239
 Gaffarzâde Hacı Ahmed Sebili: 29, 31, 77, 239
 Gaziemir: 150, 151, 242
 Gazipaşa Mahallesi: 111, 113
 Gazi Umur Bey Çeşmesi: 174, 177, 243
 Gediz: 236
 Girayhan Çeşmesi: 126, 139, 241
 Gökçeagıl: 143, 241
 Gökçeagıl Köyü Çeşmesi: 143, 241
 Gökçen Mahallesi: 200
 Gökçeyurt: 158, 163, 242
 Göztepe: 18, 77
 Gülbahçe: 229, 233, 244
 Gülsüm Kökmen: 224, 233
 Gümüş Pala Caddesi: 194

Gündoğdu Sokağı: 111
 Güvendik: 225, 226, 233, 244
 Güvendik Camii: 226
 Güvendik Köyü Çeşmesi: 233, 244
 Güvendik Mahallesi: 225, 226
 Güzelbahçe: 236

H
 Hacı Abdi Sokağı: 89
 Hacı Abdülfettah Çeşmesi: 210, 213, 244
 Hacı Ahmed Ağa: 60, 69, 79, 222, 233, 244
 Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi: 222, 233, 244
 Hacı Ahmed bin Hacı Muhammed: 227, 233, 244
 Hacı Ahmed bin Hacı Muhammed Çeşmesi: 233, 244
 Hacı Ahmet Sait Salepçioğlu: 55, 78
 Hacı Ali Efendi Caddesi: 45, 71
 Hacı Appak oğlu Hüseyin: 213
 Hacıbeşir Mahallesi: 87
 Hacı Beyazıt Caddesi: 94
 Hacı Beyazıt Çıkma: 107
 Hacı Hadice Hatun Çeşmesi: 96, 114, 240
 Hacı Halil Çeşmesi: 200, 205, 243
 Hacı Halil Karacalı: 200, 205
 Hacı Halil ve mahdumu Mustafa Efendi: 213
 Hacı Halil ve Mustafa Efendi Çeşmesi: 207, 213, 244
 Hacı Hasan: 73, 153, 154, 155, 212, 213, 242
 Hacı Hasan Aşçı Mehmed Çeşmesi: 155, 242
 Hacı Hasan Çeşmesi: 153, 154, 155, 242
 Hacı Hekim Camii: 93, 94, 112, 115
 Hacı İbrahim Camii: 85, 91, 240
 Hacı İbrahim Camii Çeşmesi: 85, 91, 240
 Hacı İbrahim Mahallesi: 45, 81, 83, 85, 87
 Hacı İlyas Sokağı: 111, 115, 241
 Hacıisa Mahallesi: 218, 223, 228, 231
 Hacı Kemalettin Cami Çeşmesi: 91, 240
 Hacı Kemalettin Camii: 87
 Hacımahmut Mahallesi: 36
 Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi: 127, 139, 242
 Hacı Mehmet Ali Erköse: 227, 233, 244
 Hacı Mehmet Ali Erköse Hayratı: 227, 233, 244
 Hacı Memiş Çeşmesi: 125, 139, 242
 Hacı Memiş Sokağı: 218
 Hacı Ömer Ağa: 99, 114, 240
 Hacı Salih Çeşmesi: 129, 139, 242
 Hacı Salih Paşa: 57, 78
 Hacı Süleyman bin Mustafa: 166, 167
 Hacı Süleyman Çeşmesi: 167, 242
 Hacı Turhan Camii: 220, 233, 244
 Hacı Turhan Camii Şadırvanı: 233,

- 244
Hacı Yamak Kızı Hacı Hadice Hatun: 114
Hacı Yusuf Çeşmesi: 224, 233, 244
Hadice Hanım Çeşmesi: 94, 96, 114, 240
Hadrian: 109, 115
Hâfız İlyaszâde Seyyid Mehmed Ali Nejad: 135, 139
Hafız İsmail Efendi Çeşmesi: 103, 114, 241
Hafız Salih Seydişehri: 213
Hafize Rabia Hatun Çeşmesi: 130, 139, 242
Hafsa Hatun Çeşmesi: 198, 205, 243
Hafsa Sultan: 175, 177, 198, 205, 243
Haliller Mahallesi: 238
Haliller Merkez Camii: 238
Haliller Meydan Çeşmesi: 238, 244
Halil Yahşi Bey: 205
Halit Bey Çeşmesi: 38, 78, 239
Halit Bey İlkokulu: 38
Halkapınar Suyu: 20
Hamal Sokağı: 13, 130
Hamamoğlu Çeşmesi: 139, 242
Hamam Sokağı: 133, 218, 237
Hamam Sokak Çeşmesi: 218, 231, 232, 244
Hamidiye: 38, 78, 90, 208, 212, 213, 239, 244
Hamidiye Çeşmesi: 38, 78, 208, 213, 239, 244
Hasan Ağa: 129, 139, 151, 192, 205, 242, 243
Hasan Ağa Çeşmesi: 129, 139, 151, 192, 205, 242, 243
Hasan Fikri Sokağı: 166
Hasanhoca: 23, 40, 41, 48, 77, 78, 239
Hasanhoca Mahallesi: 23, 40, 41, 48
Hasan Özermişler: 78
Hasır Pazarı Çeşmesi: 197, 205, 243
Hasır Pazarı Sokağı: 197
Hatay: 82, 91, 240, 261
Hatay Mahallesi: 82, 261
Hatuniye Caddesi: 96
Hatuniye Camii: 35, 96
Hatuniye Çeşmesi: 96, 114, 240
Hava Şehitleri: 39, 78, 239
Hava Şehitleri Çeşmesi: 39, 78, 239
Havuzlu Çeşme: 190, 205, 243
Hayıtlı Dede: 108, 114, 241
Hayıtlı Dede Çeşmesi: 114, 241
Hayrat Çeşme: 180, 182, 183, 185, 216, 232, 243, 244
Hayrat Çeşmesi: 228, 232, 233, 244
Helime Kadın Çeşmesi: 153, 155, 242
Helvacı Dede: 111
Helvacıköy: 212, 213, 244
Helvacıköy Çeşmesi: 212, 213, 244
Helvacıoğlu Çeşmesi: 82, 91, 240
Helvacıoğlu Çıkmaz Sokağı: 82
Hereke Caddesi: 181, 182
Hesna Hanım: 47, 78
H. Gelir: 228, 233
Hisar Camii: 14, 40, 41
Hisar Cami Şadırvanı: 78, 239
Hisarcıkaltı: 155, 242
Hisar Kalesi: 238
Hoca Ali Camii: 218
Hoca Memiş Çeşmesi: 127, 139, 242
Hoca Sinan Camii Çeşmesi: 97, 114, 240
Hortuna: 208, 209, 213, 244
Hükümet Konağı: 86
Hükümet Önü Caddesi: 81
Hüseyin Ağa Çeşmesi: 42, 78, 152, 153, 155, 239, 242
Hüseyin Bey Sokağı: 81
Hüseyin Kaptan Çeşmesi: 139, 242
- I-İ**
İhlamur Meydanı Çeşmesi: 194, 205, 243
İldırı: 137, 139, 242, 261
İldırı Meydan Çeşmesi: 137, 139, 242
Ilıca: 81, 137, 139, 242
Ilıca Şosesi: 81
İbn-i Ali İbrahim Ağa: 200, 205
İbrahim Ağa: 47, 88, 91, 104, 108, 115, 153, 155, 200, 205, 209, 212, 213, 240, 243, 244
İbrahim Ağa Çeşmesi: 88, 91, 200, 205, 209, 213, 240, 243, 244
İbrahim Ağa kızı Aişe Kadın: 115
İbrahim Ağa'nın kardeşi Hüseyin Ağa ve Helime Kadın: 153, 155
İbrahim Edhem Bey: 47, 78
İbrahim Şekeroğlu: 138, 139, 242
İbrahim Şekeroğlu Hayratı: 138, 139, 242
İçmeler: 228, 229, 233, 244
İçmeler Caddesi: 228, 229
İki Çeşme: 45, 78, 168, 169, 239, 243
İki Çeşmeler: 226, 233, 244
İkiçeşmelik: 19, 76
İkili Çeşme: 139, 182, 183, 242, 243
İki Yüzlü Çeşme: 184, 185, 187, 243
İkiz Çeşme: 132, 139, 242
İlhami Gürsoy Sokağı: 165
İlyaszâde Çeşmesi: 139, 242
İmam Birgivi: 175
İmam Çeşmesi: 137, 139, 242
İmaret Çeşmesi: 196, 205, 243
İmariye: 39, 78, 239
İmariye Mahallesi: 39
İncirli Mescit Caddesi: 111
İncirliova: 203
İnkılap: 105, 106, 113, 114, 241
İnönü: 101, 122, 123, 131, 132, 134, 135, 136, 139, 157, 169, 241, 242, 261
İnönü Mahallesi: 122, 131, 132, 134, 135, 136, 261
İntaş Çeşmesi: 73, 79, 240
İntaş Sebili: 79, 240
İpekçiler: 201, 205, 243
İsa Bey Çeşmesi: 188, 200, 205, 243
İsa bin Muhammed bin Aydın: 200, 205
İskele: 127, 139, 215, 230, 232, 233, 242, 244, 261
İskele Çeşmesi: 127, 139, 242
İskele Mahallesi: 215, 230, 261
İslamsaray: 109, 115, 241
İslamsaray Mahallesi: 109
İsmail Rahmi Efendi: 35, 77
İsmail Taşçı Caddesi: 194
İsmet İnönü Caddesi: 101, 169
İstiklal: 74, 79, 176, 186, 197, 205, 222, 230, 233, 240, 243, 244
İstiklal Abidesi: 222, 233, 244
İstiklal Mahallesi: 74, 197
İttihat Terakki Caddesi: 105, 112, 115, 241
İzmir Belediyesi: 20, 38, 78, 79
İzmir Kültür Envanteri: 13
İzmir Limanı: 17
İzmir Osmanlı Su Şirketi: 18
İzmir Suları Türk Anonim Şirketi: 20
- K**
Kadifekale: 17, 76, 77
Kahraman Asker Çeşmesi: 76
Kale Çeşmesi: 97, 114, 134, 139, 141, 143, 240, 241, 242
Kale Sokak Çeşmesi: 129, 139, 242
Kalfa Sokak: 190, 205, 243
Kamanlı Cami Çeşmesi: 219, 232, 244
Kamanlı Camii: 218, 219
Kamanlı Çeşme: 232, 244
Kamanlı Çeşmeleri: 218, 233, 244
Kamanlı Sokağı: 217, 221
Kapalıırım Sokağı: 197
Kapan Camii: 216, 220, 233, 244
Kapancıoğlu Su Yolu: 17
Kaplançeşme Sokağı: 189, 196
Karaağaç: 212, 213, 244
Karaağaç Köyü Çeşmesi: 212, 213, 244
Karabağlar: 235, 236
Karaburun: 152, 154, 155, 242, 260
Karaburunluzâde Şadırvanı: 47, 78, 239
Kara Halil Hayreddin Paşa: 189, 205
Kara Halil Hayreddin Paşa Camii: 189
Karahalilli: 88, 91, 240
Karahalilli Köyü: 88
Karakapı Çeşmesi: 72, 79, 240
Karakapu: 79, 240
Karakolyanı Cami: 187, 243
Karakolyanı Cami Çeşmesi: 187, 243
Karakulak Çeşmesi: 83, 91, 240
Karakulak Sokağı: 83
Karaoğlu Mustafa Efendi: 175, 177
Karaoğlu Sokağı: 175
Karaoğlu Şadırvanı: 175, 177, 243
Karaot: 212, 213, 244
Karaot Eski Cami Çeşmesi: 212, 213, 244
Karapınar Su Yolu: 17
Kara Selvi Sokağı: 81
Karataş: 18
Kardaçalı Şaban bin Maksud: 190, 205
Kargir: 13, 77, 78, 79, 91, 114, 115, 123, 139, 148, 151, 163, 167, 177, 205, 233
Karşıyaka: 18, 20, 237
Kasabzâde El-Hac Halil Efendi zevcesi Fatma Kadın binti Ahmed Ağa: 114
Kasap Ali Derin: 233
Kasap Çeşmesi: 224, 233, 244
Kasaphızır: 61, 79, 240
Kasapoğlu Caddesi: 100
Kasapoğlu Çeşmesi: 114, 240
Kasap Sokak: 237
Kasapzâde Hacı Ahmed Ağa: 69, 79
Kasapzâde Hacı Ahmed Çeşmesi: 69, 79, 240
Katipoğlu Sebili: 78, 239
Katipzâde Hacı Ahmed Raşid: 78, 239
Katipzâde Hacı Ahmed Raşid Sebili: 78, 239
Kavacık Çeşmesi: 212, 213, 244
Kavak Çeşmesi: 154, 155, 242
Kavakdibi Caddesi: 199
Kavakdibi Çeşmesi: 197, 205, 243
Kavakdibi Mescidi: 197
Kayalı Sokağı: 141
Kayalı Sokak Çeşmesi: 141, 143, 241
Kaymakam Sadık Bey: 128, 139, 242
Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi: 128, 139, 242
Kayserili Çeşmesi: 223, 233, 244
Kayserili Hasan Usta ve Eşi: 233
Kâzım Dirik: 45, 76, 90, 160, 161, 163, 176, 177, 179, 183, 202, 203, 205
Kâzım Paşa Çeşmesi: 45, 78, 113, 239
Kaziroğlu Camii: 191
Kaziroğlu Çeşmesi: 191, 205, 243
Kaziroğlu Sokağı: 191
Kelkaraoğlu Bekir: 210, 213
Kelkaraoğlu Çeşmesi: 210, 213, 244
Kelleci Dede Geçidi Sokağı: 85
Kemalpaşa Çeşmesi: 160, 163, 242
Kemeraltı Camii: 46, 60, 73, 78, 239
Kemeraltı Camii Çeşmesi: 46, 78, 239
Kenar Sokağı: 174
Kestaneli Camii Sokağı: 196
Kestanepazarı: 14, 47, 78, 239
Kestanepazarı Camii: 47
Kestelli: 26, 38, 44, 77, 78, 239
Kestelli Caddesi: 26, 38, 44
Kethüda Kâtibi Ahmed Efendi Çeşmesi: 197, 205, 243
Kethüda Kâtibi Hafız El-Hac Ahmed Efendi: 205
Kethüda Mehmed: 133, 139
Kılıcı Mescid Su Kuyusu: 45, 78, 239
Kılıcı Mescit: 50, 51, 77, 78, 239, 240
Kılıçlı Sokağı: 112, 115, 241
Kılıçaslan Sokağı: 97, 101
Kınık: 102, 109, 237
Kınık Caddesi: 109
Kıvanç Caddesi: 119
Kızılhisar Muhacirlerinden Kadioğlu Mustafazâde oğlu Kubadilli (?) Mehmed Ağa: 131

Kızılköylü Hacı Hasan: 212, 213
 Kızlar Ağası Han: 23, 77
 Kiraz: 238, 244
 Koca Çeşme: 173, 176, 177, 243
 Koca Kadızâde Es-Seyyid Salih Efendi: 213
 Kocakapı: 70, 71, 72, 79, 240
 Kocakapı Çeşmesi: 72, 79, 240
 Kocapınar Sokağı: 237
 Kokluca: 118, 119, 261
 Konak: 2, 13, 14, 22, 26, 43, 53, 68, 75, 76, 77, 235, 239, 240
 Konak Meydanı: 53
 Konyalı Çeşmesi: 114, 241
 Konyalı Çıkmazı: 103
 Konyalı Mustafa Ağa ve Hasan Kethüda oğlu İbrahim: 213
 Konyalızâde Hafız İsmail Efendi: 103, 114
 Kore Şehidi Hasan Aydın: 107, 114, 241
 Kore Şehidi Hasan Aydın Hayratı: 114, 241
 Korucuk: 212, 213, 244
 Kozagaç Su Yolu: 17
 Kozak Yaylası: 113
 Kozbeyli: 146, 148, 242
 Kozbeyli Çeşmesi: 146, 148, 242
 Kozbeyli Mezarlığı: 146
 Köprülüzade: 17
 Köy Çeşmesi: 108, 114, 153, 155, 241, 242
 Kuleli Çeşme: 121
 Kurtlu Çeşme: 117
 Kurtuluş: 109, 111, 113, 115, 177, 194, 205, 241, 243
 Kurtuluş Cami Çeşmesi: 115, 241
 Kurtuluş Mahallesi: 111, 113, 194
 Kuru Çeşme: 83, 91, 218, 233, 240, 244
 Kuru Çeşme Sokağı: 83
 Kuşçuburun Mahallesi: 210
 Kuşçular: 224, 233, 244
 Kuşçular Caddesi: 224
 Kuşlu Çeşme: 162
 Kutsal Çeşme: 109, 115, 241
 Küçük Hamam Sokağı: 218
 Küplü Çeşme: 85, 91, 240
 Küplüçeşme Sokağı: 85
 Küplüçeşme Yokuşu Sokağı: 85
 Kürt Ömer: 211, 213, 244
 Kürt Ömer Çeşmesi: 211, 213, 244
 Kütük Çeşme: 189, 205, 243
 Kütük Minare Çeşmesi: 221, 233, 244
 Kütük Minare Sokağı: 218, 221

M

Maarif Sokağı: 237
 Malgaca: 214, 228, 229
 Malgaca İçmeleri: 229
 Manastır Çeşmesi: 138
 Manyasoğlu Sokağı: 86
 Maria Çeşmesi: 114, 240
 Mecidiye: 38, 70, 78, 79, 239, 240
 Mehmed Ağa Çeşmesi: 92, 109, 115,

127, 131, 139, 241, 242
 Mehmed Kethüda Çeşmesi: 133, 139, 242
 Mehmet Bey Camii: 191, 205, 243
 Mehmet Bey Camii Çeşmesi: 191, 205, 243
 Mehmetçik Sokağı: 191
 Mektep Sokağı: 82, 87, 93
 Mektep Sokak Çeşmesi: 87, 91, 240
 Melez Vadisi: 17
 Memiş Çeşmesi: 125, 127, 131, 139, 242
 Memiş'in oğlu Mehmed Ağa: 213
 Menderes: 238
 Menekşe Çıkmazı: 112, 115, 241
 Menemen: 14, 164, 166, 167, 242
 Merkez Caddesi: 147
 Mermerli Çeşme: 222, 233, 244
 Mescit Altı Caddesi: 103
 Mescitaltı Şadırvanı: 103, 114, 241
 Meydan Çeşmesi: 88, 90, 91, 137, 139, 143, 159, 163, 171, 177, 201, 205, 226, 233, 238, 240, 241, 242, 243, 244
 Mısırlızâde Çeşmesi: 48, 78, 240
 Mısırlızâde Mustafa Efendi: 48, 78
 Millet Bahçesi: 195
 Milli Kütüphane Caddesi: 36
 Mimoza Sokağı: 215
 Mir Ahmed Bey: 233
 Mirali: 27, 77, 239
 Mirkelam Han Çeşmesi: 48, 78, 239
 Mithatpaşa Caddesi: 215, 230
 Molla Sokağı: 200
 Molla Yokuşu Sokağı: 192, 193
 Mordoğan: 153, 154, 155, 242
 Moreno Korkidi: 102, 114, 240
 Moreno Korkidi Çeşmesi: 102, 114, 240
 Muhammed bin Ahmed bin Muallim: 134, 139
 Muharrem oğlu Muhammed zevcesi Fatma: 158, 163
 Muhittin Efendi Sokağı: 175
 Murâbutzâde: 132, 139, 242
 Murâbutzâde Çeşmesi: 132, 139, 242
 Muradiye Camii: 45, 122, 123, 241
 Muradiye Camii Kuyusu: 122, 123, 241
 Musalla: 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 215, 232, 241, 242, 244
 Musalla Çeşmesi: 215, 232, 244
 Mustafa Ağa Çeşmesi: 101, 114, 240
 Mustafa Çalışkan: 228, 233, 244
 Mustafa Efendi Çeşmesi: 50, 51, 78, 89, 91, 198, 205, 207, 213, 240, 243, 244
 Mustafa Kemal Paşa Caddesi: 215, 220, 222
 Mustafa Kızı Asiye Kırbaş: 215, 232, 244
 Mustafa Kızı Asiye Kırbaş Hayratı: 232, 244
 Mustafa oğlu Mustafa: 78, 176
 Mücellidzâde El-Hacı Yusuf Sadık bin Mustafa Efendi: 91

Müderriş Cevdet Sokak: 109
 Müftüzâde Hacı Ali Efendi: 192, 205, 243
 Müftüzâde Hacı Ali Efendi Çeşmesi: 192, 205, 243
 Mühr-ü Süleyman: 155
 Mühürdar Ahmed Ağa: 49, 78, 240
 Mühürdar Ahmed Ağa Çeşmesi: 49, 78, 240
 Münir Aktepe: 17, 21, 35, 50, 51, 60, 65
N
 Nafia Vekâleti: 20
 Namık Kemal Caddesi: 209
 Narlıdere: 168, 169, 235, 236, 243
 Narlı Sokağı: 96, 104
 Natırzade: 72, 79, 240
 Necat Çetin: 90, 207, 208, 212, 213
 Necati Galan Çeşmesi: 146, 148, 242
 Nif Dağı: 17, 160, 163
 Numan Efendi: 84, 91, 240
 Numan Efendi Çeşmesi: 91, 240

O - Ö

Odunkapı: 39, 42, 49, 76, 78, 239, 240, 261
 Odunkapı Camii: 49
 Odunkapı Mahallesi: 39, 42, 49
 Oğuzlar: 177, 237, 243
 Oluk Çeşme: 85, 91, 240
 Olukpınarı Çeşmesi: 227, 233, 244
 Orta: 83, 85, 89, 91, 96, 240
 Osman Ağa Suyu: 17, 74, 77
 Osmanlı: 17, 18, 21, 38, 41, 53, 65, 74, 90, 102, 109, 118, 119, 138, 176, 179, 202, 203, 204, 212, 216, 222, 225, 232, 234, 236, 237, 260, 261
 Osmanlı Devleti: 18, 21
 Osmanzâde Seyyid İsmail Rahmi Efendi: 77
 Ovacık: 137, 138, 161, 163, 203, 227, 228, 232, 233, 236, 242, 244
 Ovacık Mahallesi: 161, 203, 227, 228
 Ödemiş: 170, 171, 172, 173, 176, 177, 243, 261
 Ömerzâde Seyyid Osman Efendi: 159, 163
 Ötepinar Çeşmesi: 155, 242
 Özbek: 226, 227, 233, 244
 Özbek Mahallesi: 226, 227
 Özbey (Hamidiye): 212, 213, 244
 Özbey (Hamidiye) Köyü Cami Çeşmesi: 213, 244
 Öznar Sokağı: 88

P

Pamukpazarı Sokağı: 84
 Park Sokağı: 217, 218
 Parmakbatıran Caddesi: 111, 115, 241
 Paşa: 17, 18, 19, 20, 45, 48, 50, 53, 57, 73, 76, 78, 91, 113, 119, 135, 137, 139, 148, 157, 158, 161, 163, 176, 177, 179, 189, 192, 193, 195, 196, 197, 199, 202, 203, 205, 215, 220, 222, 225, 233, 235, 236, 239, 240, 242, 243, 244, 260, 261

Paşa Çeşmesi: 45, 78, 113, 137, 139, 148, 158, 161, 163, 176, 177, 203, 205, 225, 233, 239, 242, 243, 244, 261
 Paşa Mahallesi: 193, 197, 199, 261
 Paşasuyu Çeşmesi: 198, 205, 243
 Paşasuyu Sokağı: 198
 Pazaryeri Mahallesi: 74, 76
 Pazaryeri Sokağı: 142
 Pehlivan İbrahim Ağa: 88, 91, 240
 Pehlivan İbrahim Ağa Çeşmesi: 88, 91, 240
 Pergamon: 111, 115, 241
 Piyer Verbek Çeşmesi: 76
 Pont Mousson: 20
 Poyracık Mahallesi: 237

R

Refik Efendi: 100, 114, 240
 Refik Efendi Çeşmesi: 114, 240
 Reisdere: 134, 139, 242
 Reisdere Yol Çeşmesi: 134, 139, 242
 Resmi Gazete: 20
 Restorasyon: 64, 147, 153, 230
 Reşid Efendi Çeşmesi: 202, 205, 243
 R. Harmandalı: 224, 233
 Rıza Galan: 146, 148
 Roma İmparatoru: 109, 115
 Roma İmparatoru Hadrian: 109, 115
 Rum Mehmed Paşa Camii: 196

S-Ş

Saat Kulesi: 53, 78, 240
 Saat Kulesi Çeşmeleri: 53, 78, 240
 Sadrazam Küçük Sait Paşa: 53
 Sadrazam Lütfi Paşa: 189, 205
 Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa: 17
 Sakarya: 136, 139, 242
 Salepçioğlu Çeşmeleri: 55, 78, 240
 Salih Paşa Şadırvanı: 57, 78, 240
 Samanpazarı Sokak: 112, 115, 241
 Sargın Sokağı: 216
 Sarıca Yusuf Sokak: 191
 Sasalı Doğal Sit Alanı: 236
 Sathıye Hanım Çeşmesi: 104, 114, 241
 Seferihisar: 178, 179, 180, 182, 183, 243
 Selanik: 236
 Selanikli Âzâde: 162, 163, 242
 Selanikli Âzâde Çeşmesi: 162, 163, 242
 Selçuk: 14, 93, 94, 103, 106, 107, 108, 111, 113, 114, 115, 176, 184, 185, 187, 216, 240, 241, 243
 Selçuk Mahallesi: 93, 94, 103, 106, 107, 108, 111, 113
 Selvili Mescid: 27
 Semerci Çeşmesi: 223, 233, 244
 Sevinç Sokağı: 218
 Seydiköy: 118, 150, 151, 242
 Seydiköy Çeşmesi: 151, 242
 Seyyid Ahmed Efendi: 86, 91, 240
 Seyyid Ahmed Efendi Çeşmesi: 86, 91, 240
 Sezer Sokağı: 94

- Sığacık: 180, 183, 243
 Sığacık Camii: 180
 Sıra: 217, 225, 231, 232, 233, 239, 244
 Sıra Mahalle: 217, 231, 232, 244
 Sır Hatunlar Çeşmesi: 193, 205, 243
 Sıtkıye Sokağı: 97
 Sinanzâde Hacı Ahmed Ağa: 60, 79
 Sinanzâde Sebili: 60, 79, 240
 Sipahi Sokağı: 111
 Smyrna: 17, 260
 Sofuoğlu Çeşmesi: 61, 79, 240
 Sofuoğlu Mehmed Ağa'nın kerimesi
 Hadice Kadın: 61, 79
 Soğan Dere Sokağı: 105, 108
 Soğanlı Sokağı: 217
 Soğukpınar: 157, 163, 242
 Soğukpınar Mahallesi: 157
 Soğuksu Sokağı: 87
 Sokak Çeşmesi: 27, 77, 81, 87, 91, 93,
 96, 104, 105, 107, 114, 115, 129, 134,
 136, 139, 141, 143, 145, 148, 166, 167,
 181, 182, 183, 186, 187, 190, 191, 197,
 205, 217, 218, 223, 228, 231, 232, 233,
 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244
 Sokak Çeşmesi (3 Eylül Sokağı): 242
 Sokak Çeşmesi (14 Eylül İlkokulu
 yanı): 115, 241
 Sokak Çeşmesi (Alaattinpaşa
 Sokağı): 115, 241
 Sokak Çeşmesi (Ay Sokağı): 115, 241
 Sokak Çeşmesi (Bankalar Caddesi):
 115, 241
 Sokak Çeşmesi (Çakırağa Sokağı):
 143, 241
 Sokak Çeşmesi (Hacı İlyas Sokağı):
 241
 Sokak Çeşmesi (İncirli Mescit
 Sokağı): 241
 Sokak Çeşmesi (İttihat Terakki
 Caddesi): 241
 Sokak Çeşmesi (Kılıçalı Sokağı):
 115, 241
 Sokak Çeşmesi (Menekşe Çıkmazı):
 241
 Sokak Çeşmesi (Parmakbatıran
 Caddesi ile Taksim Caddesi
 birleşimi): 115, 241
 Sokak Çeşmesi (Pergamon içinde):
 241
 Sokak Çeşmesi (Samanpazarı
 Sokak): 241
 Sokak Çeşmesi (Şazeli Sokağı): 241
 Sokak Çeşmesi (Tabak Çıkmazı):
 115, 241
 Sokak Çeşmesi (Turgut Sokağı):
 115, 241
 Sökelioglu Hasan Ağa: 192, 205, 243
 Sökelioglu Hasan Ağa Çeşmesi:
 205, 243
 St. Jean Caddesi: 185
 Su Bölümü Sokağı: 87
 Su Deposu: 134, 139, 217, 242
 Su Deposu Sokağı: 217
 Su Kuyusu: 45, 78, 181, 183, 239, 243
 Su Küpü: 72, 79, 240
 Sultan Çeşmesi: 175, 177, 198, 205,
 243
 Sultan II. Abdülhamid: 38, 47, 53, 57,
 78, 128, 208, 213
 Suratlı Camii: 192, 199
 Suratlı Çeşme: 205, 243
 Suratlı Meydanı Çeşmesi: 205, 243
 Suretli Mehmed Paşa: 192
 Su Terazisi: 175, 177, 231, 232, 243,
 244
 Suvari: 72, 79, 240
 Suyolu Çeşmesi: 114, 241
 Su Yolu Çıkmazı: 105
 Süleyman Bin Bekir Çeşmesi: 221,
 233, 244
 Süleyman Kayadibi: 228, 233, 244
 Süleyman Kayadibi Hayratı: 233,
 244
 Sülüklü Çeşme: 83, 91, 105, 114, 192,
 205, 240, 241, 243
 Sülüklü Çeşme Sokağı: 83
 Sümbüllü Çeşme: 223, 230, 232, 244
 Sümbüllü Çeşme Sokağı: 223, 230,
 232
 Sütlü Pınar Çeşmesi: 155, 242
 Şadırvan: 25, 40, 41, 47, 57, 61, 63, 65,
 77, 78, 79, 106, 114, 142, 143, 167, 180,
 183, 220, 233, 240, 241, 242, 243
 Şadırvanalı Camii Şadırvanı: 63,
 79, 240
 Şadırvan Caddesi: 106
 Şadırvan Cami Şadırvanı: 114, 241
 Şadırvan Çeşme: 61, 79, 143, 240
 Şadırvan Meydanı: 180
 Şazeli Sokağı: 112, 115, 241
 Şeftali Sokağı: 100
 Şehabeddin Sivasî: 186, 187, 243
 Şehabeddin Sivasî Çeşmesi: 186,
 187, 243
 Şehabettin Dede Bulvarı: 186
 Şehit Kemal Caddesi: 165
 Şehitler: 178, 179, 183, 212, 213, 243,
 244
 Şehitler Çeşmesi: 178, 179, 183, 243
 Şehitler Köyü Çeşmesi: 212, 213, 244
 Şehit Mahmut Moran Caddesi: 200
 Şerif Ağa: 138, 139, 242
 Şerif Ağa Çeşmesi: 138, 139, 242
 Şerif Ağazâde Seyyid Hüseyin: 129,
 139
 Şeyh: 33, 35, 36, 41, 77, 78, 127, 139,
 173, 177, 239, 242
 Şeytan Köprüsü: 113
 Şirince: 186, 187, 243
 Şirince Sokak Çeşmesi (202. Sokak):
 187, 243
 Şirince Sokak Çeşmesi (211. Sokak):
 187, 243
 Şirin Sokağı: 147
- T**
 Tabak Çıkmazı: 112, 115, 241
 Taksim Caddesi: 111, 115, 241
 Talatpaşa: 112, 113, 115, 241
 Talatpaşa Mahallesi: 112, 113
 Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü:
 13, 132
 Tarık Sarı Sokağı: 74
 Taslı Çeşme: 71, 79, 240
 Taşhan: 165, 167, 242
 Taşlızâde Ahmed: 206, 213, 244
 Taşlızâde Ahmed Çeşmesi: 206, 213,
 244
 Taşlızâde İbrahim Ağa: 212, 213
 Tatar Camii Sokağı: 223
 Tatlı Pınar: 91
 TCDD: 68, 79, 240
 TCDD Anı Çeşmesi: 240
 Tekeli Ağası Hüseyin Oğlu El-Hac
 Mehmed: 90, 91, 240
 Tekeli Ağası Hüseyin Oğlu El-Hac
 Mehmed Çeşmesi: 90, 91, 240
 Temaşalık: 19, 71, 79, 240
 Terslik Çeşmesi: 227, 233, 244
 Terzioğlu Sokağı: 197
 Tezveren Dede: 27
 Tınaztepe: 121, 123, 241
 Tınaztepe Mahallesi: 121
 Tilkilik: 35, 76
 Tire: 14, 90, 102, 161, 176, 188, 189,
 190, 191, 194, 195, 196, 198, 199, 201,
 202, 203, 204, 205, 243, 260, 261
 Tire Belediyesi: 189, 190, 194, 199,
 201, 203, 204, 205, 260
 Toraman: 69, 79, 240
 Torasan: 228, 233, 244
 Torbalı: 206, 207, 208, 212, 213, 244,
 260
 Tosun Paşa: 137, 139, 242
 Tosun Paşa Çeşmesi: 137, 139, 242
 Tulumbalı Kuyu: 151, 242
 Turabey Mahallesi: 94, 97, 101, 109,
 112, 113
 Turgut Sokağı: 111, 115, 241
 Tuzcu Mahallesi: 43, 76
 Tülbentli: 165, 167, 242
 Tülbentli Mahallesi: 165
 Türkeri Sokağı: 85
 Türk Hava Kuvvetleri: 39
- U - Ü**
 Uğur Sokağı: 216
 Ulamış: 181, 183, 243
 Ulamış Mahallesi: 181
 Ulucak Sokağı: 159
 Ulucami: 97, 101, 105, 108, 110, 112,
 114, 115, 195, 240, 241
 Ulu Cami: 110, 115, 241
 Ulucami Mahallesi: 97, 101, 105, 108,
 110, 112
 Ulu Cami Şadırvanı: 110, 115, 241
 Uray (Belediye) Çeşmesi: 79, 240
 Urla: 13, 214, 215, 216, 219, 220, 222,
 223, 227, 229, 230, 232, 236, 244, 260,
 261
 Üç Çeşmeler: 225, 233, 244
 Üç Çeşmeler Sokağı: 225
 Üç Kitabeli Çeşme: 211, 213, 244
- V**
 Vali Çeşmesi: 71, 79, 240
 Vali Kâzım Paşa: 19, 161
 Vali Mirliva Kâzım Paşa: 78
 Vezir Suyu: 17
- Y**
 Yaban Çeşme: 68, 79, 240
 Yağcıoğlu Sokağı: 88
 Yahşi Bey Camii: 193, 205
 Yahya Hayatî Paşa: 235, 236, 260
 Yahya Paşa Konağı: 235
 Yalı Caddesi: 225
 Yalınayak Çeşmesi: 196, 205, 243
 Yalınayak Sokağı: 196
 Yalın Çeşme: 141, 143, 241
 Yamaç Sokağı: 200
 Yapıcıoğlu: 68, 79
 Yapıcıoğlu Çeşmesi: 79
 Yavan Çeşme: 73, 79, 88, 153, 155, 190,
 205, 240, 242, 243
 Yavançeşme Sokağı: 190
 Yazıbaşı (Hortuna): 208, 213, 244
 Yazıbaşı Mahallesi: 209
 Yazıbaşı Mahallesi Camii: 209
 Yeğen Ağa Çeşmesi: 201, 205, 243
 Yeğen Mehmed Ağa: 201, 205
 Yelaltı: 218, 228, 231, 232, 244
 Yelaltı Mahallesi: 218, 228, 231
 Yemiş Çarşısı Camii: 48
 Yeni Cami Şadırvanı: 106, 114, 241
 Yenice: 216, 217, 218, 219, 220, 221,
 232, 233, 244, 261
 Yeni Çeşme: 111, 115, 136, 139, 241,
 242
 Yeni Çeşme Sokağı: 111, 115, 241
 Yenifoça: 144, 147, 148, 242
 Yeni Foça: 146
 Yeniköy: 208, 213, 244
 Yeniköy Mahallesi: 208
 Yeni Şükran Otelî Çeşmesi: 73, 79,
 240
 Yeşil: 151, 193, 196, 204, 205, 242, 243
 Yeşil İmaret Çeşmesi: 196, 205, 243
 Yeşil İmaret Sokağı: 193, 196
 Yeşil Mahallesi: 151
 Yılan Kalesi: 238
 Yıldırım Bayezid: 175
 Yıldırım Cami Sokağı: 237
 Yıldız Meydanı: 188, 194, 205, 243
 Yıldız Meydanı Çeşmesi: 194, 205,
 243
 Yoğurtçu Ahmet Çeşmesi: 72, 79, 240
 Yoğurtçu Ahmet Hayretdag: 72, 79
 Yol Çeşmesi: 134, 136, 139, 161, 163,
 182, 183, 203, 231, 232, 242, 243, 244
 Yol Kenarı Çeşmesi: 136, 139, 242
 Yugoslavya: 236
 Yunak: 224, 233, 244
 Yunus Emir: 197, 205, 243
 Yunus Emir Camii: 197
 Yunus Emir Çeşmesi: 197, 205, 243
 Yusufçuk Sokağı: 83, 87
- Z**
 Zafer: 93, 109, 113, 114, 115, 170, 223,
 231, 240, 241
 Zafer Caddesi: 223, 231
 Zafer Mahallesi: 93, 109, 113
 Zincirlikuyu Sokağı: 83

Kitap ve Makaleler

Acar Türkan, “*Kemeraltı Çarşısı'ndaki Duvar Çeşmelerinin Bezeme Öğeleri Açısından İrdelenmesi*”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.30, S.1, Haziran 2013, s.1-18.

Akis Metin, “*Birgi Şehri Vakfiyelerine Göre Birgi'de Bulunan Medreseler*”, İzmir Araştırmaları Dergisi, İzmir 2016, S.3, s.23-49.

Aktepe M. Münir, “*Osmanlı Devri İzmir Câmi ve Mescidleri Hakkında Ön Bilgi II*” İÜ, Ed. Fak., Tarih Enstitüsü Dergisi, Ağustos 1973-1974, S.4-5, İstanbul 1974, s.91-193.

-----, İzmir Yazıları-Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller, Haz.: Fikret Yılmaz, İzmir 2003.

Alatepeli Sarp, Smyrna Su Yapıları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2016.

Atay Çınar, “*Kapanan Kapılar*” İzmir Hanları, İzmir 2003, s.321.

Bayatlı Osman, Bergama Tarihinde Türk İslâm Eserleri, İstanbul 1956.

Bergama Belleten, Bergama Müzesi, S.15, İzmir 2006.

Binan Demet Ulusoy-Kaptı Mevlüde-Kıraç Binnur-Arıoğlu Gürhan, “*Bergama (İzmir) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2003*, TUBA-KED, 3/2004, s. 31-73.

Birim Özkan, Bergama Kitâbeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2000.

Bora Siren, “*Yok Olan Batı Anadolu Yahudi Topluluklarından Biri: Bergama Yahudileri-Kısa Bir Değerlendirme*”, İzmir Araştırmaları Dergisi, S.8, İzmir 2018, s.73-105.

Çakmak Şakir-Yalçın Görkem, “*Yeni Bulgular Işığında Tire Bedesteni*”, TUBA-KED,17/2018, s. 11-24.

Çelikkol Zeki, Rodos'ta Türk Eserleri ve Tarihçe, TTK, Ankara 1992.

Çetin Necat, “*Bayındır Köylerindeki Osmanlı Dönemi Cami ve Çeşme Kitabeleri*», IX. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi / Sanat Etkinlikleri», 28-29 Eylül 2017, Bayındır-İzmir, s.189.

-----, “*Kızılhisar Kasabası (Torbalı) Buruncuk Tekkesi ve Buruncuk Ailesi İle İlgili Arşiv Belgeleri*”, İzmir Araştırmaları Dergisi, S.7, İzmir 2017, s.97-115.

-----, “*Torbalı Bölgesinde Bulunan Osmanlıca Çeşme Kitabeleri ile İlgili Bir Alan Araştırması*”, Belgi, S. 7, Kış 2014/1, Denizli 2014, s.907-921.

Dalgacı Fatih, “*Urla'nın Camileri Kime Emanet*”, Yedikıta, S. 91, İstanbul, Mart 2016, s.68-71.

Demirci Mehmet, “*Ege Kültür Tarihinin Bilinmeyen Bir Hizmetkârı Prof. Dr. Ali Yardım*”, İzmir Araştırmaları Dergisi, İzmir, 2015, S.1, s. 157-164.

Doğdu Özgül, “*Bergama'da Resmi Yapılar*”, Bergama Belleten, S.5, Eylül 1994, s. 66-72.

Emir Sedat-Arslan Zeynep Durmuş-Kiper Nilgün, “*Karaburun Yarımadası (İzmir) Kırsal Mimarlık Envanteri 2004 Yılı Çalışmaları: Çullu ve Hisarcık Köyleri*”, TÜBA Kültür Envanteri Dergisi, 4/2005. s.161-186.

Eriş Eyüp, Bergama Tarihinde İnanç Coğrafyası, Bergama Belleten-12 (Özel Sayı), Bergama 2003.

Ersoy İnci Kuyulu, “*İzmir, Bayraklı Yahya Hayati Paşa Köşkü: Kül Olan Resimler*”, XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Ekim 2012, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2014, s.529-545.

Ertuğrul Selda Kalfazade, Anadolu'da Aydınöğulları Dönemi Mimarisi, İÜ, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995.

Gülhan Demet, “*Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Tarım Endüstrisi ve Zeytinyağı Turizminin Birgi Yerleşiminde Olabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme*”, Social Sciences, 2016, s.116-132.

Gültekin R. Eser, İzmir Kemeraltı Bölgesi'ndeki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri, İstanbul 2013.

Güneş Günver, “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bayındır*”, İzmir Araştırmaları Dergisi, S.4, İzmir 2016, s.9-3-109.

Güney Gül, “*Bergama Karaosman Sebili ve Süslemeleri*”, DEÜ GSF Dergisi, S.6, İzmir 2011, s.47-53.

Gür Gökhan-Osman Olgun Dönmez, Tire Kültür Varlıkları Envanteri, Tire Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.

Hergül Çağlayan, Dikili ve Köylerindeki Türk Anıtları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.

Heyet, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 1, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, İzmir 2012.

-----, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 2, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, İzmir 2012.

-----, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C. 3, İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, İzmir 2012.

-----, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Asklepion tanıtım broşürü.

-----, İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, İZKA, İzmir 2021.

İşli H. Necdet-Kökrek Mehmet, Yeniçeriler Remizleri ve Mezar Taşları, İstanbul 2017.

Karabacak Elif, “*Tire Çeşmelerinde Devşirme Malzeme Kullanımının Düşündürdükleri*”, Akdeniz Sanat Dergisi, C.13, Özel Ek Sayı, Ekim 2019, s. 246-264.

Karaçöl Ahmet-Tunçoku Selim Sarp, "Geçmişteki Su Kültürünün Sembolleri: İzmir-Çeşme'de Mevcut ve Kayıp Osmanlı Dönemi Çeşmeleri", TÜBA-Kültür Envanteri Dergisi, 12/2014, s.71-98.

Kaya Asil, İzmir'in Su Serüveni, İzmir 2017.

Özçelik Gülin, "Ödemiş İlçesinde Mahalle, Sokak, Cadde, Bulvar ve Meydan Adları; Şehirsel Toponimik Özellikleri", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.5, İzmir 2017, s.1-32.

Özdemir F. Nurşen Kul-Çil Ela, "İldırın'ın Mekansal İzlerinin Peşinde: Bir 19. Yüzyıl Yerleşim Bulmacası", TÜBA-KED, 21/2020, s.131-143.

Sepetcioğlu Tuncay Ercan-Avcı Uğur, "Salnâmelerdeki Babıyambolu'dan Günümüzdeki Beydağ'a Bir Karşılaştırmalı Analiz", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.8, İzmir 2018, s.25-72.

Sönmez Neslihan, "Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri", Bergama Belleteni (Bergama Evleri Özel Sayısı), S.8, Eylül 1998.

Tümay Sadık, "Foça Örneğinde Fotoğrafik Bellek Kayıtlarının Koruma Amaçlı İmar Planları Açısından Önemi", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.6, İzmir 2017, s. 179-199.

Uçar Aygül, İzmir Konutlarında Çeşme, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.36, Ağustos 2016, Isparta, s.256-258.

Uçar Hasan, "İzmir Kokluca Köyü'nde Üç Osmanlı Çeşmesi", HistoriyStudies, V. 12/1, February 2020, s.331-360

-----, "Ödemiş-Bozdağ Yolu, Paşa Çeşmesi", Sanat Tarihi Dergisi, S.2, Ekim 2012, s.159-170.

Ulusoy Demet-Kaptı Mevlüde-Kıraç Binnur-Töre Tigin, "Bergama (İzmir) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2005", TÜBA-KED, 5/2006, s.57-101.

Ünal Rahmi Hüseyin-Çağlıtütüncigil Ersel, Urla'nın Tarihi Camileri ve Hazineleleri, İzmir 2006.

Ürer Harun, "İzmir Tarihi Kent Merkezinde Bulunan Cami ve Mescitlerden Örnekler", TÜBA-KED,16/2017, s. 179-242.

Üzel Mustafa, İzmir Mevlevihanesi, Ankara 2018.

Weber Georg, İzmir'in Suyolları, Çev.-Haz.: İlhan Pınar, İzmir 2011.

Yüksel Çağla Caner, "Aydinoğulları'ndan Osmanlı'ya Bir Batı Anadolu Kenti: Tire'nin Mekânsal Dönüşümü", Vakıflar Dergisi, S.42, Aralık 2014, s.19-33.

-----, "Aydinoğulları'ndan Osmanlı'ya Tire Külliyesi (14.-16. Yüzyıllar)", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz-21, Ankara 2014, s.7-39.

Söyleşiler

Ahmet Gökdoğan (Bayındır, Hatay Mahallesi eski muhtarı)

Erol Şaşmaz (Araştırmacı)

Fadıl Aka (Canlı eski belediye başkanı)

Hasan Bey (Tire, Dere Mahallesi sakini)

Kevser Hanım (Tire, Paşa Mahallesi sakini)

Mustafa Savaşgan (Bergamalı)

Mustafa Üzel (Araştırmacı yazar)

Selahattin Şanlıer (Urla, Yenice Mahallesi sakini)

Serpil Gök (Urla, İskele Mahallesi sakini)

Sosyete Mehmet (Odunkapı sakini)

Taylan Köken (Araştırmacı)

Tevfik Güneş (Tire, Ali Efe Hanı Kahvehanesi işletmecisi)

Zekiye Hanım (Çeşme, İnönü Mahallesi sakini)

İnternet

<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/orhan-besikci/eski-izmir-cesmeleri-onariliyor-6445795>

https://www.salom.com.tr/haber-108031-bergama_yahudilerinin_sosyal_ekonomik_ve_kulturel_yapisi.html

www.kulturenvanteri.com

www.erolsasmaz.com

www.haberler.com

